پەرھاد كازىمى

بىر بوتۇلكا قۇرۇم

(باللار رومانى)

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: **سائادەت ساۋۇت**
مەسئۇل كوررېكتورى: **ئىبادەت ياسىن**
مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: **غالىب شاھ**

بىر بوتۇلكا قۇم

(بالىلار رومانى)

ئاپتورى: **پەرھات كازىمى**

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي بېيجىڭ يولى 29 ـ نومۇر، پ: 830012)
ئېلخەت سانduقى: xjyashlar@126.com
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى دالۇ باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1230×880 م م، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 11
2013 ـ يىلى 7 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2013 ـ يىلى 7 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
ISBN 978-7-5515-0023-4
سانى: 1-3000
باھاسى: 30.00 يۈەن
بېسىلىشتا، تۆپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئۆتكۈشۈپ بېرىڭلار

پەرهاد کازمی

مۇھەررىردىن

پەرھات كازىمى 1970 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى پىچان ناھىيەسىنىڭ دالانكارىز يېزا يۇسۇپباي چوڭ كارىزىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئۆز يېزىسىدا تاماملىغان. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پىچان ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1988 ـ يىلى ئەلا نەتىجە بىلەن شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنغان. 1991 ـ يىلى ئوقۇشنى پۈتكۈزۈپ، 2007 ـ يىلى 9 ـ ئايغىچە پىچان ناھىيەلىك 1 ـ ۋە 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، ھازىر پىچان ناھىيەلىك مائارىپ ئىدارىسى ئوقۇتۇش تەتقىقات مەركىزىدە ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، پىچان ناھىيەلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى.

پەرھات كازىمى «تۇرپان» ژۇرنىلىنىڭ 1988 ـ يىللىق 2 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئارزۇ» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سەپىگە قەدەم قويغان بولۇپ، شۇنىڭدىن بۇيان ھەرقايسى مەتبۇئاتلاردا 400 پارچىگە يېقىن تۇرلۇك ژانىردىكى ئەسەرلەرنى ئېلان قىلغان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەر خىل مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن.

پەرھات كازىمىنىڭ «بوۋام ۋە ئۇجمە دەرىخى»، «ئوغرى ئاتىلىپ قالغان قىز»، «ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى» قاتارلىق ھېكايىلەر توپلاملىرى، «ئۇمىدۋار بالا» ناملىق رومانى نەشر قىلىنغان. قولىڭىزدىكى «بىر بوتۇلكا قۇم» ناملىق بالىلار رومانى مۇئەللىپىنىڭ ئوقۇرمەنلەرگە سۇنغان يېڭى سوۋغىسى. ئۇشبۇ كىتابنى ياقتۇرۇپ ئوقۇشىڭىزغا تىلەكداشمىز.

مۇندەرىجە

مۇقەددىمە 1
بىرىنچى باب قۇمتاغ رىۋايىتى 6
1. تەرسا بوۋاي 6
2. تەرسا بوۋاينىڭ شاپائىتى 10
3. بۇلاق تازىلاش 13
4. كۆچەت تىكىش 16
5. قۇمتاغ رىۋايىتى 21

ئىككىنچى باب قازانقۇم 27
1. چوققا ئىگىلىەش 27
2. قازانقۇمدىكى «قەلئە» 36
3. ئورماندىكى جەسەت 43
4. تەرسا بوۋاينىڭ تاۋۇزى 46
5. ئوغرى تۇتۇش 50
6. قازانقۇمدىكى پاجىئە 56

ئۈچىنچى باب يۇرەكتاغ 62
1. يۇرەكتاغ ھەققىدە پاراڭ 62
2. يۇرەكتاغقا بارغۇچى 67

3. قوْم هەيكەل 73
4. يوْرەكتاغ ياساش 78
5. كەلكوْن 84

تۆتىنچى باب قىشتىكى قوْمتاغ 92
1. ئۆگىنىش بېسىمى 92
2. تۇنجى قار 99
3. قوْمتاغدا چاڭغا تېيىلىش 106
4. كېچىدىكى گوْلخان 111
5. مەۋسوْملوْق ئىمتىهان 117

بەشىنچى باب قىشلىق تەتىل 124
1. ئىستېرېئولوْق كىنو 124
2. تاغلىق كەنت 130
3. قارچىغا ۋە ئوۋچى بوۋاي 136
4. بىلەي تاش 140
5. كېيىك 144
6. قەدىمىي قەلئە 151

ئالتىنچى باب قوْمتاغ سەيلىسى 157
1. قوْمتاغدا لەگلەك ئوْچوْرۇش 157
2. بوران 163
3. توپا دەريا سى 169
4. قوْمتاغدا نوروْز 177
5. قوْمتاغدا ئۆتوْلگەن دەرس 188

6. ئالتۇن ئۇزۇك 200
7. تەرسا بوۋاي ئاغرىپ قالدى 208
8. تەرسا بوۋاينىڭ كەپىسى 216

يەتتىنچى باب يۈكسەك ئارزۇ 222
1. ئىمتىھانىڭ ئالدى ـ كەينىدە 222
2. كۆڭۈل تەسەللىسى 230
3. ئويۇنچۇق 237
4. ئەملگە ئاشقان ئارزۇ 244

سەككىزىنچى باب قۇمغا كۆمۈلۈش 251
1. قۇم چېچەكلىگەن كۈنى 251
2. قۇمغا كۆمۈلگۈچىلەر 260
3. قۇمتاغدا تارالغان خۇش خەۋەر 269
4. تەبرىكلەش مۇراسىمى 278
5. قۇمتاغ كېچىسى 293

توققۇزىنچى باب يۇرت مېھرى 304
1. قۇمتاغنىڭ ئايسىز كېچىسى 304
2. ئەلۋىدا، تەرسا بوۋاي 310
3. ئۇزۇم بايرىمى 317
4. ئۇزۇم ئۇزۇش 325
5. خەير ـ خوش قۇمتاغ ئانا 332
خاتىمە 343

ئوينىيالمايمىز، شۇڭا سەن بىلەن جىقراق ئوينىۋالايلى، ئاداش...

— نەدىكى گەپنى قىلىدىكەنسىلەر...

— ۋاي - ۋۇي، ئېشىۋالمىغىنا، سەن ئىچكىرىگە ئوقۇشقا ماڭمىساڭ كىم ماڭىدۇ. سەن قېلىپ قالساڭ مەن باشقىلارنىڭ مېڭىشىغا ئىشەنمەيمەن. ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ سىنىپىنىڭ ئەڭ نوچىسىنىڭ ئىشىكى ساڭا ئوچۇق... ئەمدى سېنى قالدۇرۇپ قويۇپ باشقىلار ماڭسا مەن سەن ئۇچۇن ئەرز قىلىمەن. تولۇق ئوتتۇرىدا ھەقسىز ئوقۇپ سىراجىدىن ئاتامنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىدىغان بولدۇڭ.

— قۇمتاغقا چىقمىز دەپلا چىقساق بولماس.

— راست، بۇگۇن تېمپېراتۇرا قىرىق ئۈچ سېلسىيە گىرادۇس، ئەتە بولسا قىرىق بەش سېلسىيە گىرادۇس بولغۇدەك. ئەتە بۇگۇنكىدىنمۇ ئىسسىق ئىكەن.

— ئىسسىقتىن قورقۇپ قالاتتۇقمۇ، سۇغا چۆمۈلۈپ ئوينىمايمىزمۇ؟

— كۆلدە كىچىك بالىلار جىق، بىزگە ئورۇن تەگمەسمىكىن.

— قوغلىۋىتىمىز ئۇلارنى، كىچىك چاغلىرىمىزدا بىزنىمۇ چوڭلار قوغلايتتىغۇ.

ئەتىسى بىز قۇمتاغقا ماڭىمىز دەۋاتقاندا، ئابدۇئېزىز مۇئەللىم كىرىپ كەلدى. بىچارە مۇئەللىم سېمىز بولغاچ سەھەردىلا تەرلەپ كەتكەنىدى. گۆشلۈك مەڭزى تونۇردىن ھېلىلا سويۇلغان توغاچتەك قىزىرىپ، تەر

قىزىق سامسىدىن ئاققان ياغدەك ئېقىپ تۇراتتى. ئۇ ئاپامنىڭ قۇيغان بىر پىيالە چېيىنى ئىچكەچ، كارىۋاتنىڭ دوقمىسىنى بالىسىنىڭ بېشىنى سىلىغاندەك سىلىغىنىچە:

— شىرئەلى سالامەتلىك تەكشۈرۈشتىنمۇ ئۆتۈپتۇ. ئەمدى تەييارلىق قىلىڭلار. شىرئەلى هاردۇقمىزنى چىقاردى، يارايسەن شىرئەلى!— دېدى.

هەممەيلەن مېنى مۇبارەكلىدى، مەن ئۇچۇن خۇشال بولۇشتى، بىراق تۇرۇپلا مېنى يىغا تۇتتى - دە، ئۆپكەم ئۆرلەپ ئۆيگە كىرىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. «مەن راستتىنلا ئىچكىرىگە كېتەرمەنمۇ؟» دەپ ئۆزۈمگە سوئال قويياتتىم. شۇ چاغدىلا مەن قۇمتاغقا قىيالمايدىغانلىقىمنى هېس قىلدىم. كۆز ئالدىمدىن دوستلىرىم بىلەن قۇمتاغدا بىللە ئويناپ ئويۇنلار، قۇمغا تۇخۇم كۆمۈپ يېگەنلىرىمىز ئۆتۈشكە باشلىدى. مېنىڭ بۇنداق هېسقا كېلىشىم، بۇلتۇر تولۇقسىز 2 - يىللىقنى تۈگىتىشىمىزگىلا، ئالتە سىنىپتىن تاللاپ ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپلىرىغا ئۆتىدىغان ئوقۇغۇچىلارنى ئايرىم تەربىيەلەش باشلانغانىدى. دەسلەپتە باشقىلار تەتىل قىلسا، بىز ئىسسىقتا تەرلەپ پىشىپ ئولتۇرۇپ بىر ئاي دەرس تەكرار قىلغانىدۇق. هەر قېتىم شىنجاڭ سىنىپى، ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپى دېگەن سۆزلەرنى ئاڭلىسامىلا، باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ شىنجاڭ سىنىپىغا ئىمتىهان بەرگەندە، نومۇرۇم توشۇپ،

سالامەتلىك تەكشۈرتۈشتىن ئۆتەلمىگەنلىكىم ھەققىدىكى ئۇقتۇرۇشنى ئاڭلاپ پاڭكىدە يىغلىۋەتكىنىم يادىمغا كېلىدۇ. شۇ چاغدا ئاتامنىڭمۇ دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتكەنىدى. ئەسلىدە ئىمتىھاندا يۇقىرى نومۇر ئالغان ئوقۇغۇچىلاردىن ئون پىرسەنتتىن ئارتۇقى سالامەتلىك تەكشۈرتۈشكە ئېلىپ بېرىلغانىكەن. مەن ۋە سالامەتلىك تەكشۈرتۈشتە تونۇشۇپ قالغان يېزا مەكتىپىدىن كەلگەن ئېرپان ئىسىملىك بالا بولۇپ، بەش ـ ئالتە بالا سالامەتلىك تەكشۈرتۈشتىن ئۆتەلمەي قاپتىمىز. بۇنى بىلگەندىن كېيىن مەكتىپىمىزنىڭ مۇدىرى سالامەتلىك تەكشۈرتۈشنى قايتىدىن قىلايلى دەپ ئاتام بىلەن خېلى يول ماڭدى. بىز تىت ـ تىت بولغانچە ئىشلار يۈرۈشمەي قېلىۋاتاتتى. بىزدىن ئۆتە چوڭلار ئالدىرايتتى. شۇنداق قىلىپ مەن سالامەتلىك تەكشۈرتۈشتىن ئۆتەلمەي، شۇ قېتىمقى ئوقۇش پۈرسىتىدىن مەھرۇم قالغانىدىم.

بۇ ئىش مەندىن ئۆتە ئاتامغا بەكرەك ھار كەلگەنىدى. ئاتام بۇ ئىش تىلغا ئېلىنسىلا: «شىرئەلى تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتكۈزگەندە، بىراقلا ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتىدۇ، بۇنىڭدا گەپ يوق. شىرئەلىنى ئۆزۈم يېتەكلەيمەن. بىر ھېسابتا بۇمۇ بولغىنى. مېنىڭمۇ شىرئەلىدىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيماي تۇراتتى» دەيتتى. ئاغزىدا ئۇنداق دېگەنبىلەن، ئىچىدە ھەسرەت چېكەتتى. چۈنكى، ئاتام مېنى ئەڭ ياخشى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتۇپ تېخنىك قىلماقچى. بۇنى

ئاتام مەن ھەر قېتىم مەۋسۇملۇق ئىمتىھانلاردا يۇقىرى نومۇر ئالغان چاغلىرىمدا دەپ تۇراتتى.

ئاتام باشلانغۇچ مەكتەپتىن شىنجاڭ سىنىپىغا ئۆتەلمىگىنىمدىن كېيىن، مېنى بۇرۇنقىدەك مەھەللىدىكى دوستلىرىم بىلەن ئوينىسام ئانچە توسۇپ كەتمەس بولۇپ قالغانىدى. بىراق، ئاتام مېنى ئەڭ داڭلىق ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتۇش ئارزۇسىدىن ۋاز كەچمىگەنىدى.

بىرىنچى باب

قۇمتاغ رىۋايىتى

1. تەرسا بوۋاي

ئېسىمنى بىلسەملا قۇمتاغدا ئوينىغان چوڭ بولۇپتىمەن. قۇمتاغ بىلەن ئۆيىمىزنىڭ ئارىلىقى بىر چاقىرىمۇ كەلمەيدۇ. ئۆيىمىزنىڭ كەينىدىكى ئېتىزلىقتىن ئۆتسەكلا ئۆستەڭنىڭ ئىككى قاسنىقى ۋە بۇلاق بويلىرى سۆگەت، كۆك تېرەك، ئاق تېرەك، قارىياغاچ، جىگدە قاتارلىق دەرەخلەر قويۇق ئۆسكەن ئورمان. ئورمانلىقتا مەھەللىمىزدىكى بالىلار تولا مېڭىپ ھاسىل قىلغان قۇمتاغقا تۇتىشىدىغان چىغىر يول بار. باھار كېلىپ دەل ـ دەرەخلەر يېشىل تون كىيىشكە باشلىغاندىن باشلاپ تاكى ئالتۇن تەڭگە چاچقان كۈز ئايلىرىغىچە كۈنلىرىمىزنىڭ تەڭدىن تولىسى قۇم باغرىدا ئۆتەتتى. قار ياغقان قىشلىرى قار ئېرىپ بولغۇچە نەچچە كۈن قۇمتاغدا قانغۇچە ئوينىۋالاتتۇق. مەھەللىدىكى ئاغىنىلەر بىر يەرگە كەلسەكلا قۇمتاغقا چىقىپ تۈرلۈك ئويۇنلارنى ئوينايتتۇق. بەزىدە بىزگە چوڭلارنىڭ قۇمتاغ ھەققىدىكى تۈرلۈك رىۋايەتلىرى راستىتەك سېزىلىپ قۇمتاغنىڭ ھەقىقەتەن سېھرى باردەك تۇيۇلاتتى.

قايسى يىلىكسىن، بىر يىلى ئەتىيازدا ئۆستەڭ بويىدىكى تېرەكلەر پوتلا چىقىرىپ، سۆگەتلەر چوكانتال بولغاندا مەھەللىدىكى بالىلار قۇمتاغقا چىقىپ ئويىناقچى بولدۇق. قۇمتاغقا چىقمىز دېگەن گەپ چىقسىلا، مەھەللىمىزدىكى بالىلار ھەممىمىز ئۆيلەردىن قورسىقىمىز ئاچسا يەيدىغان نان ئېلىۋالاتتۇق. قۇمتاغقا ئىچكىرىلەپ كىرمىسەكلا سۇدىن غەم قىلمايتاتتۇق. چۈنكى، قۇمتاغ بىلەن تۇتاش ئۆستەڭ بويىدا سۇيى بىر - بىرىدىن تاتلىق بۇلاقلار كۆپ ئىدى. مانا، يەنە مەھەللىدىكى قۇرداش ئاغىنىلەر، ئۇكىلىرىمىز بىلەن بىرگە كىچىك بالىلارنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىۋاتىمىز. بىز بۇلاق بويىغا كېلىپ سۇ ئىچىۋالغاندىن كېيىن ئابلىكىم:

— ئاغىنىلەر، بۈگۈن ھەربىي - دۇشمەن ئويناميلىمۇ؟— دېدى.

— بايا مەھەللىدىكى چاغدىلا دېسەڭ بولمامدۇ ئۇ گېپىڭنى؟ قوراللىرىمىزنى ئېلىۋالغان بولساق بولماسمىدى.

— دەرەخ شېخىنى سۇندۇرۇپ ياسايمىز.

— مۇسا بوۋاي كېلىدىغان بولسا دەرەخ شېخىنى سۇندۇرغان قولۇڭنى سۇندۇرارمىكىن.

— خاتىرجەم بول، مۇسا بوۋاينىڭ ئارالدىكى تۇغقىنى توي قىپتۇ، سەھەردىلا شۇ يەرگە ماڭغىنىنى كۆردۇم،— دېدى ئابلىكىم.

— شۇڭا، قورقمايلا دەرەخ شېخىنى سۇندۇرۇپ تاپانچا - مىلتىق ياسايمىز دەپتىكەنسەن - دە، بولمىسا «مۇسا بوۋام كېلىپ قالىدۇ، مۇسا بوۋامنىڭ ئاچچىقى يامان...» دەپ كېتەتتىڭ. سەن قوشنىسى تۇرۇپ

قورقساڭ، بىز قورقمامدۇق. بولدى، بۇگۈن راسا ئوينىۋالايلى ئەمىسە.

بىز تال چۈنقىلارنى شەپكىلىرىمىزگە يۆگەپ، بەللىرىمىزگە ياغاچ تاپانچىلارنى قىستۇرۇپ، مىلتىقلارنى ئېلىپ ئۆستەڭنىڭ ئىچىگە تاراپ كەتتۇق. ئويۇنىمىز راسا قىزىغاندا «دۇشمەن» لىرىمىز قۇمتاغ تەرەپكە قاچقانىدى. مەن ئۇلارنى بىزدىن يېڭىلىپ قاچقان ئوخشايدۇ دەپ قاپتىمەن. جاپپار مەن مۆكۈپ تۇرغان يەرگە كېلىپ:

— شىر ئەلى، تېز قاچ، مۇسا تەرسا كەلدى، — دېدى.

— قېنى...

مەن كەينىمگە قارىسام، مۇسا بوۋاي قېرىپ قالغىنىغا قارىماي يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى. مەنمۇ جاپپارغا ئەگىشىپ قۇمتاغقا قاچتىم. قېرىشقاندەك ئېرىق بويى تېيىلغاق بولۇپ نەچچە يېقىلىپ كىيىملىرىم لاي بولۇپ كەتتى. بىز قېچىپ قۇم بارخانلىرىنى ئارقىمىزدا قويۇپ قۇمتاغ تۈۋىگە بېرىپ، بىر ئېگىزرەك قۇم دۆڭىنىڭ كەينىگە مۆكۈۋالدۇق. بايىقى قېچىشتىكى قىزىقارلىق ئىشلارنى دەپ كۈلۈپ تۇرۇشمىزغا، مۇسا بوۋاي ئالدىمىزدىكى بارخاندىن ئۇنۇپ چىققاندەك لوڭكىدە پەيدا بولدى. بىز قېچىشقا تەمشەلگەندە، ئۇ بىزنى چاقىرىپ توختاتتى.

— قاچماڭلار بالىلىرىم، مەن سىلەرنى يەيدىغان يالماۋۇز ئەمەس، — دېدى.

بىز تىرناقلىرىمىزنى تاتلاشقىنىمىزچە ئورنىمىزدا ئولتۇردۇق. بېشىمىزنى پەس قىلىشىپ بىر - بىرىمىزگە قاراشتۇق. جاپپار ماڭا قاراپ «قاچايلى» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى. مەن پەرقۇزاتقا قارىدىم، ئۇ «ياق» دېگەندەك قىلىپ بېشىنى چايقىدى.

ــ قاراڭلار، بىر ئوبدان نوتىلارنى سۈندۈرۈۋېتىپسىلەر. مۇشۇنداق سۈندۈرغىلى تۇرساق ئۆستەڭ بويىدىكى ئورمان ھامان بىر كۈنى تۈگەيدۇ. ئورمان تۈگىدى دېگەن گەپ قۇم مەھەللىگە كۆچىدۇ دېگەن گەپ. ئۇ چاغدا نېمە بولىدىغانلىقىنى ھەممىڭلار بىلىسىلەر.

ئارىدا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. بىر چاغدا جاپپار:

ــ ئەتە يەكشەنبە، بىز دەم ئالىمىز، بىز سىزگە كۆچەت تىكىشىپ بېرەيلى، ــ دېدى.

ــ ياق، سىلەر تېخى كىچىك، ئېغىر ئىش قىلساڭلار بولمايدۇ. تىككەن كۆچەتلەرنى سۈندۈرمای، قوغدىساڭلارلا بولدى.

ــ ياق، بىزمۇ ئىشقا ياراپ قالدۇق، ــ دېدى ئابلىكىم يېڭىنى شىمايلاپ.

ــ ئۇنداق بولسا ئەتە ناشتىدىن كېيىن ئاۋۇ تېرەكلىككە كېلىڭلار. قەلەمچە تىكىپ بېرىڭلار ئەمىسە.

بۇ ئۆچكە ساقال، تەرسا بوۋاينىڭ قۇلىقىمىزدىن تۇتۇپ ئاتا ـ ئانىمىزنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارمىغىنىدىن خۇشال بولدۇق. بىز نەزىرىمىزدىكى ئەڭ تەرسا، جاھىل، ھېچكىمگە رەھىم قىلمايدىغان مۇسا بوۋامنىڭ كەينىدىن مەھەللىگە قاراپ كېتىۋاتاتتۇق. بىز قۇمتاغنىڭ ئۆستەڭگە تۇتىشىدىغان يامزىلىغا كەلگەندە، بىر قۇم دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقتۇق. مۇسا بوۋاي:

ــ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ ئۆستەڭگە قاراڭلار، مەھەللىگە، شەھەرگە قاراڭلار، نېمىدېگەن چىرايلىق. ئەمدى كەينىڭلارغا قاراڭلار، قۇمتاغ ئۇنىڭدىنمۇ چىرايلىق. خۇدايىم ھەممىنى ئاشۇنداق بىر ـ بىرىگە سېلىشتۇرۇپ قەدىرگە يەتسۇن دەپ شۇنداق ياراتقان

ئوخشايدۇ. قۇم بولمسا يېشىللىق، يېشىللىق بولمسا قۇم بۇنداق چىرايلىق كۆرۈنمەيدۇ...

بىز بىرده قۇمتاغقا، بىرده كۆز ئالدىمىزدىكى بارغانسېرى ياشىرىۋاتقان ئورمانغا، يىراقتىن كۆرۈنگەن مەھەللىمىزگە، شەھىرىمىزنىڭ ئېگىز - ئېگىز بىنالىرىغا قاراپ سۆيۈندۇق.

2. تەرسا بوۋاينىڭ شاپائىتى

شۇ چاغدا مۇسا بوۋاي بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك قۇم دۆڭنى چامداپ ئۆلچىگىلى تۇردى. بىز بولساق ئۇنىڭ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىغىنىچە نېمىنىدۇر ھېسابلاۋاتقانلىقىغا ئۇن - تىنسىز قاراپ تۇردۇق. بىر چاغدا:

— بالىلىرىم، بۇ يەرنى كولاڭلار، — دېدى مۇسا بوۋاي دۆڭنىڭ چېتىدە كۆمۈپ قويغان ئالتۇنلىرىنى كولىتىۋاتقان بايدەك قاراپ تۇرغىنىچە. ئابلىز بىزگە قاراپ پىچىرلىدى.

— ئالتۇنى بارمىكىن بۇ قەبرىنىڭ.

— ئاستا گەپ قىل، ئاڭلاپ قالىدۇ.

— سوراپ باقايمۇ؟

— خاپا بولۇپ قالسا قانداق قىلىمىز؟

— سوراپ باققانغا نېمە بولاتتى.

— مۇسا بوۋا، بۇ يەردە نېمە بار؟

— كولىساڭلار بىلىسىلەر.

— دېمىدىممۇ، بىزدىن ئۆچىنى ئېلىۋاتقان گەپ بۇ قەبرى. چوڭلارنىڭ: «بىكار قالساڭ كېسەك قۇي» دېگىنى

بىكار ئەمەس. بىزنى بىكار دەپ قۇمنى كولىتىۋاتىدۇ بۇ قېرى...

بىز خېلى چوڭقۇر كولىدۇق. ھېچ نەرسىنى تاپالمىدۇق. بىردەم ئارام ئالغاندىن كېيىن يەنە كولاشقا باشلىدۇق. قۇمنى تارتىپ بىلەكلىرىمىز تالدى، تىرناقلىرىمىزنىڭ ئىچى قۇمغا توشۇپ ئاغرىپ كەتتى. ئابلىز پۇتى بىلەن ئىتتىرىپ قۇمنى نېرى قىلدى. بىر چاغدا جاپپار:

ــ قوغۇن، قوغۇن بار ئىكەن!ــ دەپ توۋلىدى.

ھەممىمىزنىڭ كۆزى ساپىقىدىن ھازىر ئۈزگەندەك تۇرغان قوغۇنغا چۈشتى. بىزنىڭ خۇشاللىقىمىزنى كۆرگەن مۇسا بوۋاي ساقلىنى سىلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ جەمئىي بەش قوغۇن، قېنى يەنە ئىزدەڭلار،ــ دېدى.

بايا قۇم كولاشنى خالىمىغانلارمۇ كېلىپ بىر - بىرىدىن ئالدىراش كولاشقا باشلىدى. بىردەمدە ھەممە قوغۇننى تاپتۇق. بۇ خۇشاللىقىمىز ئىمتىھاندا يۇز نومۇر ئالغان خۇشاللىقىمىزدىنمۇ ئارتۇق ئىدى. ئالتۇن كولىغۇچىلارنىڭ خۇشاللىقىمۇ مۇشۇنچىلىك بولار.

ــ ئاۋۇ يامزالدىكى يانتاقلارنىڭ ئارلىرىغا تېرىپ قويغان قوغۇنلار چۈشۈپ، يانتاقلارنىڭ ئارىسىدا قاپتىكەن. 10 ـ ئاينىڭ ئاخىرى ئۈزۈپ بۇ يەرگە كۆمۈپ قويغان،ــ دېدى مۇسا بوۋاي،ــ قېنى سىلەرنىڭ رىزقىڭلار ئىكەن، بالىلىرىم. ھوي، جالالنىڭ ئوغلى جاپپارغۇ سەن، ئەكەل، تىلىپ بېرەي.

مۇسا بوۋام يانچۇقىدىن قولياغلىقىغا ئورالغان قەلەمتىراچىنى چىقىرىپ قوغۇننى تىلىشقا باشلىدى. قوغۇن تىلغاندا ئاققان قوغۇننىڭ شىرنىسىنى كۆرۈپ ئاغزىمىزغا سېرىق سۇ كەلدى. ئۇ ھەربىرىمىزگە بىر

تىلمىدىن بېرىپ، ئۆزىمۇ بىر تىلمىنى كاسا قىلىپ يېدى. ۋاھ، قوغۇنىنىڭ تاتلىقلىقىنى نېمە دەي! كۆزدە قوغۇنلۇقىنىڭ ئالچۇقىدا ئولتۇرۇپ يېگەندەك راھەتلەندۇق. مۇسا بوۋاي بىزنىڭ بىر ـ بىرىمىزدىن قىزغىنىپ قوغۇننى ئالدىراپ يېيىشىمىزگە قاراپ، كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۈچ قوغۇننى تىلىپ تۈگەتتى. يەنە تىلىمەن دېگەندە ھەممىمىز ئۇنىمىدۇق. دېمىسىمۇ قورساقلار راسا تويغانىدى.

ــ مۇسا بوۋا، قوغۇننى مۇشۇنداق ساقلىسا ياخشى بولىدىكەن ـ ھە؟

ــ ئادەتتە ئۆۋچىلار، قۇملۇق ئەتراپىدا ياشايدىغانلار قوغۇننى مۇشۇنداق ساقلايدۇ. بۇنداق ساقلىغاندا بىرىنچىدىن، قۇم قىشتا توڭلىمايدۇ، چۆڭقۇر كۆمۈپ قويساق قوغۇن ساق تۇرىدۇ؛ ئىككىنچىدىن، چاشقان، كۈسۈتكە قۇم ئىچىگە كىرەلمەيدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، قوغۇنىنىڭ سۈيى قاچمايدۇ.

ــ بۇنىڭدىن باشقىمۇ ساقلاش ئۇسۇلى بارمۇ؟

ــ بار، ــ دېدى جاپپار ئالدىراپ، ــ بىزنىڭ لۇكچۇندە تۇغقانلار ئورىغا تىزىپ قويۇپ ياكى تور خالتىغا ئېسىپ قويۇپ ساقلايدىكەن.

ــ جاپپار توغرا دېدى، قوغۇن ساقلاشنىڭ ھەر خىل ئۇسۇلى بار. بۇرۇنلاردا ئاشلىق ئامبىرىدىكى بۇغداينىڭ ئاستىغا مەن قۇمغا كۆمگەندەك كۆمۈپ ساقلايدىغان ئىشلارمۇ بار ئىدى.

بىز مۇسا بوۋايغا ياردەملىشىپ كىچىك ـ كىچىك چۆنەك تارتتۇق ۋە بىرنەچچە قىر چاپتۇق. مۇسا بوۋاي ئەتە قىلىدىغان ئىشلىرىمىزنى دەپ بەردى. بىز ئەتە

قىلىدىغان ئىشلارنى ئويلاپ خۇشال بولۇشتۇق. قايتىشىمىزدا قوغۇن شاپاقلىرىنى بايىقى بىز سۇندۇرغان تال چۈنقلارغا بېلىقچىلار بېلىقنىڭ ساقىقىدىن ئۆتكۈزگەندەك ئۆتكۈزۈپ مۇسا بوۋايغا ئەگىشىپ ماڭدۇق.

ئىلگىرى بىز مۇسا بوۋاينى كۆرسەك قورقۇنچلۇق مەخلۇقنى كۆرگەندەك قاچاتتۇق. مانا ئەمدى ئۇنىڭ كەينىدىن تىزىلىپ كېتىۋاتىمىز.

3. بۇلاق تازىلاش

بىز ئۆستەڭنىڭ ئۇ قېتىدىن بۇ قېتىغا تەبىئىي كۆۋرۈك بولۇپ قالغان سۆگەتتىن ئۆتۈپ بۇلاقنىڭ مۇزدەك سۈيىدە يۇز ـ كۆزلىرىمىزنى يۇيۇپ، ئاندىن قانغۇچە سۇ ئىچىپ مەھەللىگە قاراپ چىغىر يول بىلەن ماڭدۇق. مۇسا بوۋاي بولسا ياندىكى سۆگەتلىك توقايلىققا قاراپ ماڭدى. ئابلىز:

ــ كەينىدىن ماراپ باقامدۇق، مەھەللىگە ماڭماي ئاۋۇ يەرگە ماڭغىنىغا قارىغاندا كۆمۈپ قويغان يەنە بىر نەرسىسى بارمۇ ـ يا، ــ دېدى.

ــ سەت بولارمىكىن ئابلىز، 3 ـ ئايدا ساپىقىدىن هازىرلا ئۇزگەندەك تاتلىق قوغۇن بەردى، يېدۇق...

ــ ئەمدى دەيمىنا...

ــ ماڭساق ماڭدۇق.

ــ كۆرۈپ قالسىچۇ؟

ــ ئاۋۇ يولدىن ماڭغۇمىز كەلمىدى، جاپىپارلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قوزىلىرىنى كۆرمەكچى دېسەكلا

بولمىدىمۇ؟ مۇشۇ يول بىلەن ماڭساق جاپپارلارنىڭ ئۆيىگە ئۇدۇل چىقىدىغىنىمىزنى بىلىدۇ.

بىز ئېرىقنىڭ نەم، لاي قېتىدا مۇسا بوۋاينىڭ ئىزىنى بويلاپ ماڭدۇق. ئۆستەڭدىن سۇنىڭ شارقىرىشى بىر خىلدا ئاڭلانسا، تال ـ تېرەكلەرگە قونۇپ سايراۋاتقان پاختەكلەرنىڭ ئۈنى ئەتراپنى بىر ئالغانىدى. بىز ئۇن چىقارماي مۇسا بوۋاينىڭ ئىزىدىن ماڭدۇق. مۇسا بوۋاي بىر دەمدە كۆزىمىزدىن يىتۈپ كەتتى. بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپلا قالدۇق. شىمال تەرەپتىن ئۆستەڭگە يانتۇ بولۇپ ئون قەدەمدە بىر، ئانچە چوڭقۇر بولمىغان جىرالار بار ئىدى. بىز سەل ئېگىزرەك بىر يەرگە چىقىپ ئەتراپقا قارىدۇق. مۇسا بوۋاي كۆرۈنمەيتتى.

ــ بۇ مۇسا بوۋاي ئادەم ئەمەس جىنمۇ، نېمە؟

ــ قويە ئۇنداق گەپنى، بايا بىز بىلەن پاراڭلاشتى، قوغۇن تىلدى، يېدۇق، شۇلارنىڭ ھەممىسى يالغانمۇ ئەمىسە؟

ــ ئۇغۇ راست.

ــ ئاستا گەپ قىل، مۇسا بوۋايمۇ بىزنىڭ پېيىمىزگە چۈشتىمۇ كىم بىلىدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا ئاۋۇ تېرەكنىڭ شېخىنى سۇندۇرساقلا ئالدىمىزدا پەيدا بولىدۇ.

ــ يەنە ئازراق مېڭىپ باقايلى.

بىز بىرەر يۈز مېتىر ماڭغاندىن كېيىن بىر جىرانىڭ بېشىدا مۇسا بوۋاينىڭ كەتمەن چىپىپ ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدۇق. بىز بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ مۇسا بوۋاينىڭ يېنىغا كەلدۇق. مۇسا بوۋاي نېمە ئىشقىلار بار دېگەندەك بۇركۈتنىڭ كۆزىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن بىزگە تىكىلدى.

ـــ مۇسا بوۋا، بىز جاپپارلارنىڭ قوزىلىرىنى كۆرۈپ كېلەيلى دەپ بۇ يەر بىلەن ماڭدۇق. قارىساق ئىشلەۋېتىپسىز، يارەملەشسەك بولامدۇ؟

ـــ بولىدۇ، قېنى ئاۋۇ يەردىكى قۇرۇق شاخ ـ شۇمبىلارنى ئەكېلىڭلار، ـــ دېدى.

بىز مۇسا بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە ئورمانغا تاراپ تەمەچ تەرگەندەك بىرىمىز بىر تۇتامدىن شاخ ـ شۇمبا ئېلىپ كەلدۇق. ئۇ كەتمىنى بىلەن كولىغان يەرگە نەچچە تال قوزۇق قېقىپ بىز ئەكەلگەن شاخ ـ شۇمبىلارنى قويدى ۋە يانچۇقىدىن ئەپچىل ياغاچ كېسىدىغان قايچىسىنى ئېلىپ ئەتراپتىكى سۆگەتنىڭ شاخلىرىنى كېسىپ كېلىپ تىزدى ۋە لايلارنى ئۈستىگە باستۇردى. بىز مۇسا بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە، كىچىك جىرانىڭ ئىچىدىكى قۇرۇق غازاڭلارنى بايا ئېشىپ قالغان شاخ ـ شۇمبىلاردىن سۈپۈرگە ياساپ سۈپۈرۈپ تازىلىدۇق. بىز مۇسا بوۋاينى ئەمدى نېمە قىلارىكىن دەپ تۇردۇق. مۇسا بوۋاي بۇ كىچىك جىرانى چوڭقۇرلىتىپ بولۇپ:

ـــ بۇ يەرگە ئەتە كېلىپ قاراپ بېقىڭلار، نېمىنى كۆرسىلەركىن، ـــ دېدى.

ـــ سۈپسۈزۈك سۇنى كۆرىمىز، ـــ دېدى جاپپار بىلەرمەنلىكىنى كۆز ـ كۆز قىلغاندەك ئالدىراپ.

ـــ توغرا، بۇرۇن تۆۋەن مەھەللىدىكىلەر توپ ـ توپ بولۇپ بۇلاق تازىلايدىغان. ھازىر ئۇلار قۇدۇق بىلەن يەر سۇغىرىدىغان بولۇۋېلىپ، بۇلاق تازىلىمايدىغان بولۇپ قالدى. بۇرۇن بۇ يەردە بىر بۇلاق بار ئىدى. نەچچە يىل بولغان سۇيى ئۇزۇلۇپ قالغىلى. تۇنۇگۈن قارىسام، بۇ يىل سۇ چىقىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاۋۇ

دۆڭدىكى يەرگە بۇ يىل قوغۇن تېرىيدىكەنمىز. قوغۇن دېگەننى بەش كۈندە بىر سۇغارمىسا ئوخشىمايدۇ. يەرنى كۆپ سۇغاردى دېگەن گەپ، يەر ئاستى سۈيى مول بولدى دېگەن گەپ. قاراپ تۇرۇڭلار، يازدا بۇ بۇلاقنىڭ سۈيى ھەم مۇزدەك، ھەم ئۇلۇغ بولىدۇ.

ــ ئەمىسە بىز تازىلايلى! بىزگە ئۆگىتىپ قويۇڭ بوۋا.

ــ بولىدۇ بالىلىرىم. بىر بۇلاقتىن بىر كۆز ئېچىلسا يۈز تۈپ دەرەخ كۆكىرىدۇ. يەر كۆكەردى دېگەن گەپ، قۇم چېكىندى دېگەن گەپ.

ــ ئۇنداق بولسا ئەتە كەتمەن ـ گۈرجەك ئېلىپ كېلىمىز.

4. كۆچەت تىكىش

ئابلىز بىلەن ئابلىكىم سەھەر كىرىپ مېنى ئويغاتتى. ئاپام ناشتىلىقنى تەييارلاپ قويغانىكەن، يۈز ـ كۆزۈمنى يۇيۇپلا ئالدىراپ ناشتا قىلدىم. ئاتام بىزنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشىمىزنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ــ ئۆتكەندە مۇسا بوۋاڭلارنى ئەسكى، قارا كۆسەي دەپ يۇرمەمتىڭلار؟ــ دەپ سوراپ قالدى.

ــ ئۇ چاغلاردا مۇسا بوۋامنىڭ تەرسا بولغىنى بىلەن كۆڭلىنىڭ يۇمشاقلىقىنى، بىز ئويلىغاندەك ئەسكى ئەمەسلىكىنى ھېس قىلماپتۇق. تۇنۇگۈن مۇسا بوۋامنىڭ كۆڭلىنىڭ يۇمشاقلىقىنى بىلدۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزدىن چوڭ بالىلار مۇسا بوۋامنى «ئەسكى، بىر تال چۈنقىنى سۇندۇرغىنىڭنى كۆرۈۋالىدىغان بولسا،

قۇلىقىڭدىن تۇتۇپ ئاتا ـ ئاناڭنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىدۇ...» دېسە ئىشىنىپتىمىز، ــ دېدى ئابلىز.

ــ مۇسا بوۋاڭلار ناھايىتى ئاق كۆڭۈل، ساددا ئادەم. تەرسا قىلىپ قويغان مۇشۇ مەھەللىدىكى قىسمەن خەقلەر. ھە دېسە يېڭى تىكىلگەن كۆچەتلەرنى سۇندۇرۇۋاتقان، دەرەخلەرنى ئوغرىلىقچە كېسىۋىلىۋاتقان. مۇسا بوۋاڭلار شۇنداق قاتتىق قوللۇق قىلمىسا بۇ يەردىكى ئورمان ئاللىقاچان كېسىلىپ تۈگەيتتى. كۆرمەمسىلەر، ئۆستەڭنىڭ ئايىغىدىكى ئورمانىنىڭ شالاڭلاپ قالغىنىنى، ئەسلىدە بۇ قۇم ياقىسىدىكى ئۆستەڭنىڭ ھەممە يېرى بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئۇدۇلىدەك قويۇق ئورمان ئىدى. ئۆستەڭنىڭ ئايىغى تۆۋەن مەھەللىگە تەۋە. ئۇ مەھەللىنىڭ ئورمىنىنى مۇسا بوۋاڭلاردەك قاتتىق قول ئادەم باشقۇرمىغاچقا، ئۇ كېسىپ، بۇ كېسىپ ئورنىغا دەرەخ تىكمىگەچكە قۇرۇپ كەتتى. بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئورمىنىنى مۇسا بوۋاڭلار ئۆزى بىر قوللۇق باشقۇرۇپ، قۇرۇپ قالسا يېڭىدىن تىكىپ ياشارتقان. سىلەر كۆچەت تىكمىز دېگەن يەردىكى قېرى سۆگەتلەر يېرىلىپ كەتكەچكە كېسىۋەتكەن. يازىچە شۇ يەرگە كۆچەت تىكىشنىڭ پىلانىنى قىلىپ ئېرىق تارتىپ سۇ چىققۇدەك قىلدى. بېرىڭلار باللىرىم، بېرىڭلار، مۇسا بوۋاڭلارنىڭ ئىچى بىر دەريا ئادەم. چۆچەك ئېيتىپ بەر دېسەڭلار ئېيتىپ بېرىدۇ. بېشىدىن ئاجايىپ تەسىرلىك نۇرغۇن ئىشلار ئۆتكەن... ــ دېدى ئاتام.

ــ سىلەر كىچىك چاغدىمۇ مۇسا بوۋام ئورمانغا قارامتى؟

ــ شۇنداق، ئۇ چاغلاردا مۇسا بوۋاڭلارنىڭ ئاتىسى

دۆڭدىكى يەرگە بۇ يىل قوغۇن تېرىيدىكەنمىز. قوغۇن دېگەننى بەش كۈندە بىر سۇغارمىسا ئوخشىمايدۇ. يەرنى كۆپ سۇغاردى دېگەن گەپ، يەر ئاستى سۈيى مول بولدى دېگەن گەپ. قاراپ تۇرۇڭلار، يازدا بۇ بۇلاقنىڭ سۈيى ھەم مۇزدەك، ھەم ئۇلۇغ بولىدۇ.

— ئەمىسە بىز تازىلايلى! بىزگە ئۆگىتىپ قويۇڭ بوۋا.

— بولىدۇ بالىلىرىم. بىر بۇلاقتىن بىر كۆز ئېچىلسا يۈز تۈپ دەرەخ كۆكىرىدۇ. يەر كۆكەردى دېگەن گەپ، قۇم چېكىندى دېگەن گەپ.

— ئۇنداق بولسا ئەتە كەتمەن ـ گۈرجەك ئېلىپ كېلىمىز.

4. كۆچەت تىكىش

ئابلىز بىلەن ئابلىكىم سەھەر كىرىپ مېنى ئويغاتتى. ئاپام ناشتىلىقنى تەييارلاپ قويغانىكەن، يۈز ـ كۆزۈمنى يۇيۇپلا ئالدىراپ ناشتا قىلدىم. ئاتام بىزنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشىمىزنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— ئۆتكەندە مۇسا بوۋاڭلارنى ئەسكى، قارا كۆسەي دەپ يۈرمەمتىڭلار؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— ئۇ چاغلاردا مۇسا بوۋامنىڭ تەرسا بولغىنى بىلەن كۆڭلىنىڭ يۇمشاقلىقىنى، بىز ئويلىغاندەك ئەسكى ئەمەسلىكىنى ھېس قىلماپتۇق. تۇنۈگۈن مۇسا بوۋامنىڭ كۆڭلىنىڭ يۇمشاقلىقىنى بىلدۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزدىن چوڭ بالىلار مۇسا بوۋامنى «ئەسكى، بىر تال چۈۋىقنى سۈندۈرغىنىڭنى كۆرۈۋالىدىغان بولسا،

قۇلىقىڭدىن تۇتۇپ ئاتا ـ ئاناڭنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىدۇ...» دېسە ئىشىنىپتىمىز، ــ دېدى ئابلىز.

ــ مۇسا بوۋاڭلار ناھايىتى ئاق كۆڭۈل، ساددا ئادەم. تەرسا قىلىپ قويغان مۇشۇ مەھەللىدىكى قىسمەن خەقلەر. ھە دېسە يېڭى تىكىلگەن كۆچەتلەرنى سۇندۇرۇۋاتقان، دەرەخلەرنى ئوغرىلىقچە كېسىۋىلىۋاتقان. مۇسا بوۋاڭلار شۇنداق قاتتىق قوللۇق قىلمىسا بۇ يەردىكى ئورمان ئاللىقاچان كېسىلىپ تۈگەيتتى. كۆرمەمسىلەر، ئۆستەڭنىڭ ئايىغىدىكى ئورمانىنىڭ شالاڭلاپ قالغىنىنى، ئەسلىدە بۇ قۇم ياقىسىدىكى ئۆستەڭنىڭ ھەممە يېرى بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئۇدۇلىدەك قويۇق ئورمان ئىدى. ئۆستەڭنىڭ ئايىغى تۆۋەن مەھەللىگە تەۋە. ئۇ مەھەللىنىڭ ئورمىنىنى مۇسا بوۋاڭلاردەك قاتتىق قول ئادەم باشقۇرمىغاچقا، ئۇ كېسىپ، بۇ كېسىپ ئورنىغا دەرەخ تىكمىگەچكە قۇرۇپ كەتتى. بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئورمىنىنى مۇسا بوۋاڭلار ئۆزى بىر قوللۇق باشقۇرۇپ، قۇرۇپ قالسا يېڭىدىن تىكىپ ياشارتقان. سىلەر كۆچەت تىكمىمىز دېگەن يەردىكى قېرى سۆگەتلەر يېرىلىپ كەتكەچكە كېسىۋەتكەن. يازچە شۇ يەرگە كۆچەت تىكىشنىڭ پىلانىنى قىلىپ ئېرىق تارتىپ سۇ چىققۇدەك قىلدى. بېرىڭلار بالىلىرىم، بېرىڭلار، مۇسا بوۋاڭلارنىڭ ئىچى بىر دەريا ئادەم. چۆچەك ئېيتىپ بەر دېسەڭلار ئېيتىپ بېرىدۇ. بېشىدىن ئاجايىپ تەسىرلىك نۇرغۇن ئىشلار ئۆتكەن... ــ دېدى ئاتام.

ــ سىلەر كىچىك چاغدىمۇ مۇسا بوۋام ئورمانغا قارامتى؟

ــ شۇنداق، ئۇ چاغلاردا مۇسا بوۋاڭلارنىڭ ئاتىسى

ئەيسا ئاتىمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئاۋۇ سۇ تۇگمىنىنىڭ يېنىدا قورۇ ـ جايى بار ئىدى. شۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇگمەنگە قارىغاچ ئورمانغىمۇ قارايتتى. بىزمۇ ئەيسا ئاتىدىن شۇنداق قورقاتتۇق.

ــ بىز كېچىكىپ قالمايلى، ئاتا.

ــ مېڭىڭلار بالىلىرىم، بېرىڭلار.

ــ بىز كەتتۇق ئەمىسە.

ــ بولىدۇ، مەنمۇ سەل تۇرۇپ بارىمەن.

بىز ناخشا ئېيتىشىپ بىرەمدە باھارنىڭ غۇر ـ غۇر شامىلىدا ئاسماندا ئۇچۇۋاتقان لەگلەكلەرگە قاراپ، ئېتىزغا تۆكۈلگەن قىغنى تاتلاپ قورساق غېمىدە قالغان قۇشقاچلارغا داڭگال ئېتىپ ئۇچۇرۇپ دېگەندەك ئورمانلىققا كېلىپ قالدۇق. بىزدىن بۇرۇن پەرقۇزات بىلەن جاپپار كېلىپ بولغانكەن. مۇسا بوۋاي بىزنىڭ كەلگىنىمىزنى كۆرۈپ كۆممىقوناقنىڭ دانىسىدەك سارغايغان چىشلىرىنى چىقىرىپ كۈلۈمسىرىدى. مۇسا بوۋاينىڭ بۇ كۈلۈمسىرىشى، ئۇنىڭ بىز ئويلىغاندەك تەرسا، ئاچچىقى يامان، ئەسكى ئادەم ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ پىشانىسىدىكى يول ـ يول قورۇقلاردىن تەر ئاقماقتا ئىدى.

ــ ئابلىز بىلەن جاپپار، ئاۋۇ كۆك تېرەكنىڭ شېخىنى كېسىپ ئەكېلىڭلار. سەن، ھاي، توختاخۇننىڭ نەۋرىسى، ئىسمىڭ نېمىتى سېنىڭ؟ ھە، قۇتيار، سەن ئاۋۇ كەكىنى ئەكېلىپ ماۋۇ كۆتەكنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، مەن كەسلەپ قويغان ئۆلچەم بويىچە كەسلە. سەن شىرئەلى، ئابلىكىم بىلەن ئاۋۇ ئېرىقنىڭ ئىككى قېشىنى تۈزلەپ، ئويمان يېرىگە ئېرىقتىن توپا ئېتىپ داپتۇېتىڭلار. مەن سۇ ئەكېلەي.

بىز تەقسىملەنگەن ئىشلىرىمىزنى قىلىشقا باشلىدۇق. ئەمەلىيەتتە مۇسا بوۋاي ھەممە ئىشنى تەخ قىلىپ بولغانكەن. بىز مۇسا بوۋاينىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىشلىدۇق. ئۇچ ئېرىققا كۆك تېرەكنى كەسلەپ تىكىپ بولۇشمىزغا، مەھەللىدىن ئاتام باشلىق چوڭلار بىر ـ ئىككىلەپ كېلىشكە باشلىدى.

قۇمتاغ ياقىسىدىكى ئوچۇقچىلىقتا بولسا مۇسا بوۋاينىڭ ئايالى ئاينىيازخان ئانام تاماق ئېتىۋاتاتتى. بىز ئۆستەڭنىڭ يانلىرىدىكى ئوچۇقچىلىققا ۋە ئېرىقلارغا مۇسا بوۋاينىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە تېرەك، سۆگەت قەلەمچىسى تىكتۇق. ئېرىقتا سۇ بولغاچ بىز قەلەمچىنى ئاسانلا تىكىپ بولدۇق. چوڭلار كەتمەن ـ گۇرجەكلەرنى ئېلىپ قۇمتاغ ياقىسىدىكى ئېرىقنىڭ قۇمىنى ئېلىپ سۇ باشلاپ كەلدى. مۇسا بوۋاي تەييارلاپ قويغان توغراق كۆچىتى بىلەن سۆگەت كۆچىتىنى تىكتۇق. بۇ يىلتىزلىق كۆچەتلەرنى تىكىشمۇ قۇمساڭغۇ يەر بولغاچ ئانچە قىينىغىمۇ توختىمىدى. مۇسا بوۋاي خۇشال بولۇپ:

ــ نەچچە يىل بولغان، مۇشۇ ئېرىقنى ئېچىپ بىر دەرەخ تىكسەم دەيتتىم. بۈگۈن بۇ ئارزۇيۇمغا يەتتىم. كۇزده يانتاق ئۇرۇقى ئېلىپ قويغان، ئۇنسە ـ ئۇنمىسە چېچىپ قويماي، يانتاق ئىسسىقا چىدامليق. توغراقلارنىڭ تۈتۈشىغا تازا ئىشەنچىم يوق.

ــ بىزمۇ ياخشى قىلمىدۇق، مۇسا ئاكا، مۇشۇ بالىلار ئاخشامدىن «مۇسا بوۋامغا ياردەملىشىمىز» دەپ تەييارلىق قىلدى، بىز چوڭ تۇرۇپ ساڭا ياردەملەشمىگىنىمىزگە خىجىل بولدۇق. ھەر يىلى مۇشۇنداق پەيتتە كۆچەت تىكىشكە مەھەللىدىكى ئۇلۇغ ـ ئۇششاقنى چاقىرساق بولغۇدەك.

ـــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى بولغان بولاتتى شەرىپىدىن ئەپەندىم.

ـــ ھوي بالىلار، تاماق پىشتى، قېنى كېلىڭلار.

بىز قۇمتاغنىڭ تۆۋىدە ئولتۇرۇپ نورۇز ئېشى ئىچتۇق. ئاينىيازخان ئانامنىڭ ئەتكەن ئېشى ھەممىزگە تېتىپ كەتكەن چېغى، نەچچە قاچىدىن ئىچىۋەتتۇق. بىزنىڭ خۇشاللىقىمىزنى، نورۇز ئېشىنى بەس ـ بەستە ئىچكىنىمىزنى كۆرگەن مۇسا بوۋاي خۇشاللىقىدا قىلغىلى قىلىق تاپالماي قېلىۋاتاتتى.

ـــ يۇرۇڭلار، ئاۋۇ قۇم دۆڭگە چىقايلى،ـــ دېدى مۇسا بوۋاي.

بىز بالىلار يۇگۇرۇشۇپ قۇم دۆڭگە چىقىپ بولدۇق. چوڭلار چىققۇچە نەچچىمىز قۇمدا سىيرىلىپ، سەكرەپ ئويناپ قۇق. بىر چاغدا مۇسا بوۋاي چىقىپ:

ـــ ھە، بالىلىرىم، ماۋۇ يەرنى كولاڭلار!ـــ دېدى.

مۇسا بوۋاينىڭ ئېغىزىدىن گەپ چىقىپ بولغۇچە بىز كولاشقا باشلىدۇق. ھايال بولمايلا تۇنۇگۈنكىدەك ئىككى قوغۇننى تاپتۇق.

ـــ كۇزدە كۆمۈپ قويغانىدىم. تۇنۇگۈن بۇ بالىلار بىلەن ئۇچنى يېدۇق. بۇنى تېتىپ كۆرۈڭلار.

3 ـ ئايدا ئولتۇرۇپ ئۆز تەمى بىلەن قوغۇن يېيىش ھەقىقەتەن ھۇزۇرلۇق ئىش ئىدى. بىز يىراقلارغا قاراپ قۇمتاغنىڭ ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەن پەسىل قۇشلىرىغا قارىدۇق. ئارىدىن ئابلىز:

ـــ قۇمتاغ بەزىدە كۆزۈمگە ئۇندەك كۆرۈنىدۇ،ـــ دېدى.

ـــ راست دەيسەن بالام، بۇ قۇمتاغ بۇرۇن ئۇنتاغ ئىكەندۇق،ـــ دېدى مۇسا بوۋاي،ـــ مەن بوۋامدىن، بوۋام بوۋىسىدىن ئاڭلىغان رىۋايەتلەردە شۇنداق دېيىلەركەن...

5. قۇمتاغ رىۋايىتى

يىراقتىن ئۇششاق بالىلارنىڭ چۇرقىراشقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئورمانىنىڭ غەربىدىكى ئوچۇقچىلىقتا نەچچە بالا ئۇنلۇك قوشاق ئوقۇشقا باشلىدى.

«چىك، چىك، چىك،
ئويغان بالىجان.
تەييارلىدى چاي،
ساڭا ئانىجان.»
.....

مۇسا بوۋاي ئېگىز ـ ئېگىز قۇمتاغنىڭ چوققىلىرىغا قارىغىنىچە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

ـ بىزنىڭ بۇ قۇمتاغنىڭ قۇمى ئاجايىپ پاكىز. كۈن چىققان چۈشتە سىنچىلاپ قارىسا كىشىنىڭ كۆزىگە ئالتۇندەك پارقىراپ كۆرۈنىدۇ، توپىسى يوق. مەن سىلەرگە بوۋامدىن ئاڭلىغان رىۋايەتنى سۆزلەپ بېرەي.

ئەتىگەندىن بېرى ئىشلىگەچكىمكىن ئىللىق باھار ئاپتىپىدا قۇمغا يۆلىنىپ ياتتۇق. مۇسا بوۋاي بولسا مايلىشىپ كەتكەن دوپپىسىنى تىزىغا كىيدۈرۈپ قويۇپ، قۇمتاغنىڭ رىۋايىتىنى سۆزلەشكە باشلىدى...

ناھايىتى ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى ئىدىقۇت تېغىنىڭ ئەتراپىدا ياشايدىغان خەلقلەر بايىاشات، پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرەر ئىكەن. تاغ قۇمىدىن ھاسىل بولغان تاغ بولماستىن، بەلكى بۇغداي ئۇنىدىن ھاسىل بولغان تاغ ئىكەن. شۇ سەۋەبلىك، بۇ تاغنىڭ ئېتىكىدىكى خەلقلەر

يېمەك ـ ئىچمەكتىن قىلچە غەم ـ ئەندىشە قىلمايلى، خۇشال ـ خۇرام ياشايدىكەن. ھەركىم تاغدىن قانچىلىك ئەكېتەلىسە تاغار ـ خالتىلارغا شۇنچىلىك ئۇن قاچىلاپ ئېلىپ كېتىدىكەن. ئۇنتاغ ئۇزاق زامانلارغىچە ھەممە خالايىققا ئورتاق تۇرۇۋېرىپتۇ.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇنتاغقا يېقىن جايدا ئولتۇرۇشلۇق بىر تۇل ئايال كىچىك ئوغلىنى ئەگەشتۇرۇپ ئۇن ئالغىلى كەپتۇ. ئۇلار تاغقا ئەمدىلا يېتىپ بېرىشىغا، تۇل ئايالنىڭ كىچىك ئوغلى ھاجەتكە ئولتۇرۇپتۇ ـ دە، ئۇنتاغنىڭ ئېتىكىنى مەينەت قىلىپ قويۇپتۇ. ئوغلىنىڭ بۇ قىلىقىدىن پەرىشان بولغان ئايال بالىسىنىڭ ھاجىتىنى ئېرىتماقچى بولۇپ، ئەتراپىدىن لاتا ـ پۇرۇچ، چالما ـ داشگال ئىزدەپتۇ. ئەپسۇس، ئۇنتاغ ئېتىكىدىن نە لاتا ـ پۇرۇچ، نە چالما ـ داشگال تېپىلماپتۇ. بۇ ئىشتىن تىت ـ تىت بولغان ئانا ئاخىر يولدا قورساق ئاچقاندا يەمىز، دەپ ئېلىۋالغان قۇيماقتىن ئىككىنى سېۋەتتىن ئېلىپ، ئوغلىنىڭ ھاجىتىنى ئېرىتىپتۇ. بۇ چاغدا كۇنمۇ غەربكە قىيسايغانىكەن، ئانا ئالدىراپ ـ تېنەپلا خالتىسىغا ئۇننى ئېلىپ، ئوغلىنى ئەگەشتۇرۇپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. خالتىدىكى ئۇن بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ ئاننىڭ يەلكىسىنى بېسىپ، ئۆيىگە يەتكۇچە خېلى ھالسىرىتىپتۇ. ئادەتتىكى چاغلاردا ئۇن ئېلىپ كەلگۇچە بۇنداق غەيرىي ھادىسىنى سەزمىگەن ئانا، ئۆيگە يېتىپ كېلىپلا خالتىنىڭ ئاغزىنى يېشىپ قارىغۇدەك بولسا، خالتىغا قاچىلانغىنى بۇغداي ئۇنى بولماستىن، بەلكى ساپسېرىق قۇم بولۇپ چىقىپتۇ. بۇ ئىشتىن قاتتىق تەئەججۇپلەنگەن ئانا دەرھال كەينىگە

يېنىپ ئۇنتاغقا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئانا ئۇ تاغقا يېتىپ بارغان چېغىدا كۈنمۇ پېتىپ تاغقا باش قويغان بولۇپ، قۇياشنىڭ كەچكى شەپەق نۇرىدا ھېلىقى ئۇنتاغ لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا ئوخشاش ئالتۇندەك سېرىق قۇمتاغقا ئايلىنىپ قالغانكەن. ئۆز كۆزىگە ئىشەنمىگەن ئانا ئۇنتاغدىن بىر ئوچۇم ئۇن ئېلىپ كۆزىگە يېقىن تۇتۇپ قاراپتۇ، تىلى بىلەن يالاپ كۆرۈپتۇ، ئالقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ ئۇۋۇلاپ كۆرۈپتۇ... دەرۋەقە، ئۇنتاغ قۇمتاغقا ئايلىنىپ قالغانكەن. بىچارە ئانا بۇنىڭ سىرىنى چۈشەنگەندەك قىپتۇ. ئۆز قىلمىشىغا قاتتىق پۇشايمان يەپتۇ ۋە بېشى قايغان، پۈتى تايغان تەرەپكە كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنتاغ ھازىرقى قۇمتاغ ھالىتىگە كىرىپ قالغانكەن.

— ئەجەب ئەسكى ئانىكىنە ئۇ؟ — دېدى ئابلىز.

— ھەي، ئۇ بالىمۇزە، نېمىشقا ئۇ يەرگە ھاجەت قىلغان بولغىيتتى؟! — دېدى ئاتىلاردىن بىرى.

— ئەگەر بۇ قۇمتاغ ئۇنتاغ بولغان بولسا، بىز بۇ يەردە دەرەخ تىكىمىز، ئېتىزدا ئىشلەيمىز دەپ يۈرمەستۇق - ھە!

— ئادەمگە قىلغىلى ئىش بولمىغاندىن ئارتۇق ئازاب يوق، باللىرىم.

— مۇسا بوۋا، بەزىلەر قۇمتاغنىڭ ئاستىدا شەھەر بار دەيدىكەنغۇ؟

— مەنمۇ شۇنداق ئاڭلىغان.

— قۇمتاغدا تۇنگەنلەرنىڭ قۇلىقىغا يېرىم كېچىدە ئاتلارنىڭ كىشنىشى، خورازلارنىڭ چىللىشى ئاڭلانغۇدەك.

— ئەمىسە، كېچە بىزمۇ تۇنەپ كۆرەيلى.

ئېچىلىپ كەتسە... مەھەللىدىكىلەر ھېلىقى ئالتۇنلارنى ھارۋىلارغا، تىراكتورلارغا بېسىپ كۆمۈر توشۇغانىدەك ئەكېلىۋالغان بولساق ـ ھە!

ــ ئاتنىڭ ئوقۇرىنى تېپىۋالغان بولساق، ئىسىت...

ــ ئىتنىڭ يالقىدىن بىرنى تېپىۋالساق دېگىنە.

بالىلار ھاياجېنىنى باسالماي چۇرقىرىشاتتى.

ــ ئۇ گەپلەرگە ئىشىنىپ قالماڭلار، بالىلىرىم،ــ دېدى مۇسا بوۋاي.

ــ بىزمۇ مۇنداقلا دەپ باقتۇق،ــ دېدى بىرى.

ــ ئادەم دېگەن شۇكۇر ـ قانائەتنى بىلىشى كېرەك. قاراڭلار، تۆۋەن مەھەللىلىكلەردىن بىر قىسىم ئادەملەر ئورمىنىڭ لىم ـ چەنزە بولىدىغان دەرەخلىرىنى كېسىپ بولۇپ، ئەمدى بىزنىڭ دەرەخلەرگە ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى.

يەنە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. بۇنى جەنۇب تەرەپتىن ئۇچۇپ كەلگەن بىر قاتار تۇرنىنىڭ ئاۋازى بۇزدى. ئارىدىن ئابلىزنىڭ ئىنىسى ئالىمجان تۇرنىلارنى دوراپ:

« تۇر ـ تۇر،
قاچان كەلدىڭ؟
ــ بۇلتۇر،
ئارغامچاڭنى تاشلاپ بەر...»

دېگىنىچە قۇم بارخانلىرىدىن تۆۋەنگە قاراپ يۈگۈردى.

ــ بالىلىقتا ئادەم نېمە قىلسا يارىشىدۇ.

ــ ئالىمجان، بولدى يېنىپ كەل!

ئالىمجان بىر دەمدىلا بىزدىن خېلى يىراقلاپ كەتكەنىدى.

ئىككىنچى باب

قازانقوم

1. چوققا ئىگىلەش

يازنىڭ جاھان تونۇردەك قىزىغان، تىنچىق كۈنلىرى يۇرتىمىزدا ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ھاۋا بۇلۇتلىنىپ ئانچە ـ مۇنچە يامغۇر يېغىپ قالاتتى. بۇنداق كۈنلەردە بىزنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ئويۇنىمىز قۇمتاغقا چىقىپ چوققىغا يۈگۈرۈش ئويۇنى ئىدى. بۇ ئويۇنلارنى ئويلىسام ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا بارغۇم كەلمەيتتى. ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا قوبۇل قىلىنىش ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلىش شۇنچىلىك تەس كېلىۋاتاتتى. ئويۇن ئويناشقا ئەسلا ۋاقىت يوق. ئەگەر تاللانما سىنىپقا كىرسەم، باشقىلار قۇمتاغقا چىقىپ ئويىنىسا، مەن تاپشۇرۇق ئىشلەپ ئولتۇرارمەنمۇ؟ شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپ كەتسەم، شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى يەرلىرىدىن كەلگەن ئاقىللار بىلەن مۇسابىقىلىشىپ تەتىل كۈنلىرىمۇ ئۆگىنىش بىلەن ئۆتەرمۇ؟ بۇلارنى ئويلىسام 9 ـ ئايدا تاللانما سىنىپقا كىرگۈم كەلمەي قالاتتى ـ دە، قۇمتاغدا ئويىنىغان كۆڭۈللۈك ئەسلىمىلەرگە چۆكەتتىم.

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 5 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان

يىلى، يازدا كۆپرەك يامغۇر ياغقانىدى. مەھەللىدىكى بالىلار ئىككىگە بۆلۈنۈپ مەھەللىمىزگە يېقىن بولغان چوققىلارنىڭ ھەممىسىگە چىقتۇق. بىرىنچى چوققىغا چىقىش ھەممىدىن قىيىن ئىدى. بىرىنچىدىن، بۇ چوققا يىراق ۋە تىك؛ ئىككىنچىدىن، قۇم بارخانلىرى كۆپ ۋە قۇمى يۇمشاق بولۇپ، دولقۇنسىمان يامزال يوق دېيەرلىك ئىدى؛ ئۈچىنچىدىن، پەقەت ئۈدۈل چىققاندا ئاسان بولۇپ ۋاقىتنى ئۈتقىلى بولاتتى، ياندىپ چىققاندا ۋاقىت جىق كېتەتتى. بالىلار چوڭراق ئىككى بالىنى باشلىق قىلىپ ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈندۇق. بۇ قېتىم پەرقۇزات ئىككىمىز جاپپارلارنىڭ گۇرۇپپىسىغا بۆلۈنگەنىدۇق. ئۈچىلىمىز قۇمدا يۈگۈرۈشتە ياخشى ئىدۇق. دېمەك، بۇ قېتىم چوققىنى بىزنىڭ گۇرۇپپا بالدۇر ئىگىلەيدۇ دېگەن گەپ. ئابلىكىملارنىڭ گۇرۇپپىسىدىكى سۇلايمان بىلەن تۇرسۇننىمۇ بوش چاغلىغىلى بولمايتتى. بىز قولىمىزغا ئېلىۋالغان مىنېرال سۇ بوتۇلكىلىرىمىزدىكى سۇنى ئاياپ ئىچىپ تەييارلىق قىلدۇق. بىزنىڭ گۇرۇپپىغا بۆلۈنگەن كىچىك بالىلار ئاياغ، كىيىم ـ كېچەكلىرىمىزگە قاراپ قالدى. ئۇلار بىز چوققىدىن چۈشۈشكە باشلىغاندا، سۇدانلارغا مۇزدەك بۇلاق سۇيى ئاچقىپ تۇرىدىغان بولۇشتى.

تۇرسۇننىڭ كوماندىسى بىلەن تەڭ ھەممىمىز يۇمشاق، نەم قۇمدا يۈگۈردۇق. بىز ئىمكان بار قۇم قاتقان يانباغرنى بويلاپ يۈگۈردۇق. قارشى گۇرۇپپىدىكىلەر ئالدىمىزغا ئۆتۈپ كەتكەندە بولسا، ئۇلارنىڭ ئىزى چۈشۈپ قاتقان قۇمنى دەسسەپ يۈگۈردۇق. قۇم نەم، «غۇر ـ غۇر» شامال چىقىپ تۇرغاچقا، ئانچە ئۇسسىمايلا بىرىنچى چوققىنىڭ تۈۋىگە كېلىۋالدۇق. بىزنىڭ

گۈرۈپپىدىكى سېلىم بىلەن ئەزىمەت نەچچە بارخان كەينىمىزدە ئولتۇرۇۋېلىپ ئارام ئېلىۋاتاتتى. «ھەي، شۇلار بىزنى ئارقىدا قويىدىغان بولدى» دەپ تىت ـ تىت بولدۇم ـ دە، ئۇلارغا «يۈگۈرۈڭلار» دەپ ۋارقىراپ ئالدىمغا قاراپ يۈگۈردۈم. مەنمۇ نەچچە قەدەم ئالدىمدىكى ئۆمەرگە يېتىشۋالالماي ئاۋارە ئىدىم. بىرئازدىن كېيىن سۇدىن ئىككى يۈتۇم ئوتلىۋېلىپ ئۆمەرنى يانداپ ئۆتۈپ كەتتىم. يەنە ئەللىك مېتىر غەيرەت قىلسام بىرىنچى بولۇپ چوققىغا چىقىمەن. مەن كۈچەپ يۈگۈرۈپ بىر توختاپ كەينىمگە قارىغانىدىم، ئۆمەر ئورنىدا ئولتۇرۇپ قاپتۇ، جاپپار بىلەن پەرقۇزات ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ، بىراق ئۇلارغا سوغۇدىشىپلا ئابلىز كېلىۋاتاتتى. مەن غەيرەتكە كېلىپ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ مىڭ تەستە بىرىنچى چوققىنىڭ ئەڭ ئېگىز يېرىگە چىقىپ مايكامنى سېلىپ پۇلاڭلاتتىم. جاپپار ھاسىراپ تۇرۇپ:

ـ يەنە ئازراق ئېگىز چىق!ـ دېدى.

ـ ئەڭ ئېگىز يېرى مۇشۇ، مانا، قۇمتاغنىڭ ئاۋۇ تەرىپىدىكى چوققىلار ئېنىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ.

ـ قازانقۇمنىڭ يېنىدىكى چوققىنى كۆردۈڭمۇ؟

ـ كۆردۈم.

ـ ئەمىسە بوپتۇ.

جاپپار ئىككىنچى، پەرقۇزات ئۈچىنچى بولدى. چوققىغا ھەممىمىز چىقىپ بولغاندا يامغۇر شۇنداق قاتتىق ياغدىكى، كىيىملىرىمىز چۆپ ـ چۆپ بولۇپ كەتتى.

ئۈچۈرما بولغان قۇش بالىلىرى قانىتىنى يېيىپ ئۇچقىنىدەك بىزمۇ غۇلچىمىزنى كەڭ ئېچىپ تۆۋەنگە قاراپ يۈگۈردۇق. قۇمتاغدا تۆۋەنگە قاراپ يۈگۈرگەندە

سەل ئارقىغا غادىيىپ يۆگۈرمىسە بېشىچىلاپ يىقىلىدىغان گەپ. سۆلايمان شۇنداق قىلمىغان چېغى يىقىلىپ تەر ۋە يامغۇر تۆپەيلى يۈز - كۆزى، كىيىملىرى لاي بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ تۈرقىغا قاراپ ھەممىز كۈلۈپ كەتتۇق. بىز پەسكە چۈشكەندە كىيىملىرىمىزگە قاراۋاتقانلار ئۆستەڭ بويىدىكى دەرەخ تۈۋىدە كۆزلۈك چۈجىلەردەك دۈگدىيىشىپ تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ قولىدىكى سۇنى ئىچىشىپ يامغۇر پەسلىگەندە مەھەللىگە قايتىمىز دەپ تۇرساق، تۆۋەن مەھەللىدىكى بالىلار كېلىپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى نەبى بىلەن غەيرەت بىزنىڭ سىنىپتا ئىدى.

— بىزنىڭ كېلىدىغىنىمىزنى بىلىپ قورقۇپ كەتتىڭلارمۇ، نېمە؟— دېدى بىزدىن يېشى سەل چوڭ تۇنىياز ئىسىملىك سېرىق چاچ، كۆك كۆز بالا بىزنىڭ ئەپتىمىزگە قاراپ.

— بىز سىلەردىن قورقمىزمۇ؟ بىزدىن ئاشقان لاي سۇنى ئىچىدىغانلاردىن قورقۇپ قالامتۇق،— دېدى جاپپار قاپىقىنى تۇرۇپ.

نەبى بىلەن غەيرەت تۇنىيازدىن قورقىدىغان چېغى، ئاغزىغا قاق سېلىۋالغاندەك زۇۋان سۇرمەي جىم تۇراتتى. كۆزۈم غەيرەتنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ دەرھال كۆزىنى ئەپقاچتى، ئۇ سەل خىجىل بولغاندەك قىلاتتى.

— ئەمىسە، بىز كەلسەكلا كېتىۋاتسىلەرغۇ؟

— بىز قۇمتاغقا چىققىلى ئىككى سائەتتىن ئېشىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يامغۇر يېغىپ...

— نەچچە تال تامچىلىغان يامغۇردىن قورققانلارغا نېمە چوڭ گەپ بۇ!

ــ نېمە دېمەكچىسەن؟
ــ بىرىنچى چوققىغا چىقىشقا مۇساباقلىشىمىز.
ــ بىز بايا ئىككىگە بۆلۈنۈپ چىقىپ بولدۇق.
ــ تولا يالغان سۆزلىمەڭلار، بىزمۇ ئاۋۇ يەردە قۇم ئوردا ياساپ ئويناپدۇق. بىرىنچى چوققىدا بىرمۇ ئادەم كۆرمىدۇققۇ ئەمىسە.
ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى كىچىك بالىلاردىن بىرى نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولۇپ ئېغىزىنى ئۆمەللىشىگە، يېنىدىكى بىرى نوقۇپ قويدى. نەبى بىلەن غەيرەتنىڭ جىم تۇرغىنىغا ئاچچىقىم كەلدى. «ئادەتتە ۋاي شىرئەلى ئاغىنەم دېگەنبىلەن ھالقىلىق پەيتتە قاراپ تۇرغىنىنى قارىمامدىغان، خەپ، سىلەردەكمۇ ئاغىنە بولامدۇ؟» يامغۇر توختاي دېمەيتتى. ئۇلاردىن نەچچە بالا غۇدۇرغىلى تۇردى. تۇنىيازنىڭ ئۇنىمۇ پەسلەشكە باشلىدى.
ــ بۇگۈن يامغۇر توختىمايۋاتىدۇ، كېلەر قېتىم بەسلىشىمىز، يېڭىلىپ قالغانلار يەڭگەنلەرنىڭ ئاچارىسىدىن ئۆتىدۇ!ــ دەپ ئەتراپقا غالىبلارچە غادىيىپ قارىدى تۇنىياز.
ئارىمىزدىن ھېچكىم بىرنېمە دېيەلمىدى، جاپپار:
ــ بولىدۇ، شۇنداق بولسۇن، بالىلارنىڭ بىرى كەم بولسا بولمايدۇ. گېپىڭلار گەپ بولسا قەسەم قىلىڭلار.
ــ قانداق قەسەم قىلىمىز؟
ــ قانداقلا قەسەم قىلساڭلار قىلىڭلار، يېنىۋالساڭلار مەھەللىمىزدىن ئۆتكۈزمەيمىز.
ــ ئۇ دېگەن ھۆكۈمەت ياسىغان يول، ماڭىمىز.
ــ نېمە چوڭچىلىق سىلەرگە؟
ــ نېمە دەيسەن؟

ـ بولىدۇ، كېيىن قېتىم سىلەرنى ئاچارىمىزدىن ئۆتكۈزگىنىمىز ئۆتكۈزگەن.
ـ سىلەر ئۆتىسىلەر.
ـ.....
بىز ئۇلاردىن ئايرىلىشىمىزغا يامغۇر توختاپ قۇمتاغ ئۈستىدە ھەسەن ـ ھۈسەن پارلىدى. ھەسەن ـ ھۈسەننىڭ رەڭلىرى شۇنداق قېنىق بولۇپ، ئاپامنىڭ خان ئەتلەس كۆڭلىكىگە ئوخشاپ قالغانىدى. بىز خېلى ۋاقىقىچە تۆۋەن مەھەللىلىكلەرنىڭ ئۆكتەملىكىگە ئىچىمىز قاينىپ ماڭدۇق.
ـ قانداق قىلىمىز؟ ئۇلاردىن يېڭىلىسەك بولمايدۇ. كۈندە قۇمتاغقا يۈگۈرۈشنى مەشىق قىلايلى ئەمدى.
ـ مەشىق قىلمىساقمۇ ئۇلارنى يېڭەلەيمىز. نەبى بىلەن غەيرەتنىڭ ھالى ئارانلا. شۇ تۇنىياز بىلەن توختىيارنىڭ خېلى ماغدۇرى بارەك تۇرىدۇ.
ـ تۇنىياز دېگەن بالا 2 ـ ئوتتۇرىدا ئوقۇغان، ئۇنىڭ قانداقلىقىنى بىلمەيمەن، ئەمما باشقىلىرىنى يېڭەلەيمەن، ـ دېدى جاپپار.
جاپپارنىڭ بۇ گەپلىرىدىن ئۇ بۈگۈن ماڭا ئېتىبار قىلغانىدەك قىلاتتى. ئۇ مېنى ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپ كېتىدۇ، كۆڭلىنى خۇش قىلىۋالسۇن دەپتۇ ـ دە. تۆۋەن مەھەللىلىكلەر بىلەن مۇسابىقىگە چۈشكىچە كۆپرەك چېنىقمىسام بولمايدىغانىدەك تۇراتتى. مەنمۇ ئۆزۈمنى جاپپارغا بىر كۆرسىتىپ قويمىسام بولمىغۇدەك. ھازىر ئېتىزدا قىلىدىغان ئالدىراش ئىشمۇ يوق، دەرس تەكرار قىلغاندىن سىرتقى ۋاقىتتا چېنىقماي نېمە قىلىمەن.
مەن قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ چېنىقىشقا باشلىغانىدىم.

ئاپام خاپا بولدى. ئاتام: «مەيلى ئوغۇل بالا دېگەن شۇنداق چېنىقىشى، تاۋلىنىشى كېرەك...» دەپ ماڭا مەدەت بېرەتتى. ئاپام بولسا مېنى ئورۇقلاپ كەتمىسۇن دەپ بىر دەم - بىر دەم تاتلىق - تۇرۇملارنى يەۋېلىشىمنى ئەسكەرتىپ تۇراتتى.

8 - ئاي كىرىشى بىلەن ئىسسىق پەسەيمەكتە يوق كۇچىيىشكە باشلىدى.

— 8 - ئاي كىردى دېگەنلىك ئىسسىق ياندى دېگەنلىك ئىدى، نېمىدېگەن ئىسسىق بۇ! كېچە شۇنداق دىمىق بولدى. يائاللا، 6 - ئايدىمۇ بۇنچىلىك ئىسسىق بولمىغاندەك قىلاتتى.

— شۇنى دېمەمسەن، كېچىچە «چىپ - چىپ» تەرلەپ چىقتىم. ئۇيقۇ كېلەمدىغان، ئاسمانغا قاراپ يېتىپ تاڭغا يېقىن ھاۋا سوۋۇغاندا ئۇخلاپ قاپتىمەن. مۇشۇنداق ئىسسىقتا قۇمغا كۆمۈلىدىغانلارنىڭ ھالىغا ۋاي...

— مۇشۇ ئىسسىقتا تەكتىكى ئۇزۇملەرنى ئويلىدىم. ئەتىلا تەكنى سۇغارمىساق بولمىدى دەپ قالدىم. سەھەردە تەكلىككە بارسام تەكلەر بەكلا ئۇسساپ كېتىپتۇ.

بىز بالىلار بولساق ئۆستەڭدىكى سۇنىڭ كۆپىيىشىنى ئارزۇ قىلىپ، مەھەللىنىڭ كەينىدىكى دۆڭنى سۇغارغىچە كۆلگە سۇنىڭ جىق قاچىلىنىشىنى ئۇمىد قىلاتتۇق. چۈنكى، دۆڭدىكى تەكلىككە سۇ ئاسان چىقمىغاچقا ئۇستى تەرەپتە ۋاسكېتبول مەيدانچىلىك كۆل بار ئىدى. شۇ كۆلگە سۇ قاچىلانسا مەھەللىدىكى بالىلار قانغۇچە سۇغا چۆمۈلۈۋالاتتۇق، چۈنكى كۆلنىڭ چوڭقۇر يەرلىرى بىر يېرىم مېتىر كېلەتتى.

ئەتىسىدىن باشلاپ كۆلگە سۇ قاچىلاندى. ۋاھ! تۆت كۈن بېلىقتەك سۇدىن چىقماي ئويناپ. سۇ ئازلاپ

چۆمۇلۇشكە بولمايدىغان كۈنلەردە ھاۋا تۇتۇلۇپ سىم ـ سىم يامغۇر ياغدى. مەھەللىدىكى بالىلار يەنە توپلىشىپ قۇمتاغقا چىقتۇق. بىز پۇتبول تېپىپ ئويناۋاتقاندا تۆۋەن مەھەللىدىكى بالىلار كەلدى. بىزنىڭ ئارىمىزدا ئابلىز بىلەن قۇتيار يوق ئىدى. كىچىك بالىلاردىن بىرىنى ئۇ ئىككىسىنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىۋەتتۇق.

ــ يولدا كەلگۈچە يۈگۈرمەي كەلسۇن، كۈچى خوراپ يۈگۈرەلمەي قالىدۇ.

ــ سۇنى جىق ئىچمىسۇن، سۇ قورساق بولۇپ قالىدۇ...

دەككە ـ دۈككىدە ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئاخىر ئابلىزلار كەلدى. ئۇلار پۇچقاقلىرىنى تۇرۇۋالغانىدى. تۇنىياز بولسا كالىتە ئىشتان ۋە ئاسما مايكا كىيىۋالغانىدى، ئۇنىڭ پەيلى ياماندەك كۆرۈنەتتى. لېكىن، ئىككى ھەپتە چېنىققاچقا مەنده ئازراق ئىشەنچمۇ بار ئىدى. ئاخىر ئىككى كومانىدا بىر تۈز سىزىقتا تىزىلىپ يۈگۈردۇق. تۇنىياز راستىنلا ئاتتەك چېپىپ ھەممىنىڭ ئالدىدا يۈگۈرۈپ كېتىۋاتاتتى، جاپپارمۇ كۈچەپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتاتتى. ئابلىز سۇ ئىچمەكچى بولۇپ مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىنى ئاچماقچى بولغانىدى، جاپپار ئۇنى ئىچكىلى قويمىدى. تۇنىياز بەش يۈز مېتىر يۈگۈرۈپ ھېرىپ قالدى بولغاي، قەدەملىرى ئۇششاقلاپ، بىردەم ـ بىردەم ئاسما مايكىسى بىلەن يۈزىدىكى تەرلەرنى ئېرىتىشقا باشلىدى، ئۇ بىزنىڭ كۈتكىنىمىزدەك ياندىن ماڭماي ئۇدۇل ماڭدى. پەرقۇزات، جاپپار ئۇچىمىز كۆز ئۇچراشتۇرۇۋالدۇق. بىز قۇم دۆڭلىرىنىڭ يېنىنى بويلاپ يۈگۈرگەنىدۇق. يۈگۈردۇق دېگەندىن كۆرە،

ئىتتىك ماڭدۇق دېسەكمۇ بولاتتى، چۈنكى ھېرىپ ھالىمىزدىن كېتەيلا دەپ قالغانىدۇق.

بىزنىڭ مەھەللىدىكى بالىلار بىرىنچى چوقىنىڭ تۈۋىگە كەلگەندە، ئالدىمىزدىكى بالا دەسسىگەن ئىزدىن مېڭىپ بىر دەمدە چوققىنىڭ يېرىمىغا چىقىپ بولدۇق. تۇنىياز گۈرۈپپىمىزدا بەشىنچى بولۇپ چوققىغا يامىشۇاتقان قۇتيارنىڭمۇ ئارقىدا قالغانىدى.

بىز غەلىبە قىلدۇق. تۇنىيازلارنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى، جاپپار راستىنلا بىرىنچى بولدى، مەن ئىككىنچى بولدۇم. ئالدىنقى قېتىم جاپپارنىڭ راستىنلا ماڭا ئېتىبار قىلغانلىقىنى ھېس قىلدىم، ئەڭ كەينىدە قالغانلارمۇ چوققىغا چىقىپ بولدى. تۆۋەندە تۇرغان ئۇششاق بالىلار كىملەرنىڭ بىرىنچى بولغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ چۈقان كۆتۈرۈشتى، بىز تۆۋەنگە قاراپ يۈگۈردۇق، ھەممىمىز پەسكە چۈشكەندە ئابلىكىم:

ــ بىزنىڭ مەھەللىلىكلەر قېنى؟ بىر رەتكە تىزىلىپ چاتىرىقىڭلارنى كېرىپ تۇرۇڭلار!ــ دېدى.

ــ راستىنلا چاتىرىقىمىزدىن ئۆتكۈزىمىزمۇ؟ــ دېدى قۇتيار ئارىسالدى بولۇپ.

ــ نېمىشقا ئۆتكۈزمەيدىكەنمىز؟ــ دېدى پەرقۇزات قۇتيارغا ئاچچىقى كېلىپ.

ــ قېنى كىچىكلەر، سىلەرمۇ كېلىڭلار،ــ دېدى جاپپار.

ــ بىرىنچى بولۇپ تۇنىياز ئۆتىدۇ.

ــ ھوي ئالىمجان، نېمە ئۇ يەردە ئولتۇرىسەن، كەل ئاۋۇ يەردە تۇر، چاتىرىقىڭدىن ماۋۇلارنى ئۆتكۈزىمىز،ــ دېدى جاپپار تۆت ياشلىق ئالىمجاننى چاقىرىپ.

ـ ئالىمجاننىڭ چاتىرىقىدىن ئۆتكۈچىلىك ئۇنى يېقىتىۋېتەرمىكىن؟

ـ مەيلى، بېشىنى ئۇنىڭ چاتىرىقىغا تېقىپمۇ ھېساب! بىز بويى ئېگىزلىرىمىزدىن باشلاپ رەتكە تىزىلىپ چاتىرىقىمىزنى كېرىپ تۇردۇق. تۇنىيازلار چاتىرىقىمىزدىن ئۆمىلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتۈپ بولغاندا نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم غەش بولدى...

2. قازانقۇمدىكى «قەلئە»

تۆۋەنكى مەھەللىلىكلەر قۇمىتاغقا يۇگۈرۈشتە مات بولغاندىن كېيىن، بىزگە چوڭ گەپ قىلالماس بولدى. ئۇلارنى چاتىرىقىمىزدىن بىردىن ـ بىردىن ئۆتكۈزگىنىمىزنى ئۇققان بىزدىن چوڭراق بالىلار بىزنى ماختىشىپ كەتتى. شۇ ئىش ئۆتۈپ بىر ھەپتىدىن كېيىن پەرقۇزاتنىڭ تۇغۇلغان كۈنى كەلدى. ئەتىگەندە پەرقۇزاتلارنىڭكىگە يىغىلدۇق. پەرقۇزاتنىڭ ئاتىسى ئىسمايىل ئاتام بىزگە ئوخشىتىپ كاۋاپ پىشۇرۇپ بەردى. ئاپىسى پاتىگۈل ئاپام لەڭمەن ئېتىپ بەردى. بىز ئويناپمىز دەپ ئۇلارنىڭكىدىن چىقتۇق. كەينىمىزدىن پەشتامىسىغا قولىنى سۈرتكەچ پاتىگۈل ئاپام چىقىپ:

ـ نەگە بېرىپ ئويناپسىلەر؟ ـ دەپ سوراپ قالدى.

ـ ھاۋا بۇلۇتلۇق بولغاندىكىن قۇمىتاغقا بېرىپ ئويناپلىمىكىن دەپمىز، ـ دېدى پەرقۇزات.

ـ ئەمىسە قوغۇن ئېلىۋېلىڭلار.

بىز تۆت ـ بەش قوغۇن ئېلىۋالدۇق. ئۇنغىچە جاپپار ئۆيىگە كىرىپ سۇدان بىلەن «ئامىنە قارىقات شەربىتى»

نىڭ چوڭ قۇرۇق قۇتىسىدىن ئىككىنىى ئېلىپ چىقىۋىدى، بۇلاقتىن مۇزدەك سۇ ئېلىۋالماقچى بولدۇق. بىز يەتتە بالا ناخشا توۋلىشىپ بىر دەمدە قۇمتاغقا كېلىپ قالدۇق. ئادەتتە بىز قۇمتاغ سايالىرىنى كېچەيتىپ قۇرۇلغاندىن بۇيان چوڭ دەرۋازا بىلەن كىرمەي، مەھەللىمىزنىڭ كەينىدىكى چىغىر يول بىلەنلا كىرەتتۇق.

بىز بۇ قېتىم ئىككىنچى چوققا تەرەپكە قاراپ ماڭدۇق. ئىككىنچى چوققا بىرىنچى چوققىغا قارىغاندا پاكارراق، ئەمما دائىرىسى كىچىك ئىدى. ئىككىنچى چوققىغا چىقىپ يەنە مېڭىپ بېقىش قارارىغا كەلدۇق.

ــ ئەمدى ماڭمايلى، مۇسا بوۋام دېگەنغۇ، قازانقۇم تەرەپكە بارماڭلار دەپ.

ــ ئۇ قېرىمۇ تازا ئېشىۋالدى، يۆنىلىشىنى بىلەلمەيسىلەر دەپ كېتىشلىرى تېخى، يا بىز كىچىك بالا بولمىساق، ئىزىمىز قالمىدۇ ئەمەسمۇ؟

ــ يا بىز يۇرەكتاغقا بارمىز دېمىسەك.

ــ راستتىنلا يۇرەكتاغ بارمىدۇ؟

ــ بولمىسا يۇرەكتاغ دەپ ئاتامدۇ.

ــ بىزنىڭ مەھەللىدىن كىملەر بارغاندۇ؟

ــ سەپەر بوۋاملارنىڭ تۆگىسى ئوزاقى يىلى قار قېلىن ياغقان قىشتا قېچىپ كېتىپتىكەن، تۆگىنىڭ ئىزىنى ئىزلاپ مېڭىپ چوڭ ئوغلى سالى ئاكا بىلەن ئىلى ئاكا قۇمتاغنىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپتىكەن.

ــ ئۇلار يۇرەكتاغنى كۆرۈپتىكەنمۇ؟

ــ يىراقتىن كۆرۈپتىكەن.

ــ راستتىنلا يۇرەك شەكىللىك تاغمىدۇر ئۇ؟

ــ ئۇلار ئىككى ئادەم بىر دۆڭنىڭ ئۇ تەرىپىگە بىرى، بۇ تەرىپىگە بىرى ئۆتۈپ قېلىپ بىر ـ بىرىنى

تاپالماي خېلى ئايلىنىپتۇ. بىر - بىرىنى چاقىرسا ئاۋازى ئاڭلانغۇدەك، بىراق بىر - بىرىنى تاپالمىغۇدەك. ئاخىر سالى ئاكا ئىنىسى ئىلىغا: «جايىڭدا جىم تۇر» دەپ ۋارقىراپ، ئۇچراشقاندىن كېيىن قاردىكى ئىزىنى بويلاپ ماڭ تەستە مۇشۇ يەرگە كەلگەندە يەنە ئېزىپ قېلىپ ئېگىز بىر دۆڭگە چىقىپ قاپتۇ، قارىسا سايدا نېفىت قۇدۇقىنىڭ مەشئىلى كۆرۈنۈپتۇ - دە، خۇشال بولۇپ قايتىپ كەپتۇ.

— بىز يۇرەكتاغقا ئەمەس، قازانقۇمغا بېرىپ باقايلى.

— مەن بارمايمەن.

— يول بويى ماڭغان يەرنى پۈتىمىزدا جىراپ ماڭمىز.

— ماڭساق ماڭدۇق.

بىز پۈتلىرىمىزنى قۇمغا تۇرتۇپ ئىزىمىزنى چوڭقۇر قالدۇرۇپ ماڭدۇق. بىز ئانچە ماڭمايلا بىر دۆڭدىن ئارتىلىپ ھەيران قالدۇق. توۋا، قازانقۇم دېسە ئاجايىپ سېھىرلىك يەر دەپ ئويلاپتىكەنمىز، ئەمەلىيەتتە قۇملۇقتىكى قازان شەكلىگە كېلىپ قالغان بىر پۈتبول مەيدانىدەك ئويمان يەر ئىكەنغۇ؟ قازانقۇمنىڭ «گىرۋىكى»دە ئولتۇرۇپ بىرئاز ئارام ئالدۇق. پەرقۇزات يولدا تېپىۋالغان خادا تاياقنى قۇمغا يېرىم مېتىرچە سانجىدى ۋە قۇرۇقدىلىپ قالغان قارىقات قۇتىسىغا قۇم قاچىلاپ «قۇرۇق قۇتىنى كۆتۈرۈپ يۈرىمىزمۇ، مۇشۇ يەرگە قويۇپ كەتكۈچىلىك ئېلىپ كەتمەيمىزمۇ، بولمىسا شامال نەلەرگە ئۇچۇرۇپ كېتىدۇ بۇنى...» دەپ قۇتىنىڭ ئېغىزىنى ئېتىپ ھېلىقى خادا تاياقنى يۆلەپ قويدى. جاپپار قولىدىكى پۈتبولنى قويۇۋەتتى، پۈتبول ئاجايىپ

تېز دوملاپ بىر دەمدە قازانقۇمنىڭ ئۇ چېتىگە بېرىپ قالدى، جاپپار يۈگۈرگىنىچە قازانقۇمنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ بىزگە قولىنى پۇلاڭلاتتى. بىزمۇ سۈدان، قۇتىلارنى كۆتۈرۈپ قازانقۇمنىڭ ئوتتۇرىغا كەلدۇق. ئېلىۋالغان ئەڭ ئاخىرقى قوغۇننى تىلىپ يەپ شۇ يەردە ئارام ئالدۇق. ئابلىز:

— ئېسىمىزنى بىلگەندىن بېرى قازانقۇم دەپ بۇ يەرنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان، بۈگۈن بۇ يەرگىمۇ كەلدۇق مانا، ئەمدى بىز بۇ يەرگە بىر «ئوردا» سېلىپ قويۇپ كەتمەيلىمۇ؟ تامنىڭ ئېگىزلىكىنى تىزىمىز بىلەن تەڭ قىلايلى، — دەپ قالدى.

— راست دەيسەن قېنى، بىزگە ئىش تەقسىم قىل ئەمىسە.

— «ئوردا» دېسەك چوڭ بولۇپ كەتكۈدەك، «قەلئە» دەيلى. قېنى ئاغىنىلەر، قەلئەگە نېمە دەپ ئىسىم قويساق بولار؟

— نېمىلا بولسا بولىدۇ، ئاۋۇال بىر پۈتكۈزۈپ باقايلى.

بىز تەقسىملەنگەن ئىشلارنى قىلىپ ئاۋارە ئىدۇق. قۇمنى دۆۋىلەپ ئۆزىمىزچە ئاجايىپ سىرلىق بىر قەلئە ياسىدۇق، قەلئەنىڭ ئەتراپىغا سېپىل سوقتۇق. قوغۇن شاپاقلىرىنى قەلئەنىڭ قوۋۇقى قىلىپ قويدۇق. ئۆزىمىزچە بۇ قۇم قەلئەگە قاراپ زوقلاندۇق. پەرقۇزات:

— قۇم قەلئەنمۇ پۈتكۈزدۇق، ئەمدى بىرىمىز بىردىن خانىگە كىرىپ ئۇخلايلى، — دېدى.

— پادىشاھلارنىڭ ئوردىسى بولدى بۇ، قېنى پادىشاھلارنىڭ ئوردىسىدا ئۇخلىسا قانداق بولىدىكىن؟

بىز ئۆزىمىز ياسىغان «ئۆيلەر» گە كىرىپ ئاسمانغا قاراپ ياتتۇق. ھەممىدىن ئاۋۋال جاپپار ۋارقىرىۋەتتى.

— بوران چىقىۋاتىدۇ.

— ئەتراپ توپا ـ تۇمانغا تولۇپ كېتىپتۇ، شامال بىزنىڭ ئىزىمىزنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ. بىز قايسى تەرەپتىن كەلگەنىدۇق ئەمدى؟

— راست، نەدىن كەلدۇق؟

— مانا، ما تەرەپتىن،— دېدى قۇتيار بىر ياقنى كۆرسىتىپ، مەن قەلئە ياسىغاندا ئىشىكنى بىز كەلگەن تەرەپكە قاراتقان.

— ياق، مەن پۇتبولنى ئاۋۇ يەرگە قويغاندەك قىلغان.

— شامال...

— تولا تالىشىپ ئولتۇرماي تېز ماڭايلى.

— قايسى تەرەپكە ماڭىمىز؟

— قۇم بارخانلىرىغا قاراڭلار، قۇم دولقۇنلىرىنىڭ يۆنىلىشى جەنۇب بىلەن شىمالنى كۆرسىتىدۇ... — پەرقۇزات تەمكىنلىك بىلەن يۆنىلىشنى تەھلىل قىلىۋاتاتتى.

بوراندا يىراقنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئابلىز يىغلامسىراپ بىرنېمىلەرنى دەيتتى، مەن پەرقۇزاتنىڭ گېپىنى ئاڭلاشنى ئېيتتىم، جاپپار بولسا ئۆزىنىڭ گېپىدە چىڭ تۇرۇپ قارشى تەرەپكە مېڭىشنى تەشەببۇس قىلماقتا ئىدى. باشقىلار بولسا قورقۇپ كەتكەچكە بىز نەگە ماڭساق شۇ يەرگە ماڭماقچىدەك ئىككى ئوتتۇرىدا قالدى.

— مۇنداق بولسۇن، بىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرايلى، بايا بىز كەلگۈچە مەن خادا تاياقنى قۇمغا سانجىپ، قارىقات قۇتىسىغا قۇم قاچىلاپ يېنىغا قويغانتىمغۇ؟

سىلەر ئاۋۇ «قازان» نىڭ قىرىغا بېرىپ تاپالمىساڭلار مۇشۇ يەرگە قايتىپ كېلىڭلار. سىلەر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىز ئۇياقتىن ئىزدەيلى،ــ دېدى پەرقۇزات. پەرقۇزاتنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ سەل جانلىنىپ قالدۇق.

ــ بۇمۇ بولىدىغان گەپكەن.

جاپپارلار بېرىپ بىردەمدە يېنىپ كەلدى، هەممىزنىڭ كۆزلىرىدىن قورقۇنچ ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. بىر بولسا بوران پەسەيگىچە مۇشۇ قازانقۇمدا تۇرمىساق بولمايتتى، بىر بولسا چوقۇم هېلىقى خادا تاياق بىلەن قۇم قاچىلانغان بوتۇلكىنى تېپىشمىز كېرەك ئىدى. مەن، پەرقۇزات، قۇتىيار ئۈچىمىز پەرقۇزاتنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئۇ كۆرسەتكەن جايغا قاراپ ماڭدۇق. دەرۋەقە، هېلىقى خادا تاياق بىلەن قارىقات قۇتىسىنى تاپتۇق.

ــ خادىنى نېمىشقا كۆرۈنىدىغان يەرگە سانجىمىغاندىمىز،ــ دېدى پەرقۇزات.

ــ كىم بىلىدۇ دەيسەن بۇنداق بولىدىغانلىقىنى.

ــ مايكامنى تاياقتا چىگىپ پۈلاڭلىتايلى، جاپپارلار كۆرسۇن.

ــ تېز بول! بوران كۈچىيىۋاتىدۇ.

ــ يۆنىلىشىنى يوقىتىپ قويمايلى، سەن قۇتىيار ئاۋۇ تەرەپكە قاراپ تۇر.

ــ خاتىرجەم بول، ئەمدى قۇم دولقۇنىنىڭ يۆنىلىشى بىزگە يول باشلايدۇ، پەقەت كەينىمىزگە قاراپ قالمىساقلا بولدى.

جاپپارلار بىزنىڭ تاياقنى تاپقانلىقىمىزنى بىلىپ قازانقۇمدىن چىقتى، بىزنىڭ روھىمىز خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدى. بىر ئاش پىشىم ماڭغاندىن كېيىن بوران

پەسلەپ، توپا ئازلاپ يىراقنى خېلى كۆرگۈدەك بولۇپ قالدى. جاپپار:

ــ بۇ ئىككىنچى چوققا ئىكەن، قاراڭلار، ھېلىقى بىز يېگەن قوغۇنىنىڭ شاپاقلىرى... مانا، مانا، بەگزادە قوغۇنىنىڭ شاپىقى...

خۇشاللىق ھەممىزنىڭ قۇشقاچ تىللىرىمىزنى چىقىرىۋەتكەندى، ھەممىمىز چۈرقىرىشىپ سۆزلەپلا كەتتۇق.

ــ خۇداغا شۈكۈر، ئاخىر قۇتۇلدۇق.

ــ قازانقۇم راستىنلا خەتەرلىككەن جۇمۇ؟ چوڭلارنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە ئەمدى يەتتۇق. بىزمۇ كىچىكلەرگە قازانقۇمغا ھەرگىز كەلمەسلىك ھەققىدە نەسىھەت قىلايلى.

ــ بوران چىقىپ قالمىغان بولسا بۈنچىلىك بولۇپ كەتمەس ئىدۇق.

ــ بۈگۈنكى ئىشنى ھېچكىمگە تىنمايلى جۇمۇ، بولمىسا چوڭلار بىزنى ئىككىنچى قۇمتاغقا ئەۋەتمەيدۇ.

ــ راست، دېمەيلى.

ــ قۇم قەلئەگە ئىسسىمۇ قويمىغانىدۇق ــ ھە؟ ھەي، ئىسسىت، چىرايلىق ئىسسىدىن بىرنى قويۇۋالغان بولساق بەك پەيزى بولاتتى ــ دە.

ــ ئىسسىم قويمەن دەپ تۇرغان بولساق، بۇ يەرگە كېلەلمىگەن بولاتتۇق.

ــ ئىسسىنى قۇمغا قەلئەنىڭ سېپىلىدەك توم قىلىپ يېزىپ قويغان بولساق بەك پەيزى بولاتتى. ھەي، ھېچبولمىسا بۇگۈنكى چېسلانى يېزىپ قويغان بولساقچۇ؟

ــ ھېلىمۇ كۆزۈڭنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتىپ يىغلىغىنىڭ يېتەر سېنىڭ...

— قۇم قەلئەنى ئەجەب چىرايلىق ياسىغانىدۇق. كېيىن كۆرگىلى بارايلى جۇمۇ؟

— بولدى، مەن ئىككىنچى مۇشۇ چوقىنىڭ نېرىغا ئۆتمەيمەن.

— قەلئەيىڭدە دەۋر سۈرگۈڭ يوقمۇ؟

— يوق.

بىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق. بايا جاپىار قۇم قەلئە ياساۋاتقىنىمىز «بۇ قەلئەگە مەن پادىشاھ بولىمەن، مەن دەۋر سۈرىمەن...» دەپ قۇم قەلئەنى نەچچە ئايلىنىپ چىققانىدى.

3. ئورمانىدىكى جەسەت

بىز قازانقۇمدىن كېلىپ ئۇچىنچى كۈنى تۆۋەنكى مەھەللىنىڭ ئورمىنى بىلەن بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئورمىنىنى تۇتاشتۇرىدىغان جىگدىلىكتە بىر بالىنىڭ جەسىتى بايقىلىپ، پۈتۈن مەھەللىنى ۋەھىمە قاپلاپ كەتتى، چوڭلار بىز بالىلارنى بىردەم كۆزىدىن نېرى قىلمايتتى، سىرتقا چىقىپ بالىلار بىلەن ئويىنىساقمۇ بىردەمدە چاقىرىۋالاتتى.

ساقچىلار ئۆي بېسىپ كىملەرنىڭ نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى، كىملەرنىڭ مۇشۇ ئىككى كۈن ئىچىدە نەلەرگە بارغانلىقىنى... سۈرۈشتۈرۈپ تەكشۈرەتتى. جەسەت بايقالغان جايىنىڭ ئەتراپىغا بارالىغان بىزدىن چوڭراق بالىلارنىڭ دېيىشچە، قاتىل ئۇ بالىنى قىينىاپ ئۆلتۈرگەنلىكى، قاتىلنىڭ ۋەھشىيلىكتە ئۇچىغا چىققان مۇناپىق ئىكەنلىكى... ھەققىدە كۆپتۈرۈپ سۆزلەپ

پەسلەپ، توپا ئازلاپ يىراقنى خېلى كۆرگۈدەك بولۇپ قالدى. جاپپار:

ــ بۇ ئىككىنچى چوققا ئىكەن، قاراڭلار، هېلىقى بىز يېگەن قوغۇنلىرىڭ شاپاقلىرى... مانا، مانا، بەگزادە قوغۇنلىرىڭ شاپىقى...

خۇشاللىق هەممىزنىڭ قۇشقاچ تىللىرىمىزنى چىقىرىۋەتكەندى، هەممىمىز چۈرقىرىشىپ سۆزلەپلا كەتتۇق.

ــ خۇداغا شۈكۈر، ئاخىر قۇتۇلدۇق.

ــ قازانقۇم راستىنلا خەتەرلىككەن جۇمۇ؟ چوڭلارنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە ئەمدى يەتتۇق. بىزمۇ كىچىكلەرگە قازانقۇمغا هەرگىز كەلمەسلىك هەققىدە نەسىهەت قىلايلى.

ــ بوران چىقىپ قالمىغان بولسا بۇنچىلىك بولۇپ كەتمەس ئىدۇق.

ــ بۇگۈنكى ئىشنى هېچكىمگە تىنمايلى جۇمۇ، بولمىسا چوڭلار بىزنى ئىككىنچى قۇمتاغقا ئەۋەتمەيدۇ.

ــ راست، دېمەيلى.

ــ قۇم قەلئەگە ئىسسىمۇ قويمىغاندۇق ــ هە؟ هەي، ئىسسىت، چىرايلىق ئىسسىدىن بىرنى قويۇۋالغان بولساق بەك پەيزى بولاتتى ــ دە.

ــ ئىسسىم قويمەن دەپ تۇرغان بولساق، بۇ يەرگە كېلەلمىگەن بولاتتۇق.

ــ ئىسسىنى قۇمغا قەلئەنىڭ سېپىلىدەك توم قىلىپ يېزىپ قويغان بولساق بەك پەيزى بولاتتى. هەي، هېچبولمىسا بۇگۈنكى چېسلانى يېزىپ قويغان بولساقچۇ؟

ــ هېلىمۇ كۆزۈڭنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتىپ يىغلىغىنىڭ يېتەر سېنىڭ...

— قۇم قەلئەنى ئەجەب چىرايلىق ياسىغانىدۇق. كېيىن كۆرگىلى بارايلى جۇمۇ؟

— بولدى، مەن ئىككىنچى مۇشۇ چوقىقىنىڭ نېرىغا ئۆتمەيمەن.

— قەلئەيىڭدە دەۋر سۈرگۈڭ يوقمۇ؟

— يوق.

بىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق. بايا جاپپار قۇم قەلئە ياساۋاتقىنىمىزدا «بۇ قەلئەگە مەن پادىشاھ بولىمەن، مەن دەۋر سۈرىمەن...» دەپ قۇم قەلئەنى نەچچە ئايلىنىپ چىققانىدى.

3. ئورمانىدىكى جەسەت

بىز قازانقۇمدىن كېلىپ ئۇچىنچى كۈنى تۆۋەنكى مەھەللىنىڭ ئورمىنى بىلەن بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئورمىنىنى تۇتاشتۇرىدىغان جىگدىلىكتە بىر بالىنىڭ جەسىتى بايقىلىپ، پۈتۈن مەھەللىنى ۋەھىمە قاپلاپ كەتتى، چوڭلار بىز بالىلارنى بىردەم كۆزىدىن نېرى قىلمايتتى، سىرتقا چىقىپ بالىلار بىلەن ئويناشقۇ بىردەمدە چاقىرىۋالاتتى.

ساقچىلار ئۆي بېسىپ كىملەرنىڭ نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى، كىملەرنىڭ مۇشۇ ئىككى كۈن ئىچىدە نەلەرگە بارغانلىقىنى... سۈرۈشتۈرۈپ تەكشۈرەتتى. جەسەت بايقالغان جايىنىڭ ئەتراپىغا بارالمىغان بىزدىن چوڭراق بالىلارنىڭ دېيىشچە، قاتىل ئۇ بالىنى قىينىاپ ئۆلتۈرگەنلىكى، قاتىلنىڭ ۋەھشىيلىكتە ئۇچىغا چىققان مۇناپىق ئىكەنلىكى... ھەققىدە كۆپتۈرۈپ سۆزلەپ

مەھەللىمىزدىكى بالىلارنى يالغۇز ئورمانغا، قۇمتاغقا بارماس قىلىۋەتكەنىدى.

نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بۇ ۋەھىمىمۇ بارا - بارا بېسىقىشقا باشلىدى. بىزمۇ مەھەللە ئىچىدە ئويۇنمىزنى ئويناپ يۈرۈۋەردۇق. دوقمۇشتىكى رىشىت قاسساپنىڭ تۇرلۇك ماللار دۇكىنىنىڭ ئالدىدا ھەر قىسما گەپلەر يەنە بولۇپ تۇراتتى. بىزمۇ قورقۇپ تۇرۇپ شۇ يەرگە بېرىپ بۇ قاتىللىق ۋەقەسىگە ئائىت ھەر قىسما گەپلەرنى ئاڭلايتتۇق.

ــ قاتىلنى تۇتالارمۇ؟ ــ دەپ سوريدى ئاربىدىن بىرى.

ــ ساقچىلار قالتىس بولۇپ كەتتى، قاراپ تۇرۇڭلار، بىر ھەپتىگىچە چوقۇم تۇتىدۇ.

ــ ھېلىقى تايغانلىرى ئۇ يەرنى پۈراپ، بۇ يەرنى پۈراپ ھېچنېمىنى بايقىيالماپتۇ، قاتىل ھېچقانداق يىپ ئۇچى قالدۇرماپتۇدەك.

ــ ئىشقىلىپ ساقچىلار ھامىنى تۇتىدۇ.

ــ شۇ كۈنى بىزنىڭ مەھەللىدىكى راپىل ئاكىنىڭ قىزى رابىخان قاتارلىق نەچچە قىز بالا جىگدىلىككە يېلىم كولىغىلى بېرىپتىكەن. قاتىل ئۇچراپ قالغان بولسا... ھەي... ھېلىمۇ خۇدايىم بىر ساقلاپتۇ.

ــ ھېلىقى بوران چىققان كۈنى تېخى بىزنىڭ مەھەللىدىكى ماۋۇ جاپپار، شىرئەلىلەر بولۇپ ئوندەك بالا قازانقۇمغا بېرىپ بوراندا قېلىپ قىل قاپتۇ يۆنىلىشنى بىلەلمەي يولدىن ئېزىپ قالغىلى، بۇلارنىمۇ خۇدايىم بىر ساقلاپتۇ، بولمىسا...

ــ شۇم ئېغىزلىق قىلماي، بولدى باشقا گەپنى قىلە... مەھەللىنى قورقۇنچ بېسىۋاتقىنى ئازدەك.

ساقچى ماشىنىلىرى مەھەللىدىن ئۇياقتا - بۇياقتا

ئۆتۈپ تۇراتتى. ھاۋا بارغانچە قىزىپ كېتىۋاتاتتى. بىز ئۆستەڭگە بېرىپ سۇغا چۆمۈلۈشكىمۇ پېتىنالماي، مەھەللىنىڭ كەينىدىكى ئېرىقتا كېلىپ سۇغا چۆمۈلدۇق. بىز چۆمۈلىدىغان يەردە سۇ پومپىسىنىڭ غۇيۇلدىغان ئاۋازى بىر خىلدا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇنىمۇ بالىلاردىن بىرى: «يىراق كەتمەيلى، قۇدۇققا قارايدىغان ئادەم كەتسە بىزمۇ كېتەيلى...» دېگەچكە، ھېلىقى جىگدىلىككە يېقىن يەردىكى كۆلگە بېرىشقا تېخىمۇ جۈرئەت قىلالمىغانىدۇق.

چۈشلۈك تامىقىمىزنى يەپ سېدە دەرىخى تۈۋىگە توپلىشىمىزغا يەنە ساقچى ماشىنىلىرى جىگدىلىككە قاراپ ئۆتۈپ كەتتى، مەھەللىدىكى چوڭلار جىگدىلىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى. بىزمۇ ئەگىشىپ بارماقچى بولۇۋېدۇق، چوڭلار يول قويمىدى. بىر سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىتتىن كېيىن ساقچى ماشىنىلىرى قايتىپ كەلدى. مەھەللىمىزدىن كۆرۈپ بېقىشقا كەتكەنلەر كېلىشكە باشلىدى.

— قولىدا كويزا، پۇتىدا كىشەن سېلىنغان بىرىنى ئالدىغا سېلىپ، قاتىللىق قىلغاندا تۇرغان ـ ماڭغان جايلىرىنى كۆرسەتكۈزدى.

— توۋا، قوشنىسىنىڭ ئوغلىكەن ئەمەسمۇ؟

— ئۆچ ـ ئاداۋەتى بارمىكەندۇق؟

— يەر دەۋاسى بار ئىكەندۇق. ئېتىز بويىدىكى بىر تۈپ قېرى جۈجەم دەرىخىنى كېسىۋېتىش ـ كېسىۋەتمەسلىك ھەققىدە تالاش ـ تارتىش بولۇپ، نەچچە ئېغىز قاتتىق تىللاشقان چېغى، قورسىقىدا غۇم ساقلاپ ئەمدى ئون بىر ياشقا كىرگەن بالىنى ئۆلتۈرۈپتۇ...

— بالىدا نېمە گۇناھ، بىچارە بالا، چوڭلارنىڭ

شۇنچىكى جېدىلىگە قۇربانلىق بولۇپ كېتىپتۇ ـ دە.
ـ شۇڭا، سەنمۇچۇ خەق بىلەن ئاز ئۇرۇش.
ـ شۇم ئېغىز، كىم بىلەن قاچان ئۇرۇشۇپتىمەن مەن؟
ـ ئالدىنقى ئايدىلا توختاخۇنلارنىڭ ئېشىكى بوشاپ كېتىپ نەچچە تۇپ قوناق شېخىگىنى يەپ قويسا «تۆلەپ بېرەيلى» دېگىنىگە قويماي تىللاپ كەتمىدىڭمۇ؟
ـ ھەي مەتنىياز تاز، قۇيرۇقۇمدىن تۇتۇۋالدىڭ ـ دە، ئادەم دېگەن ئازىدىكەن شۇ.
ـ شۇڭا، بالىلار بار يەردە بالىلارغا ئۇرۇشماسلىق توغرۇلۇق گەپ قىلايلى. كىچىككىنە ئىشلارغا ئۇرۇشۇپ ئارىغا چۈشلارنى سېلىپ ئالەمنى مالەم قىلىشمىسۇن دەيمىنا.
ـ راست دەيسەن، ئۆتكەندە كېۋىراخۇننىڭ بالىسى دەرەخ سۇندۇرۇپتىكەن، مۇسا مالكام نەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ قويغىنىغا كېۋىراخۇنلار مۇسا مالكاملارنىڭ ئىشىكىگە ئىنىلىرى بىلەن دېۋەيلەپ بارمىدىمۇ؟
بىز قاتىللىقنىڭ كىچىككىنە ئەرزىمەس ئىشتىن كېلىپ چىققانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، ئويۇن ئويناۋېتىپ بالىلار ئۆزئارا قىزىرىشىپ قالساق چۈشلارغا ئېيتمىدىغان ئادەتنىڭ ناچار ئادەتلىكىنى ھېس قىلدىم.

4. تەرسا بوۋاينىڭ تاۋۇزى

چىڭقىچۇشتە قۇدۇقتىن سۇ چىقماي ھەممىمىز يېنىپ كەلدۇق. چۈشلۈك تاماقنى يەۋېلىپ يەنە مەھەللىنىڭ دوقمۇشىدىكى قېرى سېيدە دەرىخى ئاستىغا جەم بولدۇق. ھېچكىم «ئۆستەڭگە ياكى قۇمتاغقا بارايلى» دېيەلمىدى. ئارىدىن بىرى:

ـ مۇسا بوۋامنىڭ يېنىغا بېرىپ باقامدۇق؟ تاۋۇزلىرى تازا پىشىپتۇدەك، تويغۇدەك يەپ كەلمەيلىمۇ؟ ـ دېدى.

ـ ئوغرىلامدۇق؟

ـ ياق، بارساق ئۆزى ئۇزۇپ بېرىدۇ.

ـ ئۇ تەرسا پىخسىقىنىڭ ئۇنداق قىلىشىغا مەن ئىشەنمەيمەن.

ـ ئۆزى ئۇزۇپ تىلىپ بەرسە تىلىپ بەردى، بولمىسا ئوغرىلاپ يېمەمدۇق؟ يا بولمىسا بىزمۇ ئوغرىلاپ قۇم ئاستىغا كۆمۈپ قويۇپ كەچتە بېرىپ يېمەيمىزمۇ؟

ـ ئاتە پويۇڭنى، كۇندۇزمۇ قورقۇپ تەكتىن بىر ساپاق ئۇزۇم ئۇزەلمەيدىغان ئادەم كەچتە قۇمتاغقا قانداق بارىسەن؟

ـ ئالچۇقىدا يوق بولۇپ قالسا بىر گەپ بولمامدۇ.

بىز ئۇنى دېمەك، بۇنى دېمەك بىلەن مۇسا بوۋاينىڭ قۇم ياقىسىدىكى كەپىسىگە قاراپ يول ئالدۇق. نەچچە كۇندىن بېرى بۇ يەرگە ئۆتۈپ باقمىغاچقا، قويۇق چاتقاللارغا، ئوت ـ چۆپلەرگە ئەنسىز قاراپ ماڭدىم. سالقىن نەم ھاۋا كىشىگە ئارام بېرەتتى. بىز ئاۋۇال باھاردا مۇسا بوۋاينىڭ بۇلاق كۆزىنى ئېچىشىغا ياردەملەشكەن جايغا قاراپ بېقىش ئۈچۈن شۇ ياقا ماڭدۇق. پاكار جىگدە، قارىياغاچ دەرەخلىرىگە چىگگىلىك يامىشىپ يېشىل توسۇق ھاسىل قىلغانىدى. بىز ھېلىقى كىچىك جىراغا كەلسەك بىلەكتەك سۇزۇك سۇ شىلدىرلاپ ئېقىۋاتىپتۇ. بۇلاق بېشىغا نەچچە پەلەمپەي قوپۇرۇلغان بولۇپ، بۇلاق سۇيىنى ئېچىشكە ئاسان قىلىپ قويۇلغانىدى. ئەلۋەتتە، بۇنى مۇسا بوۋاي قىلىدۇ ـ دە!

بىز بۇلاق سۇيىدىن ئىچىپ كەينىمىزگە يېنىپ قۇم ياقىسىدىكى ھېلىقى تېرەك تەككەن جايغا كەلدۇق. سەل نېرىدا مۇسا بوۋاي بىر خىلدا ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ بىزنىڭ چۈرقىراشقان ئاۋازىمىزنى ئاڭلاپ بىزگە قارىدى. بىز بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ مۇسا بوۋاينىڭ يېنىغا باردۇق. مۇسا بوۋاي كۆكيانتاق، قومۇش باسقان يامزالغا توپا ئېتىۋاتاتتى. بىر يېرىم مو كەلگۈدەك ئوچۇقچىلىققا چۆنەك تارتىپ قوغۇن ـ تاۋۇز تېرىغانىكەن. مۇسا بوۋاي ئىككى تاۋۇزنى ئېلىپ چىقتى.

ــ بالىلىرىم، ئەتىيازدا تەككەن تېرەكلىرىڭلارنى كۆردۈڭلارمۇ، مانا نەچچە ئايدىلا بويى سىلەردىن ئېشىپ كەتتى. ئەمدى مەن ئۇلارغا يۆگەشكەن يۆگىمەچلەرنى يۇلۇپ، ھارام شاخلىرىنى ئېلىۋەتسەم كۇزدە خېلى يوغىناپ قالىدۇ. بىر قىشنى توشقان، مال ـ ۋارانلار غاجاپ قويماي ساق چىقارسىلا، ئېگىزلىكى ئاۋۇ دۆڭدىن ئېشىپ كېتىدۇ. قېنى، تاۋۇز يەڭلار.

تاۋۇز ھەقىقەتەن تاتلىق ۋە سۇلۇق ئىدى. تاۋۇزنىڭ ئېتىنىڭ رەڭگى قىزىل، ئۇرۇقى قېنىق قوڭۇر بولۇپ ھەم كىچىك، ھەم ئاز ئىدى. مۇسا بوۋاي:

ــ تاۋۇز ئۇرۇقىنى تاشلىماڭلار، بۇ تاۋۇزنىڭ تەمى ئالاھىدە ياخشى ئىكەن، ئۇرۇقلۇققا ئېلىپ قويىمەن.

ــ بازاردا ساتقان ئۇرۇقلۇق تاۋۇز ئۇرۇقلىرى ياخشى ئەمەسمىكەن، مۇسا بوۋا؟ ــ دەپ سوراپ قالدى ئابلىكىم.

ــ ئۇلارمۇ بولىدىكەن، بىراق بۇ تاۋۇزنىڭ تەمى ئالاھىدە ئىكەن. ئۇرۇقى ھەم ئاز، بالدۇر پىشىدىكەن. ئالاھازەل بۇ تاۋۇز پىشىدىغان ۋاقتىدىن يەتتە كۈن بۇرۇن پىشتى.

بىز بىر ـ بىرىمىزگە قاراپلا قالدۇق. مەن:
ــ ھەربىر تاۋۇزنىڭ پىشقان ۋاقتىنىمۇ بىلگىلى بولامدۇ؟ ــ دەپ سورىدىم.
ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ. تاۋۇز چېچىكىدىن ئايرىلغاندىن باشلاپ كۈن سانىساقلا بەزى سورتلار ئوتتۇز كۈندە، بەزى سورتلار قىرىق كۈندە پىشىدۇ. پىشىشتىن ئىلگىرى كىرىچى قۇرۇيدۇ، چەكسەك تىترەپ زىل ئاڭلىنىدۇ، ــ دېدى مۇسا بوۋاي.
ھاۋا قىزىشقا باشلىدى. مۇسا بوۋاينىڭ كەپىسى (ئالچۇقى) ئوبدان يېپىلمىغاچقا، چېقىر ئاپتاپ چۈشۈپ كېتەتتى. كاللامغا بىر ئەقىل كەلدى ـ دە، ئابلىكىم بىلەن قۇتيارغا:
ــ كۆلدىن نەچچە باغلام يېكەن بىلەن قومۇش ئەكېلىپ ئالچۇقنى ئوبدان يېپىپ قويساق قانداق؟ ــ دېدىم.
ــ راست، بۇنداق چېقىر ئاپتاپتا قانداق ئۇخلىغىلى بولىدۇ؟ كۆلنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن تازا ئوبدان ئايىنغانلىرىنى تاللاپ يۇلۇپ ئەكېلەيلى.
ــ يېكەننىغۇ يۇلارمىز، قومۇش قولنى قىيىۋېتەمدىكىن.
ــ مۇسا بوۋاينىڭ ئاۋۇ قايچىسىنى ئېلىپ تۇرساق بولىدىغۇ.
بىز يەتتە ـ سەككىز بالا بىردەمدە كۆلدىن قومۇش، يېكەن ئەكېلىپ بوۋاينىڭ كەپىسىنى يېپىپ تەڭگىچىلىك ئاپتاپ چۈشمەيدىغان قىلىپ ياساپ بەردۇق. مۇسا بوۋاي چار ساقلىنى سىلاپ تۇرۇپ:
ــ رەھمەت بالىلىرىم، رەھمەت! ئويناپ ئۇسساپ كەتسەڭلار يەنە كېلىڭلار، ــ دېدى.

5. ئوغرى تۇتۇش

ئورمانلىقتىكى جەسەتنىڭ ۋەھىمىسى بارا - بارا يوقىدى. بىز يەنە بۇرۇنقى ئۇسۇلىمىز بويىچە ئۆستەڭ، قۇمتاغ تەرەپتە ئويناپىدىغان بولدۇق. بىزنى ئەڭ ئاۋارە قىلىدىغىنى ياز كۈنى قۇمغا كۆمۈلىدىغانلار ئىدى. ئۇياقتىن بۇياقتا ئۆتۈپ تۇرۇۋاتسا بىمالال سۇغا چۆمۈلگىلى بولاتتىمۇ؟ سۇغا چۆمۈلۈپ بولۇپ كالتە ئىشتانلىرىمىزنى سقىدىغان جايمۇ تاپالماي قالاتتۇق.

سایاھەت ئورنىنىڭ كىرىش ئېغىزىغا يوغان تۆگە دەرۋازا ياسالدى. ھاي - ھاي! ئۇ دەرۋازىنىڭ ھەيۋەتلىكلىكى ئەقلىمنى لال قىلغانىدى. تۆگە دەرۋازىغا ھەرقايسى دەۋرلەردىكى ھەر خىل مەدەنىيەت ئىزنالىرى، قاپارتما، ئويما نەقىشلەنگەنىدى. ئىچ تەرىپىگە شىنجاڭنىڭ سایاھەت خەرىتىسى، قۇمۇق سایاھەت رايونى خەرىتىسى، قۇمتاغ سایاھەت ئورنىنىڭ خەرىتىسى ۋە قىسقىچە چۈشەندۈرۈلۈشى، قۇمتاغ قەسىدىسى... قاتارلىقلار چۈشۈرۈلگەن بولۇپ، بىر قارىغان كىشىگە ھۈزۈر بېغىشلايتتى. بۇرۇنقى ئاددىي دەرۋازا ئەمدى بىراقلا ھەيۋەتلىك دەرۋازىغا، ئادەتتىكى سایاھەت رايونى بىراقلا يۇلتۇز دەرىجىلىك سایاھەت رايونىغا ئايلانغانىدى. بىزنىڭ مەھەللىدىكىلەرنىڭ سایاھەت رايونىنىڭ ئەتراپىدا تەكلىكى بولغاچقا، بىزنىڭ مەھەللىدىكىلەر بۇ دەرۋازىدىن بېلەتسىز كىرەلەيتتۇق. بۇرۇن مەھەللىمىزنىڭ كەينىدىكى چېغىر يول بىلەن باراتتۇق، ھازىر بولسا سایاھەت رايونىنىڭ دەرۋازىسىدىن

ئۇدۇل كىرىپ ئويناپ چىقاتتۇق. بىزنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ئويۇنىمىز يەنىلا مەھەللىمىزنىڭ كەينىدىكى چىغىر يول بىلەن بارىدىغان قۇملۇقتا ئىدى. ئۇ يەر بىلەن قۇمتاغقا چىقىپ ساياھەت رايونىدىن يېنىپ چىققىلىمۇ بولاتتى.

8 ـ ئاي قۇمغا كۆمۈلۈشنىڭ ئاخىرقى ئايلىرى بولغىنىغا قارىماي، قۇمتاغدا قۇمغا كۆمۈلىدىغانلار كۆپ ئىدى. بىز مۇسا بوۋاينىڭ تاۋۇزلۇقىغا بېرىپ ئىككى ـ ئۈچ كۈندە بىر قېتىم مۇسا بوۋاينىڭ ئۆز قولى بىلەن ئۈزۈپ تىلىپ بەرگەن تاۋۇزىنى يەيدىغان بولۇۋالدۇق. تۇنۇگۈن جۈمە كۈنى مۇسا بوۋاي جۈمە نامىزىغا كەتكەنىدى، بىز ئۆستەڭدە سۈغا چۆمۈلۈپ ئويناۋاتاتتۇق. تۇيۇقسىز بىرى قارا دېگەندەك مۇسا بوۋاينىڭ تاۋۇزلۇقىغا كۆزۈم چۈشۈپ قىلىۋېدى، بىرىنىڭ تىمىسقىلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قالدىم. مەن دەرھال ئابلىكىمگە:

ــ ئابلىكىم، قارىغىنا، تاۋۇزلۇقتا بىرى بار ئىكەن، ــ دېدىم.

ــ راست، بىرى بار ئىكەن، ئوغرىلىققا چۈشكەندەك قىلىدۇ، ــ دېدى ئابلىكىم، ــ مەن جاپىلارلار بىلەن تۆۋەن تەرەپكە ئۆتىمەن. سەن قۇتىلارلار بىلەن ماۋۇ ياقتىن كەل، ئابلىز ئۇدۇلدىن كەلسۇن، قۇمتاغقا قىستايلى. تۇتۇپ ئوغرىلىق قىلغىنىغا تويغۇزايلى، ئۇلار بۇ يەرلىك ئەمەس، چوقۇم سىرتتىن كەلگەنلەر، بولمىسا ئۇلار مۇسا بوۋاينىڭ تاۋۇزلۇقىغا ئوغرىلىققا كىرەلمەيتتى. قۇمتاغ تەرەپكە قىستىساق قۇمغا قاچىدۇ، قۇمتاغ تەرەپكە قاچتى دېگەن گەپ بىزگە تۇتۇلدى دېگەن

گەپ، قولىمىزغا كالتەك ئېلىۋالايلى، ئەمما ئۇرمايلى جۇمۇ!

بىز ئوغرىنىڭ تۇيۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن كىچىك بالىلارنى بىر خىلدا ئويۇن ئوينىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، دېيىشۋالغىنىمىز بويىچە ئوغرىنى تۇتۇشقا ئاتلاندۇق. قولىمىزدا كالتەك تۇتۇپ ئوغرىلارنى قوغلىشۋالدۇق. بىزنىڭ ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ھۇرپىيىپ تۇرغىنىمىزدىن قورققان ئىككى ئوغرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ قاچماقچى بولدى. بىز ئۈچ تەرەپتىن قورشاپ كەلگەچكە ئۇلار پەقەت قۇمتاغ تەرەپكىلا قاچمىسا بولمايتتى. ئۇلار ئەلپازىمىزغا قاراپ قوللىرىدىكى تاۋۇزلارنى تاشلاپ قۇمتاغقا قاراپ قاچتى، بىزنىڭ كۈتكىنىمىزمۇ شۇ ئىدى، ئۇلارنى قۇمتاغقا قىستاپ قۇمتاغدا تۇتساق بىزگە ئاسان بولاتتى.

ئۇلار قۇمتاغ تەرەپكە قېچىپ كېتىۋاتاتتى. تاۋۇزلۇقتا پاتقاقتا بىرىنىڭ ئايىغى پېتىپ قالغاچ، بىر پاي ئايىغى بىلەن يۈگۈرگەنىدى، قىزىق قۇمدا مېڭىپ كۆنمىگەن ئىككى ئوغرى بىردەمدىلا ئولتۇرۇپ قالدى، بىز بېرىپ ئۇلارنى تۇتۇۋالدۇق. ئۇلار بىزنىڭ يالاڭئاياغ قۇمدا مېڭىپ يۈرگىنىمىزگە قاراپ ھەيران قېلىۋاتاتتى. ئابلىكىم كىنولاردا ئىشپىيونىنى تۇتۇۋېلىپ سوراق قىلغان ھەربىيدەك ئۇلارنى سوراق قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئاۋۋال بويى ئېگىز، ياشقا چوڭراق بىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئىسمىڭ نېمە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئەزھەر، ــ دېدى ئۇ بالا سەل دۇدۇقلاپ. ئەزھەر ئىسىملىك بۇ بالا ئاق سېرىق، قوشۇما قاش، يۈزىدە تەكشى سەپكۈنى بار، ئون بەش ياشلاردىكى بالا ئىدى.

— نەدىن كەلدىڭ؟
— ئۇرۇمچىدىن.
— سەن ئېيتە، ئىسمىڭ نېمە؟
— ئېرپان.
— نەدىن كەلدىڭ؟
— ئۇرۇمچىدىن.
— بۇ مېنىڭ نەۋرە ئىنىم، بىز تۆۋەن مەھەللىدىكى سايىم تاغاملارنىڭكىگە كەلگەن، بۇ يەرگە كېلىپ ئۇسساپ كېتىپ قارىساق تاۋۇزلۇق بار ئىكەن، يېزىلاردا ئۇسساپ كېتىپ، قوغۇن ـ تاۋۇزلارنى ئۇزۇپ يېگەنلەرنى ئوغرى ھېسابلىمايدۇ دەپ ئاڭلىغاچقا ئۇزۇپ يېگەن،— ئېرپان ئىسمىلىك بالا ئون ئىككى ياشلاردىكى سېرىق، كۆك كۆز، ئۇتتۇر چىشى شالاڭ، چېكىسىدە تارتۇقى بار، قورقۇنچاقراق كۆرۈنىدىغان بالا ئىدى. ئۇنىڭ چىرايى ئىسسىقتا قىزىرىپ توقاچتەك بولۇپ كەتكەنىدى.
— ئىچىدىغانغا سۇيى، يەيدىغانغا نېنى بار ئادەم تاۋۇزنى ئىگىسىدىن سورىماي يېسە ئەلۋەتتە ئوغرى ھېسابلىنىدۇ.
— بىزنىڭ سۇيىمىز يوق.
— بۇ سۇدان كىمنىڭ؟
ئۇلار بىر ـ بىرىگە قارىشۇالغاندىن كېيىن، بىزنىڭ ئەمەس دەپ تۇرۇۋالدى. مەن دەرھال:
— ئاۋۇ يەردە بۇلاق سۇيى بار، ئىچىدىغان سۇ دېگەن شۇ. سۇ بار تۇرۇپ سىلەر ئىگىسى يوق تاۋۇزلۇققا كىرىپ تاۋۇز ئۇزۇپسىلەر، بۇنى ئوغرىلىق دەيمىز،— دېدىم.
بىز ئۇلارنى ئالدىمىزغا سېلىپ مۇسا بوۋاينىڭ ئالچۇقىغا ئەكېلىپ ئارىغا ئېلىۋالدۇق، ئۇلار ئەمدى

قورقۇشقا باشلىدى، ئېرپان ئىسمىلىك بالا يىغلامسىراپ تۇرۇپ:

— بىزنى قويۇۋەتكەن بولسىڭلار، دادام تاۋۇز ئوغرىلىغانلىقىمىزنى بىلىپ قالسا بوش قويۇۋەتمەيدۇ.

— مۇسا بوۋامۇ سىلەرنى بوش قويۇۋەتمەيدۇ.

ئۇلار: «مۇسا بوۋام كەلسە بوش قويۇۋەتمەيدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ راستتىنلا قورقۇشقا باشلىدى. بىز مۇسا بوۋاي كەلسە بىزنى ماختاپ، ماۋۇ ئىككى ئوغرىنى تالىنىڭ چۈشىدا ساۋاب، قىلغان ئىشىغا پۇشايمان قىلدۇرىدۇ دەپ ئويلىغانىدۇق. قېرىشقاندەك مۇسا بوۋاي كەلمەيۋاتاتتى. ئارىلىقتا مۇسا بوۋاينىڭ قاپىقىدىن سۈ ئىچتۇق، ئاۋۇ ئىككى ئوغرىنغىمۇ بىرىگە بىر چىنىدىن قۇيۇپ بەردۇق، تۇرۇپلا ئۇلارغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى. «مۇسا بوۋام كەلسە چوقۇم ئۇرىدۇ... بىز بىلەن تەڭ دېمەتلىك بالىلارنىڭ تاياق يەپ يىغلىغىنى كۆرسەك يۈرىكىمىز چىدارمۇ؟» مەن ئاستا ئابلىكىمنى يانغا تارتىپ ئويلىغانلىرىمنى دېگەنىدىم، ئۇ ئاچچىقلاپ: «نەدىكى يوق گەپنى قىلىسەن. مۇسا بوۋام مۇشۇ ئىسسىقتا ئاز جاپا تارتتىمۇ؟ قارا، ئىككى خام تاۋۇزنى ئۈزۈپ تاشلاپتۇ، بىر تاۋۇزنى يەپتۇ... بىرنى چېقىۋېتىپتۇ... ئوغرى دېگەنگە ئىچ ئاغرىتساڭ ئوغرىلىق قىلىشتىن قول ئۈزمەيدۇ...» دېگىنىچە كەپىگە كىرىپ كەتتى.

مۇسا بوۋاي ئاخىر كەلدى. ھېلىقى ئىككى ئوغرى «غال - غال» تىترىگىنىچە بىزنىڭ دېگەنلىرىمىزنى قاپىقىنى تۇرۇپ زەن سېلىپ ئاڭلاۋاتقان «تەرسا» بوۋايغا قاراپ مىشىلداپ يىغلاۋاتاتتى.

— بولدى، ئۈزگىنى مۇشۇ تاۋۇزلارمىكەن؟

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى ئابلىكىم غادىيىپ.
ـــ بىرنىڭ ئورنىغا ئوننى تۆلەپ بەرسۇن.
ـــ ساقچىغا ئېلىپ بارايلى.
بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئېرپان ئىسسىقلىك بالا ئۇن سېلىپ يىغلىغىلى تۇردى. مۇسا بوۋاي ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:
ـــ نېمىگە يىغلايسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ دادام بىلىپ قالسا... ھۆ... ھۆ...
ـــ قىلغان ئىشىڭنىڭ يامان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلدىڭمۇ؟
ـــ بىلدىم.
ـــ ئۇنى مەن باشلاپ ئەكەلگەن، ـــ دېدى ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان ئەزھەر ئىسسىقلىك بالا.
ـــ سىلەر يۇرتىمىزغا كەلگەن مېھمان ئىكەنسىلەر، يىغلىماڭلار، خاتالىقىڭلارنى تونۇغانىكەنسىلەر، سىلەرنى ئەسكى بالىلار دېگىلى بولمايدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماڭلار جۇمۇ!
مۇسا بوۋاي تاۋۇزلۇققا كىرىپ كېتىپ ئىككى تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ھېلىقى ئىككى «ئوغرى»غا كۆتۈرتۈپ قويدى ۋە:
ـــ بۇنى ئېلىپ كېتىڭلار، سايىماخۇنلارغا سالام ئېيتىڭلار، زېرىكسەڭلار بۇ يەرگە كېلىپ بۇ بالىلار بىلەن ئويناڭلار، بۇ بالىلار كۈندە كېلىپ ئويىنايدۇ، ـــ دېدى.
ـــ رەھمەت، بوۋا! ـــ دېدى ئەزھەر يەرگە قاراپ، ئۇنىڭ بىر پۇتىدا ئايىغى يوق ئىدى. ئابلىكىم دەرھال تاۋۇزلۇققا كىرىپ ئۇنىڭ بىر پاي ئايىغىنى ئاچچىقىپ ئېرىقتا يۇيۇپ ئۇنىڭغا بەردى.
ـــ سىزگىمۇ رەھمەت، ئاغىنە، ـــ دېدى ئەزھەر.

ــ ئەرزىمەيدۇ، مۇسا بوۋامنىڭ ئەجرىنى ئۇنداق نابۇت قىلماڭلار.

ــ بولىدۇ، بىز چوڭلار قۇمغا كۆمۈلسە قىلىدىغان ئىشىمىز يوق زېرىكسەڭ بۇ يەرگە ئويىنىغىلى كەلگەن، ئۇسساپ كېتىسەڭ بۇ قاملاشمىغان ئىشنى قىلىسەڭ ساپتىمىز، كەچۈرۈڭلار.

ــ بىز سىلەرنى يېقىن يول بىلەن ئاپىرىپ قويايلى.

ــ قېنى باللىرىم، تاۋۇز يەڭلەر.

بىز شېكەردەك تاتلىق قۇم تاۋۇزنى يېگەچ، ئۇ ئىككى ئاغىنىمىز بىلەن ئوبدانلا چىقىشىپ قالدۇق.

6. قازانقۇمدىكى پاجىئە

ــ قۇمغا كۆمۈلگىلى كەلگەن ئۇچ ئادەم يوقاپ كېتىپتۇ!

ــ باللارمىكەن، چوڭ ئادەملەرمىكەن؟

ــ چوڭ ئادەم دەيدۇ.

ــ ئۇلارنىڭ ھەمراھلىرى ئۇلارنى سەھەردە قۇمتاغقا چىقىپ كەتكەن دەپتۇ، ساقچىلار ئىزدەپ كېتىپتۇ، تۆۋەن مەھەللىدىن ئون نەچچە يىگىتمۇ ساقچىلار بىلەن بىللە كېتىپتۇدەك.

مەھەللىدە ھېلىقى ئورمانلىقتا جەسەت بايقالغاندىن كېيىنكى يەنە بىر ۋەھىمىلىك خەۋەر تارقالدى. چوڭلار ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىشاتتى، بىراق چوڭلار بىزنى ئۆتكەنكىدەك توسۇۋالمىدى، چۈنكى بۇ تەۋەدىكى باللار قۇمتاغنىڭ ئېگىز چوققىلىرىدىن نېرىغا ئۆتسە خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. بۇ مەھەللىدىمۇ بۇرۇن

«قۇم ئاستىدىكى شەھەرنى تاپمىز»، «يۇرەكتاغقا بارىمىز»... دەپ ئۆلۈپ كەتكەنلەر بولغانكەن. چوڭلار پات ـ پات بىزگە شۇ ئىشلارنى مىسال كەلتۈرۈپ قۇمتاغنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئېسىمىزگە سالاتتى.

مەھەللىمىزدىن بىرمۇنچە كىشى تۆۋەن مەھەللىگە بېرىپ ئەھۋالنى ئوقۇپ كەپتۇ. پالاكەتكە ئۇچرىغۇچىلار تۆۋەن مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ قۇمتاغ رېۋايىتىنى ئاڭلاپ قۇمتاغنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوقۇم قۇم بېسىپ كەتكەن شەھەر بار دەپ قىزىقىپ بىرى ئىككى بوتۇلكىدىن سۇ ئېلىۋېلىپلا يولغا چىققان بولۇپ، نەچچە سائەت ماڭە ـ ماڭمايلا سۇيى تۈگەپ قېلىپ كەينىگە يېنىپتۇ، ھاۋا تىنچىق بولغاچقا سۇيى تۈگەپ ئىككىسى يىقىلىپ قاپتۇ، ئاردىدىن بىرى مىڭ تەستە ئۆستەڭگە ئۆلىشىپتۇ.

ـ كىچىك بالىمۇ نېمە ئۇلار؟ قۇم ئاستىدىكى شەھەرنى تاپقىلى بولسا، بۇ يەردە بىز شىللىمىزگە توپا چېچىپ يۈرەمتۇق.

ـ ئاسماندا ئۇچامتىك بولمىسا؟

ـ سەن بىر ئاتنىڭ ئوقۇرىنى، مەن بىر ئاتنىڭ ئوقۇرىنى ئاچىقۇالساقلا ماۋۇ شەھەرنىڭ يېرىمىنى سېتىۋېلىپ ياشىمامتۇق.

ـ سەنمۇ خىيالىڭغا چىنپۇتۇپ يۈرىدىكەنسەن.

ـ ئەمدى شۇنداق دەپ باقتىم دېگىنە، ئۇنداق ئەخمەقلىقنى مەن قىلمايمەن.

ـ بالىلار بار يەردە ئۇنداق چاقچاقنى قىلما.

ـ سەمەت راست دەيدۇ، بولمىسا بالىلار چاقچىقىڭنى

راست دەپ قېلىپ قۇمتاغ ئىچىگە كىرىپ كەتسە ... خۇدايىم ساقلىسۇن...

كىشىلەر غۇلغۇلا قىلىشاتتى. تۆۋەن مەھەللىگە بىرىنچى مەھەللىدىن ئۆتىدىغانلار كۆپىيىپ كەتتى، ھەتتا قۇمتاغ ئۈستىدە ئادەملەرنىڭ توپلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى. مەن قۇمتاغ ئىچىگە كىرىپ پالاكەتكە يولۇققانلارنى ھېلىقى ئاۋۇز ئوغرىلىرى ئەزھەر بىلەن ئېرپانلار بولۇپ قالمىسۇن دەپ بەك ئەنسىرىگەنىدىم. خۇداغا شۈكۈر، ئۇلار ئەمەس ئىكەن. ئاكىلىساق، ساقچىلار بىرىنچى مەھەللىدىكى قاۋۇل يىگىتلەردىن ئون ئىككىنى تاللاپ يارەمگە چاقىرغانىكەن. رىشىت قاسىاپنىڭ تۇرلۇك مالىلار دۇكىنىنىڭ يېنىدىكى سېدە دەرىخىنىڭ ئاستىدا ئۇلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپ كەچ بولدى، ئەمدى تارقاپ كېتەيلى دەپ تۇرغاندا، ئۇلارنى بىر ماشىنىدا ئەكېلىپ قويدى، چوكىلار ئۇلاردىن كۆرگەنلىرىنى سورىشاتتى.

— بىچارىلەر مىنېرال سۇدىن ئىككىدىنلا ئېلىپ ماكىغانىكەن، كۆز يەتكۈدەك ئارىلىقتا بىردىن كىچىك بايراقچە قاداپ مېڭىپتىكەن، قازانقۇمدىن ئۆتۈپ ئىككى چاقىرىمدەك مېڭىپلا كەينىگە يېنىپتۇ بولمىسا، شۇ چاغدا ئىسسىق ئۆتۈپ قالغان ئوخشايدۇ...

— چىكىمچۇشنىڭ ئاپتىپى يامان، شۇڭا ئەزەلدىن چىكىمچۇشتە قۇمغا كۆمۈلسە بولمايدۇ دەپ كېلىۋاتىمىز، چوققىسىغا چۈشكەن ئاپتاپ يامان. بۇنى بىلمىگەن سىرتتىن كەلگەنلەر ئۇزاقراق كۆمۈلىمىز دەپ چۈشتىمۇ قۇمغا كۆمۈلۈۋالىدىكەن، بۇ بولمىغىنى، ئاپتاپ ئۆتۈپ قالسا ئىش چاتاق. ھە، ئۇلاردىن بىرى قانداق قىلىپ يېنىپ كېلەلەپتۇ.

ـ قازانقۇمدا كىملەر ياسىدىكىن قۇمدىن ئادەمنىڭ تىزىغا كەلگۈدەك ئۆيلەرنى ياساپ قويۇپتۇدەك. ئۇلار شۇ يەرگە كەلگەندە بولالماي: «بۇ يەرگە ئادەم كەلگەنكەن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەنە كېلىپ قالسا جەستىمىزنى كۆرەر» دەپ شۇ يەردە يېتىپتۇ. ھېلىقى بىرى چىشىنى چىشلەپ قاداپ قويغان بايراقچىلىرىنى بويلاپ مېڭىپ يېشىللىقنى كۆرۈپتۇ ـ دە، دومىلاپ يۇرۇپ ئۆستەڭگە يېقىنلىشىپ يىقىلىپ قاپتۇدەك. شۇ چاغدا قۇمغا كۆمۈلۈشكە كېلىپ ئىسسىق سەل يانسا دەپ سايىدا تۇرغانلار ئۇنىڭ ھالىنى كۆرۈپ كۆتۈرۈپ دېگۈدەك سايىغا ئېلىپ كەپتۇ. سۇ ئىچكۈزۈپ، ئەھۋالى ياخشىلانغاندا ئۇنىڭ دېگەنلىرى بويىچە ساقچىغا مەلۇم قىپتۇ.

ـ ھېلىمۇ يەيدىغان رىزقى بار ئىكەن ئۇلارنىڭ.

ـ ئىشقىلىپ، ھېلىقى ئاپتاپتا قالغانلىرىنىڭ ھالى چاتاق.

ـ خۇدايىم ساقلىسۇن.

ـ ھېلىقى ئۆيلەرنى كىملەر ياسىغان بولغىيتتى؟

ـ كىملەر بولماقچىدى؟! سېنىڭ ئوغلۇڭ جاپپار، شەرىپىدىنىڭ ئوغلى شىرئەلى، ئابىتنىڭ ئوغلى ئابلىكىملەر... ئويناپ بېرىپ بوراندا قېلىپ قىل قاپتۇ ئېزىپ كەتكىلى...

ـ شۇنداقمۇ ئىش بوپتىمۇ تېخى؟ خەپ، بۇ ياغاچ قۇلاقلارنى...

شۇنىڭدىن كېيىن چوڭلار بىزگە بولغان قۇمتاغنىڭ ئىچكىرىگە كىرمەسلىك ھەققىدىكى تەربىيەسىنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقى ھەققىدە ئويلىدىمۇ، مەھەللىدىكى بالىلار توپلىشىپ ئوينىدۇقمۇ بولدى،

نەسىھەت قىلاتتى. ئېتىزغا كېتىۋاتقانلار توّت ـ بەش ياشلىق بالىلىرىغا: «قوْمتاغقا بارماڭلار جوْمۇ» دەپ قويوْپ ماڭىدىغان بولدى. بىز ئاغىنىلەر بىر يەرگە جەم بولساقلا بوْ ھەقتە پاراڭلىشاتتوْق.

مەھەللىمىز ناھىيە بازىرىغا يېقىن بولغاچقا، بازارغا بېرىشىمىزمۇ چەكلىنىپ قالدى. خەقلەر نەلەردىن تاپتىكىن ھەر خىل ۋەھىمىلىك گەپلەر ئېقىپ يوْرەتتى. «پالانى يەردىن بىر بالىنى ئادەم بېدىكلىرى ئېلىپ كېتىپ سېتىۋېتىپتوْ، پوكوْنى يەردىن مونچە ياشلىق بىر بالا يوقاپ كېتىپ ئوْچ كوْندىن كېيىن قورسقى تېكىق ھالدا ئىشىكى ئالدىغا تاشلاپ قويوْلوْپتوْ، دوختوْرغا ئاپارسا بىر تال بوّرىكى يوق ئىكەن...» دېگەندەك گەپلەر بولوْۋاتسا، ئەلۋەتتە ئاتا ـ ئانا بولغوْچى ئەنسىرەيدوْ ـ دە. شوْڭا، بىزنىڭ مەھەللىدە كىچىك بالىلارغا يالغوْز بازارغا چىقماسلىق، ھەتتا سايا‌ھەت رايونىغا بارماسلىق ھەققىدە تەربىيە قىلىشاتتى. لېكىن، سايا‌ھەت رايونىغا بارماڭلار دېگەن گەپ ئاقمايتتى. كەچلەردە سايا‌ھەت رايونىنىڭ توّگە دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدىكى ماشىنا توختىتىش مەيدانى بوش قالغاندا بىزگە بىر ئوبدان پوْتبول مەيدانى بولىدىغان تىوْرسا، قانداقمۇ بارماي تىوْرالايمىز. ئوْنىڭ ئوْستىگە ئوْ يەرنىڭ ئەتراپىدىكى دوْكانلاردا سوغوْق ئىچىملىكلەر كوّپ، بىز ئامراق ھەر خىل چوكا مىوْزلار، مىوْز قايماقلارنىڭ تىوْرى مول...

ھېلىقى قوْمتاغ رىۋايىتىگە ئىشىنىپ، قوْم ئاستىدىكى شەھەرنى تاپمىز دەپ قوْمتاغنىڭ ئىچكىرىسىگە كىرىپ ئاپتاپتا قالغانلاردىن بىرى ئوّلوْپ

كېتىپتۇ. هايات قالغانلىرىدىن بىرى: «بىز پاراڭلىشىپ مېڭىۋېرىپتىمىز، دەسلەپىدە ئانچە ئىسسىق ھېس قىلمىغاندەك قىلغان، قايتقىنىمىزدا قۇم قىزىق، شامال يوق، سۇمۇ تۇگەپ قالغاندى، قانداق قىلارمىز دەپ ئەنسىرىدۇق. بىز قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىدە قۇمدىن ياسىغان ئۆيلەرنى كۆردۇق، بۇ يەرگە چوقۇم ئادەم كەلگەن، مەھەللىگە ئاز قاپتىمىز، غەيرەت قىلايلى دېيىشتۇق. كۇن تىكلەشكەنچە ئاپتاپ ئەدەپ، قۇم قىزىشقا باشلىدى. ئاخىرىنى بىلمەيمەن. ئۆزۈمنى دوختۇرخانىدا كۆرۈپتىمەن...» دېسە؛ ھېلىقى ئاخىرقى مەنزىلگە كېلىپ ھەمراھلىرىنى قۇتۇلدۇرۇشنى ئۆتۈنگىنى: «ھېلىقى قۇم قەلئە بولمىغان بولسا بىز ھەممىمىز تۇگەشكەن بولاتتۇق. پەقەت شۇ قۇم قەلئە بولغانلىقى ئۈچۈنلا مەن ئۇمىدلىنىپ، مەھەللىگە ئاز قاپتۇق، بۇ يەرگە بالىلار كېلىپ ئويناپتۇ، بولمىسا بۇ قۇم قەلئە قانداق پەيدا بولۇپ قالىدۇ؟... يەنىمۇ غەيرەت قىلاي، غەيرەت قىلاي... دەپ چىشىمنى چىشلەپ ئۆملىدىم. ئاخىر كۆزۈمگە يېشىللىق كۆرۈندى...» دەپتۇدەك. بىز ئاغىنىلەر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بىر يەرگە جەم بولغاندا قازانقۇمغا بېرىپ قۇم قەلئە ياساپ ئوينىغانلىقىمىزدىن سۆيۈندۇق. بىزنىڭ ئويۇنىمىزمۇ ئادەم قۇتۇلدۇرۇپتۇ ئەمەسمۇ؟

ئۇچىنچى باب

يۇرەكتاغ

1. يۇرەكتاغ ھەققىدە پاراڭ

باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ھېلىقى كۆڭۈلسىز ئىشتىن كېيىن ئاتام مېنىڭ رايىمغۇ باقمىدىغان بولۇپ قالدى، بولمىسا ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئۆگىنىش قىلغىلى سالاتتى. ھېلىمۇ ئۇرۇمچىدىكى شىنجاڭ سىنىپىغا ئۆتۈپ كەتمەپتىمەن، بولمىسا ماڭا بۇنداق كۆڭۈللۈك ئويۇنلار نەدە! مانا مەن مەھەللىمىزگە قانماي قېلىۋاتاتتىم. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، ئويۇنلارغا قانمايۋاتاتتىم. مەن قۇمتاغقا قارىغانچە ئۆستەڭدىكى ھەربىر تۇپ دەرەخ، ھەربىر تال تاش، قۇمتاغنىڭ ھەربىر زەررە قۇمى ماڭا كۈلۈپ قاراۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. كېچىدە ئۆگزىدە يېتىپ ئاسمانغا قارىسامۇ مەھەللىمىزنىڭ ئۇستىدىكى يۇلتۇزلار ماڭا قاراپ كۈلگەندەك تۇيۇلاتتى. نېمىشقىدۇر، ھەممە نەرسە ماڭا ئەسلىمە سوۋغا قىلاتتى. ئەگەر باشلانغۇچنى تۈگىتىپلا شىنجاڭ سىنىپىغا ئوقۇشقا كەتكەن بولسام، بۇ كۆڭۈللۈك ئويۇنلار نەدە تۇرۇپتۇ؟!

بۇگۈن يەنە ھاۋا بۇلۇتلىنىپ سىم ـ سىم يامغۇر ياغدى. مەھەللىدىكى تەڭ دېمەتلىك بالىلار قۇمتاغقا چىقىپ كەتتۇق. بىزدىن كىچىك بالىلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ

قوٗرداشلىرى بىلەن ئوٚزلىرىنىڭ ئويوٗنىنى ئويناۋاتاتتى. بىز بوٗ قېتىم قوٗمدىن يىراققا سەكرەپ ئويىنىدوٗق، ئارىمىزدا پەرقوٗزات ئەڭ يىراققا سەكرىدى. بىز ئوٗنىڭ سەكرىگەندىكى ئەپچىل ھەرىكەتلىرىدىن ھوٗزوٗرلىنىپ نەچچىنى سەكرىۋەتتوٗق. ئارىدىن بىرى:

— يوٗرەكتاغقا بارغانلارنى كىم كوٚرگەن؟ — دەپ قالدى.

— مەن، — دېدى جاپپار.

— كىم بارغان؟

— بىزنىڭ مەھەللىدىكى ئەمەت كوٚنچى بىلەن ئىلىنىياز قاسساپ.

— شوٗ كىشىلەرنىڭ ئوٚيىگە بېرىپ باقمامدوٗق؟

— نېمىگە بارىمىز؟

— يوٗرەكتاغنىڭ يوٗرەككە ئوخشايدىغان — ئوخشمايدىغانلىقىنى سوراپ بىلىپ باقمايمىزمو؟

— ئاندىن كېيىن يوٗرەكتاغقا بېرىپ كوٚروٗپ كېلىمىز دەيمىزمو؟ ئوٚتكەنده قازانقوٗمغا بارغاندا قانداق بولوٗپ كەلمىدوٗق؟ قىل قالدوٗق جەنوٗب تەرەپكە كېتىپ قالغىلى. كېتىپلا قالغان بولساق ئىش چاتاق بولاتتى. ئوٗنىڭ ئوٗستىگە چوٗشلار ئاڭلاپ نېمىلەرنى دەپ كەتمىدى؟ بوٗنداق خىيالدا بولمايلى.

— راست دەيسەن جاپپار، قازانقوٗمدا بولغان ئىشلارنى ئاتام ئاڭلاپ چىرايىدا قان قالمىدى، ئەمدى يوٗرەكتاغنىڭ گېپىنى چىقارساق نېمە بولوٗپ كېتەر.

— مەن يوٗرەكتاغقا بارايلى دېمىدىم. يوٗرەكتاغقا بارغانلارنى زىيارەت قىلىپ يوٗرەكتاغنىڭ شەكلىنى، ئېگىزلىكىنى، ئەتراپىدا نېمىلەرنىڭ بارلىقىنى بىلىپ باقايلى دېدىم.

— ئوٗنداق بولسا مەيلى، — دېدى ئابلىكىم.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، ئۇنى سوراپ نېمىمۇ قىلارمىز؟ بولدىلا بىر ئوبدان ئويۇن ئويناۋېتىپ...ــ دېدى جاپپار خالىماستىن.

ــ قارىغاندا گېپىڭ يالغان ئوخشايدۇ،ــ دېدىم ئۇنى تېرىكتۇرۇپ.

ــ مەن قاچان يالغان ئېيتىپ باققان؟ ئەگەر يۇرەكتاغقا بارغانلاردىن ئەھۋال ئۇققانلىقىمىزنى چوڭلار بىلسە بىزنىڭ مۇشۇ قۇمتاغقا چىقمىقىمىزمۇ ئاسان بولماي قالارمىكىن.

ــ بۇ گېپىڭنىڭمۇ ئاساسى بار،ــ دېدىم مەن.

بىز قۇمتاغنىڭ چوڭراق تۈزلەڭ يېرىدە پۈتبول ئويناپ هاردۇق. مېنىڭ خىيالىم بولسا يۇرەكتاغدا ئىدى. يۇرەكتاغ قۇمتاغنىڭ چوقىسىدا چوقچىيىپ تۇرغان يۇرەك شەكىللىك تاش بولسا كېرەك، ۋاھ، بىر كۆرۈشكە ئەرزىيدىغان ئاجايىپ مەنزىرە...

قۇمتاغ ساياھەت رايونىنىڭ قۇملۇق ماشىنىسى غوڭۇلداپ ئېگىز قۇم دۆڭلىرىگە چىقىپ چۈشمەكتە ئىدى. «هەي، جىقراق پۈلۈم بولغان بولسا ئاشۇ قۇملۇق ماشىنىسى بىلەن يۇرەكتاغقا بېرىپ باققان بولسام» مەن قۇملۇق ماشىنىسىنىڭ يۇرەكتاغقا بارالايدىغان ـ بارالمايدىغانلىقى هەققىدە خىيالغا بەند بولۇپ تۇرغىنىمدا، كىمدۇر بىرى تەپكەن توپ يۇزۇمگىلا تەگدى. مەن خىيالدىن چۆچۈپ توپنى ئابلىكىمنىڭ پۇتىدىن تارتىۋېلىپ قارشى تەرەپىنىڭ ۋاراتاسىغا (بىز سىزىپ كىيىملىرىمىزنى قويغان جاي) تەپتىم.

ئويۇنۇم ئويۇن بولمىدى. بىز ئۆيىمىزدىن ئەكەلگەن نانلىرىمىزنى مۇزدەك بۇلاق سۈيىگە چىلاپ يەپ ساياھەت

رایونی بىلەن مەھەللىگە قايتماقچى بولدۇق. خىيالىم يەنىلا يۇرەكتاغدا ئىدى. قۇملۇق ماشىنىسى ئۆزىنى كۆز - كۆز قىلغاندەك پات - پات غارقىراپ قۇمتاغنىڭ چوققىلىرىنىڭ يان باغرىغا چىقىپ چۈشمەكتە ئىدى. بىز سایاھەت رایونىنىڭ ئويۇن قويۇش مەركىزىگە كېلىشىمىزگە قۇملۇق ماشىنىسى بىر دۆڭلۈكتىن ئۇچقاندەك چۈشتى. قۇملۇق ماشىنىسىغا ئولتۇرغان سایاھەتچىلەر ھایاجىنىنى باسالماي چىرقىرىشىپ كېتىۋاتاتتى. خىيالىمدا مەنمۇ شۇ ماشىنىغا ئولتۇرۇپ يۇرەكتاغقا بېرىپ قايتقاندەك بولدۇم. سایاھەت مەيدانىدا ئادەملەر كۆپ ئىدى. بىز تاغدىن - باغدىن پاراڭلىشىپ تۆگە دەرۋازىدىن چىقىپ ئۇدۇل جاپپارلارنىڭكىگە بارماقچى بولدۇق.

— قارتا ئوينايلىمۇ؟— دېدى جاپپار كونىراپ كەتكەن كونا قارتىدىن بىر قول قارتىنى ئوتتۇرىغا تاشلاپ.

— پاخال بولۇپ كەتكەن قارتاڭنى قانداق ئوينىغىلى بولىدۇ،— دېدى ئابلىكىم ئۇنىڭ بىلەن چېقىشىپ.

— ئۇنداق بولسا سەن ئۆيۈڭدىن پېچەت قارتىدىن ئەكەل، شۇنى ئوينايلى.

— مەن بېرىپ ئەكەلگۈچە بىرمۇنچە ۋاقىت كېتىدۇ، ئۇنداق قىلغۇچە بىزنىڭكىگىلا بېرىپ ئوينىمامدۇق؟

— بولدى، مۇشۇنىلا ئوينايلى،— دېدىم مەن.

مەن قارتا ئوينىۋېتىپ قۇملۇق ماشىنىسى ھەققىدە ئويلىغانلىرىمنى ئۇلارغا دەيمۇ - دېمەيمۇ دەپ ئىككىلىنىپ قالدىم، نەچچە قول قارتا ئوينىغىچىلىك دىققىتىمنى يىغالمىدىم. تاغدىن - باغدىن سېلىشقان

پاراڭلارغا ئانچه ئارىلاشماي ئۆز خىيالىم بىلەن بولغاچقا، نەچچە قېتىم قارتىنى خاتا چۈشتۈم. ئابلىكىم خاپا بولۇپ باقتى، تەلىيىمىزگە بىز يېڭىلمىدۇق. خىيالىمدا بولسا تۆت ئەتراپى چەكسىز قۇملۇق، ئوتتۇرىدا يۇرەك شەكىللىك تاغ تىك تۇرغان مەنزىرە نامايان ئىدى. يەنە خاتا قارتا تاشلىغىنىمنى كۆرگەن ئابلىكىم ئاچچىقلاپ:

ــ كۆزۈڭ يوقمۇ سېنىڭ؟ قولۇڭدا چوڭ قارتا بار تۇرۇپ كىچىكىنى چۈشىسەنغۇ؟ ئېسىڭنى يىغىپ ئوينا، ــ دېدى.

ــ خىيالىم يۇرەكتاغقا كېتىپ قاپتۇ، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ.

ــ يۇرەكتاغ، يۇرەكتاغ دەپلا قالدىڭغۇ سەن؟ يۇرەكتاغقا بارالمايسەن، بارىمەن دېسەڭمۇ بىزلا بولىدىكەنمىز ئەۋەتمەيمىز. ھېچكىم سېنى يۇرەكتاغقا بارغىلى قويمايدۇ، ــ دېدى ئابلىكىم زەردە بىلەن.

ــ بايا كۆردۈڭلارمۇ، قۇملۇق ماشىنىسى قۇمدا ئاجايىپ ئەپچىل ماڭىدىكەن، قۇمتاغنىڭ چوققىلىرىغا كۈچمەيلا چىقالايدىكەن، ئۇ بارالارمۇ؟

ــ بارسا بارامتىڭ؟

ــ كۆز يەتكۈچە يەرنى بىر ئايلاندۇرۇپ كەلگىنىگە بىر ئادەمدىن يۈز يۈەن ئالىدىكەن. ئويلاپ باقە، يۇرەكتاغ قەيەردە؟ كەم دېگەندە بىر ــ ئىككى مىڭنىڭ بېشىغا سۇ قۇيمىساڭ ئاپارمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار خەتەرلىك دەپ ماڭماسلىقىمۇ مۇمكىن.

ــ قۇرۇق خىيالنى قويۇپ تاۋۇز يەڭلار، ــ دېدى جاپپار بىر تاۋاق تاۋۇز ئېلىپ چىقىپ.

بىز ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئويناپ ئۆيلەرگە تارقىلىشتۇق.

2. يۇرەكتاغقا بارغۇچى

يۇرەكتاغ ھەققىدە پاراڭ بولۇپلا قالسا قۇلىقىمنى دىڭ قىلىپ يۇردۇم. نەچچە قېتىم يۇرەكتاغقا بارغان ئەمەت كۆنچى بىلەن ئىلىنىياز قاسساپنى يولدا ئۇچرىتىپ قالاتتىم. بىراق، ئۇلاردىن يۇرەكتاغ ھەققىدە بىر نېمە سورالمايتتىم. قارىماققا ئۇلار يۇرەكتاغقا بارغاندەك قىلمايتتى. يۇرەكتاغقا بارغان ئادەم دېگەن جۇشقۇن، روھلۇق بولمامدۇ. ئاۋۇ ئەمەت كۆنچى بىر نەرسىسىنى يۆتكەۋۈپ قويغاندەك روھسىز ۋە غەمكىن. ئىلىنىياز قاسساپ بولسا باداڭ قورسىقىنى سۆرەپ جان قايغۇسىدا ئېغىلمۇ ئېغىل قوي ـ كالا كۆرۈپ ئاۋارە ئىدى.

ئەگەر مەن يۇرەكتاغقا بارغان بولسام مەيدەمنى كېرىپ كۇندە ئادەم توپلاشقان جايدا ماختىنىپ يۇرمەمتىم؟ ئۇلارمۇ قىزىقكەن، بىرەر پارچىدىن رەسىمگە بولسىمۇ چۈشۈۋالسىچۇ؟ راست، ئۇ يىللاردا ئۇلاردا رەسىم تارتىش ئاپپاراتى نېمە قىلىدۇ! ئاتام يىگىرمە يىللىق ئوقۇتقۇچى تۇرۇپ بىزدىمۇ يوققۇ! ئاتامۇ قىزىق ئىكەن، ئۆتكەندە ئۇرۇمچىدە پۇلغا ئېھتىياجلىق بىرى ئەرزان سېتىپ بېرەي دېگەن ئېسىل ئاپپاراتنى ئالماي قويدى. تېخى: «ئۇلار ئۇغرىلىغان ئاپپاراتەك قىلىدۇ، بىز ئۇنى سېتىۋالساق ئوغرىغا يانتايىاق بولغان بولىمىز، ئالساق دۇكاندىن يېڭىسىنى ئالايلى...» دەپ يا يېڭىنى ئالمىدى، يا كونىنى. ھەي، شۇ ئاپپاراتنى ئالغان بولسا يۇرەكتاغقا بارغان بولسام، يۇرەكتاغدا رەسىمگە چۈشۈپ ھەممە ساۋاقدىشىمغا بىر پارچىدىن بەرسەم، ئۇلار ئالبوملىرىغا

سېلىپ ساقلىسا، يۈرەكتاغنىڭ گېپىنى بولسا ئۇلار: «شىرئەلى يۈرەكتاغقا بارغان، ئۇ ئاجايىپ يۈرەكلىك ئاداش» دەپ ماختاپ كەتسە، ھەي... يۈرەكتاغقا بارماي قويمايمەن. يۈرەكتاغقا بارمىسام قانداقمۇ ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا بارغۇم كېلىدۇ. ھەي، يۈرەكتاغنىڭ گېپىنى بولسا ئۇلار: ‹سەن يۈرەكتاغقا بېرىپ باققانمۇ؟›، دەپ سورىسا، مەن: ‹ياق، ئۇ يەر بەك خەتەرلىك، ئۇ يەرگە بارغان ئادەم ساناقلىقلا› دەپ جاۋاب بەرسەم، شىنجاڭنىڭ ھەر يەرلىرىدىن كەلگەن ساۋاقداشلار مېنى زادىلىق قىلماسمۇ؟»

خىياللىرىم بارغانچە ئۇزاپ كېتىۋاتاتتى. قولۇمغا قەلەم ئېلىپ خېلىدىن بېرى ئۇزۇلۇپ قالغان كۈندىلىك خاتىرەمنى ئېلىپ يېزىشقا باشلىدىم. مەن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن بېرى كۈندىلىك خاتىرە يېزىشنى باشلىغانىدىم. «كۈندىلىك خاتىرىلىرىمنى ئىچكىرىگە كېتىشتىن ئىلگىرى پېچەتلەپ ئاپامغا ساقلاشقا بېرىپ قويسام بولغۇدەك، بولمىسا يارئەلى كۆرۈۋالىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان جايلارنى كۆرسە مەندىن خاپا بولۇپ يۈرمەسۇن يەنە! ۋاي - ۋۇي مەن نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم...»

مەھەللىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۆت كوچا بويىغا جايلاشقان رېشىت قاسساپنىڭ تۇرلۇك مالالار دۇكىنى ئالدىدىكى سېدە دەرىخى تۇۋىدە چوڭ - كىچىك ھەممە توپلىشاتتى. رېشىت قاسساپنىڭ سودىسىمۇ ئوبدان بولاتتى. بۇ يەردە بىز چوڭلاردىن تېرىقچىلىق قىلىشنىڭ ئۇسۇللىرىنى، قايسى يەرلەرگە نېمىلەرنى تېرىسا ئوخشايدىغانلىقىنى، كىمنىڭ ئۇزۇمىنىڭ ئوخشىغانلىقىنى

بىلەتتۇق ۋە شەھەردە قانداق ئىشلار بولغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇراتتۇق. شەھەردىكى چوڭ مەسچىتنىڭ ئالدىدا مۇز قايماق ساتىدىغان سەيدۇللا ئاكا پات ـ پات كېلىپ قىزىق ـ قىزىق ئىشلارنى سۆزلەپ بېرەتتى.

ـ چۈشتىن بۇرۇن ئىككى ئادەم مۇز قايماق يېدى، ئۇلار گەپ ئارىلىقىدا غەلىتىزگە مۇندىق پۇل چۈشۈپ قالسا بىز بىلەن ئالاقىلىشىڭ دەيدۇ. ئۇ قانداق پۇلكەن دېسەڭلار يېڭى پۇل چىقىشتىن بۇرۇنقى كونا پۇللار ئىكەن، ھېلىقى تىراكتور ھەيدەۋاتقان ئايال بار بىر كويلۇق قىزىل پۇل، ئىستانوكتا ئىشلەۋاتقان ئەر بار ئىككى كويلۇق كۆك پۇل... لارچۇ، ئۇلارمۇ ئەمدى ئاسارئەتتىقە بولۇپ قاپتۇ.

ـ نېمە دەيدىغانسەن، بىزنىڭ ئۆيدىمۇ ئاۋۇ ئىككى كويلۇقىدىن خېلى بار، ـ دېدى ئاربىدىن بىرى.

ـ ۋاھ، ئەمدى باي بولۇپ كېتىدىغان بولدۇڭ.

ـ شۇ ئىككى كويلۇقىنىڭ بىرىنى نەچچە پۇلغا ئالىدىكەن؟

ـ ئاتمىش كويغا.

ـ ھوي ـ ھوي، ساراڭمۇ ئۇلار، ئىككى كوي پۇلنى ئاتمىش كويغا ئالىدىغان.

ـ سەن نېمە دەپ ساقلىغان، ئاسارئەتتىقە بولسا باھاسى ئۆسىدۇ دەپ ساقلىغان بولغىيتتىڭ؟

ـ نەدىكى گەپنى قىلىسەن، رەھمەتلىك ئاتامنىڭ ئۆيىنى چوڭ ئوغۇلغا ھۇجرا قىلىپ بېرەيلى دەپ ئۆينى ھاكلىماقچى بولۇپ ھەممە نەرسىنى ھويلىغا ئېلىپ چىقىۋاندۇق، ئېگىز ئويۇقتىن بىر كونا قول سومكا چىقتى، سىيرتمىسىنى ئاچسام ئىچى قۇرۇق ئىكەن،

سېلىپ ساقلىسا، يۈرەكتاغنىڭ گېپى بولسا ئۇلار: «شىرئەلى يۈرەكتاغقا بارغان، ئۇ ئاجايىپ يۈرەكلىك ئاداش» دەپ ماختاپ كەتسە، ھەي... يۈرەكتاغقا بارماي قويمايمەن. يۈرەكتاغقا بارمىسام قانداقمۇ ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا بارغۇم كېلىدۇ. ھەي، يۈرەكتاغنىڭ گېپى بولسا ئۇلار: ‹سەن يۈرەكتاغقا بېرىپ باققانمۇ؟›، دەپ سورىسا، مەن: ‹ياق، ئۇ يەر بەك خەتەرلىك، ئۇ يەرگە بارغان ئادەم ساناقلىقلا›، دەپ جاۋاب بەرسەم، شىنجاڭنىڭ ھەر يەرلىرىدىن كەلگەن ساۋاقداشلار مېنى زادىلىق قىلماسمۇ؟»

خىياللىرىم بارغانچە ئۇزاپ كېتىۋاتاتتى. قولۇمغا قەلەم ئېلىپ خېلىدىن بېرى ئۇزۇلۇپ قالغان كۇندىلىك خاتىرەمنى ئېلىپ يېزىشقا باشلىدىم. مەن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن بېرى كۇندىلىك خاتىرە يېزىشنى باشلىغانىدىم. «كۇندىلىك خاتىرىلىرىمنى ئىچكىرىگە كېتىشتىن ئىلگىرى پېچەتلەپ ئاپامغا ساقلاشقا بېرىپ قويسام بولغۇدەك، بولمىسا يارئەلى كۆرۈۋالىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان جايلارنى كۆرسە مەندىن خاپا بولۇپ يۈرمەسۇن يەنە! ۋاي - ۋۇي مەن نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم...»

مەھەللىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى توت كوچا بويىغا جايلاشقان رېشىت قاسساپنىڭ تۇرلۇك مالالار دۇكىنى ئالدىدىكى سېيدە دەرىخى تۇۋىدە چوڭ - كىچىك ھەممە توپلىشاتتى. رېشىت قاسساپنىڭ سودىسىمۇ ئوبدان بولاتتى. بۇ يەردە بىز چوڭلاردىن تېرىقچىلىق قىلىشنىڭ ئۇسۇللىرىنى، قايسى يەرلەرگە نېمىلەرنى تېرىسا ئوخشايدىغانلىقىنى، كىمنىڭ ئۇزۇمىنىڭ ئوخشىغانلىقىنى

بىلەتتۇق ۋە شەھەردە قانداق ئىشلار بولغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇراتتۇق. شەھەردىكى چوڭ مەسچىتنىڭ ئالدىدا مۇز قايماق ساتىدىغان سەيدۇللا ئاكا پات ـ پات كېلىپ قىزىق ـ قىزىق ئىشلارنى سۆزلەپ بېرەتتى.

ـ چۈشتىن بۇرۇن ئىككى ئادەم مۇز قايماق يېدى، ئۇلار گەپ ئارىلىقىدا غەلىتىگزگە مۇنداق پۇل چۈشۈپ قالسا بىز بىلەن ئالاقىلىشىڭ دەيدۇ. ئۇ قانداق پۇلكەن دېسەڭلار يېڭى پۇل چىقىشتىن بۇرۇنقى كونا پۇللار ئىكەن، ھېلىقى تىراكتور ھەيدەۋاتقان ئايال بار بىر كويلۇق قىزىل پۇل، ئىستانوكتا ئىشلەۋاتقان ئەر بار ئىككى كويلۇق كۆك پۇل... لارچۇ، ئۇلارمۇ ئەمدى ئاسارئەتتىقە بولۇپ قاپتۇ.

ـ نېمە دەيدىغانسەن، بىزنىڭ ئۆيدىمۇ ئاۋۇ ئىككى كويلۇقىدىن خېلى بار، ـ دېدى ئاربىدىن بىرى.

ـ ۋاھ، ئەمدى باي بولۇپ كېتىدىغان بولدۇڭ.

ـ شۇ ئىككى كويلۇقىنىڭ بىرىنى نەچچە پۇلغا ئالىدىكەن؟

ـ ئاتمىش كويغا.

ـ ھوي ـ ھوي، ساراڭمۇ ئۇلار، ئىككى كوي پۇلنى ئاتمىش كويغا ئالىدىغان.

ـ سەن نېمە دەپ ساقلىغان، ئاسارئەتتىقە بولسا باھاسى ئۆسىدۇ دەپ ساقلىغان بولغىيتتىڭ؟

ـ نەدىكى گەپنى قىلىسەن، رەھمەتلىك ئاتامنىڭ ئۆيىنى چوڭ ئوغۇلغا ھۇجرا قىلىپ بېرەيلى دەپ ئۆينى ھاكلىماقچى بولۇپ ھەممە نەرسىنى ھويلىغا ئېلىپ چىقىۋاتىدۇق، ئېگىز ئويۇقتىن بىر كونا قول سومكا چىقتى، سىيرتمىسىنى ئاچسام ئىچى قۇرۇق ئىكەن،

قېتىدا بىرنەرسە باردەك قىلدى، قارىسام شۇ ئىككى كويلۇق پۇلدىن يىگىرمىسى، ئون كويلۇقتىن ئىككىسى، ئىشقىلىپ جەمئىي يۇز كوي پۇل چىقتى. ئاتام ساقلىغان پۇل بولغاچقا شۇ پېتى ساقلىدىم. ئاتام نېمە قىلىش ئۈچۈن ساقلىدىكىنىتاق؟

— ماڭا ئاتىمىش كويدىن سېتىپ بەر.

— ئۇنىڭ ئاتىمىش كويغا ئالىمەن دېگىنىگە قارىغاندا چوقۇم ئۇنىڭدىنمۇ قىممەت ئالىدۇ، ساتما.

— قۇمىتاغدىن تېپىۋالغان كونا پۇلنى قانداق ئالىدىكەن؟ — دەپ سوراپ قالدى ئەمەت كۆنچى.

— يۈرەكتاغقا بارغاندا تېپىۋالغان ئوخشىمامسەن؟

— ھى... ھى... نەدىكى گەپنى قىلىسەن.

— سېنىڭ بۇ كۈلۈشلىرىڭدىن چوقۇم بىرەر غايىب خەزىنىگە ئۇچراپ قالدىڭلار، بولمىسا سەن بۇ گەپنى چىقارماس ئىدىڭ.

— خەزىنىگە ئۇچراپ قالغانلىقىنى ئەمەس، يۈرەكتاغقا بارغانلىقىنى بىر دەپ باقسۇنچۇ.

— يۈرەكتاغنىڭ رەڭگى قانداق ئىكەن؟

— يۈرەكتاغ دېسە سىلەر كۆكيار تاغلىرىدىكى قورام تاشتەك تاشمىكىن دەۋاتامسىلەر؟ ئۇنداق ئەمەس. قۇمتاغنىڭ ئۇ چېتىگە چىقساڭ ئاۋۇ قىزىل سىڭىرنىڭ سېيىدەك شېغىل تاشلىق ساي ئىكەن. ئۇ يەر، بۇ يەرلەردە قۇرۇپ قاغجىراپ كەتكەن دەرەخلەر بار ئىكەن. ئاندا ـ ساندا ئۆسكەن چاتقاللارمۇ بار ئىكەن تېخى! قۇملۇقنىڭ ئۇ چېتىگە يېقىن يەردە يۈرەكتاغ چوقچىيىپ تۇرىدىكەن. بىزمۇ دەسلەپتە قومۇلدىكى ئاقتاشتەك يوغان تاشمىكىن دەپتىكەنمىز، ئۇنداق ئەمەس ئىكەن...

— ۋاي ـ ۋۇي، گەپنى قىسقا قىلىپ دېمەمسەن.

— بۇرۇن ئۇ تاش ـ كېسەكتە قويۇرۇلغان تۇر ئىكەن دەپ ئاڭلىغان.
— راست، بىزمۇ تۇر دەپ ئاڭلىغان...
— نەدىكى تۇر بولسۇن، شامال يالاپ كەتكەن توپا دۆڭ ئىكەن.
— ئۇنداق ئەمەستۇ؟ سىلەر خاتا كۆرۈپ قالمىغانسىلەر؟
— نېمىنى خاتا كۆرۈپ قالىدۇ؟ قۇمنىڭ ئوتتۇرىدا شېغىللىق، ئاندا ـ ساندا قۇم بارخانلىرى، ئۇنىڭ نېرى لەڭ ـ لەڭ كەتكەن قۇملۇق، چوڭقۇر جىرالار، خېلى ماڭغاندىن كېيىن قۇمتاغنىڭ ئۇ چېتىگە چىقىدىغان گەپكەن. يۇرەكتاغنىڭ ئەتراپىدا قۇرۇق قاقسۇ كۆلچەكلىرى بار ئىكەن.
— بۇ گېپىڭدىن قارىغاندا راستىنلا بارغان ئوخشايسەن. يېغىلىق يىللىرى يېغىدىن قېچىپ بارغانلار قۇمنىڭ ئىچكىرىسىدە كىچىك ـ كىچىك كۆللەر بارلىقىنى دەپ بەرگەنىدى، يەنە تېخى سۇ قۇشلىرىنىڭمۇ بارلىقىنى ئېيتقان. يۇرەكتاغنىڭ ئەتراپىدا ھەپتە تۇرغانلار ماۋۇ ئۆستەڭ بويىدىن تال ئېلىپ بېرىپ، ھېلىقى سۇ يىغىلىپ قالغان كىچىك ـ كىچىك كۆللەرنىڭ بويىغا تىكىپ قويغانىكەن.
— «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىمۇ ئاۋۇ ئابلىز تۇەنجاڭلار تاياقتا چىدىمايلا يۇرەكتاغقا بېرىپ پاناھلانغانىكەن. ئۇلارمۇ كۆل، يېشىللىقنى كۆرگەنلىكىنى دەپ بېرىپتىكەن.
— رەھمەتلىكنى تاياقنى بەك جىق يېگەن دەيدىغۇ؟
— قويە ئۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىدىغان گەپلەرنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئىشلار ئۆتۈپ كەتكىلى نە زامان. يۇرەكتاغنىڭ گېپىنى قىلايلى.

ــ ئۆزۈڭنى گەپتىن ئەجەب ئەپقاچقىلى تۇردۇڭغۇ؟ ئابلىز تۇەنجاڭلارنى ئۇرغانلارنىڭ ئىچىدە سەنمۇ بار ئوخشىمامسەن؟

ــ نېمە دەيدۇ ماۋۇ، ئۇ چاغلاردا مەن نەدە بولاي.

ــ يۇرەكتاغنىڭ ئەتراپىدىكى كۆلنىڭ گېپىنى قىلىۋېتىپ نېمە ئەمدى كونا خاماننى سورۇغىلى تۇردۇڭلار.

ــ ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، راست، مەنمۇ يۇرەكتاغ ئەتراپىدا تال ـ توغراقلار باراقسان ئۆسكەن دەپ ئاڭلىغان.

ــ سىلەر ئەمدى قۇمنىڭ ئىچكىرىسىنى تېخىمۇ سىرلىق قىلىۋەتتىڭلارغۇ؟ كۆل ـ كۆل سۇ بولسا، بۇك ـ باراقسان دەرەخلەر بولسا شۇ يەرگە كۆچۈپ كېتىمىزمۇ ـ يە؟ــ دېدى ئاربدىن بىرى.

ــ قۇم ئاستىدىكى شەھەرنىڭ بىر بۇرجىكى بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟

ــ يۇرەكتاغ شۇ شەھەرنىڭ مۇنارى بولۇپ قالسا ـ ھە!

ــ گەپنى بۇراپ نەگە ئېلىپ ئاپىرىسىلەر ئەمدى.

ئاربنى بىر پەس جىمجىتلىق باسقاندىن كېيىن پاراڭ يەنە داۋاملاشتى.

ــ ھەي، يۇرەكتاغنىڭ داڭگىلىدىن يانچۇقۇڭغا ئېلىۋالمىغانمۇ؟

ــ ئىچىدىغان سۇمۇ ئېغىر كېلىپ تۇرغاندا داڭگال كۆتۈرۈش خۇشياقامدۇ كىشىگە.

ــ ئالتۇن ئوقۇر ئۇچرىمىدىمۇ؟

ــ ئالتۇن ئوقۇر تۇرماق، ئېشەك تېزىكىمۇ ئۇچرىمىدى. ئوڭ يېنىڭمۇ، سول يېنىڭمۇ، ئالدىڭمۇ،

ئارقاڭمۇ قۇم، ھەممە يەر زېرىكىشلىك قۇم، بارغىنىمىزغا جاق تويۇپ يېنىپ كەلدۇق.

ــ ئالتۇن بار دەپ بارغانسىلەر؟

ــ قويە ئۇنداق ئالتۇنۇڭنى، مەتنىياز مالكامنىڭ ھېلىقى ئىشىنى بىلىسىلەرغۇ؟ مەتنىياز مالكام يوقاپ كەتكەندىن كېيىن، شۇ ياقلارغا كەتتىمكىن دەپ بارمايمىزمۇ؟! ھازىر ئاتنىڭ بېشىدەك ئالتۇن بېرىمەن دېسىمۇ بارمايمەن.

ــ ئىشقىلىپ ئېغىزىمغا چىش چىقىپ بىزنىڭ مەھەللىدە يۈرەكتاغقا باردىم دېگەن ئادەمدىن بىر سېنى كۆردۇم، باتۇر ئىكەنسەن...

شۇنىڭدىن باشلاپ ئەمەت ئاكا مېنىڭ قەلبىمدە قەھرىمانغا ئايلاندى، ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمىتىم ھەسسىلەپ ئاشقانىدى، ھەر يەردە كۆرسەم ھەۋەس بىلەن قاراپ قالاتتىم.

كېچىلىرى يۈرەكتاغقا بېرىپ چۈشمۇ كۆرگەن چاغلىرىم بولدى. مېنىڭ نەزىرىمدە يۈرەكتاغقا بېرىش باتۇرلۇق ئىدى. چوڭلار يۈرەكتاغنى، قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىنى قانچە سىرلىق كۆرسەتكەنسېرى مېنىڭ شۇنچە بارغۇم كېلەتتى. مەن چوقۇم يۈرەكتاغقا بارماي قويمايمەن!

3. قۇم ھەيكەل

جەنۇب تەرەپتىن ئېگىز ـ ئېگىز چوققىلارغا قاراپ ئەمەت كۆنچىنىڭ يۈرەكتاغقا بارغانلىقى ھەققىدە ئاڭلىغانلىرىمىزنى قۇم بارخانلىرىغا يۆلىنىپ ھەۋەس

بىلەن ئۆزىمىزدىن كىچىكىلەرگە سۆزلەپ بېرەتتۇق. ئەمما، كۆز يېتىم يەردىكى چوققىدىن ئېشىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىپ تۇراتتۇق. ئۆزىمىز بولسا قۇمتاغنى كېسىپ ئۆتۈپ يۇرەكتاغنى بىر كۆرۈپ كېلىشنى ئويلايتتۇق.

ساياھەت رايونىدا بۇلتۇردىن باشلاپ قۇمدىن ھەيكەل قاتۇرۇشقا باشلىدى. بۇ يىل خېلى كۆپ ھەيكەل قاتۇرۇلدى، قۇمدىن ھەيكەل قاتۇرۇش ئۇلارنىڭ كاللىسىغا قانداق كەلدىكىنە؟ توۋا، شۇنداق نەپىس، چىرايلىق قۇم ھەيكەللەر كەينى ـ كەينىدىن قاتۇرۇلۇپ قۇمتاغقا ھۆسن قوشتى. باشقىلارنىڭ بۇزۇپ قويۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ھەربىر ھەيكەل ئەتراپى پاكارراق قاشالانغان بولۇپ، ئالدىغا چۈشەندۈرۈلۈشى بېرىلگەنىدى. قۇم ھەيكەل قاتۇرۇۋاتقان ھەيكەلتىراشلارغا قاراپ ئۇلاردىن ھەيكەل قاتۇرۇشنى ئۆگىنىمىز دەپ بىر ـ ئىككى جاۋۇر كەلگۈدەك قۇمدىن ئۆزلىرى خالىغانچە ھەيكەل قاتۇرۇۋاتقان كىچىك بالىلارنىمۇ كۆرگىلى بولاتتى. ھاۋا بۇلۇتلۇق بولغان بىر كۈنى، بىزمۇ يېرىم كۈن ئۇلارغا يارەملەشكەچ قۇم ھەيكەل قاتۇرۇش تېخنىكىسىدىن ھۇزۇرلاندۇق. ئابلىزمۇ سۇ تۇرۇبىسىدىن قاچقان سۇ ھۆل قىلىۋەتكەن قۇمنى دۆۋىلەپ، قولىغا ئەپچىل بىر ياغاچنى ئېلىپ ھەيكەلتىراشلارنى دوراپ ھەيكەل قاتۇرۇشقا باشلىدى. جاپپار:

ــ ئابلىز، نېمە قاتۇرۇۋاتىسەن؟ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭغا قاراپ ئىچى پۈشۈپ.

ــ پۈتكەندە بىلىسىلەر، ــ دېدى ئۇ پەرۋاسىزلا.

ــ ھەيكەلتىراشلار ھەيكەلنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى

يېزىپ قويۇپتۇ، سەن يېزىپ قويمىساڭمۇ بىزگە دەپ قويۇپ قاتۇرمامسەن.

ــ سەنئەت دېگەن سىرلىق بولغىنى ياخشى.

ھەممىمىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپلا قالدۇق، ئۇ بۇ گەپلەرنى ئۇستا ھەيكەلتىراشلاردىن ئۆگىنىۋالغانىدەك قىلاتتى. مەن دەرھال ئۇنىڭغا:

ــ ئۇستام، سىزگە نېمە كېرەك، مەن يارەملىشەيمۇ، ــ دېدىم ئۇنىڭ يارەمچىسىدەك قىياپەتتە قولۇمنى قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ، ئۇمۇ بوش كەلمەي:

ــ سەن مېنىڭ قۇمنى قانداق ئويغانلىقىمغا، قانداق قىرغانلىقىمغا قاراپ تۇر. ھۇنەر ئۆگىنىمەن دېسەڭ زېھنىڭنى يىغىپ، كۆزۈڭنى چاققان قىل، بىكار تۇرغۇچە ماڭا يارەملەشسەڭمۇ بولىدۇ، ــ دېدى.

ئەتراپتىكىلەر پاراققىدە كۈلۈۋەتتى، مەنمۇ كۈلۈپ تاشلىدىم. بىراق، ئابلىز چىرايىنى ئۆزگەرتمەستىن ئاۋۇ ھەيكەلتىراشلاردەك يىراقراق بېرىپ قاتۇرغان ھەيكىلىگە قاراپ قويۇپ، يەنە ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى، بىز تېخىمۇ كۈلۈشۈپ كەتتۇق، ئۇمۇ كۈلۈپ تاشلىدى.

ــ قانداق، داڭلىق ھەيكەلتىراشنى دوريالىدىمۇ؟

ــ بەئەينى دوريدىكى، بىزنىمۇ ئىشەندۈرۈۋەتتىڭ.

ــ ھېلىقى كارتون فىلىمدىكى ھەيكەلتىراشنى دوراپ قويدۇم.

ــ ئەمدى دېگىنە، قاتۇرغىنىڭ نېمە؟

ــ يىراقتىن قاراپ باق، ئاندىن بىلىسەن.

ئۇنىڭ قاتۇرغىنى يەلكەنلىك كېمىگە ئوخشاۋاتاتتى. ئەمما، دەماللىققا ئۇنى يەلكەنلىك كېمە دەپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى، بىز ھەر خىل قىياسلىرىمىزنى قىلىپ باقتۇق. ئابلىكىم:

ــ ئۇ بىر مۇئەللىمنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىشكە كۆتۈرۈلگەن قولدەك قىلىدۇ، ــ دېدى.
ــ ياق، ئۇ تىك تۇرغان قىلىچقا ئوخشاۋاتىدۇ، ــ دېدىم مەن. جاپپار:
ــ يەلكەنلىك كېمىگە ئوخشاۋاتىدۇ... ــ دېيىشىگە، ئابلىز:
ــ ئوخشاۋاتىدۇ ئەمەس، دەل يەلكەنلىك كېمىنىڭ ئۆزى.
ــ نېمە ئەمدى قۇمتاغقا يەلكەنلىك كېمە ياساپ قاپسەنغۇ؟
ــ قۇمتاغقا قارىساڭ قۇم دېڭىزىغا ئوخشايدۇ، دېڭىزدا پاراخوت، كېمىلەر ئۈزىدۇ، قۇم دېڭىزىدا چۆل كېمىسى دەپ ئاتالغان تۆگە بار، ئەمما مېنىڭ خىيالىمدىكى قۇم دېڭىزىدا يەلكەنلىك كېمە بار، شۇڭا بۇ يەلكەنلىك كېمىنى قاتۇردۇم.
ــ پاھ ـ پاھ! سەنمۇ بوش ئەمەسكەنسەن جۇمۇ!
ــ بايا مەن يەلكەنلىك كېمىگە تازا ئوخشىتالمىغان، ئەمدى قارىسام كىنولاردا كۆرگەن دولقۇن يېرىپ كېتىۋاتقان كېمىگە ئوخشاپ كېتىۋاتىدۇ.
بىزنىڭ ئويۇنىمىزغا قىزىقىپ قالغان ھېلىقى ھەيكەلتىراش يارەمچىسىگە بىرنېمىلەرنى دېدى ـ دە، ئۇلار بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىپ نېمە دېيىشىۋاتقانلىقىمىزنى سورىدى، بىز ئۇلارغا خەنزۇچە جاۋاب بەردۇق. يارەمچىسى بىزدىن:
ــ سىلەرچە، بۇ يەردە قانداق ھەيكەللەر بولسا مۇۋاپىق بولىدۇ؟ ــ دەپ سوراپ قالدى.
بىز سەل ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدۇق، ئاندىن ئابلىز:
ــ مۇمكىن بولسا تۇرپاندىكى سۇلايمان ۋاڭ

مۇنارنىڭ ھەيكىلىنى ياساش كېرەك، ھەممە ئادەم تۇرپانغا بېرىپ مۇنارنىڭ ئالدىدا رەسىمگە چۈشەلمەيدۇ، قۇمتاغقا كەلگەنلەر بۇ يەرگە كېلىپ چۈشۈۋالسا ياخشى بولىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئۇلۇغ ئالىملارنىڭ ھەيكىلىنى تۇرغۇزۇش كېرەك، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ مۇشۇ قۇملۇق شىنجاڭنىڭ كىچىكلىتىلگەن مودېلى بولسا، ھەرقايسى يۇرتلارنىڭ كاتتا قۇرۇلۇشلىرىنى ياساپ قويسا، تېخىمۇ قىزىقارلىق بولىدۇ... ــ دېدى ئابلىز بايىقى گېپىگە قوشۇمچە قىلىپ.

ــ ناھايىتى ياخشى دېدىڭلار، يەنە دەپ بېقىڭلارچۇ؟

ــ كەسلەنچۈكنىڭ ھەيكىلى بولسا ياخشى بولاتتى.

ــ يەنە دېسىنى باغچىسىنىڭ، نۇرغۇن ئادەملەر ئۆمرىدە دېسىنى باغچىسىغا بارالماسلىقى مۇمكىن. قۇمتاغدا كىچىكلىتىلگەن بىرەر كۆرۈنۈشىنى قاتۇرۇپ چىققان بولسىمۇ بەك ياخشى بولاتتى.

ــ سىلەر تەسەۋۋۇرغا بەك باي ئىكەنسىلەر، مەن دېگىنىڭلارنى خاتىرىلەپ رەھبەرلەرگە دوكلات قىلىمەن.

ــ بىزنىڭ دېگەنلىرىمىزنى ئۇلار ئاڭلارمۇ؟

ــ بۇگۈن مەن ئاڭلىدىم، مەن باشقىلارغا دەيمەن، ئۇلار يەنە باشقىلارغا دەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئاڭلايدىغان ئادەملەر كۆپىيىدۇ.

ــ ھە، مانا قاراڭ، سىز بىر يەلكەنلىك كېيىم قاتۇرۇپسىزغۇ؟

ــ مانا ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ كەسىپ ئەھلى دېگەن بىر قاراپ بىلىۋالىدۇ، ــ دېدى ئابلىز مەغرۇرلىنىپ.

ھېلىقى ھەيكەلتىراش ئابلىزنىڭ دېگەنلىرىنى

هېلىقى ياردەمچىسى ئارقىلىق بىلىپ كۆلۈپ كەتتى. ئابلىز:

ــ بايا ئۇلارنىڭ بىرى كۆتۈرۈلگەن قول دېسە؛ بىرى تىك تۇرغان قىلىچ دەپ ئادەمنى جىلە قىلدى، سىلەر بىر قاراپلا يەلكەنلىك كېمە دېدىڭلار. ئاۋۇ قۇم دۆڭىدە تۇرغىنى چۆل كېمىسى ــ تۆگە، بۇ دېگەن قۇم دېڭىزىدىكى يەلكەنلىك كېمە،ــ دېگىنىچە قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، بىزمۇ كۈلۈشتۇق.

4. يۇرەكتاغ ياساش

ساياھەت رايونىدىكى قۇم ھەيكەللەر كۆپىيىشكە باشلىدى. ئەڭ ياخشى بولغىنى، قۇمتاغ باغرىدىكى كۆل چوڭلىتىلدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا كاتېر سالغۇدەكمىش، بىز بالىلار بىكار بولساقلا ساياھەت رايونىغا بېرىپ، ساياھەت رايونىدىكى يېڭىلىقلار ھەققىدە قىزغىن پاراڭلىشاتتۇق. بىر كۈنى، مەھەللىمىزدىكى ھېلىقى تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى سېدە سايىسىدە ئولتۇرۇپ بەس ـ بەستە ساياھەت رايونىدىكى ئۆزگىرىشلەر توغرىسىدا ماختىنىۋاتساق، قادىر ئاكا بىلەن مويدىن ئاكا خاپا بولۇپ كەتتى.

ــ بالا دېگەن بالا ـ دە،ــ دېدى قادىر ئاكا بىزگە قاراپ.

ــ بىز نېمە ئويدا، بۇلار نېمە كويدا،ــ دېدى مويدىن ئاكا.

بىز ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ ئۇلارغا قاراپ قېلىشتۇق. ساياھەت رايونى قۇرۇلۇپ بىز ئويناىدىغان ئويۇنلارنىڭ

كۆپىيىپ قېلىۋاتقانلىقى چۈشلارغا خۇشياقمايۋاتامدۇ نېمە؟ ئۇلارنىڭمۇ كىچىك ۋاقتى بولغانغۇ ـ ھە!

ـــ قاراڭلار بالىلار، ئاۋۇ ساياھەت رايونىنىڭ ئالدىغا ماشىنا توختىتىش مەيدانى ياسايمىز دەپ سېمونت بىلەن قاتۇردى. ئۇ يەرنىڭ ئەتراپىدا بۇلاق بار تۇرسا، قېنى ئۇ بۇلاقلار؟ ئەنە قاراڭلار، شۇ جايدىكى تېرەك ـ سۆگەتلەر قۇرۇشقا باشلاپتۇ،ـــ دېدى قادىر ئاكا.

بىز دەرھال ساياھەت رايونىنىڭ ئاشخانا، دۇكان، ماشىنا توختىتىش مەيدانى قىلغان جاي ئورۇنلاشقان تەرەپكە قاراپ قۇچاقلىشىپ ئۇ يەردىكى دەرەخلەرنىڭ ئۇچى قۇرۇپ قالغانلىقىدى، بىز نېمىشقا بۇرۇن دىققەت قىلمىغان بولغىيتتۇق ـ ھە!

ـــ ئۆز ۋاقتىدا مۇسا مالكام دەرەخلەرنى يېڭىلاپ تۇراتتى. ئەمدىلىكتە قېرى، پور، بېلىدىن سۇنۇپ يىقىلغان سۆگەتلەر ماڭدامدا بىر ئۇچرايدىغان بولدى.

ـــ مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولساق، قۇم بىزنى قوغلاپ كېلەمدىكىنتاڭ.

ـــ قۇمتاغ ياقىسىغا، بولۇپمۇ يۇقىرىدىكى يار بويى، ئارال مەھەللىلىرىگە قۇدۇق قازدۇرمىساق بولاتتى، بولمىسا يەر تېگىدىكى سۇنى شورىۋالسا ئۆستەڭ بويىدىكى بۇلاقلار قۇرۇپ كېتىدۇ، بۇلاق قۇرۇپ كەتتى دېگەنلىك ئورمان قۇرۇپ كەتتى دېگەنلىك، ئورمان قۇرۇپ كەتتى دېگەنلىك قۇم كۆچتى دېگەنلىك، قۇم كۆچسە بىز نەگىمۇ بارارمىز؟

چۈشلارنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بىزمۇ ئەنسىرەپ قالدۇق. راست، قۇم كۆچۈپ بىزنى مەھەللىدىن قوغلىسا بىز نەگە بارىمىز زادى؟ قۇمتاغ باغرىدىكى گۈزەل

شەھىرىمىز قۇرۇقدىلىپ قالمامدۇ؟ ياق، بۇنداق گۈزەل يۇرتنى قۇم يۇتۇپ كەتسە بولمايدۇ، چوقۇم يېشىللىقنى قوغداش كېرەك.

كەچقۇرۇن مەھەللىدىكى بالىلار يەنە قۇمتاغقا چىقتۇق، گۈگۈمنىڭ غۇر - غۇر شامىلى شۇنداق خۇشياقتى. ئېگىزرەك قۇم دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، كۈننىڭ ئىدىقۇت تېغىدا ئولتۇرۇشنى تاماشا قىلدۇق، شۇ يەردىن سايامەت رايونىنى ئوچۇق كۆرگىلى بولاتتى. ئۇچى قۇرۇپ كەتكەن تېرەكلەر، سۆگەتلەر تولىمۇ غېرىب ھالدا بىزگە قاراپ «بىزنى قۇتۇلدۇرۇڭلار» دەۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. باشلانغۇچنىڭ 5 - يىللىقىدا ئوقۇيدىغان سەمەت:

— يامغۇر بىر ھەپتىدە بىر قېتىم بولسىمۇ شارقىراپ يېغىپ بەرسە، يۇرتىمىزدا سۇمۇ قىس بولمايتتى، — دېدى.

— ھەپتىدە بىر قېتىم دەپ قاپسەن، ئايدا ئىككىلا قېتىم دېگىنە! بۇلتۇر 5 - ئايدا بىز كۆكيارغا چىققۇچىلىك ساينىڭ خېلى ياشرىپ قالغانلىقىنى كۆرگەنىدۇق، شۇ يىلى 4 - ئايدا يامغۇر ئىككى قېتىم ياغقانىدى، — دېدى ئابلىكىم.

— كۆكيار يولىدا تۇرۇپ قارىسا يۇرەكتاغ كۆرۈنىدۇ دەيدىغۇ؟

— شۇنداق دەپ ئاڭلىدىم.

— ئەمىسە ۋېلىسىپىتلىرىمىزنى مىنىپ سايامەت قىلغانىنىڭ ئورنىدا بېرىپ يۇرەكتاغنى يىراقتىن بولسىمۇ كۆرۈپ كەلمەيلىمۇ؟

— بۇمۇ بولىدىغان گەپكەن.

ــ چوڭ يولدا ماشىنا بەك كۆپ دەپ ئاڭلىدىم، خەتەر چىقىپ قالماس ـ ھە؟ ــ دېدى ئابلىز.

ــ نېمە خەتەر چىقماقچىدى، بىزمۇ ئاۋۇ كىچىك بالىلارنى ئاپارمايمىز.

ــ يەيدىغان نان، ئىچىدىغان سۇ ئېلىۋالمىزمۇ؟

ــ يۇرەكتاغنى يېراقتىن كۆرگىلى بارىمىز، قورساق ئاچقۇچە يېنىپ كېلىمىز، بىر ـ ئىككى كويدىن پۇل ئېلىۋالساق بولىدى، پۇلۇڭ بولسا جاڭگالدا شورپا، يول بويىدا دۇكاندىن تولا نېمە يوق.

ــ ئۇنداق بولسا ئەتە نەۋاقتا يولغا چىقىمىز؟ بۇنى بىر دېيىشىۋالايلى.

ــ ئامال بار سەھەردە يولغا چىقايلى، بولمىسا بىرنىچىدىن يول يېراق ھېرىپ قالىمىز؛ ئىككىنچىدىن، كېچىكىپ قالساق يولدا ماشىنا كۆپىيىپ كەتسە خەتەرلىك؛ ئۈچىنچىدىن، ئاپتاپتا قالساق ئىسسىق ئۆتۈپ قالىدۇ، ــ دېدى ئابلىكىم چوڭلاردەك.

ــ ئۇنداق بولسا ئەتە سائەت ئالتىدە بىزنىڭكىدە جەم بولىمىز.

مەن ئۆيگە كېلىپ ۋېلىسىپىتىمنىڭ كامېرلىرىنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ، چىڭىتىدىغان ۋىنتىلىرىنى چىڭىتتىم، تۆت تال تۈخۈم پىشۇرۇپ قويدۇم، چايدانغا قاينىق سۇ لىقلىدىم، يەنە بىر ئىشلىرىم كەمدەك ھېس قىلاتتىم، تېلېۋىزور كۆرۈشمۇ خۇشياقمىدى، ئۆگزىگە چىقىپ يۇلتۇزلارغا قاراپ يېتىپ باقتىم، ئۇيقۇم كېلىدىغاندەك ئەمەس: ئۇخلاي، ئۇخلىمىسام ئەتە يۇرەكتاغنى كۆرۈپ كەلگۈچە ماغدۇرۇم يەتمەي قالمىسۇن. كۆكيار يولى خېلى يېراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەر ئېگىز. بارغۇچە چارچايمىز، كەلگۈچە ئانچە

كۆچمەيلا كېلىۋالمىز. بىردىن يۈزگىچە ساناي. ئۇھ، ئۇيقۇم ئەجەب كېلەي دېمەيدۇ... ئابلىز، ئابلىكىملەرمۇ ئۇخلىيالمىغاندىمۇ؟ چوقۇم ئۇلارمۇ ئۇخلىيالمىدى.

قاچانلاردا ئۇخلاپ قالدىمكىنتاق، سەھەر ئويغانسام سائەت بەش بولۇپتۇ، سالقىن شامالدا يوتقاندىن چىققۇم كەلمىدى، ئاغىنىلىرىم بىلەن سەپەرگە چىقىدىغانلىقىمنى ئويلاپ ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئاخشام تەييارلاپ قويغان نان، تۇخۇملارنى سومكىغا سالدىم. دەملەپ قويغان چېيىم سوۋۇمايۇاتاتتى. ئاپامنىڭ زورلىشى بىلەن يېرىم - يارتا ناشتا قىلىپلا، ۋېلىسىپىتىمنى سۈرتۈپ تەخلىدىم.

— يول خەتەرلىك بالام، بارمىساڭلار بولامدۇ؟

— نېمە خەتەر بولماقچىدى، شوپۇرلارمۇ سارائ ئەمەس، قاتناش قائىدىسىگە رىئايە قىلىپ ماڭىدۇ.

— نېمىمۇ قىلارسىلەر جاپا تارتىپ.

— جاپا بولمايدۇ، كۆڭۈللۈك بولىدۇ.

— يولدا دىققەت قىلارسىلەر ئەمىسە. ھە، مە ماۋۇ بەش كوي پۇلنى يېنىڭغا سېلىۋال، خەجلىمىسەڭمۇ ھەمراھ بولىدۇ.

مەن ئاپامنىڭ قولىدىن پۇلنى ئېلىپلا ئابلىكىملەرنىڭكىگە چاپتىم. ئابلىز، قۇتىيار ئىنىسى بىلەن كېلىپ بولغانىكەن. بىر دەمگىچە جاپپار، پەرقۇزات، سۇلايمان ئۇكىسى بىلەن كەلدى. سائەت ئالتە بولغاندا ئون نەچچە بالا خۇشال ھالدا يولغا چىقتۇق. بىز رەتلىك تىزىلىپ بىر - بىر نەزگە يول قويۇپ ماڭدۇق. سەل داۋان يەرگە كەلگەندە كىچىكلەردىن: «ھاردىڭلارمۇ؟» دەپ سوراپ قويياتتۇق. بىز دۆلەت 312 - تاشيولىغا چىققاندا، بىر ئاز ئارام ئېلىۋېلىپ كۈنپېتىش تەرەپكە قايرىلىپ يۈرۈپ

كەتتۇق. بۇ يولدا چوڭ ـ كىچىك ماشىنىلار ئەنسىرىگۈدەك دەرىجىدە كۆپ ئەمەس ئىدى. بىز پاراڭ بىلەن رەت ـ رەت گىرانات تاش زاۋۇتلىرىدىن ئۆتۈپ، كۆكيار يول ئاچىسىغا كېلىپ قۇمتاغقا قاربدۇق، يۇرەكتاغ كۆرۈنمىدى. ئابلىكىم:

ــ يەنە لەمجىن تەرەپكە ماڭايلى، ــ دېدى.

ــ قانچىلىك ماڭارمىز؟

ــ يۇرەكتاغ كۆرۈنگۈچىلىك ماڭمىمىز.

ــ ماڭە ـ ماڭە لەمجىنگە كېتىپ قالمايلى يەنە.

ــ كېتىپ قالساق قالدۇق. لەمجىن يول بويىدا كىچىك ئاتاملارنىڭ ئۆيى بار، ئۇلارنىڭكىدە غىزالىنىپ چۈشتىن كېيىن بۇياققا قاراپ ماڭمامدۇق.

ــ كېتىمىزمۇ ـ يە؟

ــ شۇنچە يولنى بېسىپ كېلىپ يۇرەكتاغنى كۆرمەيلا «كېتىمىزمۇ ـ يە» دېگىنىڭ نېمىسى، سۇلايمان.

ــ ئەمدى شۇ ئەنسىرەپ قالدىم.

ــ سەنغۇ خېلى بولدى ئۆزۈڭنى بىزدىن قاچۇرۇپ يۈرگىلى.

ــ ئۇنداق ئەمەس، ئاتام بىرمۇنچە قوي ئالغانتىغۇ، ئاتامغا قارىشىپ بەرمىسەم...

ــ يۇرۇڭلار، ماڭدۇق ئەمىسە.

بىز چوڭ يولدا قۇمتاغ تەرەپكە قاراپ مېڭىۋەردۇق. بىر چاغدا شۇنداقلا قۇمتاغقا قارىماسمەنمۇ، قۇمتاغنىڭ ئوتتۇرىدا چوقچىيىپ تۇرغان يوغان بىرنەرسىنى كۆردۇم ۋە:

ــ يۇرەكتاغ، يۇرەكتاغ! ــ دەپ توۋلىۋەتتىم.

ــ قېنى؟

ــ راست، ئەنە، ئەنە قارا، ئاۋۇ يەرگە قارا!

ــ يۇرەكتاغنى ئاخىر كۆردۇق ـ ھە!
ــ بەك پەيزى بولدى.
ــ ئىسىت، كىنولاردىكى ھەربىيلەرنىڭكىدەك دۇربۇنىمىز بولغان بولسا، يېقىنلىتىپ كۆرگەن بولساق تېخىمۇ ياخشى بولاتتى.
ــ شەكلى يۇرەككە ئوخشىمايدىغۇ؟
ــ راست، مەنمۇ يۇرەككە ئوخشىتالمايۋاتىمەن.
ــ يېقىندىن قارىسا بەلكىم ئوخشاپ قالىدىغاندۇ.
بىز شېغىللىق سايدا ئولتۇرۇپ ئۆيدىن ئېلىۋالغان نەرسىلىرىمىزنى يېگەچ يۇرەكتاغقا قارىغانچە ھەر خىل قىياسلارنى قىلىشىپ بىردەم ئارام ئېلىۋالغاندىن كېيىن كەينىمىزگە يانداۋق.

5. كەلكۈن

يازدا قۇياش ئۆزۈنىڭ نۇرىنى ئايىماي سېپىدىغان يۇرتىمىزدا يامغۇر ئادەتتە بەك ئاز ياغاتتى. تۇيۇقسىز ياغقان قارا يامغۇر بىزنى چۆچۈتۈۋەتتى. بوۋام: «بۇنداق قاتتىق ياغقان يامغۇر ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيدۇ» دەپ بىردەم ـ بىردەم تالاغا چىقىپ يامغۇرنىڭ يېغىشىنى كۆزىتەتتى. قاچانلاردا ئۇخلاپ قالدىمكىن، ئۇخلاپ قاپتىمەن. بوۋام ھەممىمىزنى ئويغىتىۋەتتى. كىچىك ئاتاملار ئارىشاڭغا كەتكەن بولغاچقا، بوۋاملار بىز بىلەن تۇرۇۋاتاتتى.
ــ يامغۇرنىڭ پەيلى يامان تۇرىدۇ، ئۆيدىن چىقىپ كېتەيلى، ھويلىدا ياتايلى. بايا شەرىپىدىن بىلەن

ئىككىمىز هويلىدىكى يامغۇر چۈشمەيدىغان يەرگە ئورۇن راسلاپ قويدۇق، ــ دېدى بوۋام.

بوۋامنىڭ بۇنداق قىلىشلىرىدىن هەممىمىز سەل ساراسىمگە چۈشتۇق. ئۆيىمىز ئۆرۈلۈپ كېتەرمۇ؟ دەرهال كۈندىلىك خاتىرىلىرىم بار سومكام يادىمغا كەلدى ـ دە، دەرهال ئۇنى ئاچقىپ كارىۋاتنىڭ دوقمىسىغا ئىلىپ قويدۇم. بايا تىن قاتتىق ياغقان يامغۇر ئەمدى سىملىداپ يېغىشقا باشلىدى. يېرىم كېچىدىن ئۆتكەن بولسا كېرەك، ئۇخلاپ قاپتىمەن.

هويلىدىكى تاراق ـ تۇرۇقتىن ئويغىنىپ كەتتىم، يامغۇر توختىمىغانىدى، يىراقتىن سۇنىڭ شارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دېمەك، بوۋام ئېيتقاندەك مۆرەنگە كەلكۈن كەلگەنىدى. كىشىلەرنىڭ ئاللىنېمىلەرنى دېيىشىپ مۆرەن تەرەپكە كېتىۋاتقانلىقى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، يوتقان ئىچىدىن چىققۇم كەلمىدى، يارئەلى بولسا بىر خىلدا تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. بوۋامنىڭ:

«شەرىپىدىن، يۇر، مۆرەندىكى مونۇرئاخۇن ئاكاڭلارنىڭكىگە بېرىپ باقايلى، ئۇلار قانداق قىلىۋاتىدىكىن؟» دېگىنىچە هويلىدىن چىقىپ كەتتى. مەنمۇ ئورنۇمدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن تۇرۇپ چاپىنىمنى كىيىپ ئۇلارغا ئەگەشتىم. ئاتام مېنى: «سەن بارما» دەپ قالدۇرۇپ قويماقچى بولغانىدى، بوۋام: «مەيلى بارساڭ بار، كەلكۈننىڭ ئاپىتىنى كۆرۈپ باق، بىراق سۇغا يېقىن بارمايسەن جۇمۇ!» دەپ مېنىڭمۇ بىللە بېرىشىمغا قوشۇلدى.

بىز مۆرەنگە يېقىنلاشقانچە سۇنىڭ شارقىرىشى كۈچىيىشكە باشلىدى، مۆرەننىڭ ئىككى قاسنىقىدا ئادەملەر كۆپ ئىدى، كەلكۈن سۈيى گويا سىرىق ئەجدىهادەك تولغىنىپ ئاقماقتا ئىدى. بەزىلەر سۇدا

ئېقىپ كېتىۋاتقان نەرسىلەرنى كۆرۈپ ھەر خىل قىياسلارنى قىلاتتى.

ــ ھەي ئىسىت، نەچچە تال لىم ئېقىپ كېتىۋاتىدۇ، تۇتۇۋالغان بولسام كېلەر يىلى ئۆي سالسام تازا ئەسقاتاتتى ــ دە، ــ دېدى بىرى.

ــ قاراڭلار، قاراڭلار، ئاۋۇ يەردە ئىككى قوي ئېقىپ كېتىۋاتىدۇ.

ــ ئاۋۇ توڭلاتقۇغا قاراڭلار.

ــ ئۇزۇن ئارغامچىدا مېنى باغلاپ سالساڭلار مەن ئېقىپ كېتىۋاتقان نەرسىلەرنى سۈزۈۋالايمۇ؟

ــ جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ؟

ــ خەقنىڭ ھەققىدىن قورقمامسەن؟

ــ كەلكۈن ئېقىتىپ جاڭگالغا كۆمۈۋەتكەندىن كۆرە، تۇتۇۋېلىپ ئىشلەتسەك يامان بولماس.

بوۋام بىزنى مونۇرئاخۇن تاغامىلارنىڭكىگە باشلاپ ماڭدى. بىز ئۇلارنىڭكىگە بارساق، ئۇلار ئۆيلىرىدىكى نەرسە ــ كېرەكلىرىنى ھە دەپ ئۆيى سەل ئېگىزدىكى قوشنىلىرىنىڭكىگە توشۇۋېتىپتۇ. مونۇرئاخۇن تاغامنىڭ ئايالى بىزنى كۆرۈپ كۆز يېشى قىلدى. مونۇرئاخۇن تاغام بولسا:

ــ كۆرمەمسىلەر، چۈمۈلىگە ئوخشاپ قالدۇق، ــ دېگىنىچە، قولىدىكىنى پاتقاققا قويۇپ قول بېرىپ كۆرۈشمەكچى بولۇۋېدى، بوۋام:

ــ قويما... كېيىن كۆرۈشسەك بولىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئۆيۈڭلارغا سۇ كىرىپ كەتمىگەندۇ؟ ــ دېدى ئاتام.

ــ ياق، يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن ئادەم كەلدى، كەلكۈن يەنە كۈچىيىشى مۇمكىن، ھەر ئېھتىمالغا قارشى زىيان

كۆرۈلمىسۇن دەپ ئۆيدىكى پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنى يۆتكەۋاتىمىز...ــ دېدى مونۇرئاخۇن تاغام.

ئەتراپتىكى كىشىلەر ھارۋا ـ تىراكتورلار بىلەن ئۆيدىكى نەرسىلەرنى بەس ـ بەستە توشۇماقتا ئىدى، بىزمۇ مونۇرئاخۇن تاغاملارنىڭ نەرسىلىرىنى توشۇشۇپ بەردۇق، ئارىلىقتا بىرى «سۇ ئۇلغايدى!» دەپ ۋارقىرىدى، بىز دەرھال مونۇرئاخۇن تاغاملارنىڭ ئۆيىنىڭ كەينىگە چىققانىدۇق، كەلكۇن سۇيى ئۇلارنىڭ باغچىسىغا چىقىپ بولغانىدى.

ــ كەلكۇن سۇيى مۇشۇنداق ئۇلغىيىۋەرسە ئۆيگىمۇ چىقامدۇ، نېمە؟ــ دېدى مونۇرئاخۇن تاغامنىڭ چوڭ ئوغلى مۇستاپا ئاكام.

ــ تىلىڭغا تاش!ــ سۇ ئۆيگە چىقسا كىمگە پايدا، كىمگە زىيان،ــ دېدى مونۇرئاخۇن تاغام زەردە بىلەن.

ــ قارىمامسەن، بىردەمنىڭ ئىچىدە سۇ ئورنى ئۇچ قېتىم ئۆرلىدى، ئەتىگەن ئاۋۇ يەرنى ئويۇپ توپا يۆتكەپ قىرنى ئېگىزلەتكەنىدۇق، كار قىلماپتۇ...

مەھەللىنىڭ باش تەرىپىدىن بىركىملەرنىڭ ئاللا ـ توۋىسى بىلەن يىغىسى ئاڭلاندى، ئەتراپتىكىلەر دەرھال باغچىدىن ھويلا بىلەن كوچىغا چىقتۇق. مەھەللىنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇرىدىغان ئىككى ئائىلىنىڭ ئۆيىگە سۇ كىرىپ كېتىپ، مۆرەن ياقىسىدىكى ئۆيىنىڭ تۆر تېمىنى ئۆرۈۋېتىپتۇ. بىز بارساق ئۇ يەردە نۇرغۇن ئادەم تېخى ئۆيدىن ئېلىپ چىقىپ كېتەلمىگەن نەرسىلەرنى كەلكۇننىڭ ئېقىتىپ كېتىشىگە قاراپ تۇرۇپتۇ. قاراپ تۇرماقتىن باشقا نېمە ئامال؟!

بىز تېزدىن كېلىپ مونۇرئاخۇن تاغاملارنىڭ نەرسىلىرىنى يۆتكىدۇق. بوۋام مېنى يانغا چاقىرىپ:

ــ بالام، سەن تېزدىن ئۆيگە قايت، ئاپاڭ بىلەن مومالڭ دەرھال قاتلىما بولامدۇ، گۆشنان بولامدۇ، ئېغىزغا تېتىغۇدەك غىزا تەييارلىسۇن. يارئەلى بىلەن ئىككىڭلار پىشىشى هامان ئۇدۇللا ئېلىپ كېلىڭلار،ــ دېدى.

ــ ۋېلىسىپىت بىلەن كەلسەمچۇ،ــ دېدىم مەن.

ــ مۇشۇ پاتقاقچىلىقتا ئۇ نېمەڭنى قانداق مىنىسەن، ماڭ، تېز بول، تاغاڭلارنىڭ قورسىقى ئاچتى هەرقاچان...

مەن تېرەكلىك ئورمان ئارىلىقىدىكى چىغىر يول بىلەن ماڭدىم. تېرەكلەر شامالدا يەلپۇنسە، تېرەك يوپۇرمىقىدىكى يامغۇر سۇلىرى ئۇستۇمگە بىرى چۆمۈچ بىلەن چاچقاندەك چۇشەتتى. ئۆيگە مىڭ تەستە كېلىپ بولغان ئەھۋالنى ۋە بوۋامنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئاپامغا ئېيىتتىم، ئاپاملار دەرھالا تاماققا تۇتۇش قىلدى. ئۇنغىچە مەن ناشتا قىلىپ، تېخىچە ئۇخلاۋاتقان يارئەلنى ئويغىتىش ئۈچۈن چاقىردىم، ئاپام: «ئۇخلىۋالسۇن» دېدى، يارئەلى ئويغىنىپ چىققاندى. ئۇنىڭغا مۆرەندىكى كەلكۇننىڭ ئەھۋالىنى دەپ بەرسەم، ئۇ ئەتىگەنده چاقىرىۋالمىغانلىقىمغا ئاچچىقى كەلدى. ئۇ ناشتا قىلىپ بولۇپلا مۆرەن تەرەپكە ماڭماقچى بولۇۋېدى، توسۇۋالدىم.

ــ نېمىگە ئالدىرايسەن، ئەنە گۆشنان بىلەن قاتلىما پىشىۋاتىدۇ. پىشقان هامان ئىككىمىز بىللە ئېلىپ بارىمىز،ــ دېدىم.

ــ كەلكۇن ئاشۇنداق كۆچلۈكمۇ؟

ــ ئۇنى بىر دېمە، مونۇرئاخۇن تاغاملارنىڭ باغچىسىنى بىلىسەنغۇ؟ هېلىقى ئۆيىنىڭ ياقىسىدىكى بولۇق بولىدىغان شاپتۇللىرىنىڭ يېنىغچە سۇ...

ــ ئۇنچىلىك ئەمەستۇ؟

ــ هېلى بارغاندا كۆرىسەن.
ــ سۇدا چۆمۈلسە بولامدۇ؟
ــ ئەخمەق، سۇنىڭ ئۇلۇغلۇقىدا ھەر يوغان لىملار بىر تال چوكىدەك ئېقىپ كېتىۋاتسا چۆمۈلگىلى بولامدۇ...
ئاپامنىڭ قاتلىما بىلەن گۆشنانىنى يېشىل كورىغا سېلىپ داستىخانغا ئوراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئايىغىمنى كىيىپ تەييارلاندىم، يارئەلى ئاللىقاچان مەھەللىدە بالىلار بىلەن دۇگدىيىشىپ ساقلاپ تۇراتتى، ئۇ مېنى كۆرۈپلا ئەگەشتى. بىز مونۇرئاخۇن تاغاملارنىڭكىگە بارغاندا، ئۇلار نەرسە ـ كېرەكلەرنى توشۇپ بولۇپ، ئەمدى ناشتىلىق قىلىش ئۈچۈن چاي قايناتقىلى تۇرغانكەن، بوۋام قولۇمدىن كورىنى ئېلىپ داستىخانغا قويۇپ:
ــ مەريەمخان، قېنى، بېلىقنىزخانلار ئازراق يەيدىغان نەرسە ئەۋەتىپتۇ، ئېلىڭ، بالىلارنىڭ قورسىقى ئېچىپ كەتتى، ئاۋۇال بالىلارغا ئېلىپ بېرىڭ.
كورىنى ئاچقاندا، گۆشنانىنىڭ مەززىلىك ھىدى ئەتراپنى بىر ئالدى. بايا ئۆيدە يەپ قورسىقىم تويۇپ كەلگەن بولسامۇ، يەنە يېگۈم كەلدى. مەريەمخان ئاپا كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ:
ــ بېلىقنىزخانغا، ئايشەمخان ئايلامغا رەھمەت، تۇغقان دېگەن ھامان تۇغقان بولىدىكەن... ــ دېگىنىچە گۆشنان، قاتلىمىلارنى لېگەنلەرگە سېلىپ كېسىپ ئوتتۇرىغا قويدى.
مونۇرئاخۇن تاغاملارنىڭ مەززە قىلىپ يېيىشلىرىگە قاراپ زوقلانغان بوۋامنىڭ چىرايىدىن مەمنۇنلۇق جىلۋە قىلاتتى، مەنمۇ گۆشنانىدىن بىر پارچە يەۋەتتىم. مۆرەندە

كەلكۇننىڭ شارقىرىشى بىر خىلدا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بىز مونۇرئاخۇن تاغاملار بىلەن خوشلىشىپ بايا يارئەلى ئىككىمىز كەلگەن چىغىر يول بىلەن قايتتۇق.

ــ قېرىنداش دېگەن ھامان قېرىنداش، مانا بىردەم جاپا تارتىۋىدىڭلار ھەممە خۇشال بولدى، ئادەم دېگەن شۇنداق، باشقا كۇن چۇشكەندە ياردەم قىلالىسا ئادەم بولىدۇ. نەدىلا بولماڭلار ئادەم بولۇڭلار، بالىلىرىم. كۆڭۈل دېگەن مىسقال ئالتۇندا ئەمەس، قىلدەك يەردە. بىزدىن كېيىن قالساڭلارمۇ تۇغقانلار بىلەن ئىزدىشىپ ئۆتۈڭلار، ــ دېدى بوۋام يولدا بىزگە نەسىھەت قىلىپ.

مەھەللىگە كەلسەك جاپىار، ئابلىكىم، سۇلايمانلار بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرۇشۇپتۇ. ئۇلار بىزنى كۆرۈپ ئالدىمىزغا كېلىشتى، بىز ئۇلارغا مۆرەندىكى كەلكۇننى سۆزلەپ بەردۇق. ئۇلارمۇ بارىمىز دېۋىدى، بوۋام:

ــ شىرئەلىلەر بىز بار چاغدا باردى، بولمىسا بارماس ئىدى. كىچىك بالىلار ئۆزۈڭلار بارساڭلار بولمايدۇ، كەينىڭلارغا يېنىڭلار، بارىمەن دېسەڭلار سىلەرنىمۇ ئاتا ــ ئاناڭلار ئاپارسۇن، ئۆيۇڭلەرگە كېتىڭلار، ــ دېدى.

بىز ئاغىنىلەر بىلەن قۇمتاغقا قاراپ يۇرۇپ كەتتۇق. قۇمتاغنىڭ قۇمى بۇرۇن ئاپتاپتا ئالتۇندەك كۆرۈنگەن بولسا، ئەمدى نەم تارتىپ رەڭگى ئۆزگىرىپ كۆكۈچ كۆرۈنەتتى.

ــ يامغۇرنىڭ قانچىلىك ياغقانلىقىنى بىلىپ باقايلى.

ــ قانداق بىلىسەن؟

ــ قۇمنى ھۆل بولغان يەرگىچە كولاپ ئۆلچىسەكلا بىلىمىدۇق؟

ــ ھە، مېتىر ئەكەلگەنمىدىڭ؟

ــ ياق.

ــ ئەمسە قانداق ئۆلچەيسەن؟
ــ بىر تال ياغاچنى ئۆلچىۋېلىپ ئۆيگە بارغاندا...
ــ كاللاڭ بەك ئىشلەيدۇ جۇمۇ سېنىڭ.
ــ نەم قۇمنى بىر يەرگە دۆۋىلەپ يۇرەكتاغ ياسايلى.
ــ بولىدۇ.
ــ قۇرۇق قۇم تاپماق نېمانچە تەس؟
ــ شۇنى دەيمەن، ھەممە يەر نەم.
ــ نەم يەر يىگىرمە سانتىمېتىر بارمۇ، نېمە؟
ــ ئۇنچىلىك يوقتۇ؟
ــ قارا، ماۋۇ يامزالدا نەم قۇم سەل نېپىز، ئاۋۇ ئويمانىڭ قېلىن ئىكەن.
ــ شامال بولغاچ يامغۇر يانتۇ ياغقان دېمەكچىمۇ سەن؟
ــ شۇنداق.
ــ ئەمىسە ئاۋۇ تۇز يەرنىڭكىنى ئۆلچەپ باقايلى.
ــ راستتىنلا شۇنداق ئىكەن. ئاخشام يامغۇر ياغقاندا ئۆگزىگە بىرەر تەلەڭگە ئاچقىپ قويغان بولساق چوقۇم تەلەڭگىنىڭ يېرىمى سۇ بىلەن توشقان بولاتتى.
ــ مانىڭغا قاراڭلار، ئاستىدىن قۇرۇق قۇمنى تارتىۋىدىم، ئۆڭكۇرگە ئوخشاپ قالدى.
ــ ھۆل قۇمنى بۇ يەرگە ئەكەلمەمسىلەر؟
بىز ھۆل قۇمنى دۆۋىلەپ تونۇردەك قىلىۋەتتۇق. ئەمدى ئۇنى بىرئاز تىكلەپ، چىڭدىغاندىن كېيىن ئۇستىنى يۇرەك شەكلىگە كەلتۈرۈپ ئاستىغىراق «يۇرەكتاغ» دەپ يېزىپ قويدۇق.

تۆتىنچى باب

قىشتىكى قۇمتاغ

1. ئۆگىنىش بېسىمى

تولۇقسىز 2 ـ يىللىقنى پۈتكۈزۈپلا، يازلىق تەتىلدە ئۈچ ھەپتە تولۇقسىز 3 ـ يىللىقنىڭ دەرسلىرىنى ئۆگىنىش بىلەن تولۇقسىز 1 ـ، 2 ـ يىللىقنىڭ دەرسلىرىنى تەكرار قىلغاندىن كېيىن ئاران بىر ئايلا تەتىل بولغانىدۇق. تەتىلدىن كېلىپلا يەنە شۇ ساۋاقداشلار بىر سىنىپقا بۆلۈندۇق. سىنىپىمىزنىڭ نامى «نۇقتىلىق سىنىپ» ئىدى. بىزگە باشقا پارالليل سىنىپلارغا قارىغاندا ئۆتۈلىدىغان دەرس سائىتىمىز كۆندە بىر سائەت كۆپ، شەنبە كۈنى دەرس ئۆتۈپلا قالماي، تەنتەربىيە، مۇزىكا دەرسلىرىنى قىسقارتىپ ھەپتىدە بىر سائەتتىن ئۆتەتتى، دەرس سۈرئىتىمۇ تېز ئىدى. مۇئەللىملەرنىڭ كۈچەپ دەرس سۆزلىشىدىن بۇ سىنىپتىكى ھەممە ساۋاقداش بىراقلا ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ سىنىپىغا ئۆتۈپ كېتىدىغاندەك تۇيغۇ بېرەتتى. تاپشۇرۇقنىڭ كۆپلۈكىدىن بېشىمنى كۆتۈرەلمەيلا قالاتتىم، بىر ئاي ئۆتكەندە ئاران كۆندۈم. كەچلەردە ئابلىكىم، قۇتىيار، پەرقۇزاتلار كىرىپ پاراڭلىشىپ چىقىپ كېتەتتى، ئۇلار بىلەلمىگەن مەسىلىلەرنى مەندىن

سورايتتى، بەزى ئاددىي مەسىلىلەرنىمۇ سوربسا ئاچچىقىم كېلەتتى. بىر ئاخشىمى خىمىيە دەرسىدىن شۇنداق ئاددىي بىر مەسىلىنى سوراپ كىرىۋدى، غۇۋزۇندە ئاچچىقىم كەلدى ـ دە:

ـــ سىلەر دەرس ۋاقتىدا جىم ئولتۇرمايدىكەنسىلەر، دەرسلەرگە كۆڭۈل قويمايدىكەنسىلەر، شۇنچە ئاددىي نەرسىلەرنىمۇ بىلمىسەڭلار قانداق بولىدۇ، ـــ دەپ كايىپ كەتتىم. پەرقۇزات:

ـــ بىزنىڭ خىمىيە مۇئەللىمىمىزنىڭ مىجەزىنى سەن بىلمەيسەن، دەرس سوربسا قول كۆتۈرۈپ جاۋاب بەرسەك، سەل ـ پەللا ھودۇقتۇقمۇ، بولدى، يېرىم سائەت تىللاپ چىقىدۇ، قوڭغۇراق چېلىنىدىغانغا ئاز قالغاندىلا دەرس ئۆتۈپ چىقىپ كېتىدۇ.

ـــ سىنىپ مەسئۇلۇڭلارغا دېسەڭلار بولمامدۇ؟

ـــ قويە ئۇنداق زابوينى، ھەپتىدە بىر ـ ئىككى كۈن ھاراق ئىچىپ مەست بولۇۋېلىپ، دەرس ئۆتىمەيدىغان ئادەمگە ئۇنى دېگەن بىلەن بەربىر.

ـــ ئەمىسە «D» سىنىپقا يۆتكىلىپ كېتىڭلار.

ـــ مەكتەپ سىنىپ ئالمىشىشقا يول قويمايدىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىزنىڭ سىنىپتىكى بىرقىسىم بالىلارغا بولۇپ بەردى، بولۇپمۇ تۆۋەن مەھەللىدىكى غەيرەت، ئارالدىكى ئابدۇللا، مۆرەنلىك ئېلىلارغا تازا بولۇپ بەردى دېگىنە! مۇئەللىملەر تېرىككەنچە جىلە قىلىپ دەرس ئۆتكۈزمەيدۇ...

ـــ بىزنىڭ سىنىپقا دەرسلەرنى كۆپ ئۆتكەننى ئاز دەپ، يامان تېز ئۆتۈۋاتىدۇ. بېشىمىزنى كۆتۈرەلمەيلا قېلىۋاتىمىز...

ـــ سىلەر دېگەن مەكتەپنىڭ ئۆز بالىسى، بىز دېگەن ئۆگەي بالىسى.

.....

تۇرۇپلا مەكتەپنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆچ بولدۇم، نېمىدېگەن قاملاشمىغان ئىشلار بۇ، بىر مەكتەپتە ئوخشاش يىللىقتىكى بالىلارنى «نۇقتىلىق سىنىپ»، «ئادەتتىكى سىنىپ» دەپ ئايرىپ ئىككى خىل مۇئامىلە قىلىدىغان ئىشنىزە! مانا نۇقتىلىق سىنىپقا بىزنى ئايرا ـ ئايرىماي «نۇقتىلىق سىنىپ» مەكتەپنىڭ ئۆز بالىسى، «ئادەتتىكى سىنىپ» مەكتەپنىڭ ئۆگەي بالىسى دېگەن گەپ چىقىپتۇ ئەمدى، بەزىدە باشقا سىنىپتىكى ساۋاقداشلار بىز بىلەن قېرىشىپ قالاتتى، بىز بولساق كۇندە دەرس، تاپشۇرۇقنىڭ ھەلەكچىلىكىدە...

چارەكلىك ئىمتىھان يېقىنلىشىپ قېلىۋاتاتتى. ئاتام ئۆيدە كەچتە يېنىمدا ئولتۇرۇپ دەرسلەرنى تەكرار قىلىشىمغا ياردەملىشەتتى. ماتېماتىكا دەرسىدە ئاتامنى ئائىلە ئوقۇتقۇچىم دېسەممۇ بولاتتى. ئاتامۇ بىر كۇن يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە دەرس ئۆتۈپ بولۇپ، كەچتە ماڭا ياردەم قىلىۋاتاتتى، تىرىشىپ ئۆگەنمەي نېمە ھەددىم... مەن مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن ئانچە كۆپ ئارىلىشىپ كېتەلمەيۋاتاتتىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۇز بولۇپ قالغاچقا ھەممە ئالدىراش بولۇپ كەتكەنىدى. چارەكلىك ئىمتىھان ئېلىنىدۇ دەپ تۇرغان كۇنلەردە، ئابلىكىمنىڭ ئاتىسى ئابىت ئاكام دوختۇرخانىدا يېتىپ قاپتۇ. بىزنىڭ سىنىپقا شەنبە كۇنىمۇ دەرس ئۆتىدىغان بولغاچقا، يەكشەنبە كۇنى ئۇلارغا ياردەملەشمەكچى بولدۇم. دېمىسىمۇ ئاتام مۇئەللىم بولغاچقا، ئاپامنىڭ بىر كىشىلىك يېرى بار ئىدى. بىر كىشىلىك يەر قانچىلىك

بولماقچىدى، تەك كۆموش، تەك ئېچىش ئىشلىرىنى كىچىك ئاتاملار كېلىپ قولمۇقول قىلىپ تۈگىتەتتى. ئابلىكىملەر بوۋا ـ مومىسى بىلەن بىر ئولتۇرىدىغان بولغاچقا، ئابىت ئاكام بىلەن ھاۋاخان ئاپام تىنىم تاپماي ئىشلەيتتى. ھاۋاخان ئاپام دوختۇرخانا بىلەن ئۆي ئارىلىقىدا قاتراپ ئېتىز ئىشىغا قانداقمۇ يېتىشىپ بولالىسۇن...

بۇگۈن يەكشەنبە بولسىمۇ سەھەر تۇرۇپ كەتتىم، ئازراق ناشتا قىلىۋېلىپ ئابلىكىملەرنىكىگە باردىم. پەرقۇزات، قۇتيار، جاپپار، ئابلىزلار ئاللىقاچان كېلىپ بولغانىكەن، ئۇلار مېنىڭ كەلگىنىمنى كۆرۈپ ئەجەبلىنىپ بىر ـ بىرىگە قاراشتى. جاپپار:

ـ شىرئەلى، بۇگۈن ئوقۇمىدىڭلارمۇ؟

ـ شەنبە كۈنى ئوقۇيمىز، يەكشەنبە دەم ئالىمىزغۇ؟ بىلمەيدىغاندەك سوراپ كەتكىنىنى بۇنىڭ، ـ دېدىم مەن.

ـ بىزنى ئۇنتۇپ كەتتىمكىن دەپتىمىز، ـ دېدى ئابلىز كۆزىنى قىسىپ قويۇپ.

ـ ئۇنتۇپ كېتىدىغان ئىش يوق، تاپشۇرۇقتىن باش كۆتۈرەلمەي قېلىۋاتقان گەپ، دەرسلەرنى تېز ئۆتۈپ ئارامىمىزنى بەرمەيۋاتىدۇ.

ـ مەكتەپمۇ قىزىق ئىكەن، ئوخشاش بىر يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلارغا ئىككى خىل مۇئامىلە قىلىپ.

ـ بۇ ئىشى بولمىدى، ياخشى ئوقۇتقۇچىلار ياخشى ئوقۇغۇچىلارغا دەرسكە كىرسە نەتىجىسى ئەلۋەتتە ياخشى بولىدۇ ـ دە.

ـ يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتىمۇ شۇنداق قىلامدىغاندۇ؟

ـ شەرىپىدىن ئاتامدىن سوراپ باقمىدىڭمۇ؟

ـــ ئاتاملارنىڭ مەكتىپىدە ئوقۇنداق ئايرىمايدىكەن، بىراق...

ـــ بىراق نېمە؟

ـــ دەرستە ياخشى ئوقۇغۇچىلارنى دەرستىن كېيىن ئېلىپ قېلىپ تەكرار قىلىپ بېرىدىكەن.

ـــ مانا ـ مانا، قازاننىڭ قۇلىقى تۆت.

ـــ بىز قوناق ئورغىلى كەلگەن جۇمۇ، قىلىدىغان ئىشىمىزنى ئۇنتۇپ قالمايلى يەنە، يۇرۇڭلار!

ـــ ئابلىكىم، هوي ئابلىكىم، سەرەڭگە ئېلىۋال،ـــ دېدى قۇتيار.

ـــ سەرەڭگىنى نېمە قىلىسەن؟ـــ دەپ سورىدى جاپپار.

ـــ هېلى بىلىپ قالىسەن.

ـــ تاماكا چەكمەيدىغانسەن؟

ـــ ياق، ئوقۇنداق غازاڭنىڭ ئىسىنى شورايدىغان ئىشنى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان چاغلاردا دوراپ قىپتىمىز، ئەمدى چوڭ بولدۇق، ئوقۇنداق ئىشنى ئەمدى قىلمايمىز.

ـــ چېكىمەن دېسەڭ مانا،ـــ پەرقۇزات شۇنداق دېگىنىچە بىر قاپ تاماكىنى يانچۇقىدىن چىقاردى ۋە ئەتراپقا قارىۋەتتى.

ـــ نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭ قولىدىكى تاماكىغا قاراپ.

ـــ چوڭ بولدۇق، خەق چەككەننى بىز چەكسەك بولمامدىكەن؟

ـــ هېلى هاۋاخان ئاپام كېلىپ قالىدۇ، تېز قوناقلىقنىڭ ئاۋۇ تەرىپىگە بېرىپ چېكىۋالايلى.

ئابلىز ئىككىمىز ئۇلارنىڭ تاماكا چېكىشىگە قارشى

چىقتۇق. ئۇلار بىزنىمۇ تاماكا چېكىپ بېقىشقا، ھېچبولمىسا بىر شوراپ بېقىشقا قىزىقتۇرۇپ باقتى. ئۇلارنىڭ تاماكا چېكىشى مېنى ھەيران قالدۇردى، ئىككى ئاي ئۇلار بىلەن ئانچە ئارىلاشمىسام، تاماكا چېكىدىغان بولۇۋالغىنىنى قارىمامدىغان.

ــ شىرئەلى ھەيران قالما، مەكتەپتە مۇئەللىملەردىن تىل ئالغىلايمىز. ئۆيگە كەلسەك ئاتا ـ ئانىمىز ئۆگىنىش قىل دەپ بېسىم قىلىدۇ، نېمىنى ئۆگىنىش قىلىمىز. بىزگىمۇ سىلەرگە ئوخشاش كۆڭۈل قويۇپ دەرس ئۆتسە، بىزمۇ ئانچە ـ مۇنچە بىرنېمە بىلسەك ئۆگىنىش قىلمايمىزمۇ؟

قۇتىيار بىردەم يوقاپ كېتىپ تازا توق پۇرچاقتىن لىققىدە ئىككى يانچۇق تېرىپ كەپتۇ، ئۇ يەنە ئېرىقنىڭ يېنىدىكى قۇرۇپ قالغان يانتاقتىن نەچچە تۇپنى قومۇرۇپ كەلدى. ئۇنغىچە ئابلىز جىگدىلىكتىن بىر قولتۇق قۇرۇق ئوتۇن تېرىپ كەلدى.

ــ ھەي قاقباش، سەرەڭگە ئېلىۋال دېسەڭ نېمە قىلىدىكىن دەپتىمەن، ئەسلىدە پۇرچاق كۆمۈپ يەيمىز دېگىنىڭكەن ـ دە.

بىز قوناق ئورۇشقا باشلىدۇق، مەن ھەممىدىن ئاز ئورۇدۇم. ئىككى ئايدىن ئارتۇق چېنىقمای، تاپشۇرۇق ئىشلەش، دەرس تەكرار قىلىش بىلەن بولۇپ كەتكەچكە، تېنىم ئاجىزلاپ كەتكەنىدى. ئابلىكىمنىڭ بوۋىسى ئابدۇرېھىم بوۋام ئېشەك ھارۋىسىنى ھەيدەپ يېتىپ كەلدى. ئابلىز ئىككىمىز ئورۇپ بولغان قوناق شاخلىرىنىڭ بېشىنى ئۇزۇشكە مەسئۇل بولدۇق، ئابدۇرېھىم بوۋام ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي بىزدىن جىق ئۇزدى.

قۇتيارنىڭ پىشۇرغان پۇرچىقى هەممىمىزگە تېتىپ كەتتى، ئاغزىمىزنىڭ ئەتراپى قارا - قۇرا بولۇپ كەتكەنىدى. يېقىن ئەتراپتا سۇ بولمىغاچقا يۇيۇۋېتىشكىمۇ ئۇلگۇرمىگەنىدۇق. ئىككى ئېتىز ئاق قوناقنى ئوروپ، بېشىنى ئۇزۇپ خامانغا ئاپىرىۋېتىپ «ئۇھ» دەپ ئابلىكىملەرنىڭكىگە كەلسەك، هاۋاخان ئاپام ئوخشىتىپ پولۇ ئەتكەنىكەن، هۇزۇرلىنىپ يېيىشتۇق.

ئۆيگە كېلىپ پۇتۇمنى يۇيۇشمۇ خۇشياقماي ئىسسىق كاڭغا ئۆزۈمنى ئېتىپ ياتتىم.

چارەكلىك ئىمتىهانلار باشلىنىپ تېخىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتىم. سىنىپىمىزدىكى بالىلار هەرقايسى سىنىپلاردىن تالالانغان ئوقۇغۇچىلار بولغاچقا، هەممىسىلا تولۇق نومۇر ئالىدىغاندەك سۆزلىشەتتى. سىنىپىمىزدا كۆز بويامچىلىق قىلىدىغانلارمۇ بار ئىدى، ئۇلار ئەپلەپ - سەپلەپ ئىمتىهاندىن ئۆتۈۋېلىشنى ئويلىغاچقا، باشقىلاردىن ياكى باغاقچىدىن كۆچۈرۈۋېلىشقا ئۇرۇنۇپ، تۇتۇلۇپ قېلىپ جازاسىنى يېدى، نەچچىسى چارەكلىك ئىمتىهان تۈگىسە ئادەتتىكى سىنىپلارغا يۆتكىلىپ كېتىدىغانلىقىنى دېيىشمەكتە ئىدى.

چارەكلىك ئىمتىهان نەتىجىلىرى ئاخىر چىقتى. سىنىپ مەسئۇلىمىز سىنىپ يىغىنىدا ئىمتىهان نەتىجىلىرىمىزنى خۇلاسىلەپ بىر - بىرلەپ ئوقۇدى. مەن ئالتىنچى بولۇپتىمەن، كۆڭلۈم شۇنداق يېرىم بولدى. نەچچە يىلدىن بېرى سىنىپىمىزدا بىرىنچىلىكنى قولدىن بەرمەي كېلىۋاتقانىدىم. ناهىيەمىزنىڭ چەت يېزىسىدىن كەلگەن خەلچىگۇل بىرىنچى، تۇرسۇنگۇل ئىككىنچى بولغانىدى. مەن نەتىجەمنىڭ چۈشۈپ كېتىشىنى ئۆزۈمدىن كۆردۈم. تاپشۇرۇقلارنىڭ هەممىسىنى

ئىشلەيمەن دەپ ۋاقتىمنى بىكار زايە قىلىپتىمەن. مەسىلەن، مەن خەنزۇچىنى ياخشى بىلگەچكە ھەربىر سۆزنى ئۇچ قۇردىن يازماي بىر قۇردىن يازسامۇ بولىدىغان نېمە... سۆزنى يېزىشتىكى مەقسەت شۇ سۆزنى ئىگىلىۋېلىشقۇ.

ــ ھېچقىسى يوق، ئوغلۇم،ــ دېدى ئاتام نەتىجىلىرىمنى ئوقۇپ خاپا بولۇشنىڭ ئورنىغا خۇشال بولۇپ،ــ بۇ دېگەن چارەكلىك ئىمتىھان، ئالدىڭدا يەنە مەۋسۇملۇق، يىللىق ئىمتىھانلار بار، ئەڭ مۇھىمى ئۆرلەش ئىمتىھانىڭ بار. مەيلى سەن يۇقىرى نومۇر ئال ياكى تۆۋەن ئال، ھەرگىز كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ھېلىمۇ يۇقىرى نومۇر ئاپسەن.

ئوقۇشنىڭ ئالدىراشچىلىقىدا قۇمتاغقا بېرىپ باقمىغىلىمۇ ئىككى ئايدەك بوپتۇ. ئابلىكىملەر نەچچە قېتىم بارايلى دەپ كىرگەندە، تاپشۇرۇقلىرىمنىڭ كۆپلۈكىدىن بارالماي قالغانلىقىمنى ئويلىسام كۆڭلۈم يېرىم بولاتتى، تۇرۇپ «نۇقتىلىق سىنىپ»قا چىققىنىمغا پۇشايمانمۇ قىلىپ قالاتتىم.

2. تۇنجى قار

ھەش ـ پەش دېگۈچە قىش كىردى، ئالتۇن كۈز پەسلىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدىم دېسەممۇ بولىدۇ. سەھەردە مەكتەپكە ماڭغۇچە دەرس يادلايمەن، كەلگۈچە كەچ بولۇپ كېتىدۇ، كەچتە تاپشۇرۇق ئىشلەپ سائەت ئوندىن ئېشىپ كېتىدۇ... قىش كىرىشى بىلەن ئۇيقۇم قانىدىغان بولدى. ساۋاقداشلار سىنىپ

مەسئۇلىمىزغا قىشتا ئەڭ ئاخىرقى بىر سائەت تەكرارنى قىسقارتىشنى ئۆتۈنۈپ شۇنچە دەپ كەتسەكمۇ، مەكتەپ رەھبەرلىكىگە بىزنىڭ تەلىپىمىزنى يەتكۈزمىگەن بولسا كېرەك، تەلىپىمىز جايىدا قالدى. باشقىلاردىن ئىككى سائەت كېيىن قايتىش بىزگە ئېغىر كېلەتتى، بولۇپمۇ ئۆيى سەل يىراقلارغا ھەقىقەتەن ئېغىر كېلەتتى. سەھەردە كۈندىن بۇرۇن ماشىنىسا مەكتەپكە كېلەلمەيتتۇق، ياتاقتا ياتمىز دېسەك بىكار كارىۋات يوق ئىدى.

سىنىپىمىزغا ماتېماتىكا، فىزىكا، خەنزۇ تىلى، خىمىيە... پەنلىرىگە دەرس قوشۇپ بەرگەچكە، كېيىنكى مەۋسۇمدا ئۆتىدىغان دەرسلەرنى ئاللىقاچان باشلىۋەتكەنىدۇق. ئەگەر ئاتام ئۆيدە ماتېماتىكا بىلەن خىمىيەنى تەكرار قىلىپ بەرمىگەن بولسا مەن راستىنلا يېتىشەلمىگەن بولاتتىم. ياتاقتا ياتىدىغان ساۋاقداشلارغۇ تولۇق ئوتتۇرىدىكى ياتاقداشلىرىدىن سوراپ بىلىۋالىدىكەن، ئون نەچچە ساۋاقدىشىمىزغا ئاتا ـ ئانىلىرى ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلىپ بېرىپتۇ.

يېڭى يىلغا ئاز قالغانچە ساۋاقداشلار ئارىسىدا ئاتكرىتكا تەقدىم قىلىش مودا بولۇپ كەتتى. نەلەردىن تاپىدىكىن مۇزىكىلىق ئاتكرىتكىلارنى تېپىپ كېلىپ كۆز ـ كۆز قىلىدىغانلارمۇ بار ئىدى، مەن ئۇنداق نەرسىلەرگە ئانچە قىزىقىپ كەتمەيتتىم. ئالدىنقى يەكشەنبە ئابلىز ئىككىمىزمۇ ناھىيەلىك شىنخۇا كىتابخانىسىغا بېرىپ ئون بەشتىن ئاتكرىتكا ئېلىپ كەلدۇق، مەن ماڭا بەرگەنلەرگە بېرىپ قويدۇم.

سەھەر تالاغا چىقسام، ۋاھ، لەپىلدەپ قار ياغقىلى تۇرۇپتۇ، خۇشاللىقىمدا كىيىممىنى كىيىدىم ـ دە،

قولۇمغا يامداق ئېلىپ هويلىنى، يولنى سۈپۈردۈم. يولدا ماڭغانلارنىڭ ئايىغىنىڭ ئاستىدىن قارنىڭ «غىرس ـ غىرس» قىلغان ئاۋازى ئاڭلىناتتى. ئۆي ـ ئۆيلەردىن چىقىپ قار تازىلاۋاتقانلار قار ياغقانلىقىدىن خۇشاللىقىنى دېيىشۋاتاتتى، كىچىك ئاتاملارنىڭكىدىن بوۋام كېلىپ:

ـ ئەجەب سەھەر تۇرۇپ كېتىپسەنغۇ؟ ـ دېدى.

ـ قار تازىلايمەن دەپ سەھەر تۇرۇپ كەتتىم، ـ دېدىم مەن بوۋامغا.

ـ ياخشى بالام، ـ دېدى بوۋام مېنى ماختاپ، ـ ئاۋۇ تۆتّ كوچىنىڭ سەل تۆۋىنىدىكى داۋاننى تازىلىۋەت، تولا دەسسىلىپ مۇز بولۇپ كەتسە ئادەم ئاسان يىقىلىدىغان بولۇپ قالىدۇ.

ـ سەنمۇ ئەجەب سەھەردىلا كېلىپ قاپسەنغۇ، بوۋا؟ ـ دەپ سورىدىم مەن بوۋامدىن.

ـ بۇزىيەر مەھەللىسىدىكى ھاشىم بوۋاڭ تۇڭگەپ قاپتۇ، ـ دېدى بوۋام، ـ ئاتاڭ بىلەن بىللە ئۆلۈم پەتىسىگە بېرىپ كېلەيلى دەپ كەلگەنىدىم.

مەن بوۋام دېگەن داۋانغا كەلسەم سۇلايمان ئىنىسى سۇبات بىلەن تازىلاۋاتقانىكەن، ئۇچىمىز قارلارنى پاكىز تازىلاپ بولدۇق. سۇلايمان:

ـ سېنىمۇ بوۋاڭ ئەۋەتتىمۇ؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ قارىغاندا، سىلەرنىمۇ بوۋاڭ ئەۋەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ ـ دېدىم مەنمۇ ئۇنىڭغا قاراپ.

ـ ھەئە، بوۋام بامدات نامىزىدىن يېنىپلا ئىككىمىزنى مۇشۇ يەرگە ئەۋەتتى، قارىغاندا بوۋايلارنىڭ ئويلايدىغىنى ئوخشاش ئوخشايدۇ ـ ھە؟

— شۇنداق ئوخشايدۇ، بۇگۈن قارلىق تاشلاشقا بولارمۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى سۇبات.

— هوي، بۇنى ئېسىمگە سېلىپ ياخشى قىلدىڭ، بولمىسا قارلىق تاشلىغاننى بىلمەي ئولتۇرۇۋەرمەي يەنە.

بىز قارلىق تاشلاش ھەقىدە پاراڭلىشىپ ئۆيلەرگە قايتىشتۇق. ئۆيگە كىرسەم ئاپام:

— ھېلى قۇتيار مەكتەپكە ماڭمىز دەپ كىرىپتىكەن، «شىرئەلى ھازىر كېلىدۇ، گۆشنانداىن بىر پارچە يەپ ماڭ بالام» دېگىنىمگە ئۇنماي كەتتى، — دېدى.

— بىرەر نەرسە بەرمىدىمۇ؟

— ياق، ئىشكتىنلا ئارقىغا ياندى.

مەنمۇ ئالدىراپ ناشتا قىلىپ سومكامنى ئاستىم - دە، مەكتەپكە قاراپ چاپتىم، يول بويى ھېچكىم دەسسىمىگەن قارلىق يەرلەر بىلەن ماڭدىم، قارنى دەسسىگەندىكى ئاۋازنى ئاڭلاشنى بەك ياخشى كۆرەتتىم.

مەكتەپ سەھەردىلا قاينام - تاشقىنلىققا چۆمگەنىدى. مەيدانىدا قار پومزىكى ئېتىشىۋاتقانلار، قار بوۋاي ياساۋاتقانلار، قارغا خەت يېزىۋاتقانلار ناھايىتى كۆپ ئىدى، سىنىپىنىڭ ئالدىلىرى پاك - پاكىز سۈپۈرۈلگەنىدى. بىز سىنىپتىكى ساۋاقداشلار مەيدانغا چىقىپ ئەنسىرەپ ئېلىپ كەلگەن فوتو ئاپپاراتىدا رەسىمگە چۈشتۇق - دە، ياناشىمىزدا ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ يان تەرىپىدىكى قارا دوسكىغا 6 - ، 7 - يىللىققا جۇغراپىيە ئوقۇتقۇچىمىز مۇھەممەت مۇئەللىمنىڭ قار ھەققىدە جۇغراپىيەگە ئائىت بىلىملەرنى تەرىملەر يېزىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق. مۇئەللىمنىڭ دېيىشىچە، كېچە ياغقان قار يۇرتىمىزدا يېقىنقى يەتتە يىلدىن بېرى ئەڭ قېلىن ياغقان قار

ئىكەن. دېمىسىمۇ باشلانغۇچىنىڭ 4 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقىنىمدا، يەر بېتىنى ياپقۇدەك قار يېغىپ چۈشتىن كېيىن ئېرىپ كەتكەنلىكى ئېسىمدە، شۇ چاغدىمۇ ساۋاقداشلار «قار ياغدى، قار ياغدى» دېيىشىپ خۇشال بولۇشۇپ كەتكەنىدۇق.

بىرىنچى سائەتلىك دەرس قوڭغۇرىقى چېلىنىشقا ئون مىنۇت قالغاندا، غالىب مۇنبەرگە چىقىپ:

ــ ساۋاقداشلار، بىرىنچى سائەتتە ئەدەبىيات مۇئەللىمىمىزگە بىر قارلىق تاشلاپ باقامدۇق؟ ــ دېدى، ھەممە بىردەك:

• ــ بولىدۇ! ــ دەپ جاۋاب بېرىشتۇق.

ــ ئەمىسە قارلىقنىڭ مەزمۇنىنى ئوقۇپ بېرەيچۇ، ــ دېگىنىچە ئۇ قارلىقنى ئوقۇشقا باشلىدى:

«قارلىق»

يازدا ياغلىق تاشلىدۇق،
قىشتا قارلىق تاشلىدۇق.
تۇنجى قارنىڭ ھۆرمىتىدىن،
بىز ئويۇننى باشلىدۇق.
ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە،

شەمشىنۇرنى تاللىدۇق.
ئۇسسۇل ئويناپ بېرىشكە،
قەلبىنۇرنى سايلىدۇق.
بىر كىشىگە بىر تالدىن،
سېغىز كەمپۈت راسلىدۇق.
.....

تۇنجى قارنىڭ ھۆرمىتى،
يۇرتىمىزنىڭ ئامىتى،
تاغلىرىمىزنىڭ قامىتى،
باغلىرىمىزنىڭ زىننىتىدىن
سىزگە قارلىق تاشلىدۇق.

قارلىق تاشلىدۇق ئەنئەنە دەپ،
سىزدىن مېۋە ـ چېۋە ئالايلى دەپ.
ئۇتۇۋالسىڭىز بىزلەرنى،
سائىتىڭىزگە قاراپ قويۇڭ،
ۋاقتى ئىككى مىنۇتتۇر،
تۇتالمىسىڭىز ھەربىر ئېغىزغا بىر تالدىن
سۇتلۇك ئىرىس كەمپۇتتۇر...

ــ قانداق، بولامدىكەن؟ ــ دېدى ئۇ غادىيىپ، ھەممەيلەن ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى.
ــ قالتىس ئىكەنغۇ! كىم يېزىپ بەردى ساڭا؟
ــ كىم بولماقچىدى، ئۆزۈم يازدىم.
ــ ئۆزۈڭ نېمە قىلىپ بېرىسەن؟
ــ ئەڭ بولمىغاندا ئىتنى دوراپ قاۋاپ بېرىمەن.
ــ شەمشىنۇر نېمە ناخشا ئېيتىپ بېرىدۇ؟
ــ قەلبىنۇر تېخى كەلمىدى.
بىز قارلىق ھەققىدە بەس ـ مۇنازىرە قىلىشۋاتقاندا، بىرىنچى سائەتلىك دەرسكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىندى. ھەممىمىز ئىشىككە قاراپ گۈلھەسەل مۇئەللىمنىڭ كىرىشىنى كۈتتۇق. كارىدوردا «تاق، تاق، تاق...» قىلغان ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى، ئەڭ ئالدىدىكى ئورۇندا ئولتۇرىدىغان ساۋاقداشلار كەينىگە قاراپ

«كەلدى، كەلدى...» دېيىشىگە، گۈلھەسەل مۇئەللىم كۈلۈمسىرىگىنىچە كىرىپ كەلدى، سالام ـ سەھەتتىن كېيىن يوقلىما قىلىپمۇ ئولگۈردى، غالىب سائىتىنى پارتىسىغا ئېلىۋېلىپ سېكۇنتلارنى سانىماقتا ئىدى.

گۈلھەسەل مۇئەللىم نېمىشقىدۇر بۇگۈن ئالدىنقى سائەتلىك دەرسنى سورىمايلا قولىغا بورنى ئېلىپ دوسكىغا يۈزلەندى. سىنىپ ئىچىدە «گۇدۇك ـ گۇدۇك» باشلاندى، گۈلھەسەل مۇئەللىم سەل ئوڭايسىزلاندى بولغاي، كەينىگە قاراپ «نېمە ئىش بولدى؟» دېگەن نەزەردە ئالدىدىكى قەلبىنۇرغا قارىدى، غالىب دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـ مۇئەللىم، بور قۇتىسىنىڭ ئاستىغا قاراپ بېقىڭ، ـ دېدى. گۈلھەسەل مۇئەللىم دەرھال قارلىقنى ئېلىپ ئوقۇدى ۋە كۈلۈمسىرەپ:

ـ بولىدۇ، بولىدۇ، چاتاق يوق، ـ دېگىنىچە يانچۇقىدىن ئەللىك يۈەنلىك پۇلنى چىقىرىپ ئەڭ ئالدىدىكى سائادەتكە تەڭلەپ، ـ مەكتەپنىڭ ئۇدۇلىدىكى «ئارمان» تاللا بازىرىدىن كەمپۇت ئېلىپ كىرىڭ، ـ دېدى، سىنىپتا غۇلغۇلا باشلىنىپ كەتتى. گۈلھەسەل مۇئەللىم بىزنى تىنچلىنىشقا ئۈندەپ بولۇپ، قارلىق ئويۇنى ھەققىدە خېلى ئۇزۇن چۈشەنچە بەردى. ئۇ يەنە:

ـ قارلىقتىكى مەزمۇنلار شۇنداق ياخشى ئىكەن. گەرچە مەن يېڭىلىپ قالغان بولسامۇ شۇ بويىچە ئارتۇقچىلىقلارنى جارى قىلدۇرۇپ بېقىڭلار، ـ دېدى.

بىز شۇ بىر سائەت دەرس ۋاقتىدا كەمپۇت يېگەچ قارلىق تاشلاش مەزمۇنىدا قوشاقلارنى توقۇدۇق. بۇ مەن تولۇقسىز 3 ـ يىللىققا چىقىپ دەرسخانىدىن زېرىكمىگەن بىر كۈن بولدى.

قار ياغقاچقىمۇ ياكى باشقا بىرەر سەۋەب بارمۇ بىزنىمۇ شەنبە ـ يەكشەنبە ئىككى كۈن دەم ئېلىشقا قويۇپ بەردى. يولدا ئابلىكىم، جاپپارلار بىلەن ئەتە قۇمتاغقا چىقىپ ئويناپدىغانلىقىنى كېلىشتۇق.

سەھەردە يەنە قار توزۇۋاتاتتى. بىز ساياھەت رايونىدىن كىرىپ ئۆستەڭ بويىدىكى دەل ـ دەرەخلەرنىڭ قىروۋىدا ئاپپاق ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ يازدىكى يېشىللىقىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ تاغقا چىقتۇق. ۋاھ، ئالتۇن رەڭلىك قۇم ئەمدى ئانتاركتىكىدىكى مۇز تاغلارغا ئايلانغانىدى. قۇم ھەيكەللەر بولسا قار ھەيكەللەرگە ئايلانغان بولۇپ تولىمۇ گۈزەل كۆرۈنەتتى. بىز قۇم ھەيكەللەرنىڭ يېنىغا چىرايلىق قىلىپ قار بوۋاي ياسىدۇق. بىز ئاپپاق قارلارغا ئۆزىمىزنىڭ يۈرەك سۆزلىرىمىزنى يېزىپ ئويناپ، قورساق ئاچقاندا ئۆيگە قايتىشتۇق ۋە ئەتىمۇ كېلىپ ئويناپدىغانلىقىنى كېلىشتۇق.

3. قۇمتاغدا چاڭغا تېيىلىش

مەن ئاخشام تېلېۋىزورمۇ كۆرمەي ياتقانىدىم. سەۋەبى، سەھەر تۇرۇپ ئابلىزنى يوتقىنىدىن تارتىپ ئويغىتىش ئۈچۈن ئىدى. نەدىكىنى، مەن تاتلىق ئۇخلاپ چۈش كۆرۈۋاتسام، ئابلىز بىلەن پەرقۇزات كىرىپ يوتقانىنى ئېچىۋەتتى، چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، مۇشۇنداق ئۇخلاپ ئەلاچى بولىدىغان ئىش بولسا مەنمۇ ئەتىدىن باشلاپ ئۇخلاشنى باشلىۋېتىمەن، ــ دېدى پەرقۇزات مەن بىلەن قېرىشىپ.

ــ تېخى بالدۇرغۇ؟ــ دېدىم سائەتنىڭ ئالتىمۇ بولمىغىنىغا قاراپ.

ــ مەن ئەتىگەندە بىر سېۋەت سامان يۇيۇپ ئېشەك بىلەن قويلارغا ھەلەپ بېرىۋېتىپ كەلدىم،ــ دېدى ئابلىز.

ــ شىرئەلمۇ مەشكە ئوت يېقىۋېتىپ قايتا ئۇخلىغان ئوخشايدۇ،ــ دېدى پەرقۇزات مەشتە گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتقان كۆكيار كۆمۈرىگە قاراپ.

ــ نەدىكىنى، ھەرقاچان بېلىقىزخان ئاپام ئوت يېقىپ، ناشتىلىقىنى تەييارلاپ قويغان گەپ. يارئەلى كۆرۈنمەيدىغۇ؟ــ دېدى ئابلىز.

ــ ئۇ بەزىدە مەن بىلەن، بەزىدە ئاپاملار بىلەن ياتىدۇ.

ــ ھە! سېنى بوۋاڭ بامدات نامىزىغا ماڭغۇچە ئويغىتىۋەتمىگەن ئوخشايدۇ؟ــ دېدىم كېيىملىرىمنى كىيىۋېتىپ ئابلىزغا.

ــ قانداق ئىشكىنتاڭ، قىش ـ ياز ئوخشاشلا سەھەر تۇرۇپ كېتىمەن، يا ئۇيقۇم ياخشىمىكىن مېنىڭ.

ــ ئۇيقۇسى ياخشى بولسا شۇنداق سەھەر تۇرۇپ كېتەمدىكەن؟ــ دېدى پەرقۇزات ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ.

مەن يۇز ـ كۆزۈمنى تېز ـ تېز يۇيۇپ ئۆگىنىش قىلىدىغان كاڭ جوزىسىغا داستىخانىنى سالدىم ـ دە، ئاپام تەييارلاپ قويغان ناشتىلىقنى ئېلىپ چىقتىم، ئابلىز بىلەن پەرقۇزات جوزىغا كېلىشكە ئۇنمىدى.

ــ قىزىق ئىكەنسىلەر، سىلەر قاراپ تۇرساڭلار مەن قانداق ناشتا قىلىمەن،ــ دېدىم سەل خاپا بولۇپ.

ــ پەرقۇزات، كېلە، بىرەر توغرامدىن نان يېسەك يەيلى،ــ دېدى ئابلىز.

ــ ھالۋىنى ئۈچ تەخسىگە بۆلۈۋېتىپسەن ـ دە،

هەممىز ئۆزىمىزنىڭكىنى يەپ بولۇشىمىز كېرەككەن، مەن يېيىشنى باشلىۋەتتىم ئەمىسە.

ــ ئادەتتە بىزنىڭ ئۆيدە ھالۋا ئەتمەيدۇ، ئەجەب يېيىشلىك بوپتۇ. پەرقۇزات سەن يېمىسەڭ سېنىڭكىنى مەن يەۋېتەيمۇ، ــ دېدى ئابلىز.

ــ مەنمۇ يەۋېتىدىغاندەك قىلىمەن. راست، بەك ئوخشاپتۇ. ناۋاتتا ئەتكەن ئوخشىمامدۇ؟

ــ بىزنىڭ ئۆيدىمۇ ئانچە ئەتمەيدۇ، مومام ئاندا ــ ساندا بەزىدە شېكەردە، بەزىدە ناۋاتتا ئېتىپ بېرەتتى.

ــ بۇگۈن چوققىغا چىقىشتا بەسلىشىمىزمۇ؟ ــ دېدىم مەن.

ــ ياق، تۇنۇگۈن يۇگۇرۇپ تەرلەپ ھۆل بولۇپ كەتتۇق. چوققىغا چىقىشتا بەسلەشسەك تەرلەپ چاپانلارنى يېشىۋېتىپ زۇكام بولۇپ قالمايلى يەنە.

ــ پەرقۇزات راست دەيدۇ، تۇنۇگۈن كىچىك بالىلار چاپانلىرىنى سېلىۋېتىپتىكەن، جاپپار ئىككىمىز مەڭ تەستە كىيدۇردۇق. ئۆزلىرىچە «ھېچنېمە بولمايمىز» دېيىشىدۇ. زۇكام بولۇپ قالسا ئاتا ــ ئانىسى بىزدىن كۆرۈشىدۇ؟ ــ دېدىم.

بىز قۇمتاغقا بارغاندا تۆۋەن مەھەللىلىك بالىلار ئاللىقاچان بېرىپ سايامەت رايونىنىڭ ئىچىدە ئويناۋاتقانىكەن. ئابلىكىم بىر قەغەز كوروپكىنى دەسسەپ سىيرىلىپ ئويناپ يىقىلىپ چۈشتى. قۇتيار تۇيۇقسىز:

ــ شىرئەلى، ئاستىمىزغا يوغانراق قەغەز يەشكىنى قويۇپ قۇمنىڭ ئۈستىدىن سىيرىلساق قانداق بولار؟ ــ دېدى.

دەرھال ئېسىمگە قۇملۇق سايامەت رايونىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئورنىتىلغان ياي شەكىللىك قۇمدا سىيرىلىش

قەلەي تاختىسى كەلدى. «ئۇنداق قەلەينى نەدىن تاپقىلى بولار؟» مەن ئېسىمگە كەلگەننى ئۇنىڭغا دېۋىدىم، ئۇمۇ يادىغا ئېلىپ ئۇنداق سىيرىلغۇچىنى قانداق ياساش كېرەكلىكى ھەققىدە ئويلاندى، ئىككىمىز تەڭلا خۇشال بولۇپ كەتتۇق.

ــ سەن نېمىگە خۇشال بولدۇڭ؟ــ دېدى قۇتيار ماڭا تەبەسسۇم قىلىپ.

ــ يوغانراق داسقا چۈشۈپ سىيرىلىشنى ئويلاپ قالدىم،ــ دېدىم مەن.

ــ داسنى داراڭلىتىپ نەدە يۈرىمىز دەيسەن، توغرا! ئۇنىڭ خالتىسى بولامدۇ، ئوغۇت خالتىسى بولامدۇ، شۇنداق خالتا ئىچىگە قەغەز يەشكىنى قاتلاپ سېلىپ، شۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرساق بولمىدىمۇ؟

ــ ۋاھ، ئالامەت ئەقىل بولدى بۇ!ــ دېدىم مەن خۇشال بولغىنىمدىن.

ــ ئاۋۋال سىناق قىلىپ باقامدۇق؟

ــ سىناق قىلساق ـ قىلمىساق چوقۇم بولىدۇ، يازدا ھېلىقى قەلەي تاختىدا قۇمدا سىيرىلىپ ئويىنىغان يەردە، قاردا نېمىشقا بولمىغۇدەك.

بىز مەھەللىلىك بالىلارنى چاقىرىپ بايىقى قۇمدىن سىيرىلىش ئويۇنى ئويىنايدىغانلىقىمىزنى دېگەنىدۇق، جاپپار:

ــ بۇنداق قىلساق بولارمۇ زادى؟ بولىدىمۇ دەيلى، ئاستىمىز مۇزلاپ كېتەرمىكىن،ــ دېدى.

ــ شۇڭا، ئاستىمىزغا قەغەز يەشكىنى ئىككى قات ياكى ئۈچ قات قويۇۋالايلى دەۋاتىمىزغۇ؟

ــ ئۇنىڭدىمۇ توڭلاپ كېتىمەن دېسەك، ئوكاڭنىڭ يۆگىكىنى ئاستىڭغا سېلىۋالساك بولىدىغۇ؟

ـــ يېرىم يولدا توختاشقا توغرا كەلسە قانداق قىلىمىز؟
ـــ تورمۇز قىلمىسەن ـ دە.
ـــ قانداق تورمۇز قىلغىلى بولىدۇ؟
ـــ ئىككى پۇتۇڭنى قۇمغا تىرىسەڭ تورمۇز بولماي نېمە بولىدۇ.

ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق، بىردەمدە ئۆي ـ ئۆيلەرگە تاراپ كەتكەن بالىلار كېرەكلىك ماتېرىياللارنى كۆتۈرۈشۈپ يەنە قۇمتاغ ئېتىكىدە جەم بولدۇق. بىر ـ بىرىمىزدىن خۇشال ھالدا بىرىنچى چوققىغا كېتىۋاتىمىز. بەزىلەر پەلەيلىرىنى سېلىۋېتىپ قار پومزىكى ياساپ كىچىك بارخانلار ئۈستىدىن دومىلىتىپ ئويىنىغاچ ماڭاتتى. ئالدىمىزدىن بىر ياۋا توشقان ئۆتۈپ كەتتى، ئابلىكىم بىلەن سۇلايمان تېز يۈگۈرۈپ قوغلاپ باقتى، ھېرىپ قېلىپ كەينىگە يېنىپ كەلدى.

بىز ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ چوققىغا يامىشىۋاتقاندا، بىر ـ ئىككىيلەن «سىناق قىلىپ باقىمىز» دېيىشىپ سىيرىلىپ باققاندى، ئوڭۇشلۇق بولدى. ئۇلار ئۇچقاندەك سىيرىلىپ نەچچە بارخاننىڭ كەينىگە ئۆتۈپ توختاشتى، ئۇلار يەنە خالتىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ چوققىغا ياماشماقتا ئىدى.

بىرىنچى چوققىدا شامال خېلىلا كۈچلۈك ئىدى. بىز بىرىمىزنىڭ كەينىدىن بىرىمىز سىيرىلدۇق، بولمىسا سوقۇلۇشۇپ كېتىپ يارىلىنىدىغان گەپ. بىزنىڭ ۋارقىرىغان، چىرقىرىغان ئاۋازىمىز ئەتراپنى بىر ئالغاندى. ياخشى يېرى، قۇمتاغدا سايا‌ھەتچىلەر يوق دېيەرلىك ئىدى.

بىز ئاخىرقى قېتىم چوققىدىن سىيرىلىپ چۈشۈشتىن ئىلگىرى قار پومزىكى ياساپ دومىلاتتۇق.

ۋاھ، مۇشتچىلىك پومزەك تۆۋەنگە دومىلاۋېرىپ تونۇردەك بولۇپ قار بوۋاي ياسىشىمىزغا ئوبدانلا ماتېرىيال بولدى.

قورساق ئېچىپ كۆركىراپ كەتسىمۇ قار تېيىلمىشىنىڭ مېھرىدىن كېچەلمەيۋاتاتتۇق. كەچ كىرگەندىلا ھەممىمىز بۇ ئويۇندىن خۇشال بولۇشۇپ، ئەتە يەنە كېلىدىغانغا كېلىشىپ ئۆيلەرگە قايتىشتۇق.

4. كېچىدىكى گۈلخان

• ئېگىز چوققىغا چىقىپ - چۈشۈپ قار تېيىلغاچقىمىكىن ياكى ئاچ قورساق كېلىپ قورساقنى تويغۇزۇپ ئىسسىق كاڭدا ياتقاچقىمىكىن بالدۇرلا ئۇخلاپ قاپتىمەن. سەھەر ئويغانسام سائەت ئالتە بولغانىدى. مەن كۆرۈشكە تېگىشلىك ماتېرىياللارنى كۆرۈپ تاپشۇرۇقلىرىمنى ئىشلىۋەتكەندىن كېيىن، مەشكە ئاپام تەييارلاپ قويغان تۇتۇرۇق بىلەن كۆمۈر سېلىپ ئۆينى ئىسسىتتىم. يارئەلى بىر خىلدا مۇشۇكتەك پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى.

— ئەجەب سەھەر تۇرۇپ كېتىپسەنغۇ، بالام، — دېگىنىچە كىرىپ كەلدى ئاپام بايا ئەخلەت ئالغۇچقا ئېلىپ قويغان كۈلنى ئېلىشقا تەمشىلىپ.

— بولدى ئاپا، كۈلنى ئۆزۈم تۆكىمەن.

— ياق بالام، باشلانغۇچ مەكتەپتە شىنجاڭ سىنىپىغا ئۆتەلمەي كۆڭلۈڭ بەكلا يېرىم بولغانىدى، سېنى ھېچ ئىشقا سالماي بولسىمۇ يۇقىرى نومۇر ئالغۇزىمەن. ماڭ، تالاغا چىقىپ يادلايدىغان دەرسلىرىڭنى يادلا، سەھەردە يادلىساڭ ئۇنتۇپ قالمايسەن.

ــ هه، بۇ دېگىنىڭمۇ توغرا ئاپا!
ــ بۇگۈن مەن بازارغا بارىمەن، ساڭا نېمە كېرەك، ئالغاچ كېلەي.
ــ پايپىقىم يىرتىلىپ كەتكەنتى، پايپاق ئالغاچ كەلسەڭ بوپتىكەن. ئاندىن يەنە، بولدىلا...
ــ نېمە دېمەكچىدىڭ، بالام.
ــ ئاتامنىڭكىدەك ئېسىل قەلەم دېمەكچى، ئاتام ئۆزىنىڭكىنى بېرىمەن دېگەن، مەن ئۇنىمىدىم، ئۇنى ئوقۇغۇچىلىرى سوۋغا قىلغان تۇرسا.
ــ مەن ئېلىپ بېرەي ئەمسە.
ــ بەك قىممەتكەن ئاپا.
ــ مەيلى، بالام.
ناشتا قىلماقچى بولۇپ يارئەلىنى ئويغاتتىم، ئۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، مېنىڭ ناشتىدىن كېيىن قۇمتاغقا ماڭماقچى بولغانلىقىمنى بىلىپ خاپا بولدى.
ــ نېمىشقا مېنى سەھەر ئويغىتىۋەتمىدىڭ ئۇنداقتا؟
ــ چاقىرسام تۇيمىدىڭ.
ــ مېنى سەل ساقلا، تەڭ ماڭايلى جۇمۇ؟ سېنىڭ نەرسىلىرىڭنى كۆتۈرۈشۈپ بېرىمەن.
ئۇ ئالدىراش يۇز ـ كۆزىنى يۇيۇپ ئازراقلا ناشتا قىلدى. مەن چاپىنىمنىڭ يانچۇقىغا ئىككىمىزگە يەتكۈدەك نان سېلىۋالدىم. تۇنۇگۈنكىدەك قار تېيىلىپ ئويناپ هاردۇق. هاۋا ئىنتايىن ئوچۇق ئىدى، قۇياش نۇرىنى ئايىماي چاچماقتا ئىدى. كۈنگەيدىكى قارلار ئېرىشقا باشلىدى. بىز چۈشكە يېقىن قۇمتاغدىن چۈشۈپ، ئۆستەڭ بويىغا كېلىپ كىچىك ـ كىچىك

شارقىراتمىلارنىڭ ئەتراپىدا ساڭگىلاپ قالغان مۇز تاياقچىلەرنى سۈندۈرۈپ ئويناندۇق.

— توشقان! ئەنە، توشقان!

— تېخى ئىككى ئىكەن، ئەنە ئاۋۇ ياققا قاچتى!

بىز توشقان قوغلاپمۇ ھاردۇق. سۈلايمان:

— بۇلتۇر بىز سايبۇلاقتىكى تۇغقانلارنىڭكىگە بارغانىدۇق، ئۇلار مېنى بىر كېچىسى توشقان تۇتۇشقا ئېلىپ چىقتى.

— كېچىدە قانداق توشقان تۇتقىلى بولىدۇ، يالغان سۆزلىمىگىنە.

— جىم تۇرۇپ ئاڭلاپ باقمامسەن، ھەممىمىز بىردىن پىروژېكتور ئېلىۋالدۇق دېگىنە، چاتقاللارنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ، شۇنداقلا پىروژېكتورنى ياقساق توشقانلىنىڭ كۆزى ئىككى تال چوغدەك يانىدىكەن، يەنە بىرەيلەن كەينىدىن بېرىپ توشقانلىنىڭ قۇلىقىدىن تۇتۇپ تاغارغا قاچىلايدىكەن.

— نەدىمۇ ئۇنداق ئاسان ئىش بولسۇن؟

— بىزمۇ سىناپ باقامدۇق ـ يا؟

— بولدى، بۇگۈن كەچتىلا سىناپ باقامدۇق؟

— شۇنداق قىلايلى، قېنى، كەچتە كېلىدىغانلار قول كۆتۈرۈڭلار!

— ۋاھ! ھەممىمىز تەخ بولىدىكەنمىز ـ دە، ئۇنداق بولسا پىروژېكتورىمىزغا باتارىيە قاچىلاپ تەييار قىلايلى، توشقان تۇتۇپ يەيمىز.

ھەممىمىز خۇشال ھالدا ئۆيلەرگە قايتتۇق. مەنمۇ ئاتامغا دەپ توك قاچىلىغىلى بولىدىغان چوڭ پىروژېكتورنى ئالدىم. يارئەلى بولسا مەنمۇ ئالمەن دەپ تۇرۇۋالغانىدى، ئاچچىقىمدا ئۇنى ئۇرۇۋەتكىلى تاس

قالدىم. ئاتام بىزنىڭ كىچىتە قۇمىتاغ ئېتىكىدىكى ئۆستەڭ بويىدا توشقان تۇتىدىغىنىمىزنى بىلىپ قالسا، ئۆستەڭگە چۈشۈپ كېتىشىمىزدىن ئەنسىرەپ تالاغا چىققىلى قويمايتتى. مەن ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭ قۇلىقىغا: «ئاغزىڭنى يۇم، ھېلى بىكار ئاتام ماڭغىلى قويمىسا دەككەڭنى يەيسەن. ئىككىمىزدە بىر پىروژېكتور بولغاندىكىن بولدى...» دېدىم ـ دە، ئۇنىڭ ئىشنى بۇزۇپ قويۇشىنىڭ ئالدىنى ئالدىم.

«ئاقتاش، كۆكتاش،
دەريا بويى سۈزۈك تاش.
بىزدەك ئەرلەر قەلەم قاش،
ئويناپدىغان بالا بارمۇ؟»

ھەش ـ پەش دېگۈچە مەھەللىدىكى بالىلار تەرەپ ـ تەرەپتىن يوغان سېپىدە دەرىخى ئاستىغا يىغىلدۇق. ھەممىمىزنىڭ قولىدا دېگۈدەك بىر ـ بىرىدىن نۇرلۇق، يورۇق يانىدىغان پىروژېكتور بار ئىدى، كوچىنى ژال ـ ژۇل قىلىپ يورۇتۇپ ئۆستەڭ تەرەپكە يۈرۈپ كەتتۇق. ئۆستەڭدىكى ياز كۈنلىرى شارقىراپ ئاقىدىغان سۇ جىمجىتقىنا ئاقماقتا ئىدى. بىزنىڭ ئاۋازىمىزدىن چۆچۈپ ئۇچۇپ كەتكەن قۇشلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئورمانمۇ تىمتاس ئىدى. بىز قۇمىتاغ ئېتىكىدىكى قومۇشلۇق، يانتاقلىقلارغا كىرىپ پىروژېكتورنى ياقتۇق، دېگەندەك ئالدىمىزدا نەچچە قىزىل چېكىت يورۇدى. كىمدۇر بىرى:

ـــ يېقىن بارماڭلار، ئۇ دېگەن جىن،ـــ دېمەسمۇ، نەچچە بالا قورقۇپ كەينىگە ياندى.

ــ نەدىكى جىنكەن ئۇ، قاراپ تۇرۇپ ئىككى توشقاننى قاچۇردۇڭ، بىز بىلەن ئويىنىغۇڭ بولمىسا كېتە بولدى، ــ دېدى جاپپار تۇرسۇنغا ۋارقىراپ.

ــ سېنىڭ هويلاڭمىتى بۇ؟ كەتكۇڭ كەلسە ئۆزۈڭ كەت.

ــ بولدى، بولدى سوقۇشماڭلار، ئۆتكەن ئىش ئۆتتى، هەممىمىز بىر يەرگە توپلىشىۋالمايلى، پىروزىكتورنى هەممىمىز ياندۇرۇۋالماي، يورۇق يانىدىغان بىرنىلا ياندۇرايلى، بولمىسا توشقان قېچىپ كېتىدۇ...

بەشىمىز بىر گۇرۇپپىدىن ئىككى گۇرۇپپا بولۇپ بۆلۈندۇق. بىر گۇرۇپپىدىكىلەر غەرب تەرەپكە، بىز شەرق تەرەپكە قاراپ ماڭدۇق. قار ئاستىدىكى قۇم دۆڭلىرىنىڭ يان باغرىلىرىدا ئۆسكەن قۇرۇق يانتاق، قومۇشلارنىڭ ئارىسىغا پىروزىكتور ياقتۇق، نەچچىمىز داڭگال ئېتىپ توشقان قوغلىدۇق. غەرب تەرەپكە ماڭغانلار «ۋاي ــ ۋۇي» دېيىشىپ ۋارقىرىشىپ كەتتى، بىر چاغدا توشقانىنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ ئۇلار بىرنى تۇتتى، بىزمۇ بىرنى بولسىمۇ تۇتساق بولاتتى.

ــ راست دەيسەن، بولمىسا ئاۋۇلارغا بولۇپ بېرىدۇ دېگىنە.

ــ گەپ قىلما، قارا، ئەنە ئاۋۇ يەردە ئىككى توشقان بار ئىكەن، مەن مۇشۇ يەردە ئۇنىڭ كۆزىگە يورۇق چۈشۈرۈپ تۇرىمەن. سىلەر ئاۋۇ دۆڭنى ئايلىنىپ كەينىگە ئۆتۈپ تۇتۇڭلار، ــ دېدىم. ئۇلار تىمىسقىلاپ دۆڭنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى.

ــ تۇتتۇق، تۇتتۇق! ــ ئۇلار شەپە چىقارماي بېرىپ تۇتۇۋالغانىدى.

ــ بىزمۇ بىرنى تۇتتۇق!ــ دەپ چۇقان كۆتۈردۈق بىزمۇ.
ــ مېنىڭ قولۇمنى توشقان تاتلىۋالدى، كىمدە قوليا‌غلىق بار، تېڭىۋالاي.
ــ ۋۇ پالاكەت، توشقانغىمۇ قولۇڭنى تاتلىتىپ يۇرۇپسەن ــ دە.
ــ پەلەي كىيمىگەنمىدىڭ.
ــ ياق.
ــ سۇدا بىر يۇيۇۋېتىپ تېڭىۋال، مانا مەندە قوليا‌غلىق بار.
ــ ياخشىسى قوليا‌غلىقتا تاڭما، قوليا‌غلىق دېگەن كىر، كىر دېگەندە مىكروب بار.
ــ ۋاي ــ ۋۇي... نېمە ئۇنچىلىك ئىنچىكىلەپ كېتىسىلەر، ئانچىكىم جىجىلىپ كېتىپتىغۇ...
بىر چاغدا غەربكە كەتكەنلەر بىزنى چاقىردى، بىز بېرىپ ئولاش ــ چولاش گۈلخان ياقتۇق. گۈلخان ئەتراپىدا ئولجا ئالغان تۆت توشقانىنى بىر خالتىغا قاچىلاپ سەكرىشىپ غەلىبە تەنتەنىسى قىلىشتۇق، گۈلخان ئەتراپىنى يورۇتۇپ كۈندۈزدەك قىلىۋەتكەندى، ھەممىمىزنىڭ چىرايىدىن خۇشاللىق چىقىپ تۇراتتى. جاپپار:
ــ ئەتە ئاخشاممۇ كېلەيلى، بۈگۈن قاچۇرۇپ قويغان توشقانلارنى تۇتايلى، بولامدۇ؟ــ دېيىشتۇق.
گۈلخاننى چۆرىدەپ تاكى چوغ ئۆچكۈچە پاراڭلاشتۇق، ئاندىن چوغنى قۇمغا كۆمۈۋېتىپ مەھەللىگە قايتىشتۇق. يولدا كېلىۋېتىپ جاپپار قاردا تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشتى ــ دە، خالتىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ كېتىپ توشقانلار قېچىپ كەتتى.
بىر ــ بىرىمىزگە تاپا ــ تەنە قىلىشىپ كۆڭۈلسىز ھالدا ئۆيلەرگە تاراپ كەتتۇق.

5. مەۋسۇملۇق ئىمتىھان

يېڭى يىلنىڭ ئالدىراشچىلىقى بىلەن نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. دەرسلەر ئاساسەن ئۆتۈلۈپ بولۇنغاچقا سەل بوشاپ قالدۇق. بەزىدە مۇئەللىملەر: «ئۆزۈڭلار ئۆگىنىش قىلىڭلار» دەپ ئۆزلىرى مۇنبەردە ئولتۇرۇپ نېمىلەرنىدۇر يازاتتى، بەزىدە ئۆگىنىش ھەيئىتىمىزگە مەشىق ئىشلىتىشنى تاپىلاپ قويۇپ چىقىپ كېتەتتى. نېمىشقىدۇر ماڭا ئۆگىنىش قىلىش زادىلا خۇشياقمايدىغان بولۇپ قالغانىدى، بۇنداق بولغانسېرى ئۆگىنىش ھەيئىتىمىز ئايسارەم مەن قايسى مەشىقنى ئىشلىمىسەم شۇ يەردىن سوراپ تۇرۇۋالاتتى، نېمە دېسەڭ دېمەمسەن دەپ كارىم بولماي ئۆز ئىشىم بىلەن يۇرۇۋەردىم. بىر كۈنى ئايسارەم خاپا بولغان ھالدا: «شىرئەلى، يۇرە، سىرتقا چىقىپ پاراڭلىشايلى» دېمەسمۇ، مەن بىلەن پاراڭلىشىۋاتقان ئاببىاس بىلەن ئىلشادقا بولۇپ بەردى، بويۇنلىرىمغىچە قىزىرىپ كەتتىم. «بىر قىز بالىدىن قورقۇپ سىرتقا چىقالمىسام قانداق ئوغۇل بالا بولىمەن» دەپ ئويلىدىم ـ دە، ئۆزۈمچە مەغرۇر ھالدا سىرتقا چىقتىم، مەيداندا بالىلار ئوينىۋاتاتتى، بىز مەيدانىڭ خالىي يېرىدە تۇرۇپ پاراڭلاشتۇق.

ـــ سىزگە نېمە بولدى، خېلى كۈندىن بۇيان خامۇش يۇرۇۋاتىسىز، مەن يارەم قىلىدىغان ئىش بارمۇ، قانداق؟ ـــ دېدى.

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن ئۇنى باشلانغۇچ مەكتەپتىكى سىنىپ مەسئۇلىمىز خاسىيەت مۇئەللىمگە ئوخشىتىپ قالدىم.

ــ هېچقانداق ئىشقۇ يوق، نېمىشقىدۇر ئۆگىنىش خۇشياقمايدىغان بولۇپ قالدىغۇتاڭ، ــ دېدىم مەن يەرگە قاراپ.
ــ سەۋەبى نېمىدۇر دەپ ئىزدەنمىدىڭىزمۇ؟
ــ ياق، ئويلاپ باقمىدىم.
ــ ئۇنداق بولسا مەن پەرىزىمنى دەپ باقايمۇ؟ خاپا بولمايسىز جۇمۇ!
ــ دەۋېرىڭ، خاپا بولىدىغان نېمىسى بار.
ــ يېڭى يىلدا مەن سىزگە بەرگەن ئاتكرىتكىدىكى رەسىمىڭ مەنىسىنى خاتا چۈشىنىپ قېلىپ... ــ ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمەيۋاتاتتى، ئۇ شەلپەردەك قىزىرىپ يىراقلارغا بىر نەزەر سالغاندىن كېيىن يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ كۆڭلىڭىزدە داۋالغۇش بولدىمىكىن دەپ ئەنسىرىگەنىدىم، بىز تېخى كىچىك... يەنە كېلىپ...
ــ نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟
ــ ئۇنداق ئاتكرىتكىنى «ب» سىنىپتىكى ئايقىزمۇ، «د» سىنىپتىكى ھۆرلىقامۇ بەرگەن تۇرسا، ئۇنىڭدا قانداق مەنە بولماقچىدى. شۇ، بىرى يوغان، بىرى كىچىك ئېچىلغان گۈلغۇ؟
ــ نېمە؟ ئۇلارمۇ سىزگە شۇ خىلدىكى رەسىمنى بەردىمۇ؟
ــ شۇنداق، ئۇلار دېگەن باشلانغۇچتا بەش يىل، تولۇقسىزدا ئىككى يىل بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقداشلىرىم، مەنمۇ ئۇلارغا...
گېپىمنىڭ ئاخىرى چىقماي تۇرۇپلا ئايسارەم سىنىپ بىناسىغا قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى، بىزگە دىققەت قىلىپ ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ دوقمۇشىدا تۇرغان ئىلشاد يېنىمغا كەلدى.

— نېمە دەپ خاپا قىلدىڭ ئاۋۇ سېرىق ھەرىنى؟
— ھېچنېمە دېمىدىم.
— ئەمىسە كۆزىنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتىپ كېتىۋاتىدىغۇ ئۇ؟
— تاڭەي، بىلمىدىم.
— ئۇنداق ئەمەستۇ؟ — دېگىنىچە ئىلىشاد كۆزۈمگە تىكىلىپ قاراپ تۇرۇۋالدى، مەن چوقۇم بىرنېمە دەپ قۇتۇلۇشۇم كېرەك ئىدى.
— نېمە بولماقچىدى، يېقىندىن بېرى ئۆگىنىشتە چېكىنىپ كەتتىڭىز، سىزگە نېمە بولدى؟ قېينالغان يېرىڭىز بولسا ياردەم قىلىمەنمۇ دەيدۇ.
— سەن نېمە دېدىڭ؟
— نېمە دېمەكچىدىم، سىزدىن سورىمىسامۇ بىلەلەيمەن، — دېدىم.
— ئەخمەق، بىر پارتىدا ئولتۇرايلى، مۇڭدىشايلى دېسەڭ بولمامدۇ؟
— ۋاي قېرى، بارە نېرى...
تۇرۇپلا ئىلىشادنىڭ سۆزلىرىنى ئويلاپ قالدىم. ئايسارەم نېمە ئويلىغان بولغىيتتى؟ مېنى ياخشى كۆرۈپ قالغان بولغىيمىتى - يە؟ ياق، مەن ئۇنداق ئارتۇق خىياللاردا بولماي جۇمۇ! خەق تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن چىن كۆڭلىدىن ياردەم قىلاي دەۋاتسا، مەن خاتا چۈشەنسەم بولماس.
شۇ ئىشتىن كېيىن ئايسارەم بۇرۇنقىدەك چاڭىلداپ سۆزلىمەيدىغان، ئوتتۇرىغا چىقىپ ساۋاقداشلاردىن ئۇنى - بۇنى سوراپ ئاتىكارچىلىق قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. بىر كۈنى، ئۇ سىنىپ مەسئۇلىمىز تاپشۇرغان بىر جەدۋەلنى تولدۇرماقچى بولۇپ ھەممە ئوقۇغۇچىنىڭ

يېنىغا باردى، پەقەت بىزنىڭ پارتىدىنلا ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتتى.

ــ بىزنىڭكىنى يازمامسىز؟ ــ دېدى ئىلشاد.

ــ يېزىپ بولغان؟

ــ قېنى، مەن ئۆزۈمنىڭكىنى كۆرىمەن.

ــ كۆرسەتمەيمەن.

ــ كۆرسەتمىسىڭىز يېزىڭ، پىكرىمىز چىقىدۇ جۇمۇ!

مەن: «ئۇنىڭ بىلەن تاكالـلاشما» دەپ ئىلشادنىڭ قولىغا پىچىرلىدىم، ئىلشاد جىمىپ قالدى.

ــ ئۆگىنىشىمىز مۇشۇنداق جىددىي تۇرسا، ئۇنى كاشىلا قىلما، يېرىم سائەت ۋاقىت چىقىرىپ سەن قىلىپ باقە مۇشۇ ئىشنى؟ ــ دېدى غەيرەت.

ــ شىرئەلى ئىككىمىزنى ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتكەنتى، سوراپ قويدۇم، بۇنىڭ نېمىسى يامان؟

ــ بولدى قىلىڭلار ساۋاقداشلار، ــ دېدى ئايسارەم تەمكىن قىياپەتتە.

ئىمتىهان باشلىنىپ كەتتى، ئادەتتە مەكتىپىمىزدە ئىمتىهان ئېلىنىۋاتقان كۈنلەردە يوقلىما قىلىنمايتتى. شۇ پەڭگە ئائىت كىتاب ـ ماتېرىياللارنى ئەكېلىپ ئۆگىنىش قىلساق ياكى شۇ ئىمتىهانغا ئۇلۇغۇرۇپ كەلسەكلا بولاتتى. تازىلىق نۆۋەتچىلىكى كەلگەنلەر سىنىپ ۋە مەيدانىنى قولىنىڭ ئۇچىدىلا تازىلاپ قويىاتتى، مەكتەپنىڭ بارلىق تەرتىپى بۇزۇلۇپ كەتكەندەك تۇيغۇ بېرەتتى.

ئىمتىهاندا قېرىشقاندەك ئايسارەم بىلەن ئالدى ـ كەينى بولۇپ ئولتۇرۇپ قاپتىمەن، ئىمتىهانغا كىرىش ۋاقتىدىلا ئەمەس، ئادەتتىكى سىناقتا كىرىش ۋاقتىدىمۇ ئېچىلىپ گەپ قىلىشمايۋاتاتتۇق، ئىككىنچى قېتىملىق

ئىمتىھان فىزىكا ئىدى، ئۇ تۇيۇقسىز كەينىگە قاراپ:
ــ پايدىلىنىش ماتېرىيالىدىكى تۆتىنچى بابنىڭ مەشىقىنى ئىشلەپ بولغانمىدىڭىز؟ ــ دەپ سوراپ قالدى.
ــ ئىشلەپ بولغان، بۇنى سوراپ قالدىڭىزغۇ؟
ــ مەن، مەن ئىشلىيەلمىگەنىدىم.
ــ ئىمتىھاندا چىقىپ قالسا سىزگە دەپ بېرەي، ــ دېدىم مەن خۇددى دەپ بېرەلەيدىغاندەك قىياپەتتە.
ئۇنىڭ چىرايىدا مەمنۇنلۇق جىلۋىلەندى. «ئەسلىدە ئىمتىھاندا يېقىن ئولتۇرىدىغانلىقىمىزنى سىنەپ مەسئۇلىمىز ئارقىلىق بىلىۋاپتىكەنسەن ــ دە، قاراپ تۇرۇڭ، ساڭا دەپ بېرىش ئۈياقتا تۇرسۇن، كەينىگە قارىساڭمۇ قەغىزىمنى كۆرسەتمەيمەن» دېدىم ئىچىمدە.
ئىمتىھان باشلاندى، قېرىشقاندەك ھېسابلاش سوئالىنىڭ ئىككىنچىسىنى قايسى فورمۇلاغا سالسا بولىدىغانلىقىنى زادىلا بىلەلمىدىم، باشقا جايلارنى پۈتۈنلەي ئەمەس، ئون بەش مىنۇتتا ئىشلەپ بولدۇم، قەلەمنى چىشلەپ ئويلاپ خېلى ئولتۇردۇم. بىر چاغدا ئالدىمغا قارىسام ئايسارەم ھەممە سوئالنى ئىشلەپ بوپتۇ. «خەپ، مەندىن يۇقىرى نومۇر ئېلىۋالىدىغان بولدۇڭ ــ دە» دەپ ئويلىدىم ــ دە، چىقىپ كەتمەكچى بولدۇم.
ــ ئىشلەپ بولدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ پىچىرلىدى ئۇ ئويلىمىغان يەردىن.
ــ ھە، ــ دېدىم مەنمۇ ئىشلەپ بولالمىغىنىمنى يوشۇرۇپ.
ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەينىگە قارىدى ــ دە، مېنىڭ ھېسابلاشنىڭ ئىككىنچىسىنى ئىشلىمىگەنلىكىمنى كۆرۈپ قالدى بولغاي، ئىمتىھان قەغىزىگە بىرنەرسە يازغان بولۇپ «پىشاڭ» دېدى پەس ئاۋازدا. شۇ ھامان بۇ

هېسابنى كاللامدىلا ئىشلەپ بولدۇم. لېكىن، ئىشلەيمۇ ـ ئىشلىمەيمۇ دەپ ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قالدىم. «نېمىشقا ئۇ دەپ بەرگەننى يازغۇدەكمەن؟ ياق يازماي، ھەقىقىي بىلىمىنى سىناپ كۆرمەمدىمەن؟! ھەي، يەنىلا يازاي جۇمۇ، بۇ دېگەن كۆتۈلمىگەن ئامەت ئەمەسمۇ، نېمىشقا يازمىغۇدەكمەن...» دېگەنلەرنى ئويلاپ خېلى ۋاقىت ئارىسالدى بولدۇم. ئاخىر مۇئەللىم تارقاتقان ئاق قەغەزگە ئىشلەپمۇ بولدۇم، بىراق بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتاتتىم، ئىمتىھان نازارەتچىسى يېنىمغا كېلىپ بىر قۇر قارىۋېتىپ كېتىپ قالدى. قارىغاندا، ئۇ فىزىكا ئوقۇتقۇچىسى بولسا كېرەك، ئاخىر كۆڭلۈمنى توختىتىپ يازدىم ـ دە، چىقىپ كەتتىم.

ئىمتىھانلار تۈگىدى. «ئۇھ» دەپ ئارام ئېلىپ ئىككى كۈن ئۆتكەندە سىنىپ مەسئۇلىمىز گۈلھەسەل مۇئەللىم كىرىپ كەلدى.

ــ ساۋاقداشلار، مەكتەپ رەھبەرلىكى ئەستايىدىل ئويلىشىش ئارقىلىق بۇ يىل ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەتىلدە ئىككى ھەپتە ئوقۇيدىغانلىقىنى قارار قىپتۇ،ــ دېدى، شۇ ھامان سىنىپ ئىچىدە: «ئۇھ، ھېرىپ كەتتۇق» دېگەن سادالار كۆتۈرۈلدى. گۈلھەسەل مۇئەللىم:

ــ «جاپانىڭ تېگى راھەت» دېگەن گەپ بار ساۋاقداشلار، غەيرەت قىلىڭلار! ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپ كەتسەڭلار ئائىلەڭلەرنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىپلا قالماي، بەلكى، ئىستىقبالىڭلارمۇ پارلاق بولىدۇ...

مەۋسۇملۇق ئىمتىھان ھەلەكچىلىكىدە نەتىجىلەر چىققۇچىلىك ئۇچ كۈن ئارام ئالغان بوپتىمىز، تەتىلدە

قىلىمەن دېگەن ئىشلىرىمنىڭ بىرىنى قىلالمايدىغان ئوخشايمەن، مەھەللىلىك بالىلار بىلەن قازانقۇمغا بېرىپ قار تېيىلمىمىز دېگەنلىرىمچۇ تېخى! ھەي، قار ئېرىپ كەتمەي تۇرسا بولاتتىغۇ.

ئايسارەم سىنىپ بويىچە بىرىنچى بولغاندى، مەن ئىككىنچى بولغانىدىم. ئەگەر ھېلىقى ھېسابنى ئايسارەم دەپ بەرمىگەن بولسا، مەن ئىككىنچى بولالمىغان بولاتتىم. ياقەي، ئۇ ھەممىنى دەپ بەرمىدىغۇ، پەقەت «پىشاڭ»لا دېدىغۇ!؟ بۇنى قانداقمۇ دەپ بەردى دېگىلى بولسۇن؟ بىراق، مەن ئۇ دەپ بەرگەن سۆزنىڭ تۈرتكىسى بىلەن ھېسابنى ئىشلەپ بولدۇم ئەمەسمۇ!

نېمىشقىدۇر بۇ مەۋسۇملۇق ئىمتىھان كۆڭلۈمدە بىر خىل غەشلىك پەيدا قىلىپ قويدى، قۇمتاغقا بېرىپ قار تېيىلىش ئارزۇلىرىم يوققا چىقىدىغان ئوخشايدۇ...

بەشىنچى باب

قىشلىق تەتىل

1. ئىستېرېئولۇق كىنو

تەتىلدە ئوقۇيدىغان گەپ بىلەن ھەممىمىزنىڭ دېمى ئىچىمىزگە چۈشۈپ كەتتى، ئادەتتىكى قاتارلىق بەشەيلەن ئىككى كۈن كەلمىدى، مەكتەپ دېگەن ئوقۇغۇچىلار بولسا مەكتەپ ئىكەن. تولۇق 3 - يىللىقلارنىڭ سىنىپى تۆتىنچى قەۋەتتە بولغاچقا، پەسكە ئانچە چۈشمەيتتى. ئۇچىنچى سائەتلىك دەرس ۋاقتىدا قورسىقىم ئاغرىپ كېتىپ ھاجەتخانىغا چىقىۋىدىم، مەكتەپ ئىچىنى غېرىبلىق بېسىپ كەتكەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

پەقەت يۇقىرى ئۆرلەش ئىمتىھانى ئېلىنىدىغان دەرسلەر ئۆتۈلىدىغان بولغاچقا، كۈنلىرىمىز زېرىكىشلىك ئۆستىگە زېرىكىشلىك تۇيۇلاتتى. مۇئەللىملەر دەرس سۆزلەپ بەزى مەسىلىلەرنى چۈشەندۈرگىچىلىك «توغرىمۇ، شۇنداقمۇ» دېسە، جىملا ئولتۇراتتۇق. بەزىدە ئايسارەمدەك ئاكتىپلار ئانچە - مۇنچە «سايراپ» قويىاتتى، مۇئەللىملەرمۇ ئارتۇق بىرنەرسە دېيەلمەيتتى. بىز تەتىل قىلدۇق دېگەنلىك — مۇئەللىملەرمۇ تەتىل قىلدى دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟! نەلەردىن تاپىدىكەنتاڭ، يېڭى - يېڭى پايدىلىنىش

ماتېرىيالى تېپىپ كېلىپ شۇنى ئىشلىتەتتى. ۋاقىتنىڭ ئۇزىرىشىغا ئەگىشىپ سىنىپتا رۇخسەت سورايدىغانلار كۆپىيىپ قالدى. ئەلۋەتتە، مەنمۇ: «بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ» دەپ رۇخسەت سوراپ قۇمتاغقا قار تېيىلغىلى چىقتىم. قار قېلىن ياغقان بۇنداق قىشتا ئويۇن ئويىنىغانغا يېتەمدۇ! ئون نەچچە يىلدىن بېرى بىر قېتىم ياغقان مۇنداق قېلىن قاردا ئويىنۇۋېلىش ئەلۋەتتە كۆڭۈللۈك ئىش دە! بىراق، ئاتامغا: «بۇگۈن ئىمتىهان ئالغانىدى، بېرىپ بولۇپ يېنىپ كەلدىم» دەپ يالغان ئېيتقانىدىم.

يەنە شۇ زېرىكىشلىك دەرسخانا! ھەممىمىز ھارغىن كۆرۈنەتتۇق، تەنەپپۇستا سىنىپقا ئىلشاد بىر تۈتام قەغەزنى كۆتۈرۈپ كىردى.

— چۈشتىن كېيىن سائەت بىر يېرىمدا كىنوخانىدا ئىستېرىئولۇق كىنو قويۇلىدىكەن، بارىدىغانلارغا مانا ئېلان ۋاراقى، — دېدى ئۇ.

— بېلەت باھاسى قانچە پۇل ئىكەن؟

— سەككىز يۈەن.

— نېمانچە قىممەت؟

— بۇ ئېلان ۋاراقىنى كۆتۈرۈپ بارساڭ سەككىز يۈەن، بولمىسا ئون بەش يۈەن ئىكەن.

— ماڭا بىرنى بەر.

— ماڭا بىرنى...

— بۇنى كۆتۈرۈپ بېرىپ بېلىتىنى ئالساڭ، كۆزئەينەكنى بېرىدىكەن.

— ئۆتكەندە بىز كۆرگەن، بەك قورقۇنچلۇق. كىنودا ئوقيا ئاتقانىدى، مېنىڭ كۆزۈمگە ئېتىلغاندەك بولۇپ ۋاراقىرىۋەتكەنىدىم.

— دەرسكە قانداق قىلارمىز ئەمدى؟

ــ مەن بارمايمەن.
ــ بەزىبىر ئاكتىپلار مۇئەللىمگە دەپ قويمىسلا بولاتتىغۇ...
ــ دەپ قويسا قويسۇن، بۇ كىنونى كۆرگىنىم كۆرگەن.
بىز سىنىپتىكى يەتتە ـ سەككىز ساۋاقداش چۈشلۈك تامىقمىزنى يەپ بولۇپلا كىنوخانا ئالدىدا كۆرۈشمەكچى بولدۇق. مەن بۇلتۇر ئىستېرىئولۇق كىنو قويغاندا ئاغرىپ قېلىپ كۆرەلمىگەنىدىم. بۇ دېگەن بىر پۇرسەت، كۆرۈشۈم كېرەك. ئەگەر ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپ كەتسەم، ئۆگىنىشىنىڭ جىددىيلىكىدە ئىستېرىئولۇق كىنو كۆرۈش نېسىپ بولامدۇ ـ بولمامدۇ، بۇنى بىلمەك تەس.
قېرىنىشقاندەك ئاپامنىڭ تامىقى پىشمايۋاتاتتى. «ھەي، تاماق يېمەي ماڭسام تېخى بولمىسا...» ئاپام مېنىڭ ئالدىراۋاتقانلىقىمنى كۆرۈپ ھەرىكىتىنى تېزلەتتى. «ئۇھ» تاماقنى تېزلا يەپ كىنوخانىغا چاپتىم، دېگەندەك ساۋاقداشلىرىم ساقلاپ تۇرۇپتۇ. كىنوخانىدا ئوقۇغۇچىلاردىن باشقا چوڭلار يوق دېيەرلىك ئىدى، بىز «نۇقتىلىق سىنىپ» نىڭ ئوقۇغۇچىلىرىلا ئەڭ ئاز ئىدۇق، پەرقۇزات بىلەن جاپپار يېنىمىزغا كەلدى.
ــ سىلەر بۇگۈن ئوقۇمىدىڭلارمۇ؟ــ دەپ سوراپ قالدى جاپپار.
مەن «ياق» دەي دەپ تۇرۇشۇمغا، ئىلشاد:
ــ خەنزۇچىدىن تېكىست يادلاپ بولغانلار يېرىم كۈن دەم ئالدۇق،ــ دېدى ئالمان ـ تالمان.
ــ ئەمىسە بىللە كۆرەيلى، مەن سىلەرنى دەرس ئوقۇيدۇ دەپ...
كىنوخانا ئىچى ژاراڭ ـ چۇرۇڭ بولۇپ كەتكەنىدى.

گۈڭگا چىراغ يورۇقدا سەللا يىراقتىكى كىشىلەرنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. بىز ئورنىمىزدا ئولتۇرۇپ كۆزئەينەكلەرنى تاقاپ باقتۇق.

— بىر كۆزنىكى قىزىل، بىرى كۆك ئىكەن، قىزىق ئىش ـ دە بۇ! مۇشۇنى تاقىمىساق كىنو غۇۋا، تۇتۇق كۆرۈنىدىكەن...

— بۇ كۆزئەينەكنى ساقلاپ قويۇپ كېيىن سېتىۋالمايلا كۆرسەك بولغۇدەك ـ هە، — دېدى مۇرات.

— سودىگەر دېگەن ھامان پايدا ـ زىيان بىلەن ھېسابلىشىدۇ مانا، كېلەر قېتىم بىر كۆزى سېرىق، بىر كۆزى يېشىل كۆزئەينەكلىك قىلىپ قويسىچۇ؟

— شۇنداقمۇ بولامدىكەن تېخى!

— ئەلۋەتتە، كىنوخانىدا ئىشلەيدىغان قوشنىمىزنىڭ دېيىشىچە، بۇ خىلدىكى كۆزئەينەكنى يەتتە خىلدىن ئوشۇق دەيدىغۇ؟

— بىر كىنونىڭ كۆزئەينىكى بىلەن يەنە بىر كىنونى كۆرگىلى بولمايدۇ دېمەكچىمۇ سەن؟

— شۇنداق.

چىراغ ئۆچۈشى بىلەن ئىسقىرتىش، ۋارقىراشلار بېسىقتى. كىنو باشلىنىپلا بىر پىل خارتۇمى بىلەن ئوت يېمەكچى بولۇپ خارتۇمىنى شۇنداق سوزۇشىغا «ۋاي» دەپ بېشىمنى كەينىمگە داجىتىپ كۆزئەينىكىمنى ئېلىۋەتتىم، باشقىلارمۇ شۇنداق قىلغانىكەن، ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق. كىنو تۇگىگىچە قانچە قېتىم بېشىمنى ئەپقاچتىم بىلمەيمەن، لېكىن باشقىلارغا چاندۇرمىدىم. كىنو ئاخىر تۇگىدى، سىرتقا چىقىپ بايىقى قىزىقچىلىقلارنى دوراپ كۈلۈشۈپ ماڭدۇق.

ــ يەنە بىر مەيدان كۆرەمدۇق ـ يە؟ ــ دېدى ئادىل نەچچىمىز قالغاندا.

ــ ئەمدى پۇل يوق، ــ دېدى ئىلشاد.

ــ ئامالىنى قىلىمەن. ئىككىنچى قېتىملىق كىنو قويۇلىدىغانغا ئوتتۇز بەش مىنۇت ۋاقىت بار ئىكەن، قوشنىمىزغا دەپ باقسام كىنوخانىنى تازىلاشقا ياردەملەشسەك بىر قېتىملىق كىنونى بىكارغا كۆرسەتسە ئەجەب ئەمەس.

ــ قانداق بولار؟ ماقۇل دەرمۇ؟ ــ دېدىم مەن ئىككىلىنىپ، ــ بىزنىڭغۇ تازا كۆرگۈمىز بار ئىدى، مەيلى دەپ باق، ئاداش.

ــ مەكتەپكە بارمىدۇق، تاز بولساڭ گەدەنگىچە بول دېگەن گەپ بار. بۇ تاپتا بارغان بىلەنمۇ گۇلھەسەل مۇئەللىمنىڭ تاپا ـ تەنىسىگە قالىدىغان گەپ، ئەتە بىر اقلا بارمامدۇق.

ــ دەپ باقاي ئەمىسە.

ئادىل كىنوخانىغا كىرىپ كەتتى. دەل شۇ چاغدا سىنىپىمىزدىكى ئايسارەم قاتارلىق نەچچە قىز ساۋاقداش كىنوخانا ئالدىدىن ئۆتۈپ قالدى، بىز ئۆزىمىزنى چەتكە ئالغۇچە ئۇلار يېنىمىزغا كېلىپ:

ــ ھە قاچقۇنلار، كىنو كۆردۈڭلارمۇ؟ قىزىقمىكەن؟

ــ قىزىق بولمايچۇ؟ سىلەرنىڭمۇ كۆرگۈڭلار بارمۇ؟ ــ دېدى ئادىل خۇشال ھالدا كىنوخانىدىن چىقىۋېتىپ.

ــ ئادىل، قىزلارنى مېھمان قىلىدىغان ئوخشىمامسەن؟ ــ دېدى ئىلشاد چاقچاق قىلىپ.

ــ چاتاق يوق، سىنىپىمىزنىڭ ئەلاچىلىرىنى بىر

مەيدان كىنوغا تەكلىپ قىلىش مەن ئۇچۇن شەرەپ، قېنى يۇرۇڭلار!

— ئۇچىنچى مەيدان كىنوغا كىرىدىغانلار ئاز، ئىككىنچى مەيداندىمۇ بىرمۇنچە ئورۇن بوش قالدى. تازىلاپ بېرىپ كۆرۈۋېلىڭلار دېدى، بىكارغا كۆرمەيمىز، كىنوخانىنى تازىلاپ بېرىمىز.

بىز قوللىرىمىزغا سۈپۈرگە ئېلىپ تەرەپ ـ تەرەپتىن تازىلاپ كىنوخانىنى بىردەمدە پاكىزلىۋەتتۇق. ئۇنغىچە ئايسارەم بىلەن قەلبىنۇر سىرتتىن گازىر ئېلىپ كىرىپ ھەممىمىزگە بىر سىقىمدىن تارقاتتى.

كىنو باشلاندى، قىزلار «ۋايجان، ۋاي» دەپ ۋارقىراپ ئولتۇرالماي قالدى، ئۇلار ھە دەپ ئۆزلىرىنى ئۇياق ـ بۇياق قاچۇراتتى، ئايسارەم نەچچە قېتىم مۇرەمگە بېشىنى ئۇرۇۋالدى، ماڭا كىنو بايىقىدىنمۇ تېز تۇگىگەندەك تۇيۇلدى. «ھەي، يەنە يېرىم سائەت داۋاملاشقان بولسا ـ ھە» دەپ ئويلاپ قالدىم. كىنو تۇگەپ ھەممىمىز ئالدىراش تالاغا ماڭدۇق، قىش بولغاچ گۇگۇم چۈشۈپ بولغانىدى.

— قانداق، كىنو قىزىقمىكەن؟ — دېدى ئادىل ئايسارەمگە قاراپ.

— بەك قورقۇنچلۇق ئىكەن، بولۇپمۇ ئاۋۇ كۆزئەينەكلىك يىلاننىڭ... ۋاي ئويلىساملا قورقىمەن.

— پىلنىڭ خارتۇمىچۇ تېخى...

بىز خوشلىشىپ ئالدىراش ئۆيلىرىمىزگە راۋان بولدۇق، مەن مەھەللىگە كىرىشىمگە، قۇمتاغدىن قار تېيىلىپ كەلگەنلەر ھارغىن ھالدا ئۇچرىدى. يىراقتىن تۇمان ئىچىدىكى قۇمتاغقا قاراپ بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ كەتتىم.

2. تاغلىق كەنت

قىشلىق تەتىللىك تەكرار قىلىش ئاخىرلىشىپ ئىككى كۈندىن كېيىن ئاتام ھۈجرامغا كىرىپ:

ــ بالام شىرئەلى، مېنى ئۆگىنىشكە بەك قىستىدى دەپ قالدىڭ ـ ھە، باشلانغۇچنى پۈتكۈزگەندە شىنجاڭ سىنىپىغا ئۆتەلمەي يىغلىغىنىڭ ھېلىمۇ قۇلاق تۈۋىمدە، سەن شۇ كۈنى بىر كۈن تالاغىمۇ چىقماي يىغلىغاندىڭ، مانا، ئىككى يېرىم يىل تىرىشتىڭ، يەنە بىر مەۋسۈم چىشىڭنى چىشلەۋەتسەڭ كۆزلىگەن نىشانغا ھامان يېتىسەن، ــ دېدى.

ــ ئاتا، سەنچە شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىدا ئوقۇش ھەقىقەتەن مۇھىممۇ؟

ــ ئەلۋەتتە مۇھىم بالام، بىرىنچىدىن، ئىستىقبالىڭ پارلاق بولىدۇ، ئىچكىرىدىكى نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپلەرگە كىرىپ ئوقۇيالايسەن؛ ئىككىنچىدىن، ئائىلىمىزنىڭ يۈكىنى يېنىكلىتىسەن، ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، مەن بىر ئادەم مائاش ئالىمەن، يارئەلى ئىككىڭلارنىڭ يېرىڭلار يوق، ئاپاڭ ئائىلە ئايالى، بىر كىشىلىك يېرى بار... ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاپاڭمۇ كېسەلچان بولۇپ قالدى.

ــ بولىدۇ ئاتا، مەن تىرىشىپ باقاي.

ــ بولىدۇ، ئۆتەلمىسەڭمۇ مەيلى، ئۆزۈڭنى بىر سىناپ كۆر.

ــ ئۆتكەندە سەن كۆكيارغا ئېلىپ بارىمەن دېگەنتىڭغۇ؟

ــ ئۆگۈنلۈككە ماڭمىز، ئۇ يەردە بوۋاڭ بىلەن بىر نەۋرە تۇغقىنىمىز بار.

ــ بوۋاممۇ بارامدۇ؟
ــ باربدۇ، يارئەلى ئاپاڭغا ھەمراھ بولۇپ قالىدۇ.
ــ يارئەلى يىغلايدىغان بولدى ـ دە.
ــ يىغلاپمۇ يۈرمەس.
ئاربدا نەچچە كۈن ھاۋا ئىسسىپ قار ئاساسەن ئېرىپ كەتكەچكە، قۇمتاغدا قار تېيىلىدىغان ئىشمىزمۇ يوق بولغانىدى. مەھەللىدىكى بالىلار قولىمىزغا بىردىن كالتەك ئېلىپ «كۆچ ـ كۆچ» توپ ئويناپمۇ زېرىككەندۇق، كەچتە بولسا تېلېۋىزوردا يەنىلا تەكرار فىلىملەر قويۇلاتتى، مۇشۇنداق كۈنلەردە يىراق تاغلىق كەنتكە بېرىش مەن ئۈچۈن تولىمۇ كۆڭۈللۈك ئىش ئىدى.
بۈگۈن سەھەردىلا كۆكيارغا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق، ھەقىقەتەن يىراقتىن كۆكۈچ كۆرۈنىدىغان تاغلار بارغانچە يېقىنلاشماقتا ئىدى. كۆكيار تاغلىرى تەڭرىتاغ تىزمىسىنىڭ شەرقي بۆلىكىگە جايلاشقان بولۇپ، كۆكيارنىڭ تۆۋىنىدىكى تاغ چالقان تېغى، كۆكيارنىڭ شەرقىدىكى تاغ كۆكيار تېغى دەپ ئاتىلاتتى.
مەن يول بويى ئەتراپنى بوۋامدىن سوراپ ماڭدىم. بىز تۆمۈرىولغا كەلگەندە، يۈك پويىزى شەرقىگە قاراپ كېتىۋاتقانىكەن. مەن پويىزنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم بولغاچقا، ۋاگونلارنى ساناپ باقتىم. كىچىك تېپتىكى ئاپتوبۇستىكى كۆكيارلىق كىشىلەر مېنىڭ ھەممە نېمىگە قىزىقىپ سوراشلىرىمغا ئېرىنمەستىن جاۋاب بېرەتتى، ئىككى رەت ئارقىمىزدىكى ئورۇندا مەندىن سەل پاكار بىر بالا ئولتۇرغانىكەن، ئىككىمىز ئوبدانلا تونۇشۇپ قالدۇق، ئۇ كۆكيارغا بارغاندا مېنى تاغقا ئاچىقماقچى بولدى، ئۇنىڭ ئىسمى قاھار ئىدى.

مەن تاغ دېسە ئېگىز - ئېگىز چوققىلار، زىچچىدە ئورمانلار بىلەن قاپلانغان دەپ ھېس قىلاتتىم. ئاپتوبۇس مەنزىلگە يەتكەندە، يالىڭاچلانغان يانتاق، جۇجەم، ئۆرۈك دەرەخلىرىگە قاراپ مەھەللىمىزنى ئەسلىدىم. تاغلىق يېزىغا كەلگەن بىرىنچى كۈنى ئەھلىمەھەللە بىلەن كۆرۈشمىز دەپ ئۆتتى.

تاغ ھاۋاسى سوغۇق بولۇپ، سوغۇق شامال يۈزلەرگە يىڭنىدەك سانجىلاتتى. كۆكيارداكى تۇغقىنىمىزنىڭ ئىسمى ھېيتئاخۇن ئىدى. ھېيتئاخۇن بوۋام قارا كۆز، قۇش بۇرۇن، مەڭزى قىزىل، چار ساقال، كۇچلۇكلۇكى مېڭىشلىرىدىنلا چىقىپ تۇرىدىغان يېشى ئاتمىشلارغا بېرىپ قالغان كىشى ئىدى.

— شەرىپىدىن ئەپەندى بولدۇم دەپ ئۇزۇن بولدى بۇ تەرەپلەرگە چىقمىغىلى، مانا بىر ئوبدان چىقىپسىلەر. كۆڭۈل ئاغرىقى بولۇۋاتقان شۇ يىللاردا تەتۇر قاراشتۇق، ئەمدى ياراشتۇق، مەنمۇ بازارغا بارغاندا سىلەرنىڭكىگە كىرىپ ئۆتىمەن، سىراجىدىن مالاكا، سەنمۇ مەندىن رەنجىمە...

مەن بۇرۇن تۇغقانلار ئارىسىدا بىر كىلىشمەسلىك بولغانلىقىنى پەملىدىم، نېمە بولسا بولسۇن، تۇغقانلار جەم بولدۇق. ھېيتئاخۇن بوۋام كەنجى ئوغلى ھېسامىدىن بىلەن بىللە تۇرىدىكەن. ھېيتئاخۇن بوۋامنىڭ مەن بىلەن تەڭ دېمەتلىك ئوغۇل نەۋرىسى يوق ئىكەن، بىز كەچتە تاغ ياپمىسى يەپ ئۇخلاپ قالدۇق.

سەھەردە تاغ شامىلىغا يۈزلىنىپ ئاتام ئىككىمىز يوغان - يوغان قورام تاشلىق قۇرۇق ئېقىنغا چۈشتۇق. ئاتام يىراقلارغا قارىغىنىچە، ھېيتئاخۇن بوۋام بىلەن بوۋاملار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى سۆزلەپ بەردى...

ــ شۇنچىلىك بىر ئېغىز گەپ بىلەنمۇ دۇشمەنلىشىپ قالىدىغان ئىش بولۇپتىكەن ــ ھە؟ ــ دېدىم مەن تەئەججۇپلىنىپ.

ــ شۇنداق، قېرى ــ ياش، ئەر ــ ئايال، ئۇرۇق ــ تۇغقان دېمەي دۇشمەنلەشكەن. ھەي، ئۇ چاغلاردا بىزمۇ قولىمىزغا قىزىل يەڭلىك تاقاپ، نەگە بار دېسە شۇ يەرگە بېرىپ، كىمنى ئوتتۇرىغا چىقار دېسە، شۇنى ئوتتۇرىغا تارتىپ چىقىرىپ يۇرۇپتىكەنمىز...

ــ سەن ھېيىتئاخۇن بوۋامنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ كۇرەش قىلمىغانسەن؟

ــ ياق، مېنىڭ خېتىم چىرايلىق بولغاچ مەن پۇتۇكچى ئىدىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاتاملار ئوتتۇرىسىدىكى ئىش بۇرۇنقى مىراس دەۋاسى. مانا ئەمدى ئاتام چوڭ بولغاچقا ئۆزى ئىزدەپ كەلدى، ھېيىتئاخۇن ئاكامنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئاتامغا قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىپ تۇرۇپتىكەن.

بىزنى ھېيىتئاخۇن بوۋامنىڭ چوڭ ئوغلى ھىممەت ئاتام چاقىرغىلى چىقتى، بىز چالا ئېرىگەن قارلارنى دەسسەپ مەھەللىگە قايىتتۇق. تاغنىڭ مېھرى دېگەن باشقىچە بولىدۇ ــ دە! بىز كۆكيارنىڭ چوڭ، تاتلىق ياڭقى، سېرىق سەۋزىسىدە قورۇلغان قورۇما بىلەن ناشتا قىلدۇق. ناشتىدىن كېيىن ھېيىتئاخۇن بوۋاملارنىڭكىگە قولۇم ــ قوشنىلىرى بىز بىلەن كۆرۈشكىلى كىرىشكە باشلىدى. مەن تالاغا چىقسام ھېيىتئاخۇن بوۋاملارنىڭ ئىشكى ئالدىدا قاھار تۇراتتى.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! تىنچلىقمۇ؟ ــ دېگىنىچە ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا چوڭلاردەك قول ئۇزىتىپ كەلدى.

ــ نېمىشقا ئۆيگە كىرمەيسىز؟

ـــ كېرەمنى ساقلاۋاتمەن.
ـــ كېرەم دېگەن كىم؟
ـــ دوستۇم، سىزمۇ بىرەمدە چىقىشىپ كېتىسىز. ئۇ سالغا ئاتىدىغانغا بەك يامان، بىرەمدە كېلىدۇ.
ـــ نەگە بارىمىز؟
ـــ قىشتا تاغقا چىقساق مەنىسىز، ياز بولغان بولسىغۇ ئاۋۇ تاغقا چىقىپ بىر ـ ئىككى كېلەر تۇتۇپ كېلەتتۇق.
ـــ كېلەر دېگەن نېمە؟
ـــ كېلەرنى بىلمەمسىز؟
ـــ ياق، شەكلى قانداق؟
ـــ كېرەم كېلىپ قالدى، هوي كېرەم، چاققان بول!
مەن كېرەم بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتۇم. كېرەم ئون بەش ياشلاردىكى كۆزلىرى كۆكۈچ، چېچى سارغۇچ، بويى ئېگىز، قاڭشارلىق، يۈزىدە سەپكۈنى بار، ئاغزى چوڭراق، كۈلۈمسىرەپ تۇرىدىغان بالا ئىدى.
ـــ قارا، كېرەم، شىرئەلى كېلەرنى بىلمەيدىكەن، سىلەرنىڭ ئۆيدە قۇيرۇقى بارمۇ؟
ـــ تۆت ـ بەش تال بار، لازىم بولسا بېرەي.
ـــ ياق، ماڭا لازىم ئەمەس، شىرئەلىگە كۆرسىتىپ قويايلى دېگەنتىم.
ـــ يۈگۈرۈپ كىرىپ ئاچقايمۇ ـ يە؟
ـــ بولدىلا، ۋاقىتنى ئىسراپ قىلمايلى، نەگە بارساق بولار؟
ـــ توشقان تۇتقىلى بارامدۇق، ياۋا كەپتەر تۇتقىلىمۇ؟
ـــ بولىدۇ، مەن قىلتاق، سالغا، رەگەتكىلىرىمنى ئاچىقىۋالاي.

قاهار يۇگۈرگىنىچە ئۆيى تەرەپكە كەتتى. كېرەمنىڭ يول باشلىشى بىلەن تاش بىلەن قوپۇرۇلغان ھويلا تاملىرىنى بويلاپ يۇقىرىغا قاراپ ماڭدۇق. بۇ يەردە ئۆيلەرمۇ تاشتىن، تونۇر، ئېغىل، ھاجەتخانىلارمۇ تاشتىن قوپۇرۇلىدىكەن. ئاجايىپ رەتلىك ۋە تەكشى تىزىلغان تاشلار كۆزدە شەھەردە باققاللار تىزىپ قويىدىغان قارا قوغۇندەك كۆرۈنەتتى، بىز سۇ ئامبىرىنىڭ شەرقىدىكى يول بىلەن يۇقىرىغا قاراپ مېڭىۋەردۇق. مەن كېرەمگە: «قاھارنى ساقلاپ تۇرايلى» دەپ بولغۇچە كەينىمىزدىن قاھارنىڭ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يۇگۈرۈپ كېلىۋاتقان تىۋىشى ئاڭلاندى.

بىز تاغ ئىچىگە خېلى ئىچكىرىلەپ قالدۇق، تاشلىق تاغنىڭ بىر ئەۋزەللىكى بەلگە قويۇپ قويغىلى، ماڭغان يولنى پەرق ئەتكىلى بولىدىكەن، قۇمتاغدا بولسا ئۇنداق ئەمەس، بىرئاز شامال چىقتىمۇ بولدى، ماڭغان ئىزىنىمۇ يوقىتىدۇ. بىز بۇ تاغلىق كەنت ھەققىدە پاراڭلىشىپ ھارمىدۇق، كېرەم سالغىسىنى چىقىرىپ «ھە» دېگىنى بىلەن تەڭ، بىر توشقانىنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بىز يۇگۈرۈپ بېرىپ توشقانىنى تۇتۇۋالدۇق، قاھار پىچىقىنى چىقىرىپ بوغۇزلىدى.

ــ كەچتە، بىزنىڭكىدە شىرئەلىنى مېھمان قىلايلى، ــ دېدى كېرەم.

ــ مەن ئاپامغا دەپ قويغان، بىزنىڭكىدە مېھمان بولىدۇ، ــ دېدى قاھار.

ــ سىلەرنىڭكىدە ئەتە، ــ دېدى كېرەم توشقانىنىڭ تېرىسىنى سويۇۋېتىپ.

بىز ئانچە ئېگىز بولمىغان بىر ئېدىرغا چىقتۇق، يىراقتىكى تۆمۈرىيولدا بىر پويىز بىر تال يىلاندەك

كېتىۋاتاتتى. مەن تېخىمۇ يىراقلارغا نەزەر سالدىم، بۇ يەردىن قۇمتاغنى كۆرگىلى بولمايتتى.

ــ بىز قۇمتاغدا تۇرۇپ قارىساق بۇ تاغلار شۇنداق ئېنىق كۆرۈنىدۇ، نېمىشقا قۇمتاغ كۆرۈنمەيدۇ؟ ــ دېدىم مەن ھەيران بولۇپ.

ــ قىشنىڭ ھاۋاسى تۇمانلىق بولغاچقا كۆرۈنمەيدۇ، بەلكىم ياز ۋە كۈزدە كۆرۈنۈشى مۇمكىن، مەن دىققەت قىلماپتىمەن، سەنچۇ قاھار، ــ دېدى كېرەم يىراقلاردىن كۆزىنى ئۈزمەي.

مەن بۇ ئىككى بالا بىلەن ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قالدىم. ياۋا كەپتەرگە دان چېچىپ قويغان يەرگە بىرمۇ كەپتەر كەلمىگەچكە، كەپتەر تۇتالمىدۇق. تاغلىق كەنتتىكى كۈنلىرىم ناھايىتى ئەھمىيەتلىك ئۆتمەكتە ئىدى.

3. قارچىغا ۋە ئوۋچى بوۋاي

تاغ ھاۋاسى سوغۇق بولسىمۇ، بۇ يەردىكى مېھرى ئىسسىق بالىلار بىلەن چىقىشىپ كەتكەچكە سوغۇقمۇ بىلىنمىدى. مېنىڭ ئەنسىرەيدىغىنىم بوۋامنىڭ «ئەتە كېتىمىز» دەپ قېلىشى ئىدى. بوۋامىلارمۇ ئۆتمۈش ھەققىدە قىزىق ـ قىزىق پاراڭلارغا چۈشۈپ كەتكەنىدەك قىلاتتى، بۇ يەردىكى تاشلار مېنى ئۆزىگە رام قىلىۋالدى، بەزى تاشلارنى قولۇمغا ئېلىپ سىلاپ باقاتتىم.

ــ تاش يىغامسىز؟ ــ دەپ سوراپ قالدى بىر كۈنى كېرەم.

ــ كۆزۈمگە چىرايلىق كۆرۈندى، تۇتۇپ باقتىم، ــ دېدىم سەل خىجىل بولۇپ.

ــ بۇ يەردە تاش كۆپ، ھەممە يەر تاش، مەن يىغىپ

قويغان هەر خىل تاشلار بار، كەچتە بىزنىڭ ئۆيگە بارغاندا خالىغانچە ئېلىۋېلىڭ، — دېدى كېرەم ئۆيگە چاقىرىپ قويغانلىقىنى ئەسكەرتىپ.

— ئۇنداق قىلسام قانداق بولىدۇ، — دېدىم ئوڭايسىزلىنىپ.

— قاھاردىمۇ بار، ئۇمۇ بېرىدۇ... ھوي قاھار، ئۆتكەنكى تاشلىرىڭ بارمۇ؟

قاھار بىر قورام تاشنىڭ كەينىگە ھاجەتكە كەتكەندى، ئۇ يېنىمىزغا كېلىپ:

— تاش دېگەن كۆپقۇ؟ شىرئەلىگە ھەممىنى ئالمەن دېسىمۇ بېرىمەن. ئەتە، تاشچى داۋىنىغا بارايلى، ئۇ يەردىن بىلەي تاش ئەكېلەيلى.

— بولىدۇ، شىرئەلى چىدىسىلا بارايلى.

— چىدايمەن، مېنى سىلەر ھۇرۇن كۆرۈۋاتامسىلەر نېمە؟ — دېدىم سەل نارازى بولۇپ.

— ئارىلىق يىراقراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە تاش كۆتۈرۈپ كېلىدىغان گەپ.

— چاتاق يوق.

— قاسىم ئوڭچى كېلىۋاتىدۇ، — دېدى كېرەم يىراقتىن قولىغا بىر قۇشنى قوندۇرۇۋالغان بوۋاينى كۆرسىتىپ.

— ئۇنىڭ بىلەن بىللە مېڭىپ باقامدۇق؟

— قويە ئۇ قېرىنى، قارچىغىسى توشقان ئالالمىسا بىزدىن كۆرۈپ «سىلەر توشقانىنى ئۇركۈتۈۋەتتىڭلار، قارچىغامنى قورقۇتۇۋەتتىڭلار...» دەپ كايىپ كېتىدۇ.

— ئۇنىڭغۇ بىرەر توشقان ئوۋلاپ كەلگىنىنى مەن كۆرمىدىم، بەلكىم بىرەر يەرگە تۇزاق قۇرۇپ قويغان بولسا شۇ يەرگە ماڭغاندۇ ھەرقاچان.

ــ نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇ قوشۇلسىلا ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىپ باقايلى، شىرئەلىمۇ قىزىقىدۇ مېنىڭچە؟

قاسىم ئوۋچى دېگەن كىشى بىزنىڭ ئۇدۇلىمىزغا كەلگەندە ئۇنىڭغا قىزىقىپ سەپسالدىم، ئۇ يېشى ئاتمىشتىن هالقىغان، پىت كۆز، ياپما قاپاق، كېپىنەك بۇرۇن، ياپىلاق يۈز كىشى بولۇپ قارىماقتا تېتىك كۆرۈنەتتى، قولىدىكى قارچىغىسى بولسا هەدەپ پۈتىدىكى تاسمىنى چوقۇلايتتى، قورسىقى ئاچقان بولسا كېرەك، ئەتراپقىمۇ تىنماي قارايتتى.

ــ تۇماغىسىنى كىيدۈرمەپسەنغۇ قاسىم ئاتا، ــ دېدى قاهار قارچىغىغا سىنچىلاپ قاراپ.

ــ بۇ تەۋەلەردە توشقان يوق، سەل تۇرۇپ كىيدۈرىمەن، نېمە ئاسماندىن چۈشكەندەك بۇ يەردە يۈرىسىلەر؟

ــ هېيتئاخۇن بوۋامىلار نىڭكىگە كەلگەن بۇ ئاغىنىمىزغا چىرايلىق تاش تېرىپ بېرىمىز دەپ كەلگەنىدۇق.

ــ مۇنداق دەڭلار، مەن بىلەن ئاۋۇ تاغنىڭ ئۇ يېنىغا ئۆتسەڭلار تاش دېگەن شۇ يەردە، هەر تاش، هەر تاش...

ــ ئۇنداق بولسا ماڭايلى.

يول بويى ئوۋچى بوۋاي بىزگە قىزىق ـ قىزىق ئىشلارنى سۆزلەپ بەرگەچ، قارچىغىسىنىڭ تۇماغىسىنى كىيدۈرۈپ ماڭدى. «قولى تالمىدىمىكىنە!» دېگۈم كېلىپ ئىچىم سىقىلىپ كەتتى، دېگەندەك ئۇ بوۋاي كۆرسەتكەن جايدا هەقىقەتەن رەڭدار تاشلار كۆپ ئىكەن.

ــ قاسىم ئاتا، قاسىم ئاتا، قارا، ئاۋۇ يەردە توشقان بار ئىكەن، ــ دېدى كېرەم هاياجانلىنىپ.

ــ قېنى، قېنى، هە كۆردۈم، سىلەر جىم تۇرۇڭلار... ئوۋچىنىڭ ياپما قاپاقلىرى ئىچىدىكى ئۆتكۈر

كۆزلىرى توشقاننى كۆرگەن زامان چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى ـ دە، كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى. ئۇ قارچىغىنى شۇنداق قويۇۋېتىشىگە قارچىغا ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ توشقانغا ئوقتەك ئېتىلدى. كۆز يېتىم يەردە توشقانىنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، قارچىغا ھەدەپ كۆتۈرۈلۈشكە ئۇرۇناتتى، ئۇۋچى بولسا ئۆزىنىڭ يېشىغا ماس كەلمىگەن چاقىقانلىق بىلەن يۈگۈرەيتتى، بىزمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ يۈگۈردۇق، ئويلىمىغان يەردىن قاسىم بوۋاي بىر تاشنى دەسسۈپلىپ تاغ يامىزىلىغا سىيرىلىپ چۈشۈپ كەتتى، بىز جايىمىزدا داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدۇق.

ــ قاسىم ئاتا، ھوي قاسىم ئاتا!ــ دەپ توۋلىدى قاھار. بىز يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ يېنىغا بارساق ئۇ ۋاي ـ ۋايلاپ يېتىپتۇ، ئۇنىڭ پۇتى قايرىلىپ كەتكەن، قولىنى تاش قىيىۋەتكەنىدى.

ــ تېز توشقاننى ئېلىۋېلىڭلار!ــ دېدى ئۇ.

ــ قارچىغا چوقۇلىمامدۇ؟

ــ راست، ئۇمۇ بار گەپ، مېنى يۆلەڭلار.

بىز ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدۇق، ئۇ بىزنىڭ ياردىمىمىزدە ئاقساپ مېڭىپ قارچىغىنىڭ يېنىغا كەلدى، قارچىغا توشقانىنىڭ گۆشىنى تىتىپ مەززە قىلىپ يەۋاتاتتى.

ــ ھەي، قورسىقىنى توقلىۋالدى ـ دە، بۇ جانىۋار،ــ دېدى قاسىم بوۋاي.

ــ قورسىقىنى توقلىۋالسا نېمە بولىدۇ؟ــ دېدىم بېشىغا تۇماغا كىيگۈزۈلگەن قارچىغىغا قاراپ.

ــ ئىككىنچى قېتىملىق ئوۋغا قىزىقمايدۇ ئەمدى،ــ دېدى ئۇ چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ، ئارقىدىنلا قارچىغىغا قولىنى ئۇزىتىپ «كەل، كەل» دېۋىدى، قارچىغا ئۇنىڭ

قولىغا قوندى ـ دە، شۇ تەرىقىدە كېرەمنىڭ يۆلىشى بىلەن ماڭدى.

قاسىم ئوۋچى پۇتىنىڭ ئاغرىقىغا باقماي، ئولجا بارمىكىن دەپ ئەتراپقا قاراپ كېتىۋاتاتتى.

4. بىلەي تاش

كۇنلىرىم مەن ئويلىغاندىنمۇ مەنىلىك ئۆتمەكتە ئىدى، كۇندۇزى قاھارلار بىلەن ئويناپ ھېرىپ كەتكەچكە بالدۇرلا ئۇخلاپ قالاتتىم. بوۋاملار مېنى ناشتىلىققا يېقىن ئويغىتاتتى، ئاتام مېنىڭ كۆڭۈللۈك ئوينىغىنىمدىن مەمنۇن ئىدى، ئۆزى بولسا كونا ساۋاقدىشى سايىم مۇئەللىم بىلەن مۇڭدىشاتتى، ئۇلارنىڭ زادىلا گېپى تۈگىمەيتتى، مەن بولسام يىغقان تاشلىرىمنى، يەنى كۆكيارلىق دوستلىرىم بەرگەن ھەر خىل تاشلارنى ھېيتئاخۇن بوۋام بەرگەن خالتىغا سېلىپ ساقلايتتىم.

بۈگۈنمۇ ناشتا قىلىپ بولۇشۇمغا، قاھار بىلەن ھەببۇل چاقىرغىلى كەپتۇ. ھېيتئاخۇن بوۋام ئۇلارغا:

ــ شىرئەلىنى زېرىكتۈرۈپ قويماڭلار بالىلىرىم جۇمۇ!ــ دېدى.

ــ زېرىكتۈرمەيمىز.

ــ بۈگۈن نەگە بارىسىلەر؟

ــ بىلەي تاش ئالغىلى بارايلىمىكىن دەۋاتىمىز،ــ دېدى قاھار.

ــ ياخشى ئويلاپسىلەر، بىلەي تاش ھەربىر ئۆيدە بولمىسا بولمايدىغان جابدۇق، توختاپ تۇرۇڭلار.

ھېيتئاخۇن بوۋام قازناق ئۆيىگە كىرىپ كېتىپ، بىر بولقا بىلەن يەنە بىرنەرسىنى ئاچىقتى ۋە ھەببۇلغا تەڭلەپ:

— سەن بۇنى ئىشلىتىشنى بىلىسەنغۇ؟ — دېدى.

— بىلىمەن، بۇنى بىلمىسەم قادىر تاشچىنىڭ نەۋرىسى بولالايمەنمۇ؟!

— شىرئەلىگە تازا ئوبدان بىلەي تاشتىن بىر - ئىككىنى يونۇشۇپ بېرىڭلار، ئەمما دىققەت قىلىڭلار، قولۇڭلارغا بولقا ئۇرۇۋالماڭلار، شىرئەلى كۆزىگە تاش چاچرىتىۋالمىسۇن، — دېدى.

بىز تاغدىن - باغدىن پاراڭلىشىپ ئۇلار دېگەن مەنزىلگە يېتىپ كەلدۇق. قار تەلتۆكۈس ئېرىپ بولمىغان بولغاچقا، تاشچى ئۇستام چىقمىغانىكەن. بۇ يەردە ھەر خىل تاش ماتېرىياللىرىنىڭ يېرىم پۈتكەنلىرى، بۇزۇلغانلىرىنىڭ پارچىلىرى تۇراتتى.

— بۇرۇن بۇ يەر بەك ئاۋات ئىكەنمىش، — دېدى قاھار ئەتراپتىكى تاشلارنى كۆرسىتىپ.

— تۈگمەن تېشى، يارغۇنچاق، تاش تۇلۇق، تاش ھاۋانچا، تاش پەلەمپەي... قاتارلىقلار ياسىلىدىكەنمىش، بوۋاممۇ مۇشۇ يەردە بىزنىڭ ئۆيدىكى يارغۇنچاقنى ئۆزى ياسىغانىكەن، — دېدى ھەببۇل.

— قاچانلاردىن باشلاپ تاش مەيدانى بولغاندۇ بۇ يەر، — دېدىم ئەتراپقا قاراپ.

— بوۋامنىڭ دېيىشچە، — دېدى ھەببۇل قولىدىكى بولقا بىلەن بىر يالپاق تاشنى ئۇرۇپ، — بوۋامنىڭ بوۋىسى بەگلەرگە تاشچىلىق قىلغىلى بۇ يەرگە كەلگەنىكەن، بوۋام: «بىزنىڭ ئاتا - بوۋىمىز بۇ يەرگە كەلگىنىگە تۆت يۈز يىللار بولغاندۇ» دەيدۇ.

— ئوهوي، شۇنچه ئۇزۇن يىل بويتۇمۇ؟ — دېدى قاهار ھەببۇلغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ.
— بوۋام شۇنداق دەيدۇ، يالغان بولسا ئۆزۈڭ سوراپ باق.
— شۇنچه يىلدىن بېرى بۇ تاشلار ھېلىمۇ تۇگەپ قالماپتۇ - ھە! — دېدىم مەنمۇ قىزىقىپ.
— تاغ تۇرسا، قاراڭ، ئاۋۇ يەرلەر بۇرۇن ئاۋۇ يەردەك ئېگىز ئىدىرلىق ئىكەنمىش، — دېدى ھەببۇل.
— يېتىپ يېسەڭ تاغمۇ توشمايدۇ دېگەن گەپ بارغۇ؟ بۇنداق زايە قىلىۋەتسەك بولمايدۇ، — دېدى قاهار.
— سەن بىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىزنى تاشلارنى زايە قىلىۋەتتى دېمەكچىمۇ؟
— ياق، زامانىۋى تاشچىلىق قىلىدىغان ئۇسكۇنىلەر بولغان بولسا دەيمىنا.
— ناھىيەدە جىققۇ؟ مۇشۇ يەرگە كەلگۈچە يول بويىدا گىرانىت تاشلارنى پىششىقلايدىغان زاۋۇتلارنى كۆپ كۆردۈم، — دېدىم مەن.
— بازارغا بارغاندا كۆرىمىز، ئاڭلىساق ئۇلار تاشنى ھەرىدە ھەرىلەيدىكەنغۇ؟
— ھوي، پاراڭ بىلەن بولۇپ كېتىپ بىلەي تاش ئېلىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمىز، — دېدى قاهار.
— كېرەم كەلگەن بولسا بولاتتى، كەرچىدىكى تۇغقانلىرىنىڭكىگە كېچە كېتىپتۇ، — دېدى ھەببۇل.
— كېرەمغۇ: «شىر ئەلگە بېرىدىغانغا بىزنىڭ ئۆيىدە تەييار بىلەي تاش بار» دېگەنىدى، شىر ئەلى، ئۇنىماي تۇرۇۋالدىڭىز - دە...
— مەن كونا ئەدەبىيات كىتابتىن «بىلەيچى بوۋاي» دېگەن ھېكايىنى ئوقۇغان، بىلەي تاشنىڭ قەدرىنى بىلىمەن، شۇڭا، ئۆزۈم ئۆز قولۇم بىلەن چوقۇپ باقاي دېدىمغۇ؟

ـــ سىز ئۇنداق ئاسان چىقىرالمايسىز، مەن بوۋامغا يارەملىشىپ باققان، بىلىمەن. دىققەت قىلمىسىڭىز بولقىنى قولىڭىزغا ئۇرۇۋالىسىز، ـــ دېدى ھەبىبۇل.

ھەبىبۇل بىر دەمدە ئىككى بىلەي تاشنى ھەر ھالدا خىش چوڭلۇقىدا تەييارلىدى. بىز بىلەي تاشنى ئېلىپ كەينىمىزگە ياندۇق. يولدا ئۇلار ئېلىۋالغان ياڭاقنى چېقىپ يەپ، سۇداندىكى مۇزلاپ كەتكەن چاينى ئىچتۇق. بىلەي تاشنى بىر كونا خالتىغا سېلىپ، ئۇنى ئۇزۇنلۇقى بىر يېرىم مېتىرچە كالتەكنىڭ ئوتتۇرىغا ئېسىپ، بىر ئۇچىنى مەن، يەنە بىر ئۇچىنى قاھار كۆتۈردۇق. يىراقتىن قارىسا تۆزلەڭلىك كۆرۈنگەن بۇ يەر تاشلىقتىكى جىرا ئىدى، جىرادىن ئۆتكەندىلا ئېگىز تاغلار كۆرۈنەتتى. بۇ يەرنىڭ قانچىلىك گۈزەل ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس ئىدى. بىز مەھەللىگە كەلگەندە، بىزنى ساقلاپ تۇرغان كىچىك بالىلار قولىمىزدىكى كالتەكنى ئېسىۋالغان خالتىغا قارايتتى.

بوۋام بىز ئەكەلگەن بىلەي تاشنى كۆرۈپ «ياخشىسىنى تاللاپسىلەر» دەپ ماختاپ كەتتى.

ـــ ئۆيدە بىلەي تاش بولمىسا بولمايدۇ، ھەقىقەتەن يارايسىلەر، ـــ دېدى ئاتام.

بىز بىلەي تاش ھەققىدە پاراڭلىشىۋاتقاندا ھەبىبۇلنىڭ بوۋىسى «گۇس ـ گۇس» دەسسەپ يېنىمىزغا كەلدى ـ دە:

ـــ ھىم، سىلەر كۇنىپىتىشتىكى يېرىم تۇگمەن تېشى ياتقۇزۇلغان ئېدىردىن ئاپسىلەر ـ ھە، ـــ دېدى بىلەي تاشقا قاراپ. دېمىسىمۇ بىز شۇ يەردىن ئالغانىدۇق.

ـــ قانداق بىلدىڭ، بوۋا؟ ـــ دېدى ھەبىبۇل.

ــ مەن بىلمىسەم كىم بىلىدۇ. قارا، قوللىرىم شۇ تاشلىقتا تاشتەك قېتىپ كەتكەن مېنىڭ. بەللىرىممۇ شۇ. ئۆمرۈمنىڭ تەڭدىن تولىسى شۇ تاشلىقتا ئۆتتى، قەيەردىن قانداق تاش چىقىدىغانلىقىنى بىلمەي قالىمەنمۇ؟ ياخشى تاش تاللاپسىلەر، ھە، بۇنى ماڭۇ يەردىن باشلاپ سەل سىلىقلىتىۋەتسەك بولغۇدەك. ھېيتئاخۇن، قەلەم بارمۇ؟ ــ ئۇ شۇنداق دەپ قولۇمدىكى بولقىنى ئېلىپ بىلەي تاشنى ئۆرۈپ كۆردى. قەلەمنى ئېلىپ بىر دەمدە شۇنداق ئەپچىللىك بىلەن قېلىپتا چىققاندەك قىرلىق ۋە سىلىق قىلىۋەتتى.

ــ ئۇستا دېگەن ھامان ئۇستىدە، ــ دېدى ھېيتئاخۇن بوۋام.

بىز مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ياڭاقلىق باغدىكى مۇزدا مۇز تېيىلىپ ئويناش ئۈچۈن چىقىپ كەتتۇق.

5. كېيىك

كۆكيارغا كەلگىنىمىزگە تۆت كۈن بولدى، بۈگۈن سەھەردىلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم، ھېلىقى بىلەي تاشقا ھېيتئاخۇن بوۋاملارنىڭ قىڭغىقىنى سۇركەپ، بىلەي تاشنىڭ ئۇستىنى سىلىقلاشنى داۋاملاشتۇردۇم.

ــ بولدى، قىڭغاقنى ئۇپرىتىۋەتمە، ــ دېدى بوۋام.

ــ بۇ قىڭغاقنى يۇقىرىقى تاشئۆيدىكى تۆمۈرچى ئۇستام سوققان، پۈتۈنلەي پولاتتىن سوقۇلغان، ھېچقىسى يوق، ــ دېدى ھېيتئاخۇن بوۋام.

ــ ئۆيگە قايتقاندا ئەمدى چاقچىغا قىڭغاق ــ پىچاقلارنى چاقلاتمايدىغان بولدۇق، بوۋا. ئاپامۇ خۇشال بولۇپ كېتىدىغان بولدى.

ــ شۇنداق بولمايچۇ...

قاھار بىلەن كېرەم كىرىپ كەلدى، ئۇلار مەشىنىڭ يېنىدىكى كىچىك ئورۇندۇقلاردا مېنىڭ قىڭراقنى بىلىشىمگە قاراپ ئولتۇردى ھەمدە قىڭراقنى بىلەيگە قانداق سۇركەشنى ئۆگەتتى. مەن كېرەمنىڭ تۇنۇگۇن نەگە بارغانلىقىنى سورىغانىدىم، كېرەم:

ــ تۇنۇگۇن كېچە كىچىك ئاتام بىلەن كەرچىگە بېرىپ كەلدۇق، يولدا كېيىكلەر شۇنداق جىق ئۇچرىدى، ــ دېدى.

ــ شۇنداق، ــ دەپ چۈشەندۈردى ھېيتئاخۇن بوۋام، ــ ئون نەچچە يىلدىن بۇيان ھېچكىمگە كېيىك ئوۋلىغىلى قويمىدى ئەمەسمۇ! بۇ بەك ياخشى بولغىنى، بىر يۇرتتا بىر خىل ھايۋان يوقىسا بىر خىل كېسەل تارقىلارمىش، كېيىك ناھايىتى تۇيغۇن، چېچەن ھايۋان، ئۇ چۆل ـ جەزىرىدە ياۋا ئۆت ـ چۆپلەرنى يەپ، قاقسۇلارنى ئىچىپ يۇرۇۋېرىدۇ.

ــ تۇنۇگۇن بىر كېيىك ئىككى ئوغلىقىنى ئەگەشتۈرۈپ ئاۋۇ يالپاق تاشنىڭ يېنىدىكى ئويمانلىقتا ئوتلاۋېتىپتىكەن، ئوغلىقىنى تۇتۇۋالغان بولسام دەپ كەتتىم، ــ دېدى كېرەم.

ــ مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىغىلا كېلىدىغان بوپتۇ ـ دە؟ ــ دېدى ھېيتئاخۇن بوۋام.

ــ شۇنداق، بىزمۇ ھەيران قالدۇق.

ــ ئەمىسە، كېيىك راستىنلا كۆپىيىپتۇ، بۇ گېپىڭنى قاسىمئاخۇن ئاڭلاپ قالمىسۇن، بولمىسا تۇزاق قۇرۇپ بولسىمۇ تۇتۇۋالىدۇ.

ــ كېيىك دېگەن قوغدىلىدىغان ھايۋان، ئۇنىڭغا چېقىلسا بولماس.

ــ مەن بىلمىسەم كىم بىلىدۇ. قارا، قوللىرىم شۇ تاشلىقتا تاشتەك قېتىپ كەتكەن مېنىڭ. بەللىرىمۇ شۇ. ئۆمرۈمنىڭ تەڭدىن تولىسى شۇ تاشلىقتا ئۆتتى، قەيەردىن قانداق تاش چىقىدىغانلىقىنى بىلمەي قالمەنمۇ؟ ياخشى تاش تاللاپسىلەر، ھە، بۇنى ماڭۇ يەردىن باشلاپ سەل سىلىقلىتىۋەتسەك بولغۇدەك. ھېيتئاخۇن، قەلەم بارمۇ؟ ــ ئۇ شۇنداق دەپ قولۇمدىكى بولقىنى ئېلىپ بىلەي تاشنى ئۆرۈپ كۆردى. قەلەمنى ئېلىپ بىر دەمدە شۇنداق ئەپچىللىك بىلەن قېلىپتا چىققاندەك قىرلىق ۋە سىلىق قىلىۋەتتى.

ــ ئۇستا دېگەن ھامان ئۇستىدە، ــ دېدى ھېيتئاخۇن بوۋام.

بىز مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ياڭاقلىق باغدىكى مۇزدا مۇز تېيىلىپ ئويناش ئۈچۈن چىقىپ كەتتۇق.

5. كېيىك

كۆكيارغا كەلگىنىمىزگە تۆت كۈن بولدى، بۈگۈن سەھەردىلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم، ھېلىقى بىلەي تاشقا ھېيتئاخۇن بوۋاملارنىڭ قىڭغىقىنى سۇركەپ، بىلەي تاشنىڭ ئۇستىنى سىلىقلاشنى داۋاملاشتۇردۇم.

ــ بولدى، قىڭغاقنى ئۇپرىتىۋەتمە، ــ دېدى بوۋام.

ــ بۇ قىڭغاقنى يۇقىرىقى تاشئۆيدىكى تۆمۈرچى ئۇستام سوققان، پۈتۈنلەي پولاتتىن سوقۇلغان، ھېچقىسى يوق، ــ دېدى ھېيتئاخۇن بوۋام.

ــ ئۆيگە قايتقاندا ئەمدى چاقچىغا قىڭغاق ــ پىچاقلارنى چاقلاتمايدىغان بولدۇق، بوۋا. ئاپامۇ خۇشال بولۇپ كېتىدىغان بولدى.

— شۇنداق بولمايچۇ...

قاھار بىلەن كېرەم كىرىپ كەلدى، ئۇلار مەشنىڭ يېنىدىكى كىچىك ئورۇندۇقلاردا مېنىڭ قىڭراقنى بىلىشىمگە قاراپ ئولتۇردى ھەمدە قىڭراقنى بىلەيگە قانداق سۈركەشنى ئۆگەتتى. مەن كېرەمنىڭ تۇنۇگۇن نەگە بارغانلىقىنى سورىغانىدىم، كېرەم:

— تۇنۇگۇن كېچە كىچىك ئاتام بىلەن كەرچىگە بېرىپ كەلدۇق، يولدا كېيىكلەر شۇنداق جىق ئۇچرىدى، — دېدى.

— شۇنداق، — دەپ چۈشەندۈردى ھېيتئاخۇن بوۋام، — ئون نەچچە يىلدىن بۇيان ھېچكىمگە كېيىك ئوۋلىغىلى قويمىدى ئەمەسمۇ! بۇ بەك ياخشى بولغىنى، بىر يۈرتتا بىر خىل ھايۋان يوقسا بىر خىل كېسەل تارقىلارمىش، كېيىك ناھايىتى تۈيغۇن، چېچەن ھايۋان، ئۇ چۆل - جەزىرىدە ياۋا ئۆت - چۆپلەرنى يەپ، قاقسۇلارنى ئىچىپ يۇرۇۋېرىدۇ.

— تۇنۇگۇن بىر كېيىك ئىككى ئوغلىقىنى ئەگەشتۈرۈپ ئاۋۇ ياليپاق تاشنىڭ يېنىدىكى ئويمانلىقتا ئوتلاۋېتىپتىكەن، ئوغلىقىنى تۇتۇۋالغان بولسام دەپ كەتتىم، — دېدى كېرەم.

— مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىغىلا كېلىدىغان بوپتۇ - دە؟ — دېدى ھېيتئاخۇن بوۋام.

— شۇنداق، بىزمۇ ھەيران قالدۇق.

— ئەمىسە، كېيىك راستىنلا كۆپىيىپتۇ، بۇ گېپىڭنى قاسىمئاخۇن ئاڭلاپ قالمىسۇن، بولمىسا تۇزاق قۇرۇپ بولسىمۇ تۇتۇۋالىدۇ.

— كېيىك دېگەن قوغدىلىدىغان ھايۋان، ئۇنىڭغا چېقىلسا بولماس.

ــ هىم، كېچىده بېرىپ ئىنس ـ جىنغا تۇيدۇرماي تۇتۇپ كەلسە كىم بىلىدۇ دەيسەن. مەن بىلىپ تۇردۇم، ئۇ ئۆتكەن يىلىمۇ كەم دېگەندە بىرنەچچە كېيىك ئوۋلىۋالدى، ئۇنداق قىلمىسا بولاتتى، يا بۇنى بىرىگە دېگىلى بولمىسا...

بىز سىرتقا ئويىنغىلى چىقىپ، ئۇششاق بالىلار بىلەن ئويىنغىمىز كەلمەي مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىدىكى تاشلىققا چىقتۇق، ھاۋا خېلى ئىسسىپ قالغان بولۇپ، تاغ شامىلى يوق ئىدى. خىيالىم كېيىكتە قالدى، كېيىك دەپ تولا ئاڭلىدىم، «ئادەم ۋە تەبىئەت» پىروگراممىسىدا كۆپ كۆردۇم، ئەمما ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ باقمىغانىدىم، مەن كېرەمگە:

ــ كېرەم، سەن دېگەن ھېلىقى يالپاق تاش قەيەردە؟ ــ دەپ سورىغانىدىم، ئۇ شەرق تەرەپتىكى بىر تاغنى كۆرسىتىپ «ئاۋۇ دۆڭنىڭ كەينىدە» دەپ ئېڭىكى بىلەن ئىما قىلدى.

ــ بېرىپ باقامدۇق؟ ــ دېدىم مەن.

ــ ھەببۇل كەلسۇن، ئۇچىمىز پاراڭ بىلەن بىردەمدە بېرىپ قالىمىز.

ــ كېچىده تاغ ئىچىده يول ماڭساڭلار قورقمامسىلەر؟ ــ دېدىم كېرەمگە.

ــ تاغ ياقىلاپ ماڭمىمىز، ئاسماندىكى يۇلتۇزلار ھەمراھ بولىدۇ، ــ دېدى ئۇ چوڭلاردەك سۆزلەپ.

ــ ھەببۇل ئەجەب كەلمەيدىغۇ؟ نېمە بولغاندۇ ئۇنىڭغا؟ ــ قاھار تىت ـ تىت بولۇپ مەھەللە تەرەپكە بويۇندىدى.

بىز شۇنداق دەپ تۇرغاندا، ھەببۇل سۇدانىنى كۆتۈرۈپ يۈگۈرگىنىچە ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يېتىپ

كەلدى، ئۇ تەرلەپ كەتكەنىدى. ئۇ كېلىشىگىلا، كېرەم:
ــ نېمانچە كېچىكىسەن؟ ــ دېدى.
ــ قويلار چىقىپ كېتىپ يا توسۇيالمايمەن. ھەي، ئەجەب جىلە قىلدى، بۇياققا توربسام ئۇياقىقا قاچىدۇ... شۇڭا ھايال بولۇپ قالدىم.
كېيىك ھەققىدە بولۇۋاتقان گەپلەرگە قىزىقىپ كونا ئەدەبىيات دەرسىدىكى «ئوۋچى ئەسلىمىلىرى» ناملىق ھېكايە ئېسىمگە كېلىپ قالدى، ئاتام ھەرقانداق دەرسلىك كىتابنى ساقلايتتى، تولۇقسىزنىڭ 6 ـ يىللىقىدا كونا ئەدەبىيات دەرسلىكىدىكى تېكىستلەرنى تولۇق ئوقۇپ بولغانىدىم، ھېكايىدىكى ئوۋچىنىڭ كېيىك ئوۋلىماس بولۇپ قالغانلىقى ماڭا چوڭقۇر تەسىر قىلىپ، كېيىككە بۆلەكچىلا ھېرىسمەن بولۇپ قالغانىدىم. كېيىك سەكرەشكە ماھىر، كېيىكنىڭ سەكرەپ ئويناقلىغىنىنى بىر كۆرۈۋالغان بولسام... ئىسىت، بۇگۈن كۆرۈشكە نېسىپ بولارمۇ؟ بىز كېرەم ئېڭىكى بىلەن ئىما قىلغان ھېلىقى يالپاق تاشقا كېلەي دېمەيتتۇق، مەن ئۇنىڭدىن:
ــ بايا، ئاۋۇ دۆڭدىن ئۆتسەكلا بارىمىز دېۋىدىڭ، دۆڭگىمۇ كەلدۇق. قەيەردە ئۇ يالپاق تاش؟ ــ دېدىم مەن تەقەززا بولۇپ. بىز ئەمدى ئۆزئارا سىزلىشىپ يۈرمەي، تاغ پەدىسىدە سەنلىشىپلا كەتتۇق.
ــ ھېرىپ قالدىڭمۇ، ئاداش، ــ دېدى كېرەم سەل خىجىل بولغاندەك قىياپەتتە.
ــ ياق، مەن...
ــ كېلىپ قالدۇق، ئەنە ئاۋۇ كۆرۈنگەن قىيا شۇ. تاغ باغرىدا ئوت ـ چۆپى بولۇق بىر ئويمانلىق بار ئىكەن. كېيىكلەر شۇ يەردە ئوتلايدىكەن، ــ دېدى كېرەم ئەتراپقا ماھىر ئوۋچىلاردەك نەزەر سېلىپ.

بىز يەنە ماڭدۇق، نەچچە كۈندىن بېرى مەنمۇ تاشلىق يولدا تولا ماڭغاچقا، تاشلىقتا مېڭىشنىڭ ئېپىنى خېلى بىلىۋالغانىدىم، شامال قارشى تەرەپتىن يۈزىمىزگە ئۇرۇلاتتى. ھەببۇل سۇدانىنى ماڭا ئۆزىتىپ:

— كېلەر تۇتقىلى چىقىقاندا شىرئەلى بولغان بولسا چىدىماي قالاتتى ـ ھە! — دېدى قاھارغا قاراپ.

— راست، بىز يازدا كېلەر تۇتمىز دەپ ئاۋۇ ئاقباش تاغلارغا قەدەر ماڭمىز. يازدا ئىسسىقتا باش تىققۇدەك بىر سايە تاشلايدىغان دەرەخ يوق دېگىنە، تەرلەپ ـ تەپچىرەپ كېتىمىز.

— بۇلتۇر يازدا تۇغقانلارنى يوقلاپ بىز مۇشۇ تاغنىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتتۇق. ھەي، ئۇ تاغنىڭ ھەممە يېرى قارىغاي، يېشىلچىلىق ئىكەن. بىزنىڭ بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنلا تاقىر ئەمەسمۇ! — دېدى كېرەم.

— ئۇ يەرنىڭ سۈيى مولدۇر ھەرقاچان، — دېدىم مەن.

— ئۇنى بىر دېمە، يامغۇر كۈندە ياغىدۇ دېسە لاپ كېتەر، ھەپتىدە بىرنەچچە قېتىم ياغىدىكەن ئەمەسمۇ! — دېدى ئۇ بىر تاشنىڭ ئۈستىگە ئوڭ پۇتىنى قويۇپ.

— ئۈچ يىل بۇرۇن مەن تولۇقسىزنىڭ 3 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقاندا، 4 ـ، 5 ـ ئايلاردا يامغۇر كۆپ ياغىدىغان، خېلى يېشىلچىلىق بولاتتى.

— سەن قەيەردە ئوقۇغان؟

— ئەلۋەتتە سەن ئوقۇغان مەكتەپتە.

— نەچچە كۈندىن بېرى مەن سىلەرنى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇمامدىكىن دەپ يۈرۈپتىمەن.

— ئوقۇمىساق بولمايدۇ، بىزنىڭ سىنىپ مەسئۇلىمىز ماتېماتىكا دەرسى بېرىدىغان ئابدۇئېزىز مۇئەللىم ئىدى.

ــ ئابدۇئېزىز مۇئەللىم بىزگە ماتېماتىكا دەرسى بېرىدۇ، تولۇقسىز 3 ـ يىللىق «ب» سىنىپنىڭ سىنىپ مەسئۇلى.

ــ ھازىرمۇ ئاچچىقى يامانمۇ؟

ــ ئانچە ئەمەسقۇ؟

ــ بىزگە دەرسكە كىرگەن چاغلاردا ئاچچىقى بەك يامان ئىدى.

ــ قۇرۇق پاراڭ سېلىشمايلا ماڭايلى، ــ دېدى ھەبىبۇل.

بىز تاغدىن ـ باغدىن پاراڭلاشقاچ ماڭدۇق. قۇياش ئۆرلىگەنچە ھاۋا ئىسسىپ چاپىنىمىز ئېغىر كېلىشكە باشلىدى، مەن چاپىنىمنىڭ ئالدىنى ئېچىۋېتىپ ئۇلاردىن قالماي ماڭدىم، كەينىمگە قارىۋىدىم، كەلگەن يېرىمىز كۆز يەتكۈسىز يىراقتا قالغانىدى. ئەگەر قۇمتاغدا مۇشۇنداق ئۇزاپ كېتىۋېرىدىغان بولساق ئىشنىڭ ئاقىۋىتى باشقىچە بولاتتى.

ــ ئەمدى ئاز قالدۇق. گەپلەشمەي پۈتىمىزنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئاۋۇ دۆڭنىڭ يېنىدىكى تاشلارنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ قارىساق بولىدۇ، ــ دېدى كېرەم بىزگە يول باشلاپ.

بىز ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە، مۆكۈپ ماڭسا بىزمۇ مۆكۈپ ماڭدۇق، ئۆرە تۇرسا ئۆرە تۇردۇق.

ــ ئەنە قاراڭلار، ئىككى كېيىك ئوغلىقى ئوتلاۋاتىدۇ، ئانىسى يېتىپتۇ!ــ كېرەمنىڭ ئاۋازى يۇقىرىراق چىقىپ كېتىۋىدى، ھەبىبۇل ئاستىراق دېگەن ئىشارەتنى قىلدى.

بىز قورام تاشنىڭ كەينىدىن ماراپ، ئويمانلىقتىكى كېيىكلەرنى كۆردۇق. ئۇلار پات ـ پات چۆچۈپ قارايتتى، ھېلىقى يانتاق كېيىك بولسا ئورنىدىن تۇراي دېمەيتتى. كېرەم:

ــ شامالنىڭ شەپسىدە كېيىكلەر بىلمەي قالدى، بولمىسا ئۇركۈپ قېچىپ كېتەتتى. شىرئەلى، كېيىكلەر چىرايلىقمىكەن؟ــ دېدى ئۇ ماڭا قاراپ مەغرۇر هالدا.

ــ چىرايلىقكەن، ئىسسىت، تۇتۇپ باققان بولسام ــ هە؟ــ دېدىم مەن هاياجانلىنىپ.

قاهار بىر تاشقا پۇتلىشىپ كېتىپ، تاش سىيرىلىپ كەتتى ــ دە، كېيىكلەر چۆچۈپ ئالمان ــ تالمان قاچتى، هېلىقى ئانا كېيىك بولسا ئورنىدىن تەستە تۇرۇپ پۇتىنى سۆرەپ ماڭاتتى.

ــ تۇزاققا چۈشۈپ قاپتۇ!ــ دېدى كېرەم ئورنىدىن تۇرۇپ كېيىك تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ.

بىزمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردۇق، كېيىنىڭ هېرىپ هالىدىن كەتكەن چېغى بىزدىن قورقۇپ كەينىگە داجىپ جىمجىت تۇردى، بىز ئۇنىڭ يېنىغا كەلدۇق. مەن بۇرۇن كېيىكنىڭ كۆزىنى چىرايلىق دەپ ئاڭلىغان، ۋاھ، هەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن. كېرەم كېيىكنىڭ بېشىنى سىلاپ جىمىقتۇرماقچى بولدى، ئەمما كېيىك كەينى پۇتى بىلەن تىرەجەپ قېچىشقا ئۇرۇناتتى، تۇزاق ئۇنىڭ ئالدى سول پۇتىنى ئۇزۇۋۈتكەنىدى.

ــ قانداق قىلىمىز؟ هالىدىن كېتىپتۇ، بولمىسا ئۇنى تۇتۇش بىزگە نېسىپ بولمايتتى،ــ دېدى قاهار. ئۇ هەببۇل بىلەن تۇزاقنى ئېلىۋەتمەكچى بولدى.

ــ قويۇۋېتەيلى،ــ دېدىم مەن كېيىككە ئىچىم ئاغرىپ.

ــ بۇنى چوقۇم قاسىم ئوۋچى قۇرغان.

ــ بىلىپ قالسا چاتاق بولىدۇ.

ــ نېمە چاتاق بولىدۇ، ساقچىغا مەلۇم قىلىمىز دەپ باققىنا، غىڭ قىلالمايدۇ.

بىز مىڭ تەستە قاپقاننى ئېچىپ كېيىكنى قويۇۋەتتۇق. چۆچۈپ كەتكەن كېيىك بىزدىن يىراقلاپ كەينىگە قاراپ قويۇپ جىرا ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

— ياخشى بولدى، بولمىسا قاسىم ئوۋچىنىڭ قىشلىق سوقۇمى بولۇپ كېتەتتى، — دېدى كېرەم.

— بىز يەۋەتسەكمۇ بولاتتى، — دېدى ھەببىۋۇل ئېغىزىنى چىكىلدىتىپ.

— ئۇنى يەپ قويۇپ ھۆددىسىدىن چىقالمايسەن...

— ئۆلۈپ قالارمۇ؟

— بايا پۇتىنى تېڭىپ قويغان بولساق بوپتىكەن ـ ھە؟

— ھەي ئىسىت.

6. قەدىمىي قەلئە

بۇگۈن سەھەردە ئاتامدىن: «ئەتە ئۆيگە قايتىمىز» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ئانچە خۇش بولۇپمۇ كەتمىدىم. چۈنكى، قاھارلار ماڭا تېخى تۇرنى كۆرسىتىمىز دەپ ۋەدە بەرگەنىدى. مەن يۇرتىمىزدىكى قەدىمىي تۇرنىڭ بىرىگىمۇ بېرىپ باقمىغاچقا، بۇ يەردىكى تۇرنى بىر كۆرۈۋېلىش ئارزۇسىدا قاھارلارنىڭ چاقىرىقىنى كېلىشىنى كۈتتۈم.

قاھار بىلەن ھەببىۋۇل كېلىپ مېنى چاقىرغاندىلا خىيالدىن ئويغاندىم. ئۇنغىچە كېرەممۇ يېتىپ كەلدى، كېرەمنىڭ قولىدا بىر پارچە كىتاب بار ئىدى. ئۇ قولىدىكى كىتابنىڭ مۇقاۋىسىدىكى سۈرەتنى كۆرسىتىپ:

— بىز كۆرىمىز دېگەن تۇر مۇشۇ شۇ، قاراڭلار بۇ

بۇرۇنقى ھالىتى، ھازىر ئۆزگەرتىۋەتتى، ــ دېدى.
ــ ھوي، بۇ بىر قەلئەكەنغۇ؟ نېمىشقا سىلەر ئۇ قەلئەنى تۇر دەيسىلەر؟ ــ دېدىم.
ــ تاڭەي، چوڭلار شۇنداق دېسە بىزمۇ شۇنداق ئاتاپ كۆنۈپ قاپتىمىز.
كىتابنىڭ مۇقاۋىسىدىكى بۇ قەلئە شېغىللىق دۆڭنىڭ ئۈستىگە سېلىنغانكەن، تۆت تەرىپىدە تونۇرغا ئوخشايدىغان يۇمىلاق مۇنارسىمان كۇنگۇرلىك كۆرگۈچ بار، تۆت كۆرگۈچنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان كۇنگۇرلىك قېلىن سېپىل تېمى بار، قوۋۇق ئورنى بوش قالغان، ئۇ يەر ــ بۇ يەرلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن قۇرۇلۇش ئىدى.
بىز بۇ يەرگە كەلگەندە قەلئە سۈرەتتىكىگە ئوخشاشمايلا قالغانىدى. مەن بۇ كىچىك قەلئەنى بىر ئايلىنىپ چىقتىم، تامدا قانداقتۇر قۇشلارنىڭ مايا قىلىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قۇرۇلۇشنىڭ تاملىرىغا ۋە ئەتراپىغا ھەر خىل قەدىمىي شەكىلدىكى «قۇرۇلۇش» لارنى ياسىغان بولۇپ، بىر قارىماقتا قەدىمكى نەرسىلەردەك كۆرۈنەتتى.
ــ بۇ يەرنى كىنو ئىشلەش ئورنى قىلغاندىن كېيىن مۇشۇنداق ئۆزگەرتىۋەتتى. ئاۋۇ يەردىكى نەرسىلەرگە قارا، قەدىمكى كىنولاردىكى كۆرۈنۈشلەرنى ئەسلەۋاتامسەن؟ ــ دېدى كېرەم مەغرۇرلىنىپ.
ــ كىنو ئىشلىگەندە سىلەرمۇ كىنوغا قاتناشتىڭلارمۇ؟ ــ دېدىم.
ــ قاتناشتۇق، قاتناشتۇق، ــ دېيىشتى ئۇلار بىردەك.
ــ مەن «بوران ــ چاپقۇن» دەمدۇ، ئىشقىلىپ پادىچى بالىنىڭ رولىنى ئالدىم. كىيىگەن كىيىملەرگە قارايدىغان بولساڭ، ھەي! تاغارنى بويايلا تىككەن كىيىملەر ئىكەن

دېگىنە ئۇ. مېنى دۇشمەنلەر قوغلاپ كەلسە قويلارنى ھەيدەپ ئاۋۇ يەردىن ماۋۇ يەرگە قاچىدىغان ئازلا كۆرۈنۈشكە ئالدى، شۇنىڭغىمۇ ئىككى يۈز يۆەن پۇل بەردى، — دېدى كېرەم.

— تاغدا ئات ـ تۆگىلىرىڭلار بىلەنمۇ خېلى كۆپ پۇل تاپتىڭلار ـ ھە؟ — دېدى ھەبىبۇل.

— ئاتلارغا كۇنىگە ئوتتۇز كوي، تۆگىلەرگە ئەللىك كوي، ئاتام بىلەن ماڭا كۇنىگە يۈز كويدىن بەردى. قېرىشقاندەك ئۇلار كۆرۈنۈش ئالىمىز دېگەن كۇنلەردە ھاۋا ئوداً ئوچ كۇن بۇلۇتلۇق بولۇپ قالسا بولىدۇ دەڭلار، كۆرۈنۈش ئالالمىغانىنى ئاز دەپ، بىزگە تېخى يەنە پۇل بەردى، ئۇ پۇلنى بىز ئاسان تاپقان بولدۇق دېگىنە.

— بەزى كىنولارنى ئېلىشقا جىق ئادەم كېتىدىكەن، نەلەردىن ئەكېلىدىكىنىتاڭ، بوي ـ بەستى ئوخشاش ئادەمدىن بەزىدە بەش يۈزدىن ئارتۇق ئادەم رول ئالىدىكەن، — دېدى قاھار.

— شۇ ئادەملەرگە شۇنچىۋالا جىق پۇل كەتسە، كىنو پۈتكەندىن كېيىن شۇنچە پۇل تاپالامدىغاندۇ؟ مېنىڭچە تاپالمايدۇ جۇمۇ! بىزنىڭ مەھەللىگە ناھىيەلىك كىنوخانىدىن يىلدا نەچچە قېتىم كېلىپ بىر ـ ئىككى كىنونى بىكارغا قويۇپ بېرىپ كېتىدۇ، كىنو ئىشلەپ پۇل تاپمىز دېگەنگە زادىلا كاللام ئۆتمەيدۇ، — دېدى كېرەم قولىدىكى تاشنى يىراقلارغا ئېتىپ.

— مەن بىر ماتېرىيالدىن ئامبىرىكىنىڭ بىر كىنوغا بىر يۈز ئەللىك مىليون دوللار مەبلەغ سالغانلىقىنى ئاڭلىدىم، چوڭ ھەجمىدىكى كىنولارغا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ مەبلەغ سالىدىكەن، — دېدىم مەن چۈشەنچەمنى بايان قىلىپ.

ــ نېمە دەيدىغانسەن؟ بىر كىنوغا ئۇنچىلىك پۇل خەجلىسە ئۇنى قانچە يىلدا قايتۇرۇۋالىدىغاندۇ؟ دەۋاتقىنىڭ ئامېرىكا دوللىرى، ھەي، بىزنىڭ پۇلدا جىقلا پۇلغۇ ئۇ؟

ــ بەزى كىنولار قويۇلۇشقا باشلاپ ئالتە ئاي ئىچىدە دەسمايىسىنى چىقىرىپ بولىدىكەن.

ــ مۇشۇ قەلئەدە يىلىغا قانچە فىلىمنى لېنتىغا ئالىدىغاندۇ؟ــ دېدىم مەن.

ــ ئېنىق ساناپ باقماپتىمىز. بۇ يەردە پەقەت چۆل بايلىقى، چەت بازار، قەدىمىي ئۆتەڭ... لەرنىڭ كۆرۈنۈشىنى ئالىدىكەن. مېنىڭچە، يىلىغا بەش ـ ئالتە قېتىم كېلەمدىكىن. بەزىلەر كىنوغا چىقىدىغان ھەممە ئادەمنى ئۆزلىرى ئەكېلىدىكەن، بەزىلىرى مۇشۇ يەردىكى كىشىلەرنى يالىلايدۇ، بۇ تۇرغا كېلىدىغان سايلاھەتچىلەرمۇ خېلى بار تېخى،ــ دېدى قاھار.

بىز قەلئەدە كىنو ئىشلەش ھەققىدە پاراڭلىشىۋاتقاندا يىراقتىن بۇياقتا بىر كىچىك دالا ماشىنىسىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق، ماشىنا توپا توزىتىپ بىردەمدە يېتىپ كەلدى. ماشىنىدىن ئۈچ ئادەم چۈشۈپ، بايا بىز كۆرگەن جايلارنى بىر قۇر كۆرۈپ چىقىپ رەسىمگە تارتتى. بىز چەتتە قاراپ تۇردۇق، بىرى يېنىمىزغا كېلىپ خەنزۇ تىلىدا:

ــ ياخشىمۇسىلەر؟ــ دېگىنىچە قولىنى ئۇزاتتى.

بىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ قالدۇق. قاھار:

ــ ياخشىمۇسىز؟ــ دەپ سالام قايتۇردى خەنزۇ تىلىدا.

ــ خەنزۇچە بىلىدىكەنسىلەر ـدە؟ مەن ئۇيغۇر تىلىنى

بىلمەيمەن، خەنزۇچە سۆزلەشسەك بولارمۇ؟ــ دېدى ئۇ كىشى.

ــ بولىدۇ، بىز بۇ يەرگە ئويناپ كەلگەن،ــ دېدىم مەن جاۋابەن.

ــ ئۆيۈڭلار مۇشۇ يەردىمۇ؟

ــ بۇ دوستلىرىمنىڭ ئۆيى مۇشۇ مەھەللىدە، مەن ناھىيە بازىرىدىن كەلدىم.

ــ ھە، سىلەرنىڭ ئېتىڭلار بارمۇ؟ نەچچە ئات بار؟ ھەربىر ئاتقا بىردىن ئېگەر بارمۇ؟

مەن ئۇلارنىڭ گېپىنى دوستلىرىمغا تەرجىمە قىلىپ بەردىم.

ــ بىزنىڭ يەتتە ئېتىمىز بار، ئېگەردىن تۆتى بار، بىزدە يەنە تۆگىمۇ بار،ــ دېدى كېرەم دەرھال.

ــ تۆگىمۇ بارمۇ تېخى، بەك ياخشى بولدى... بىزگە ئىشلەپ بېرىشكە ئادەممۇ چىقار ـ ھە؟ مەسىلەن، ئاۋۇ يەرگە ياغاچتىن ئۆي سالىمىز، ماۋۇ يەرگە قوتان سالىمىز. بۇلارنى قىلىپ بېرىدىغان ئادەم بارمۇ؟

ــ مانا بىز بار، بىز قىلىمىز،ــ دېدى ھەببۇلمۇ بوش كەلمەي.

ــ ھەي، سىلەر كىچىك تۇرساڭلار، بالىلارنى بۇنداق ئىشقا سېلىشقا بولمايدۇ، چوڭلار بارمۇ؟

ــ بار، ھازىر قىش بولغاچقا ئېتىز ئىشى يوق،ــ دېدى قاھار.

ئۇلار نام كارتوچكىسىنى قالدۇرۇپ كېتىپ قالدى.

ــ شىرئەلى، سەن ئەتە كېتىمەن دېمە ئەمدى، بىر ھەپتە تۇرساڭ كىنوغا چىقىۋالىسەن،ــ دېدى كېرەم.

ــ شۇنداق قىلسامغۇ بولاتتى، بىراق تەتىل توشۇپ

قالدى ئەمەسمۇ؟ تەتىلدە ئىشلەشكە بەرگەن A، B ئىمتىهان سوئالىدىن يەنە يەتتىسى مېنى كۆتۈپ تۇرۇپتۇ، — دېدىم.

بىز قەلئەدىن كىنو ئىشلەش ھەقىقىدە پاراڭلىشىپ قايتىپ كەلدۇق. كېچىدە يېتىپمۇ خىيالىمدا بۇ قەدىمىي قەلئەنىڭ بۇرۇنقى ھالىتى ۋە ھازىرقى ھالىتى بىر دەممۇ نېرى كەتمىدى، تېخى بۇرۇن بۇ مەھەللىلىكلەر كىچىك بالىلار ئاغرىپ قالسا شۇ قەلئەنىڭ كېسىكىنى قومۇرۇپ كېلىپ ئاشلىسا بالا ساقىيىپ قالاتتىكەنمىش. تۇرۇپلا مېنىڭ يۇرتىمىزدىكى تۇر نامى بىلەن ئاتىلىدىغان جايلارنىڭ ھەممىسىگە بېرىپ كۆرۈپ كەلگۈم كېلىپ قالدى، بۇ جايلارنى چوقۇم تارىخ مۇئەللىمىز بىلىدۇ، بېرىپلا تۇر نامى بىلەن ئاتىلىدىغان يۇرتلارنى، تۇر نىڭ رولىنى سوراپ بىلىۋېلىش ئويىغا كەلدىم.

ئالتىنچى باب

قۇمتاغ سەيلىسى

1. قۇمتاغدا لەگلەك ئۇچۇرۇش

مەن تاغلىق كەنتتىن كېلىپلا، ئاتام تېپىپ كەلگەن بۇلتۇرقى ئىمتىهان سوئاللىرىنى سائەتكە قاراپ تۇرۇپ كۇندە ئىشلەتتى. مەن ھەربىر پەننىڭ سوئاللىرىنى بىر سائەتكە قالمايلا ئاتامغا تاپشۇرۇۋەتتىم. ئاتامنىڭ: «نېمىگە ئالدىرايسەن، ئىمتىهان ۋاقتىدا ھەرگىز بۇندىق ئالدىراڭغۇلۇق قىلما جۇمۇ! ئىمتىهان مەيدانىغا كىرسەڭ ئىمتىهانىنىڭ سۇرلۇكلۇكىدىن يازىدىغان نەرسىلىرىڭنىڭ بەزىلىرىنى ئۇنتۇپ قالىسەن. بۇندىق ئالدىراپ ئىشلىسەڭ ھەرگىز يۇقىرى نومۇر ئالالمايسەن...» دېگەن گەپلىرى ئانچە قۇلىقىمغا كىرىپ كەتمىدى. ئىچىمدە بولسا: «سوئاللار مۇشۇندىق ئاددىي چىقىدىغانلا بولسا مەن ئەلىيۇلئەلا بولىمەنمۇ تېخى» دەپ ئويلىدىم. شۇنىڭ بىلەن قىشلىق تەتىلمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتۈپ كەتتى.

باھار شامىلى دەل ـ دەرەخلەرنى ئويغاتتى. تۇن قىسقىراپ كۇندۇز ئۇزىراشقا باشلىدى. مەكتەپتە مۇئەللىملەر كۇندە دېگۈدەك ئۇ گىرافىكنى، بۇ جەدۋەلنى تولدۇرغۇزاتتى. ھاۋانىڭ ئىسسىشىغا ئەگىشىپ مەن بوشىشىپ كېتىۋاتاتتىم. ئاپامنىڭ: «قىشتا ئۆگەنسەڭ

ئېسىڭدە ئاسان قالمىدۇ» دېگەن گېپىنىڭ تېگىگە ئەمدى يېتىۋاتقاندەك قىلاتتىم. بوشىشىپ كەتكەن مەنلا ئەمەس ئوخشايمەن، مۇئەللىملەر سىنىپىمىزدىن كۈندە قاقشاپ چىقىپ كېتەتتى. مەنمۇ تاپشۇرۇقلارنى بۇرۇنقىدەك ئەستايىدىل ئىشلىمەيدىغان بولۇپ قالغانىدىم. مەنلىمىكىن دېسەم ئايسارەم، قەلبىنۇر، ئىلشاتلارمۇ بۇرۇنقىدەك بېرىلىپ ئۆگەنمەس بولۇپ قالغانىدى، بۇلارنى كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇراتتى. ئىلشات تېخى مۇھەببەت قاينىمىغا كىرىپ كەتكەنىدى، قەلبىنۇر ياسىنشقا بېرىلىپ كېتىپ بۇرۇنقى ئاكتىپلىقىنى تاشلىغانىدى، گۈلھەسەل مۇئەللىم سىنىپ يېغىنى ئاچسىلا ئاچچىقلايدىغان بولۇپ قالغانىدى، ئۆتكەن ھەپتە يىغىلىۋەتكىلى قىل قالدى.

مەھەللىدىكى بالىلار يەنە قېرى سېدە تۇڭگە كېلىپ چوڭلارنىڭ ئويىنىغان چاتمىسىغا، قاتارلىرىغا قاراپ بېقىپ زېرىككەندىن كېيىن، قۇمتاغ سايا ھەت رايونىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا كېلىپ توپ تېپىپ ئويناپ كۈننى كەچ قىلىدىغان بولۇڭالدۇق، كەچلىرى مۆكۈشمەك ئويناپ يۈردۇق. باھارنىڭ شامالىلىق كۈنلىرى يېتىپ كېلىۋىدى، مەھەللىدە لەگلەك ئۇچۇرۇش مودا بولۇپ كەتتى، ئايىغى چىققانلا بالىنىڭ قولىدا بىردىن لەگلەك، كۆپىنچىسى بازاردىن سېتىۋالغان سۇلياۋدىن ياكى رەختتىن تىكىلگەن لەگلەكلەر ئىدى. يارئەلى ئىككىمىز ئاتامنىڭ ئوقۇپ بولغان گېزىتلىرىدىن ئىككى لەگلەك ياساپ ئۇچۇردۇق. شەنبە كەلسە لەگلىكىمنى قۇمتاغقا بېرىپ ئۇچۇرمىسام، بۇ يەردە ھېلى تېرەككە، ھېلى سىمتانابقا ئىلىنىپ قېلىپ، ئاۋارىچىلىك تارتاتتىم...

شەنبە سەھەردىلا مەھەللىدىكى بالىلار قۇمتاغقا

لەگلەكلىرىمىزنى ئېلىپ چىقىپ كەتتۇق. بىرىمىز بىردىن قوم دۆڭىگە چىقىپ لەگلەك ئۇچۇرۇشقا باشلىدۇق، شامال ياخشى بولغاچقا بىزنىڭ لەگلەكلىرىمىز تېزلا ئېگىز ئۆرلەيتتى، بىراق لەگلەكنىڭ يېپى ئازلىق قىلاتتى.

— يېپىم يەتمىدى، يەنە بىرنى ئۇلىسام بولغۇدەك، — دېدى ئابلىز.

— ئاپلا، يېپىم ئۇزۇلۇپ كەتتى، — دەپ جاپپار يېپى ئۇزۇلگەن لەگلىكنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن پەسكە قوغلاپ كەتتى.

— قاراڭلار ئاۋۇ لەگلەككە، نېمىدېگەن چوڭ، — دېدى ئابلىز. دېگەندەك كىمدۇر بىرى ئايالى بىلەن ئىككى بالىسىنى ئەگەشتۇرۇپ ئىشكىتەك چوڭلۇقتىكى بىر لەگلەكنى ئەكېلىپ يېنىمىزدىلا ئۈچۈرۈش ئۈچۈن يېپلىرىنى چىگىپ، تەڭشەكلىرىنى تەڭشەۋاتاتتى.

بىز لەگلەكلىرىمىزنى قوم قاچىلانغان قۇتىلارغا باغلاپ قويۇپ ئۇلارنىڭ يېنىغا باردۇق. ئۇلار خۇددى بىز لەگلىكنى بىرنېمە قىلىپ قويىدىغاندەك بىزنى يېقىن كەلتۈرمىدى، بۇنىڭغا سەل ئاچچىقىمىز كەلدى ـ دە، تازىمۇ ئىچى يامان ئادەمكەنە بۇ دېگىنىمىزچە ئۆزىمىزنىڭ دۆڭىگە كېلىپ ئولتۇردۇق. ھېلىقىلارنىڭ لەگلىكى ھېچ ئۇچاي دېمەيتتى، «خوپ بولدى» دېدىم ئىچىمدە. ئىككى بالىسى بولسا لەگلىكنىڭ ئۇچىمغانلىقىغا خاپا بولۇپ خەقىشلىك قىلغىلى تۇردى. ئۇلار ئاسمان ـ پەلەك ئۇچۇۋاتقان لەگلەكلىرىمىزنى كۆرۈپ بىزنىڭ يېنىمىزغا كەلدى. جاپپار:

— نېرى تۇرۇڭلار، يېپىنى ئۇزۇۋېتىسىلەر! — دەپ يېقىن كەلتۈرمىدى. بايا بىزگە قوپاللىق قىلغان ئەر

نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى بولغاي، ئايالىغا قاراپ بىرنېمىلەرنى دېدى، ئۇلارنىڭ ئىككى بالىسى بىزنىڭ يېنىمىزدىن كەتكىلى ئۇنمىدى. ئاپىسى نەچچە قېتىم چاقىردى، پېچىنە بېرىپ ئالداپ باقتى، ئۇنمىدى، ئاخىر:

ــ ئۇكام، بالىلىرىم لەگلىكىڭىزنىڭ يېنىنى تۇتۇپ ئۇچۇرۇپ باقسا بوپتىكەن، ــ دەپ يېنىمغا كەلدى. مەن لەگلەكنىڭ يېنىنى ئۇ ئايالىنىڭ بەش ياشلاردىكى چوڭ بالىسىغا بېرەي دەپ تۇرۇشۇمغا، جاپپار «بەرمە» دېگەندەك قىلىپ كانىيىنى قىرىپ يۆتىلىپ قويدى. بېرىش ـ بەرمەسلىك ھەققىدە دەقىقە ئويلىنىپ قالدىم، بىز ئۇلار قىلغاننى قىلماسلىقىمىز كېرەك ئىدى. مەن:

ــ بولىدۇ، بۇ يەردىن تۇتۇڭ ئۇكام، يېنىنى تۇتماڭ، تۇتسىڭىز قولىڭىزنى قىيىۋېتىدۇ، ــ دەپ يېنىنى غالتەككە چىگىپ قوللۇقنى بالىغا تۇتقۇزدۇم، بالا بىردەم قۇم دۆڭدىن يۇقىرىغا يۈگۈرسە، بىردەم ئاسماندىكى لەگلەككە قاراپ خۇشال بولاتتى، ئۇنىڭ ئۈچ ياشلاردىكى ئىنىسى بولسا «مەنمۇ ئۇچۇرىمەن» دەپ تالاشقىلى تۇردى، بالىلارنىڭ ئاپىسى يېنىمدىكى جاپپارغا تىكىلدى، جاپپار كارى يوق ئۆز ئىشى بىلەن ئىدى.

ــ ئۇكام، ماۋۇ بالام لەگلىكىڭىزنى بىردەم ئۇچۇرۇپ ئويىنۇۋالسا بوپتىكەن، ــ دەپ يالۇۇرغاندەك ئاھاڭدا گەپ قىلدى ئايال. جاپپار گەپ قىلماستىن لەگلىكىنى بالىغا تۇتقۇزۇپ قويدى، بالا ئاكىسىنى دوراپ ماڭمەن دەپ قۇم دۆڭدىن دومىلاپ كەتتى، بالىنىڭ قولىدىن چىقىپ كەتكەن يېپ ئۇزۇلۇپ لەگلەك ئۇچۇپ كەتتى. جاپپار لەگلىكىنى تۇتمەن دەپ يۈگۈرگىنىچە پەسكە چۈشۈپ كەتتى. ھېلىقى يىقىلغان بالىنىڭ ئاغزىغا قۇم كىرىپ كېتىپ ھە دەپ قۇمنى تۈكۈرەتتى، ئاتىسى بوتۇلكىغا

قاچىلىۋالغان چاينى ئەكىلىپ ئۇنىڭ ئېغىزىنى چايقاتقۇزدى، بالا ئاكىسىنىڭ قولىدىكى لەگلەككە قاراپ يىغىدىن توختىمايلا قويدى، بىزدىن سەل يىراقتىكى دۆڭدە لەگلەك ئۇچۇرۇۋاتقان ئابلىكىم بىلەن ئابلىزلار نېمە ئىش بولدىكىن دەپ يېتىپ كەلدى.

ــ سەل نېرىدا تۇرۇڭلار. شامال يۆنىلىشى ئۆزگەرسە يىپلار چىرمىشىپ كەتمەسۇن، ــ دېدىم مەن.

ــ خاتىرجەم بول، بۇگۈن شامال ناھايىتى ياخشى، جاپپارنىڭ لەگلىكىنىڭ يىپى تولا ئۈزۈلدىغۇ؟ ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ ئۇ تىككۈچىلەر ئىشلىتىدىغان قىل يىپنى ئۇزۇن دەپ ئالدى ئەمەسمۇ؟ ئۇمۇ بىزدەك موزدۇزلارنىڭ سۈلياۋ يىپىدىن ئالغان بولسا ئۇزۇلۈپ كەتمەستى، ــ دېدى ئابلىز.

ــ بىزنىڭ لەگلەك ئەجەب ئۇچماستا قالدى، قارىسام سىلەرنىڭ لەگلىكىڭلار بىر ئوبدان ئۇچۇۋاتىدۇ. بىرىڭلار كۆرۈپ باقساڭلار بوپتىكەن ئۇكىلىرىم؟ ــ دېدى ھېلىقى ھاكاۋۇر ئەر ئاخىر بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىپ.

ــ بايا ئۇچۇرغاندا تولا موللاق ئاتقىنىدىن قارىغاندا تەڭشىكى ياخشى تەڭشەلمەپتىمۇ نېمە، ــ دېدى ئابلىز، ــ تەڭشەپ قويايلى.

بىز ئۇلارنىڭ ھېلىقى چوڭ لەگلىكىنىڭ يېنىغا كەلدۇق. لەگلەكنىڭ رەختى ناھايىتى ياخشى بولۇپ، چۆرىلىرى ئىككى رەت تىكىۋېتىلگەن بولغاچقا كۈچلۈك شامالدىمۇ تىتىلىپ كەتمىگىدەك پۇختا ئىدى. چىغنىڭ ئورنىغا ئېلاستىكلىقى ياخشى، ئىنچىكە پولات سىم ئېلىنغان سۈلياۋ تاياقچە ئىشلىتىلگەن بولۇپ، يىپىمۇ تۇم، غالتىكىمۇ نانداك چوڭ، قوللۇقىمۇ ئەپچىل ئىدى.

ــ نېمىدېگەن چوڭ غالىتەك بۇ؟ ــ دېدى ئابلىز قولىغا ئېلىپ ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ.

ــ مەن ئاۋۇ يەرگە باراي، بىر ئۇچۇرۇپ باقايلى بۇ «ئايروپىلان» نى، ــ دېدى ئابلىز.

بىز نەچچە قېتىم ھەپىلىشىپمۇ تۇزۇك ئۇچۇرالمىدۇق، لەگلەكنى تۇتۇپ كەلگەن جاپىار لەگلەكنىڭ قۇيرۇقىنى كۆرسىتىپ:

ــ قۇيرۇقتىن يەنە بىر تال كەممۇ، نېمە؟ ــ دېدى.

ــ بىلمىدىمغۇ، مانا، بازاردىن ئالغاندا بەرگەن ھەممە نېمىسىنى ئالغاچ كەلگەن، ــ دېگەچ قولىدىكى سۇلياۋ خالتىنى كۆرسەتتى ھېلىقى كىشى.

جاپپارنىڭ پەرىزىدەك بىر تال قۇيرۇق كەم ئۇلانغانكەن. بىز تەڭشىكىنى قايتىدىن تەڭشەپ ئۇچۇرۇۋېدۇق، لەگلەك ئاسمانغا كىچىك پىلانېر كۆتۈرۈلگەندەك لەپىلدەپ ئۇچۇپ چىقتى. ھېلىقى بالىلارنىڭ چاۋاك چېلىپ كۈلۈشلىرىدىن بىزمۇ خۇشال بولۇپ، ئۇلارنىڭ لەگلىكى بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۆزىمىزنىڭ لەگلەكلىرىنى ئۇنتۇپلا كەتكەنىدۇق.

جاپپارنىڭ لەگلەك ياساشقا قولى ئەپچىل ئىكەنلىكى بىزگە ئايان، ئۇ بۇلتۇر نەچچە قېتىم ئاتامدىن گېزىت سوراپ ئاچقىپ لەگلەك ياساپ ساتقانىدى. مانا ئەمدى بازاردا تەييار لەگلەكلەر كۆپىيىپ كېتىۋىدى، بۇ يىل ئۇ لەگلەك ياساپ ساتالمىدى.

ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئىمتىھان بېرىش ئىشىم بولمىغان بولسا قۇمتاغدىن كەچكىچە كەلمەس ئىدىم. ئاتامنىڭ قولۇمغا سائەت سېلىپ قويۇۋېتىپ: «بالام، تىرىشقىن، تىرىشىپ ئوقۇپ شۇ ئىمتىھاندىن بىر ئۆتۈپ كەتكىنە! مەن ئوقۇيالمىغان

چوڭ ـ چوڭ شەھەرلەردىكى مەكتەپلەردە ئوقۇپ ياراملىق ئادەم بولغىن بالام!...» دېگەنلىرىنى ئويلاپ قۇمتاغ ئاسمىنىدا ئۇچۇۋاتقان خىلمۇخىل لەگلەكلەرگە ھەۋەسلىنىپ قاراپ قويۇپ ئۆيگە ياندىم.

2. بوران

مەكتەپتە ھەپتىدە بىر ئېلىنىدىغان تەقلىدىي ئىمتىھان باشلىنىپ كەتتى. مەن بىر قېتىم بىرىنچى، ئىككى قېتىم ئىككىنچى، بىر قېتىم ئۈچىنچى بولدۇم. ئاتام نەتىجىلىرىمنى كۆرۈپ خاپا بولاتتى. چۈنكى، مەن ئۆزۈم بىلىدىغان ئاددىي جايلاردىن نومۇر كەتكۈزۈپ قويغانىدىم. ئاتام بىرىنچى بولالمىغان چاغلىرىمدا: «سەن ئىمتىھاندىن بىرىنچى بولۇپ چىقىپ كېتىمەن دەپ ئالدىراپسەن، بولمىسا سوئاللارنى ئىشلەپ بولۇپ بىر قۇر تەكشۈرۈۋەتكەن بولساڭ ماتېماتىكىدىن مۇنچە نومۇر، فىزىكىدىن مۇنچە نومۇر ئاشۇرالمايسەن...» دەپ كېتەتتى. ئاپام بولسا: «ۋاي، ھېلىمۇچۇ تاللانغان بالىلارنىڭ ئىچىدە شۇنچە نومۇر ئالماقمۇ تەس...» دەپ ماڭا چاپان ياپاتتى، ئاتامنىڭمۇ دېگەنلىرى ئورۇنلۇق ئىدى. نېمىشقىدۇر ئىمتىھان قەغەزىدىكى سوئاللارنى ئىشلەپ بولدۇممۇ، تەكشۈرۈشكە قېرىق ئىدىم، يېزىپ بولدۇممۇ، ئىمتىھان مەيدانىدىن چىقىپ كېتىشكە كۆزۈم تۆت ئىدى.

ھاۋانىڭ ئىسسىشى، ئۆگىنىش قىلىشنىڭ خۇشياقماسلىقى، بىر ـ بىرىدىن قىزىق ئويۇنلارنىڭ تۇگمەسلىكى مېنى قىينايتتى، ئۆگىنىش قىلمەن دەپ ئولتۇرسام ئۇيقۇم كېلىپ مۇگدەپ قالاتتىم. پات ـ پات

يوز - كۆزۈمنى سوغۇق سۇدا يۇيۇۋېتىپ ئۆگىنىش قىلاتتىم. ئارام ئېلىش كۈنلىرىلا مېنىڭ ئەڭ ئەركىن ۋە خۇشال كۈنۈم ئىدى، باھارنىڭ ئىللىق شامىلى بارغانسېرى سۇسلاۋاتاتتى، يەنە بىر - ئىككى ھەپتە قۇمتاغدا لەگلەك ئۈچۈرۈۋالمىساق، لەگلەكلەر ئۈچمەس بولۇپ قالاتتى. جاپپار، ئابلىكىم ئۈچمەس لەگلەك ياسىدۇق، بۇ قېتىم ياسغان لەگلىكىمىزنى رەڭلىك قىلىپ بويىدۇق.

— ھېلىقى ئىككى بالىسى بىلەن لەگلەك ئۈچۈرۈشقا چىققان كىشىلەرنىڭ لەگلىكى بەك چوڭ ئىكەن، بىز ئۇنىڭدەك ياسىيالمىساقمۇ، چوڭراق قىلىپ ياساپ باقايلى، — دېدى جاپپار.

— چوڭ ياسغانغا تۇشلۇق توم يېپىڭ بارمۇ؟ — دېدى ئابلىكىم.

— بازاردىن سېتىۋالىمىز، مەن موزدۇزلار بىلەن كۆرۈشتۇم، ئۇلار ئالتە يۈەنگە بىر غالتەك بېرىدىغان بولدى، — دېدى جاپپار قولىدىكى ئىشنى داۋاملاشتۇرغاچ.

— بۇ يىل نېمە بولدى، بازاردا لەگلەك كۆپىيىپ قالدى دېسە، سېنىڭ بازىرىڭنى توسۇپ، — دېدى ئابلىكىم جاپپارنىڭ ئەپچىل ھەرىكەتلىرىگە قارىغاچ.

— نېمە بولسا بولسۇن، مەن ئۆزۈم ياسىغان لەگلەكنى ئۈچۈرىمەن. ھەرگىزمۇ چىرايلىق، پۇختا دەپ بازاردىن سېتىۋالمايمەن، — دېدى جاپپار قەتئىيلىك بىلەن. بۇ گەپ ئالدىنقى ھەپتە بازاردىن كېپىنەك لەگلەكتىن بىرنى سېتىۋالغان ئابلىكىمغا تەگدى بولغاي، بىر پەس جىمجىتلىقتىن كېيىن:

— مېنىڭمۇ سېتىۋېلىش نىيىتىم يوق ئىدى، چىغىم يوق بولۇپ قېلىپ... — دېدى ئابلىكىم.

ــ مەن سېنى دېمىدىم، چىغىڭ يوق بولسا مەندىن سورىساڭ بولاتتىغۇ؟ قاراپ تۇرۇپ ئاتاڭنىڭ بەش يۈەن پۇلىغا زىيان ساپسەن، بولمىسا مەن ياساپ بەرسەممۇ بولاتتى ئەمەسمۇ؟

ــ سېنى ئاۋارە قىلغۇم كەلمىدى، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ تايىنلىق، ــ دېدى جاپپار، ــ كۆزۈڭگە چىرايلىق كۆرۈنۈپ شۇنى ئالغانسەن.

ــ باشقا گەپ قىلە، ــ دېدىم مەن، ــ كېلەر يىلى لەگلەك ئۇچۇرىمىز دەپ يۈرسەك سەت بولامدۇ، نېمە؟

ــ قانداق دەيسەن؟ ــ دېدى جاپپار ماڭا لاپپىدە قاراپ.

ــ مەھەللىمىزدىكى لەگلەك ئۇچۇرىدىغان بالىلارنىڭ كۆپى كىچىك بالىلار ئىكەن، ــ دېدىم مەن جاپپار بىلەن ئابلىكىمگە قاراپ، ــ ئالدىنقى ھەپتە مەن سەپسېلىپ باقتىم.

ــ نېمە بولسا بولسۇن، مەن ھەر يىلى لەگلەك ئۇچۇرىمەن، لەگلەكنى قېرى ـ ياش ھەممە ئادەم ئۇچۇرسا بولىدۇ، خەلق مەيدانىدا بوۋايلار ئۇچۇرۇپ ئوينايدىكەن ـ يۇ، بىز ئۇچۇرساق نېمە بوپتۇ، ــ دېدى جاپپار مېنىڭ گېپىمگە قوشۇلماي.

دەم ئالغان كۈنى سەھەردىلا ناشتا قىلىپ قۇمتاغقا چىقىپ كەتتۇق. لەگلەكلىرىمىز تازا ئېگىز ئۆرلىگەنىدە شامال كۈچەيىشكە باشلىدى. بىز غالىتەكلەرگە يېپىنى يۆگەپ ئۇلگۈرۈپ بولالمايۋاتاتتۇق. شامالنىڭ كۈچەيىشى بىلەن لەگلەكلىرىمىز ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتاتتى. لەگلەكلىرىمىز يىرتىلىپ كەتسە مەيلى ئىدى، مۇھىمى، قىممەت ئالغان يېپىمىزدىن ئايرىلىپ قالمىساق بولاتتىغۇ! قېرىشقانىدەك ئالدىراشچىلىقتا غالىتەك

قولۇمدىن چۈشۈپ كېتىپ خېلى ئاۋارە بولدۇم. بىر چاغدا جاپپار:

— شىرئەلى، يىپنى قاتتىق سىلكىگىن! لەگلەك يىرتىلىپ كەتسۇن، يىپ دەرەخكە ئىلىنىپ قالسا ئۈزۈلۈپ كېتىدۇ، لەگلەكنى قايتىدىن ياسىساق بولىدۇ، يىپنى...

— ئېگىزگىرەك چىقايلى دېسەم ئۆزۈڭلار ھۇرۇنلۇق قىلىپ ئۇنىمىدىڭلار، مانا ئوبدان بولدىمۇ؟— دېدىم مەن تاپا قىلىپ. چۈنكى، بايا مەن «ئېگىزگە چىقايلى، بۇ يەر ئورمانغا يېقىنكەن، شامال يۆنىلىشى ئۆزگىرىپ قالسا لەگلەكلىرىمىز دەرەخكە ئىلىنىپ قالمىسۇن يەنە» دېگەنىدىم. بىر ياقتىن قۇم كۆزۈمگە كىرىپ ئاۋارە قىلسا، بىر ياقتىن لەگلەك كونترولۇقنى يوقىتىپ بارغانچە پەسلەپ كېتىۋاتاتتى.

بوراننىڭ كۈچىيىشى بىلەن ھەممىمىزنىڭ لەگلىكى يىرتىلىپ كەتتى، يىپلىرىمىزنى يۆگىشىپ قۇمدىن ئورمان ئىچىگە چۈشتۇق، بىردەمدە ئاسمانغا سېرىق پەردە تارتىپ قويغاندەك بولۇپ كەتتى. بىز مۇسا بوۋاينىڭ ئالچۇقىغا كىرىپ بىردەم دالدىلاندۇق، بوران بارغانچە كۈچىيىپ كېتىۋاتاتتى، ئارىمىزدىكى بىزگە ئەگىشىپ كەلگەن كىچىك بالىلار يىغلىغىلى تۇردى.

— تېز كېتەيلى، بولمىسا ئۆيدىكىلەر ئەنسىرەپ قالىدۇ،— دېدىم مەن.

— ئورمان دېگەن ئەجەب ياخشى ئىكەن - ھە! قاراڭلار، بوراننىڭ ھەيۋىسى بوشاپ كەتتى،— دېدى ئابلىكىم.

— يىغلاشما، كىم سىلەرنى ئەگىشىپ كەلسۇن دەپتۇ،

مانا هازىر ماڭمىمىز، ــ دېدى جاپپار كىچىك بالىلارغا ۋارقىراپ.

ــ تېرىكمە، ئۇلارمۇ بىزنى بار دەپ خاتىرجەم ئەگىشىپ كېلىپ لەگلەك ئۇچۇرغان گەپ، بولمىسا ئۇلارغا بۇ يەردە نېمە بار، ــ دېدى ئابلىكىم جاپپارغا.

ــ چوڭلار بۇنداق بورانىنى نېمىشقا قارا بوران دەيدىغاندۇ؟ بۇ بوران قارا ئەمەس، سېرىق تۇرسا... ــ دېدى جاپپارلارنىڭ قوشنىسىنىڭ ئوغلى رۇستەم دۇگدىيىپ تۇرۇپ.

ــ توڭلاۋاتامسەن؟ ــ دېدى جاپپار ئۇنىڭ ھالىغا قاراپ.

ــ ئازراق، ــ دېدى ئۇ بالا سەل تېتىكلىشىپ.

ــ بوران كۈچىيىپ كېتىۋاتىدۇ، ئاسمانىنى چاڭ ـ توزان توسۇۋالغاچقا كۈن نۇرى يوق، ھاۋا سوۋۇپ كېتىۋاتىدۇ، ــ دېدى جاپپار ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ ئەمدى ماڭايلى، بولمىسا ماۋۇ بالىلارنى ھەق تۇتۇپ قالمىسۇن.

ــ شىرئەلى سەن بىرنېمە دېمەيسەنغۇ، رۇستەمنىڭ سوئالى جاۋابسىز قالدى، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ مەنمۇ بىلمەيدىكەنمەن، ئاتامدىن سوراپ باقاي، ــ دېدىم مەن.

ــ سەن ئەلاچىنىڭمۇ بىلمەيدىغىنى بار ئىكەن ـ ھە؟ ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ بولمايچۇ، ــ دېدىم مەن، ــ جاھاندا ھېچكىم ھەممىنى بىلمەن دېيەلمەيدۇ.

بىز مەھەللە ئىچىگە كىرگەندە ئىتلار قاۋىشىپ، قويلار مەرىشىپ ئەتراپنى بىر ئاپتۇ.

ــ شىرئەلى، يەر تەۋرەشتىن ئىلگىرى قويلار مەرەپ، ئىتلار قاۋاپ، كالىلار مۆرەپ، ئاتلار كىشنەپ كېتىدۇ دەپ ئاڭلىغان، يەر تەۋرەپ قالماس ـ ھە؟ ــ دېدى ئابلىكىم.

ـــ تىلىڭغا تاش، خۇدايىم ساقلىسۇن، قارا بوراندا ھېچنېمىنى كۆرەلمەيۋاتقاندا بۇنداق شۇم ئېغىزلىق قىلمىغىنا، ـــ دېدىم مەن.

بوران تېخىمۇ كۈچىيىپ توپا يېغىشقا باشلىدى ـ دە، ئالەمنى قاراڭغۇلۇق قاپلىدى. بىخەتەرلىك ئۈچۈن توك ئىدارىسى توكنى ئۈزۈۋەتكەن بولغاچقا، شام يېقىپ ئولتۇردۇق. ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى شۇنچە مەھكەم ئېتىۋەتكەن بولساقمۇ، ئۆيۈ ئىچى يەنە تۇمان بولۇپ كەتتى. بايا: «لەگلەك ئۈچۈرۈشقا مېنى ئېلىۋالماپسەن» دەپ خاپا بولغان يارئەلى ئەمدى خاپىلىقىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك قىلاتتى.

ـــ ئاتا، زىرائەتلەرنى بوران ئۈچۈرۈپ كېتەرمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ ئاتامدىن.

ـــ ياق، ئۈچۈرۈپ كەتكەن بولسا بايا بولاتتى، ئەمدى توپا يېغىۋاتىدۇ، ئۈچۈرۈپ كېتەلمەيدۇ، بىراق بۇ ئاچچىق توپا زىرائەتلەرنىڭ يېڭى چىققان يۇمران يوپۇرماقلىرىنى، بىخلىرىنى قۇرۇتۇپ قويىدۇ، ـــ دېدى ئاتام.

ـــ بېغىمىزدىكى ئۆرۈك چېچەكىنى قېقىۋەتكەنمىدۇ؟ ـــ دېدىم مەن ئەنسىرەپ.

ـــ بايا ئاپاڭ ئىككىمىز چىقىپ قاراپ باقتۇق، ـــ دېدى ئاتام، ـــ ئانچە قېقىلماپتۇ، ئەمدى توپىدا قانداقراق غورا تۇتىدۇ ئۇنى بىرنېمە دېمەك تەس، ھەي بۇ يىل باھار بالدۇر كەلدى دەپ خۇشال بولۇپ كەتكەنىدۇق، قانچە يىلدىن بۇيان كۈن بىلەن تۇن تەڭلىشىدىغان كۈنى، يەنى نورۇزدىن بۇرۇن مەھەللىمىزدە ئۆرۈك چېچەكلىمىگەنىدى.

ئاپام ئاشخانا ئۆيىدىن ئىدىشقا سۇ چۈشۈرۈپ قويۇپ يېنىپ كىردى.

ـــ توۋا، بۇنداق قاتتىق قارا بوراننى ئىلگىرى

كۆرمەپتىكەنمەن، كۈندۈزدىمۇ كېچىدەك بولۇپ كەتتى، — دېدى ئاپام.

بىز تالاغا چىققانىدۇق، ھەقىقەتەن قاراڭغۇ چۈشكەندەك ئالەم قاراڭغۇلۇقتا قالغانىدى.

— مۇشۇ توپىدا ئىدىشتىكى سۈمۈ لاي بولۇپ كەتتى ھەرقاچان؟ — دېدىم مەن ئەنسىرەپ.

— تۇۋۇقىنى ھىم يېپىپ، ئۈستىنى داستىخان بىلەن يۆگەپ قويدۇم، لاي بولسىمۇ ئەتىگىچە تىنىپ سۈزۈلۈپ قالىدۇ، بالام، — دېدى ئاپام مېنى خاتىرجەم قىلىپ...

3. توپا دەرياسى

يامغۇردا شورپا، بوراندا ئۇيقۇ دەپ تازا ئۇخلاپتىمىز. يارئەلى ئىككىمىز سەھەر ئۇرنىمىزدىن تۇرۇپ بىر - بىرىمىزگە قاراپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق، ئۆي ئىچىدىكى ھەممە نەرسىنى قېلىن توپا باسقانىدى، كىتابىمنى قولۇمغا ئېلىۋىدىم، كىتابىمنىڭ ئورنىدا شۇنداق روشەن ئىز قېپقالدى، ئاپام ئوچاقتا ئوت يېقىپ ناشىتىلىق تەييارلاۋاتقانكەن، ئىشكىتىن چىقىشىمغا:

— چاپىنىڭنى كىيىپ چىق، تالا بەك سوغۇق، — دېدى ئاپام.

تالا ھەقىقەتەن سوغۇق ئىدى، مەن چاپىنىمنى كىيىپ چىقىپمۇ توڭلاپ ئۈدۈل ئوچاقنىڭ ئالدىغا يۈگۈردۈم. ئاخشامقىدەك توپا ياغمىغان بولسىمۇ، لېكىن بوراننىڭ قالدۇقى بار ئىدى. ئاتام ھويلىغا كىرىپ كەلدى ۋە:

— ھەي، بوران يارداڭ ياقىسىدىكى تەكلەرنىڭ تۈۋرۈكلىرىنى ئۈزۈۋېتىپتۇ، تەك شۇڭلىرىنى تۈرۈپ

چىگىچ چاچتەك قىلىۋېتىپتۇ، تەك ئاچقاندا ھەربىر تال شۇڭنى چىك چىگگەن ئەمەسمىدۇق...ــ دېدى ئۇھسىنىپ.

ــ بۇگۈن مەكتەپكە بارمىساقمۇ بولارمۇ؟ــ دېدىم مەن ئاتامغا قاراپ.

ــ نېمىشقا بارمىغۇدەكسەن؟ــ دېدى ئاتام سەل جىددىيلىشىپ،ــ بىزنىڭ يېزا مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار ھەر يىراقلاردىن يول ناچار بولسىمۇ مەكتەپكە ئۇلگۈرۈپ كېلىدۇ. سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلار مەكتەپكە يېقىن، يول ياخشى، ئەلۋەتتە بارىسىلەر ــ دە.

ــ ئاخشامقى بورانىدا قۇمتاغ ئۆستەڭ تەرەپكە سۈرۈلگەنمىدۇ؟ــ دەپ سورىدىم مەن ئاتامدىن.

ــ ئەخمەق، قۇمتاغ ئورنىدا تۇرىدۇ،ــ دېدى ئاتام،ــ مەن مۇشۇ ياشقا كىرىپ قۇمتاغنىڭ ئۆستەڭ تەرەپكە سۈرۈلگىنىنى ئاڭلاپ باقمىدىم. بىز كىچىك چاغلاردا چىقىدىغان بورانغا سېلىشتۇرغاندا ئاخشامقى بوران ھېچ نەرسە ئەمەس، بالام!

ــ ئاخشام قۇمتاغ رېۋايىتىدىكىدەك تۆڭلۈكتىنمۇ قۇم قۇيۇلغاندەك چۈشەرمۇ دەپ ئەنسىز ياتتىم،ــ دېدىم مەن.

ــ ئۇ دېگەن رېۋايەت، بىز دەل ــ دەرەخلەرنى كېسىپ ئۇ دەرىجىگە يەتمىدۇق،ــ دېدى ئاتام.

شۇ ئەسنادا بوۋام قولىدا بىر تۇتام سۆگەت نوتىسى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

ــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، قانداق ئەھۋالىڭلار، بالىلىرىم.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! كەل بوۋا،ــ دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ.

ــ شەرىپىدىن، ئېتىزغا بېرىپ باقتىڭمۇ، بالام؟ ــ دەپ سورىدى بوۋام ئاتامدىن.
ــ باردىم، تەكلەرنى تۇرمەكلەپ چىگىچ چاچتەك قىلىپ قويۇپتۇ، ــ دېدى ئاتام.
ــ ھېچقىسى يوق، تەكلەر تېخى بىخلىمىغان تۇرسا، يەنە جايىغا ئەكىلىپ قويساق بولىدۇ، ــ دېدى بوۋام ئاتامنى سەل خاتىرجەم قىلىپ.
ــ راشىدىنلارنىڭ تەكلىرى قانداق ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدى ئاتام بوۋامدىن، ــ مەكتەپكە ئالدىراپ ئۇ يەرلەرگە بارالمىدىم.
ــ خۇداغا شۈكۈر، ئۇ يەرلەرنىڭ ئۆپچۆرىسىدە ئورمان بولغاچ ئانچە بوران تەگمەپتۇ، ــ دېدى بوۋام.
ــ ئۇششۇك چۈشىدۇ دېگەن گەپ بارغۇ، قانداق بولار؟ ــ دەپ سورىدى ئاتام سەل ئەنسىرەپ.
ــ ئۇششۇك چۈشسە ئۆرە مېۋىلەرگە چاتاق، تەككە ھېچنېمە بولمايدۇ، ــ دېدى بوۋام.
ــ ئۆرۈكلەر چېچەكتىن چىقا ـ چىقماي بوران قېقىۋەتكىنى يامان بولدى، ــ دېدى ئاتام ئۇھسىنىپ.
ــ بىر ياز ئۆرۈك يېمىگەنگە نېمە بولماقچىدى، ــ دېدى بوۋام، ــ ئۇششۇك چۈشۈپ تەكلەرنى نابۇت قىلمىسلا بولاتتى.
بىز بوران توغرۇلۇق پاراڭلاشقاچ ناشتا قىلىۋاتاتتۇق، دەرۋازا قېقىلىپ ئابلىز كىرىپ كەلدى. چوڭ ـ كىچىك ھەممىمىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ئۇنى داستىخانغا تەكلىپ قىلساق، ئۇ زادىلا ئۇنىمىدى.
ــ ئەتىگەن مەكتەپكە بارغانىدىم، توك يوق، سىنىپلار قاراڭغۇ بولغاچ بۈگۈن دەم ئالدىكەنمىز، شىرئەلگە دەپ قويای دەپ كىرىشىم، ــ دېدى ئۇ.

ــ نېمانچه بۇرۇن بارسەن؟ ــ دېدىم مەن.
ــ ئىنەك موزايلىغاندىن بۇيان مەن مەكتەپ ئائىلىلىكلەر قورۇسىدىكى ئۇچ مۇئەللىمگە سۆت ئاپىرىۋاتاتتىمغۇ؟ سۆت ئېلىپ بارسام مۇئەللىملەر شۇنداق دېيىشىۋاتىدۇ، ــ دېدى ئۇ ماڭا قاراپ.
ــ بىزنىڭ مەكتەپمۇ قويۇۋېتىپتىمۇ؟ ــ دېدى يارئەلى خۇشال بولۇپ.
ــ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ قانداقلىقىنى بىلمىدىم، مەن ماڭاي، ــ دېدى ئۇ دەرۋازا تەرەپكە مېڭىپ.
بىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ئۇنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ قويدۇق. يارئەلى بولسا پوپايكىسىنى كىيىپ بىردەم تالاغا چىقىپ، بىردەم ئوچاق ئالدىغا كېلىپ مەكتەپكە بارماسلىقا بىرەر باھانە ئىزدەۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ دەرۋازا ئالدىغا كىچىك ئورۇندۇقنى قويۇپ ئولتۇرغىنىچە مەكتەپ تەرەپتىن بىرەرنىڭ يېنىشىنى كۈتتى، بىراق ئۇنىڭ تەلىيىگە مەكتەپ تەرەپتىن بىرى كېلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە مەكتەپ تەرەپكە كېتىۋاتقانلار كۆپەيگىلى تۇردى. ئاتام موتوسىكلىتىنى مىنىپ ئەھۋال بىلىپ بېقىش ئۈچۈن مەكتىپىگە يۈرۈپ كەتتى. يارئەلى بولسا بىرەرنىڭ «بىزمۇ مەكتەپكە بارمايدىكەنمىز» دېيىشىنى كۈتۈپ تەقەززا ئىدى. ئاپام بولسا ئۇنىڭ بۇ قىلىقىغا خاپا بولۇپ:
ــ ساڭا بىرەرى «بارمىساقمۇ بولىدىكەن» دېمىگەندىكىن كىيىمىڭنى ئالماشتۇرۇپ مەكتىپىڭگە ماڭ، ــ دېدى ئۇنى مەكتەپكە مېڭىشقا ئۇندەپ.
ــ بارمىساق بولمامدۇ؟
ــ مەن سىلەرنىڭ ئوقۇتقۇچىڭلار ئەمەس، تېز ماڭ.
ــ مېنىڭ بۇگۈن زادىلا بارغۇم يوق.

ــ مەكتەپتىن قاچقان بالا ياخشى بالا ئەمەس.
ــ بۇگۈن بوران چىققان تۇرسا... ئۇنىڭ ئۈستىگە...
ــ ئۇنى ـ بۇنى باھانە قىلماي مەكتەپكە ماڭ.
يارئەلى ئېرىنچەكلىك بىلەن كىيىمىنى ئالماشتۇرۇپ بوغچىسىنى ئاستى ـ دە، ئەمدى دەرۋازا ئالدىغا چىقىشىغا، ئاتام موتوسىكلىتىتىن چۈشتى.
ــ ئاتا، ئاتا، سىلەرمۇ بۇگۈن دەم ئالمدىكەنسىلەر؟
ــ شۇنداق، سىلەرمۇ دەم ئالمدىكەنسىلەر.
ــ ۋاھ، بەك ياخشى بولدى.
ــ مەكتەپكە بارمىسا ياخشىمۇ؟
ــ بۇگۈن ياخشى.
ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق. يارئەلى بوغچىسىنى ھويلىدىكى كارىۋاتنىڭ دوقمىسىغا ئېسىپ قويۇپ تالاغا چاپتى، ئاپامنىڭ كىيىمىگىنى ئالماشتۇرۇۋاتقىنىغىمۇ قارىماي بىردەمدە كۆزىمىزدىن غايىب بولدى.
مەن ئاتامغا ياردەملىشىپ كىچىككىنە بېغىمىزدىكى دەرەخلەرنىڭ سۇنغان شاخلىرىنى كېسىپ، چېچەكلەردىكى توپىنى قېقىشىپ بەردىم، چۈشكە يېقىن ھاۋا ئېچىلىپ كەتتى. چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولغاندا جاپپارلار چاقىرغىلى كىرىپ كەلدى.
مەھەللىدىكى بالىلار قۇمتاغنىڭ ئۆستەڭ تەرىپىگە سۇرۇلگەن ـ سۇرۇلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن قۇمتاغقا قاراپ ماڭدۇق. يارئەلى كەينىمدىن ئەگىشىۋالدى، بىر يەرگە بارسام ئۇنىڭ كەينىمگە كىرىۋېلىشىغا شۇنداق ئۆچ ئىدىم، مەن ئۇنى ئالداپمۇ ئالدىيالمىدىم، ئاخىر بارسام بارمامسەن دەپ كارىم بولمىدى. بىز قۇمتاغ باغرىغا كېلىپ مۇسا بوۋاينىڭ كەپسىگە كەلدۇق، كەپسىنى بوران قىيسايتىپ

قويغانكەن. قۇمتاغنىڭ ياقىسىدىكى دەرەخلەر ئۆز پېتى، مۇسا بوۋام تىككەن ئۆتكەن يىلقى كۆچەتلەرمۇ ئۆز پېتى تۇراتتى. لېكىن، دەرەخلەرنى سۇغىرىدىغان ئېرىقلارغا قۇم تىنىپ كەتكەنكەن.

ــ كېچە چىققان بۇران، ياغقان توپىغا قاراپ، قۇمتاغنىڭ قۇمى يۇرتىمىزنى يۇتۇپ كېتەرمىكىن دېگەنىدىم، قۇمتاغ ئۆستەڭ تەرەپكە ھېچبىر سۇرۇلگەندەك ئەمەسقۇ، ــ دېدى جاپپار.

ــ بىزمۇ شۇنداق ئويلىغانىدۇق، ــ دېدىم مەنمۇ ئاتامنىڭ دەپ بەرگەنلىرىنى دەپ بەرگەچ.

ــ قۇمتاغ ئاستىدا قالغان ھېلىقى شەھەرگە ئوخشاش بىزنىڭ بۇ يۇرتىمىزمۇ قۇم ئاستىدا قالسا قانداق قىلارمىز دەپ ئەنسىرەپ يېتىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن، كېچىچە قارا بېسىپ چىقتى، ــ دېدى ئابلىز.

ــ قۇمتاغ رېۋايىتى راستمىدۇر؟ ئۇيغۇرنىڭ تۇڭلۇكىدىن قۇم تۆگمەننىڭ نوىدىن چۈشكەن ئۇگۇتتەك چۈشەمدىغاندۇ؟ ــ دېدى ئاربىدىن بىرى.

ــ نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن! مۇسا بوۋامدەك دەرەخ تىكىپ ئورمان قوغدىساق قۇم ھەرگىز بىزگە تەڭكېلەلمەيدۇ، ــ دېدى ئابلىز.

ــ بۇگۈن ئابلىكىم كەلمەپتىغۇ؟ ــ دېدى قۇتيار.

ــ ئەمدى ئېسىڭگە كەلدىمۇ مەن، ــ دېگىنىچە قۇم دۆڭىنىڭ كەينىدىن ئابلىكىم چىقىپ كەلدى.

ــ ئاسماندىن چۈشمىگەنسەن؟ مەن مۇشۇ ياققىلا قاراپ ئولتۇرغان، ئەمدى ئۆرۈلۈشۈمگە... ــ دېدى قۇتيار ھەيران بولۇپ.

ــ «كۆز دېگەن كامار نېمە، كۆرمەسەڭ بىكار نېمە» دېگەننى ئاڭلىمىغانمىدىڭ... نېمە دېيىشۈاتسىلەر، مەن

يوق پاراڭ ئەجەب قىزىپ كېتىپتىغۇ؟ــ دېدى ئابلىكىم يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرۇپ.

ــ نېمە پاراڭ بولماقچىدى، كېچىدىن چىقىقان بوراننىڭ گېپى بولمامدۇ. ئەجەب قورقۇتتى ئۇ بوران!ــ دېدى ئابلىز.

ــ قۇمتاغنىڭ قۇمى دېگەن ئاجايىپ قۇم ـ دە، بۇ قۇمنى بوران ئۇچۇرۇپ كېتەلمەيدۇ...

ــ راست، قۇم ياغماستىن توپا ياغدى دېسە، نەدىن كېلىدىغان توپىدۇر ئۇ؟ــ دېدى قۇتىيار قۇمنى سورۇپ كۆرۈپ،ــ قاراڭلار، مانا قۇمدا ئازراق توپا بار ئىكەن. دېمەك قۇمتاغقىمۇ توپا ياغدى دېگەن گەپ.

بىز بوران ھەققىدە ئۇزاق مۇنازىرىلىشىپ توپىنىڭ نەدىن كېلىدىغانلىقىنى بىلەلمەي تۇرغىنىمىزدا مۇسا بوۋام كېلىپ قالدى.

ــ سىلەرمىدىڭلار بالىلىرىم، بايا سىلەر ئالچۇققا بارغانمىدىڭلار؟

ــ بارغان، ئالچۇقلىرىنى بوران قىيسايتىپ قويۇپتىكەن، ئوڭشاپ قويدۇق. ئاۋۇ قۇم تىنىپ كەتكەن ئىككى ئېرىقنىڭ قۇمىنى ئېلىۋەتتۇق،ــ دېدى ئابلىز.

ــ ھە، قارىسام ئىزىڭلار بار ئىكەن، ھەرقاچان سىلەرنى مۇشۇ ئەتراپتا دەپ كەلگەنىدىم. سەل تۇرۇپ بوران سۇندۇرۇۋەتكەن ئىككى تۇپ سۆگەتنى كېسىپ سىلەر كۆتۈرگۈدەك قىلىپ قويىمەن. كەنتكە ئاپىرىشىپ بېرىڭلار، كەنتتىكىلەر بىرەرىگە بېرىۋەتسۇن.

بىز بىردەك ماقۇل بولدۇق. ئابلىز بايىقى بىز تالاشقان سوئالنى مۇسا بوۋايدىن سورىدى.

ــ مۇسا بوۋا، نېمىشقا قۇم ياغمايلا توپا ياغىدۇ؟ كېچىچە ياغقان توپا نەدىن كەلگەن؟...

ــ قۇمنىڭ دانىسى سەل چوڭ بولىدۇ، بۇران ئۇ ياقتىن بۇ ياققا يۆتكەيدۇ ـ يۇ، ئۇچۇرالمايدۇ، شۇڭا قۇم ياغمايدۇ. بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا چۆلتاغنىڭ ئوتتۇرىسىدا سۇيى ئاسماندەك سۇزۇك ۋە تىنىق بىر دەريا بولغانىكەن. دەريانىڭ ئەتراپى قويۇق قومۇشلۇق بولۇپ، ھەر خىل قۇشلار نە ـ نەلەردىن ئۇچۇپ كېلىپ ماكانلىشىدىكەن. بۇ دەريانىڭ سۇيىنىڭ سۇزۇكلۇكىدىن دەريادىكى بېلىقلارنىلا ئەمەس، چۇشۇپ كەتكەن يىڭنىنىمۇ كۆرگىلى بولىدىكەن. كىشىلەرمۇ دەرياغا ئېزىپ ـ تېزىپ ئەخلەت تاشلىمايدىكەن، بىر تېمىم سۇنىمۇ زايە قىلماي ئىشلىتىدىكەن. كۇنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىگە شەيتان كىرىپ، سۇغا ئەخلەت تاشلاشقا، دەريا بويىدىكى ئورمانلارنى كېسىشكە ئۇندەپتۇ، دەسلەپتە كىشىلەر ئۇنماپتۇ، شەيتان قايتا ـ قايتا كۇشكۇرتۇپ ئاخىر كىشىلەرنى دەرەخ كېسىشكە، دەرياغا ئەخلەت تاشلاشقا كۆندۇرۇپتۇ، ئۇزۇنغا بارمايلا دەريانىڭ سۇيى بۇلغىنىپ بېلىقلار ئازلاپ كېتىپتۇ، ئاپپاق ئاق قۇلارنىڭ قاناتلىرى قازاننىڭ قارىسىنى سۇركەپ قويغاندەك كىرلىشىپ كېتىپتۇ، كىشىلەر بۇنىڭ بىلەن كارى بولماي ئۆز ئىشلىرىنى داۋام قىلۇېرىپتۇ. ئاخىر دەريادا ھەممە قۇرۇپ تۇگەپتۇ. بۇنىڭغا غەزەپلەنگەن تەڭرى بۇ دەريا كۆيۇپ كۇل بولۇپ كەتسۇن دەپ قارغاپتۇدەك. شۇنىڭ بىلەن بۇ دەريادا سۇ ئەمەس، كۇلدەك يۇمشاق توپا ئاقىدىغان بولۇپ قاپتۇدەك... بۇ توپا دەرياسىغا ئادەم تۇرماق تۆگە چۇشۇپ كەتسىمۇ، ئۇنغا بىر تال شارەك چۇشۇپ كەتكەندەكلا بىلىنگۇدەك. بوران چىقسىلا شۇ توپا دەرياسىنىڭ توپىسى ئۇچۇپ كېلىپ ياغقۇدەك...

ھەي، كىچىك ۋاقىتلىرىمىزدىمۇ ياغىدىغان بۇ توپا دېگەن! بىزگە چوڭلار: «توپا دەريياسىنىڭ توپىسى ئۇپىدەك سىلىق، يېپىشقاق بولىدۇ» دەيدىغان! ئەمدى سىلەر مۇئەللىمىڭلاردىن سوراپ باقساڭلار، ئۇلار نېمە دەيدىكىن.

بىز مۇسا بوۋاينىڭ توپا دەريياسى ھەققىدىكى قىزىق رىۋايىتىگە قىزىقىپ خېلى ئولتۇردۇق. بىزنى سۈر باستى بولغاي، ئالدىمىزدىكى قۇم بىردىنلا كۆزىمىزگە توپا دەريياسىدەك كۆرۈنۈپ، دەسسىگەن ھامان توپا ئىچىگە چۈشۈپ كېتىدىغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدۇق. مۇسا بوۋاي ئىككى تۇپ سۆگەتنىڭ شاخلىرىنى كەسلەپ بىز كۆتۈرگۈدەك قىلىپ ئۇلگۈردى.

4. قۇمتاغدا نوروز

قۇم، ھەممە يەر ئاپتاپتا تاۋلانغان قۇم. دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ياشىرىشى بىلەن قۇمنىڭ رەڭگى تېخىمۇ روشەنلەشتى. مەكتەپتە تەقلىدىي ئىمتىھانلار ئېلىنىپ تۇردى، ۋاقىت ئاز قالغانچە مېنى سۈر بېسىشقا باشلىدى، بەزىدە ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈشكە كۆزۈم يەتمەي قالاتتى. بۇنداق بەل قويۇۋەتكەن چاغلاردا باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 6 ـ يىللىقىدىكى چاغلارنى يادىمغا ئالاتتىم ـ دە، تۇرۇپلا روھلىنىپ قالاتتىم. مەھەللىمىزدە سارا ئۆتكۈزۈشنىڭ گېپى بولۇۋاتاتتى. يۇرتىمىزدا ھەر يىلى 3 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن باشلىنىدىغان نوروز بايرىمى 4 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە مەھەللە ـ مەھەللىدە ئۆتكۈزۈلەتتى،

يۇرتىمىزنىڭ ئادىتى بويىچە بىز نورۇزنى «سارا» دەپ ئاتايتتۇق، مانا بىزنىڭ مەھەللە سارا ئۆتكۈزۈش كۈنىنى تاللاۋاتاتتى. بىزنىڭچە بولسا، بىز دەم ئالغان كۈنى ئۆتكۈزسە بەك ياخشى بولاتتى. ئېسىمنى بىلسەم، مۇشۇ كەمگىچە سارا بىرەر قېتىممۇ بىز بالىلارنىڭ دەم ئالغان كۈنىگە ئۇدۇل كەلمەپتۇ. دېھقانچىلىقنىڭ شەنبە ـ يەكشەنبە بىلەن نېمە كارى.

بوۋامىلارنىڭ ئۆيىگە بارسام، بوۋام راشىدىن كىچىك ئاتام بىلەن باغدا ئىشلەۋاتقانكەن.

ـ «ياشلار كېلەر ئىشقا» دەپتىكەن، قېنى قولۇڭغا ئاۋۇ گۈرجەكنى ئېلىپ تاغاڭغا ياردەملىشىپ ماۋۇ يەردىكى توپىنى ئاۋۇ يەرگە ئېتىشىپ بەر، ـ دېدى بوۋام مېنى كۆرۈپ.

ـ بولدى، بۇ ئاۋاقنىڭ بىلىكىنىڭ كۈچى يوق، بىر گۈرجەك توپا ئاتقۇچە چوكىدەك ئىنچىكە قوللىرى سۇنۇپ كەتمىسۇن يەنە، ئۆزۈم بىرەدەمدە تۈگىتىمەن، ـ دېدى كىچىك ئاتام بوۋامغا قاراپ قويۇپ، ـ ماڭ، تۇرغانغا دەرس ئۆگىتىپ قوي، ـ دېدى.

ـ مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسەن؟ قۇمتاغقا چىقىشتا مەھەللىدىكى بالىلار ئىچىدە، بۇ يىل كىرپىلا ئۈچ قېتىم بىرىنچى بولدۇم جۇمۇ؟ تولا مېنى كەمسىتمە، ـ دېدىم كىچىك ئاتام بىلەن چېقىشىپ.

ـ قايسى چوققىغا چىققانتىڭلار؟

ـ ئەلۋەتتە بىرىنچى چوققىغا ـ دە.

ـ ئۇنداقتا خېلى كارامىتىڭ بار ئىكەن، پۇت ـ قولۇڭنىڭ چوكىدەك ئىنچىكىلىكىگە قاراپ، سېنى بەكلا ئاجىزمىكىن دەپ ئويلايدىكەنمەن.

ــ سىلەرمۇ كىچىك ۋاقتىڭلاردا قۇمتاغدا ئوينامتىڭلار؟
ــ ئەلۋەتتە، قۇمتاغدا ئويناش ھەممىدىن كۆڭۈللۈك. ئۇ چاغلاردا ھازىرقىدەك تېلېۋىزور، كىنو دېگەن نەدە تۇرۇپتۇ دەيسەن، مەكتەپتىن كېلىپلا قويلارنى ئاچىقىپ قويۇۋېتىپ، قۇمتاغقا چىقىپ كەتسەك قاراڭغۇ چۈشكىچە چېلىشىپ ئويناپ ھارمايتتۇق.
ــ ئۇ چاغلاردا قۇمتاغ، ئۆستەڭ بويىدا قوي باقساڭلار بولامتى؟
ــ بولمايچۇ. ئۇ چاغلاردا ئۆستەڭنىڭ ئەتراپىدىكى ياردا ڭلىقلار ئادەم بويى ئۆت ــ چۆپ ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سازلىق، ئاۋۇ قوغۇن تېرىغان يەرلەرمۇ ئېچىلمىغان زەيكەش يەرلەر ئىدى.
ــ ھازىر مۇسا بوۋام ھېچكىمگە قوي باققىلى قويمايدۇ.
ــ ئۇ چاغلاردىمۇ مۇساكام بار ئىدى. بىراق، شۇ قۇدۇقنىڭ ئۈستىدىكى ئورماندا قوي باققىلى قويمايدىغان. ئۇنىڭ تۆۋىنىدە دەرەخمۇ ئاز، زەيكەش يەرلەر ئىدى. بىز قوينى شۇ يەردە باقاتتۇق. قۇمتاغ يانباغرىدىكى يانتاقلىقمۇ بۇرۇن چوڭ ئىدى، ھازىر ئۇ يانتاقلىقنىڭ دائىر بىسمۇ تارلاپ دوپپامدەك جايدا قاپتۇ. توغراقلىقنىڭ سەل ئۈستىدىكى ئىككى كىگىزنىڭ ئورنىچىلىك كېلىدىغان يەردە چۈچۈكبۇيا بار ئىدى. ھەي، ئۆتكەن يىلى قۇمغا كەلگەنلەر كېچىدە كولاپ ئەكېتىپتۇ. ئەلمىساقتىن بۇيان تىنچ تۇرغان چۈچۈكبۇيا بىر كېچىدىلا يوق بوپتۇ. ھە راست، پاراڭ بىلەن بولۇپ كېتىپ نېمە ئىشقا كەلگىنىڭنى سورىماپتىمەنغۇ؟
ــ ئۆگىنىش قىلىۋېرىپ زېرىكىپ كەتتىم. بوۋامدىن

سارانی قایسی کۇنگه توختاتقانلىقىنى سوراپ باقاي دەپ كەلدىم.

ــ سارانی ئالدىمىزدىكى يەكشەنبە كۇنىگە توختاتتى.

ــ ۋاھ، ئەجەب ياخشى بوپتۇ.

ــ بۆلەكچىلا خۇشال بولۇپ كەتتىڭغۇ؟

ــ خۇشال بولمايچۇ؟ يەكشەنبە كۇنى بولسا سارىغا باشتىن ــ ئاياغ قاتنىشالايمىز ئەمەسمۇ؟ قاراپ تۇر، قۇمتاغقا چىقىشتا بىرىنچى بولۇپ سېنى قايىل قىلمىسام.

ــ چېلىشىشتا قانداقراق؟

ــ چېلىشىشتا جاپپار بىلەن ئابلىكىم يامان، مەن چېلىشالمايدىكەنمەن.

ــ ئاتاڭنى تارتىپسەن ــ دە، ئاتاڭمۇ چېلىشالمايتتى، مەن يېقىتۇالاتتىم.

ــ شۇڭا، سەن دېھقان بولغان ــ دە.

ــ .....

مەن كىچىك ئاتاملارغا يارەملىشىپ ئۆيگە قايتقۇچە جاپپارلارنىڭكىگە كىرىپ ماڭدىم.

ــ سارا بولغان كۇنى تېتىكىرەك بولايلى، شامال چىقسا لەگلەك ئۇچۇرايلى، ــ دېدى ئۇ.

ــ ئۇنداق بولسا سەن تازا چىرايلىق بىر لەگلەك ياسا، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا.

بىز جاپپار بىلەن سارادا بولىدىغان ئويۇنلار ھەققىدە تاتلىق خىياللار بىلەن خېلى ۋاقىتقىچە پىلان تۇزدۇق.

ئۆي ــ ئۆيلەردە سارا ھەققىدە پاراڭ بولۇۋاتاتتى. كىملەردۇر بىرلىرى سارانى جۇمە كۇنىگە تۇغرىلاشنى ئوتتۇرىغا قويسا، بىرلىرى پەيشەنبە كۇنى ئۆتكۈزۈش ھەققىدە تەكلىپ بېرىۋېتىپتۇ. ھەي: «يەكشەنبە كۇنىدىن

ئۆزگەرمىسۇن» دەپ ئىچىمدە تىلەپ يۈردۈم. مەكتەپتە ساۋاقداشلىرىمۇ سارا ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقى ھەققىدە گەپ بولغاندا ھەممىدىن بىزنىڭ مەھەللىدە ئۆتكۈزۈلىدىغان سارانىڭ قىزىيدىغانلىقى ھەققىدە بەس - بەستە مۇنازىرىلەشتى. دېمىسىمۇ قۇمتاغ ياقىسىدىكى بۈككىدە ئورمان، سۇيى سۈپسۈزۈك بۇلاقلار، ياپيېشىل چىملىق، قۇشلار سايراپ تۇرغان بۇنداق جايدا ئۆتكۈزۈلسە ئەلۋەتتە قىزىيدۇ - دە.

شەنبە كۈنى مەھەللىدىكى چوڭلار سارا ئۆتكۈزۈلىدىغان جايغا مەيدان ۋە ئوچاق ياساپ بولدى. بىز ئورمانلىقتىن مۇسا بوۋام تەييارلاپ قويغان ئوتۇنلارنى توشۇپ دۆۋىلىۋەتتۇق. سارانىڭ ھارپىسى بۇنچىلىك قىزىدى، ئەتە چوقۇم قىزىيدۇ - دە، ئەلۋەتتە! ھەي، بوران چىقمىسا بولاتتىغۇ. مەھەللىدىكى بالىلار قۇمتاغدىن خۇپتەن بىلەن تەڭ قايتىپ كەلدۇق. ئاتا - ئانىلىرىمىز ئۇنىغان بولسا مۇسا بوۋامغا ھەمراھ بولۇپ قونۇپ قالغان بولاتتۇق.

بۈگۈن — يەكشەنبە، سەھەر تۇرۇپ كەتتىم. قۇمتاغ تەرەپتىن ناغرىنىڭ ياڭراق ساداسى ئاڭلىنىۋاتاتتى. «ھاپىلا - شاپىلا» ناشتا قىلدىم - دە، قۇمتاغ تەرەپكە چاپماقچى بولدۇم - يۇ، يارئەلىنى ئويغىتىش يادىمغا كېلىپ ئۇنى ئەمدى ئويغىتىپ تۇرسام، ئاپام:

— سەل توختاپ تۇر، پوشكال سالغانىدىم، بىز بارغۇچە ئالغاچ بار. ئۇنغىچە يارئەلىمۇ ناشتا قىلىپ بولىدۇ، — دېدى تۇيۇقسىزلا.

— ۋاي - ۋۇي، مەن ئوغۇل بالا تۇرۇپ داستىخان كۆتۈرۈپ يۈرسەم سەت بولمامدۇ؟

— نېمىگە سەت بولىدۇ، بۈگۈن دېگەن سارا، خۇشال

بولىدىغان كۇن، نېمە سەھەردىلا خاپا قىلىسەن مېنى.
ــ بولىدۇ، مەن ئاپىراي.
ــ تۇنۇگۈن بوۋاڭ ئاش ئۈسىدىغانغا ئارا پىيالە بولسا ئوننى ئالغاچ بېرىڭلار دېگەنىدى، ئون بەشنى تەييارلاپ قويدۇم، ئۇنىمۇ ئېلىۋېلىڭلار.
ــ چېقىپ قويسام مەيلىمۇ؟ ــ دېدىم ئاپامنى بۇ ئېسىل پىيالىلىرىنى ئاياپ ئاتاڭلار ئاپارسۇن دەمدىكىن دەپ. دېگىنىمدەكمەك بولدى، ئاخىر پىيالىلەرنى ئاتام ئاپىرىدىغان بولدى. مەن ئاق داستىخانغا ئورالغان بىر تاۋاق پوشكالنى كۆتۈرۈپ، يارئەلىنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرۈپ كەتتىم.
قۇمتاغ باغرى ئاجايىپ قىزىپ كېتىپتۇ. بىزنىڭ مەھەللىلىك بالىلارلا كەلمەپتۇ، تۆۋەن مەھەللىدىن، ئارا مەھەللىدىن، قوشتاغدىن، ئارالدىن، كېچىكتىن، يارداڭدىنمۇ كەپتۇ. مەن داستىخاننى ئۈدۈل بوۋامنىڭ قولىغا تۇتقۇزدۇم، بوۋام داستىخاننى قولۇمدىن ئېلىپ ئۈزۈن سېلىنغان داستىخاندا ئولتۇرغان جامائەتنىڭ ئالدىغا قويۇپ:
ــ بىزنىڭ شەرىپىدىنلەر ئازراق پوشكال، قۇيماق ئەۋەتىپتۇ، ئېغىز تېگىپ بېقىشالا... ــ دېدى.
كۆپچىلىك دۇئا قىلىپ بولۇپ داستىخاندىكى پوشكال، قۇيماققا ئېغىز تېگىشتى. يوغان ـ يوغان سۆگەتلەرگە ئىلەڭگۈچلەر ئېسىلغان، يېشىل چىملىقلارغا كىگىز، ئەدىياللار سېلىنغان، تۇنۇگۈن ئاسقان قازان بېشىغا كارىۋاتلار قويۇلغان بولۇپ، ئۈستىگە چىنە، تەلەڭگىلەر رەت ـ رەت تىزىۋېتىلگەنىدى. بىز بولساق چوڭلارغا قايسى بۇلاقتىن دېسە شۇ بۇلاقتىن سۇ ئەكېلىپ بېرىپ تۇردۇق، تەرەپ ـ

تەرەپتىن مېھمانلار كېلىشكە باشلىدى. قۇمتاغنىڭ بارخانلىرى ئۇستىدىمۇ ئادەملەر ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپ يۈرەتتى. ھەممە يەر بايرام خۇشاللىقىغا چۆمگەنىدى، بۇ يىلقى سارا بۇرۇنقىغا قارىغاندا قىزىپ كەتكەنىدى.

كەينى مەھەللىدىكى ياشقا ئەڭ چوڭ تۆمۈر بوۋاينى چوڭ ئوغلى ھاپاش قىلىپ ئەكەلگەندە پۈتۈن ساراچىلار «دۇررىدە» ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، بوۋاينى «كۆتە ـ كۆتە» بىلەن ئوتتۇرىدىكى گىلەمگە ئولتۇرغۇزدى. بوۋاي خۇشاللىقتىن مەڭزى قىزىرىپ تېتىكلىشىپ قالغانىدەك كۆرۈنەتتى، بوۋاي ئەتراپقا تويماي قارايتتى، جامائەتتىن ئۇنى ـ بۇنى سورايتتى.

ـ سەن كىمنىڭ بالىسى، بالام؟ ـ بوۋاي يېنىدىكى ساقاللىق بىر بوۋايدىن سورىدى.

ـ تۇرسۇن ناۋاينىڭ.

ـ ھە، تۇرسۇنئاخۇننىڭ ئوغلى توختىمۇسەن، بالام. بالا ئىدىكەن، چوڭ ئەر بولۇپ كېتىپسەن مانا.

بىز بوۋاينىڭ سۆزلىرىدىن ھەيران قالدۇق. ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك ئادەمنى بالام دەۋاتىدۇ، بىزنى نېمە دەيدىكىن ئەمدى! ئارىدىن ئىلىنىياز قاسساپ گەپ سورىدى:

ـ تۆمۈر دادا، بۇ يىل نەچچە ياشقا كىردىلە؟

ـ بەكرەك گەپ قىل، قۇلىقىم ئېغىرلىشىپ قالدى، ـ دېدى بوۋاي. ئىلىنىياز قاسساپ بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنلۇك سورىدى.

ـ خۇدايىم بۇيرۇسا يۈز ياشتىن ئاشتىم. مەن چوڭ يېغىلىقتا ئوتتۇز ياشلاردىكى تازا كۈچۈمگە تولغان ياش ئىدىم، تۇنجى بالىمزمۇ ئون ياشتىن ئاشقانىدى.

ـــ چوڭ يېغىلىق دېگىنى قاچانقى ئىش، شەرىپىدىن ئەپەندىم؟ ـــ جامائەت ئاتامغا قاراشتى. ئاتام:

ـــ چوڭ يېغىلىق 1933 ـ يىلى ئەتىيازدا بولغان، ـــ دېدى يۈقىرى ئاۋازدا.

ـــ توغرا دەيدۇ، باش ئەتىياز ئىدى، ـــ دېدى بوۋاي، ـــ شۇ يىلى ئەتىياز كېچىكىپ كەلگەنىدى، سېپىل يېنىدا ئۆلگەن ئادەمنىڭ كۆپلۈكىنى دېمەيسىلەر... ھەي.

ـــ شۇ بويىچە ھېسابلىغاندا بۇ كىشىنىڭ يېشى راستىنلا يۈزدىن ئېشىپتۇ ـ ھە؟ ـــ دېدى ئىلىنىياز قاسساپ.

ـــ ئاشماي. بىزمۇ مۇشۇنداق ئەقىل ـ ھوشىمىز بىلەن قېرىساق ـ ھە! ھوي، ئۆمەرنىياز قېنى سەن؟ كەل، تۆمۈر بوۋاڭنىڭ يېنىغا كەل، بېشىڭنى سىلاپ قويسۇن.

كىچىك بالىلار تۆمۈر بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىشتى. تۆمۈر بوۋاي بالىلارنىڭ بېشىنى ئىچىدە نېمىلەرنىدۇر ئوقۇپ سىلاپ قويدى. يۈز ياشتىن ئاشقان ئادەم كىچىك بالىغا ئىسىم قويۇپ بەرسە، بېشىنى سىلاپ قويسا، ئۆمرى ئۇزۇن بولغۇدەك دېگەن قاراش بويىچە بوۋام مەن باشلانغۇچنىڭ 1 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چاغدا، يارئەلى تايتاڭلاپ ماڭىدىغان ۋاقىتلىرى بولسا كېرەك، تۆۋەن مەھەللىدىكى يۈز ياشتىن ئاشقان تاجىخان مومامغا بېشىمىزنى سىلاتقانلىقى يادىمدىن چىقمايتتى.

سارا قىزىپ كەتتى. مەھەللىمىزدىكى سازەندىلەرنىڭ ھەممىسى كەلگەنىدى، ساز چېلىنىپ، ئويۇن باشلىنىشتىن ئىلگىرى كەنت كومىتېتىدىن ئابدۇراخمان ئابىت تەبرىك سۆزى قىلدى ۋە ئاخىرىدا:

ـــ ھاۋا ئىسسىپ كەتكۈچە بالىلار قۇمتاغقا چىقىپ

كەلسۇن، ياشلار چېلىشىشنى باشلىسۇن، ئۇنىڭچە سارا ئېشىمۇ پىشىدۇ، كۆچىلىك، قانداق دەيسىلەر؟ ــ دېدى.

ھەممە بىر دەك قوشۇلدى، بىز بالىلار ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈندۇق. مەن دېمەتلىكلەر بىرىنچى چوققىغا، يارئەلى دېمەتلىكلەر ئىككىنچى چوققىغا چىقماقچى بولدۇق. ئۇلارنىڭمۇ بىرىنچى چوققىغا چىقىۋىسى بار ئىدى. چۈنكى، ئادەتتە مەكتەپلەردە قۇمتاغقا چىقىش مۇسابىقىسى بولغاندا ئىككىنچى چوققىغا قىزلار چىقاتتى. بىز پۇشتەكنىڭ چېلىنىشى بىلەن تىكىلگەن بايراقنى قاراپ چاپتۇق، جاپپار ھەققەتەن تېز يۈگۈرەيتتى. ئۇ بىرىنچى چوققىنىڭ تۈۋىگە كەلگەندە ئولتۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ پۇتىغا تىكەن سانجىلىپ كەتكەندەك قىلاتتى. ئۇ تاپىنىغا قاراپ قولى بىلەن تىكەننى ئالماق ــ تالماق ئېلىۋەتتى ــ دە، يەنە يۈگۈردى. شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتىم، قېرىنداشقاندەك قۇم مەن ماڭغانسېرى سىيرىلىپ تۇراتتى. ئىچىمدە قۇم ماڭىلا ئەمەس ھەممىگە ئوخشاش دەپ باقتىم، ئامال بولماي يۆنىلىشنى ئۆزگەرتىپ چوققىغا سەل يانتۇ تەرەپتىن چىقىشقا ئۇرۇندۇم. جاپپار بىلەن ئابلىكىم چوققىنىڭ تىك تەرىپىدىن يامىشۇاتاتتى، مەن قۇم بارخىنىنىڭ سەل يان باغرىنى بويلاپ تېز ئىلگىرىلىدىم ــ دە، جاپپاردىن بىر قەدەم بۇرۇن بايراقنى ئېلىۋالدىم. كەنت كومىتېتى ئورۇنلاشتۇرغان ئادەم بىزگە نومۇر قويدى، ئۇھ، مەن بىرىنچى بولدۇم.

بىز قۇمتاغدىن پەسكە چۈشكەندە، چېلىشىش قىزىپ تازا ئەۋجىگە چىققانىدى. قۇمدۆڭنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مويسىپىتلار تۆمۈر بوۋامنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئولتۇراتتى. بوۋاينىڭ ياشلىق دەۋرى يادىغا يەتكەن بولسا

كېرەك، ھە دەپ چېلىشچىلارغا مەدەت بېرەتتى، كۆزلىرىدىن ئۇمىد ۋە خۇشاللىق چاقناپ جانلىنىپ كەتكەنىدى. مەن بوۋامغا قارىدىم، بوۋاممۇ شۇنداق تىمەن ۋە جۇشقۇن كۆرۈندى، مېنىڭ بوۋاممۇ تۆمۈر بوۋامدەك ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرسە ـ ھە!

ياشلارنىڭ چېلىشىشى تازا قىزىپ بىر يەرگە بارغاندا، تۆۋەندىكىلەر «سارا ئېشى پىشتى» دەپ توۋلىدى، چېلىشىشمۇ ئاخىرلىشىپ قالغانىدى، بىز پەسكە چۈشتۇق. تۆمۈر بوۋام قاتارلىق ياشقا چوڭ جامائەتنىڭ ئالدىغا تەرتىپ بويىچە ئاش تارتىلدى. قۇتبىدىن ئىمام: «قېنى جامائەت، ئاشقا باقايلى، بالىلارمۇ ئاش ئىچسۇن، ئاش قىزىقكەن، بىر يېرىگە تۆكۈڭ!» دېگەندىن كېيىن، ھەممە «خوش، خوش» دېيىشىپ ئاشقا ئېغىز تېگىشتى. چىملىق، قۇمتاغنىڭ دەرەخ سايىسى چۈشۈپ تۇرىدىغان يامزالىرىدا ئولتۇرۇپ سارا ئېشى ئېچىۋاتقانلار كۆپ ئىدى. قاچىلارغا ئۇسۇلغان ئاشلارنى شوخ قىزلار رەت ـ رېتى بىلەن ئاشنى ئىچىپ بولغانلارغا سۇناتتى، ئىچىلىپ بولۇنغان قاچىلارنى ئۆستەڭگە چىلاپ قۇم سۈركەپ يۇيۇپ، بۇلاق سۈيىدە چايقاپ يەنە توشۇيتتى. بىز بالىلارغا راسلانغان ئورۇندا قاتارلىشىپ ئولتۇرۇشتۇق، ياشقا چوڭراق بالىلار كىچىكلەرگە ئاش قۇيۇپ بەردى. سارا ئېشى شۇنداق تېتىپ كەتتىكىن، ئايھاي! تىلىمنى تامشىتىپلا قالدىم. نەچچە يىلقى سارا بۇنداق داغدۇغىلىق ۋە كەڭ كۆلەملىك بولمىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئاتاملار ھەربىر ئۆيدىن كىشى بېشىغا بەش كويدىن يىغىلغان پۇل يېتەرمۇ دەپ ئەنسىرىگەنىدى. «تاما ـ تاما كۆل بولار» دېگەندەك ئاز ـ ئازدىن يىغىلغان پۇلغا كېرەكلىك ھەممە نەرسە

ئېلىنغاندىن سىرت، ئاشقىنى ئۇزۇن يىل كېسەل بولۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان ئايۇپ ئاكىغا يارەم قىلىنغانلىقى ئۈقتۇرۇلۇپ، «كۆپچىلىك رازىمۇ» دېگەندە، ھەممەيلەن بىر دەك «رازى» دېيىشتى.

قۇمتاغنىڭ تۆۋەنىدە قىزلارنىڭ بەزىلىرى چاكۇم ئويناسا، بەزىلىرى ئىلەڭگۈچ ئۇچۇۋاتاتتى، بىرنەچچە قىز ئېرىقتىن قۇم ئېلىپ بارماقلىرىدىن تېمىتىپ چۈنچە سېلىش ئويۇنى ئويناۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئويۇنىغا قىزىقىپ بالىلىقى ئېسىگە كېلىپ قالغان بىرنەچچە ئايالمۇ بۇ ئويۇنغا قوشۇلدى. سارا نەزمى باشلاندى، ئەڭ ئاۋۋال تۆمۈر بوۋاي سارا ھەققىدە قوشاق ئېيتتى، ئاندىن باشقىلار سارا قوشاقلىرىنى ئېيتىپ سورۇننى بىر ئايلاندى. قوشاق ئېيتقانلار ئىچىدە شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىكى قاينام ـ تاشقىنلىقتىن ئىلھاملىنىپ قوشاق توقۇغانلارمۇ بولدى. توي ـ تۆكۈنلەردە بېيىت ئېيتىشىشقا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ قوشاق ئېيتىشىش، چوڭلاردىن ئۆتۈپ ياشلارغا، ئاندىن بىز دېمەتلىك بالىلارغا ئۆتكەندە توختىغاندىن كېيىن، كەنت باشلىقى:

ــ ھازىر سارا مەشرەپمىز باشلاندى، ئاۋۋال بالىلاردىن كەلسۇن، قېنى بالىلار، بىر پەدە ئۇسسۇل ئويناپ بېرىڭلار ـ ھە!ــ دەپ جاكارلىدى.

بىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ تۇرغاندا تولۇقسىز 1 ـ يىللىقتا ئوقۇيدىغان يالقۇن بىلەن دانىيار ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتتى، ئاندىن ئابلىكىم، جاپپارلار چۈشتى، مەنمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ ئۇسسۇلغا چۈشتۇم. بىز بىر پەدە ئۇسسۇل ئويناپ بولغاندىن كېيىن چوڭلار ئۆزگىچە لەرزان ئۇسسۇللىرىنى باشلىۋەتتى. تۆمۈر بوۋام ئورنىدا

ئولتۇروپ ئۇسسۇل ئويناپ ھەممىنى كۈلدۈرۈۋەتتى، مۇسا بوۋام بولسا قازان بېشىدا پايپېتەك بولۇپ يۈرەتتى.

5. قۇمتاغدا ئۆتۈلگەن دەرس

سارا ئۆتكۈزۈلۈپ نەچچە كۈندىن كېيىن، ئەمدىلا يۇيۇپ تارىنىپ پەرىزاتتەك بولۇپ كەتكەن ئالەمنى بوران چىقىپ توپىغا كۆمۈپ ھەممىزنى بىزار قىلىۋەتكەنىدى. نەچچە كۈن ئۆتۈپلا يامغۇر يېغىپ بوراندىن ئۆچمىزنى ئېلىپ بەردى. يامغۇردىن كېيىن جۇدۇن بولدى، شۇ قېتىمقى جۇدۇندىن كېيىن باھار ئەلچىسى — قارلىغاچلار كەلدى. قارلىغاچلارنىڭ كېلىشى بىلەن ئالەم نەچچە كۈندىلا ئىلىپ كەتتى، ئەمدى بىزنىڭ لەگلەكلىرىمىز ئانچە ئۇچماس بولۇپ قالدى.

ئۆگىنىشنىڭ ئالدىراشچىلىقىدا بېشىمنى كۆتۈرەلمەي قالدىم. تەقلىدىي ئىمتىھانلاردا ئۇدا ئىككى قېتىم ئىككىنچى بولدۇم. سىنىپتا ئۆرلەش ئىمتىھانى توغرۇلۇق ھەر خىل پەرەزلەر بولۇۋاتاتتى. ئەڭ مۇھىمى، سىنىپىمىزدىكى ئۇچ ساۋاقداشنىڭ نوپۇسىدىن مەسىلە چىقىپ ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئىمتىھان بېرەلمەيدىغان بولدى، بۇ ھەقتە گەپ بولغاندا ئادىل ھەممىدىن بەك سۆزلەيتتى.

— «تەلەي نەگە بارىسەن دېسە، دوقا ماڭلاينىڭ قېشىغا» دەپتىكەن، تەلىيىمنىڭ ئوڭلۇقىدىن مەن چەكتىن بىر كۈن بۇرۇن تۇغۇلۇپتىكەنمەن،— دەپ ھەممىزنى كۈلدۈردى ئۇ. ئاندىن بىرى:

— ئىمتىھان مەيدانىدا ئورنۇڭ شىر ئەلىنىڭ

ئارقىغىلا كېلىپ قالسا، تەلىيىڭ قوشلاپ كەلگەن بولىدۇ ـ دە، ـ دېدى.

ـ شىرئەلى، ئىمتىھاندا كەينىڭدە ئولتۇرۇپ قالسام دەپ بېرەرسەن ـ ھە؟ ـ دېدى ئادىل.

ـ قېنى، ۋاقتى كەلگەندە ئامال بولسىلا، ـ دېدىم مەن تەمكىنلىك بىلەن.

ـ ئامال دېگەن ئاسماندىن چۈشمەيدۇ، ئۆزۈڭ تاپىسەن، ـ دېدى ئۇ كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ماڭا قاراپ، ـ بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقداش بولغاندىكىن بەش نومۇرلۇق بولسىمۇ يارديمىڭ تېگەر...

قوڭغۇراق چېلىنىپ ئورۇنلىرىمىزدا ئولتۇرۇشتۇق. «شۇمۇ گەپ بولدىمۇ، ئىمتىھان ۋاقتىدا نېمىشقا ئۇنىڭغا دەپ بەرگۈدەكمەن. ئۆگىنىش قىل دېسە قىلمايدۇ، تاپشۇرۇقنى كۆچۈرۈۋالىدۇ... ياردەم قىلمەن دەپلا كومىسسىيەلەر قاراپ تۇرسا، ئۇنىڭغا سوئاللارنىڭ جاۋابىنى دەپ بەرگۈدەكمەن تېخى.»

سىنىپ مەسئۇلىمىز ھەم ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز گۈلھەسەل مۇئەللىم باھار ھەققىدە بىر نەسر، بىر بايان ماقالىسى يېزىش ھەققىدە تەلەپلەرنى چۈشەندۈرۈپ، ماقالىنى قانداق يېزىش ھەققىدە تەپسىلىي توختالدى. ئىنتىزام سەللا بوشاشسا:

ـ ئەدەبىيات ئىمتىھانىدا ماقالە بەك مۇھىم ھەم كۆپرەك نومۇر ئالغىلى بولىدىغان تۇر، شۇڭا دىققەت قىلىپ ئاڭلاڭلار، مەن سىلەرگە سۆزلەۋاتقان بۇ مەزمۇنلار كىتابلاردا يوق.

ـ مۇئەللىم، ھازىر باھار پەسلى بولغاندىكىن قۇمتاغقا بېرىپ باھار پەسلىنى كۆزىتىپ ماقالە يېزىپ كەلسەك بولمامدۇ، ـ دېدى ئىلشات.

ـــ بولىدۇ، مەن بۇ تەكلىپنى مەكتەپ رەھبەرلىكىگە دەپ باقاي، ئەمما ئانچە ئۇمىدلىنىپ كەتمەڭلار، ـــ دېدى گۈلھەسەل مۇئەللىم نېمە دېيىشنى بىلەلمىدىمۇ ياكى كۆڭلىدە بىرەر پىلان تۇزدىمۇ، ئۇ بىردەم ئويلىنىۋەتكەندىن كېيىن، ـــ ھازىر بىخەتەرلىك تەكتلىنىۋاتىدۇ، بىخەتەرلىكنى نەزەردە تۇتۇپ بولسىمۇ رۇخسەت بەرمەسمىكىن. ئۇچ يىل بۇرۇنقى قۇمتاغ سەيلىسىگە بارغاندىكى پاجىئەنىڭ كاساپىتىدىن مەكتىپىمىزنىڭ قۇمتاغ سەيلىسى ئۆتكۈزىدىغان پائالىيىتى توختاپ قالغان.

ـــ بىر سىنىپلا ئوقۇغۇچى بولغاندىكىن بولۇپ قالار، بىخەتەرلىككە كەلسەك ھەممىمىز ئاڭلىق بولساقلا بولمىدىمۇ؟ ـــ دېدى ئابباس.

ـــ سەن ئۇنداق دېگەنبىلەن، يېنىشىمىزدا بىرنېچچە قوپۇپ، ئۆيىمىز مۇشۇ يەرگە يېقىن ئىدى؛ يەنە بىرنېچچە دوستۇمنىڭ ئۆيى بار ئىدى، تۇغقىنىمنىڭ ئۆيى دېگىلى تۇرارسىلەر...

ـــ ئۆيى قۇمتاغ ياقىسىدىكىلەردىن تۆتەيلەن بار، قالغانلىرىمىز بىردەك مەكتەپكە يېنىپ كەلسەك بولمىدىمۇ...

بۇ بىر سائەتلىك دەرسمۇ تۇزۇك دەرس بولمىدى. ھاۋانىڭ ئىسسىشى، زېرىكىشلىك مەشىق ئىشلەش ھېچ ھالىمىزنى قويمىدى. بىزنىڭ سىنىپتىغۇ تاللانغان بالىلار بولغاچقا ئانچە ۋايساپمۇ كەتمىدۇق، باشقا پاراللېل سىنىپتىكى بالىلار ئۆگىنىشنى تاشلىۋەتكەندەكلا قىلاتتى، مۇئەللىملەرنىڭ پات ـ پات ئۇلار توغرۇلۇق ۋايساشلىرىنى ئاڭلاپ تۇراتتۇق. ئاتامنىڭ دېگىنى توغرا ئىكەن، 5 ـ ئايدىن باشلاپ تۇزۇك ئۆگىنىش

قىلالمايسەن، مۇشۇ 2 ـ، 3 ـ ئايلاردىكى سوغۇقمۇ ئەمەس، ئىسسىقمۇ ئەمەس ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ ئۆگەن دەپ، تېلېۋىزور كۆرۈشتىن ۋاز كېچىپ كۇندە مېنىڭ ئۆگىنىشىمگە نازارەتچىلىك قىلىشى بىلەن نۇرغۇن مۇھىم مەزمۇنلارنى قايتا كۆرۈۋالغانكەنمەن، مانا ئەمدى ئەسقېتىۋاتىدۇ.

گۈلھەسەل مۇئەللىم قۇمتاغقا بېرىش ھەققىدە بىرنېمە دېمەيۋاتاتتى. ئىلشات بولسا تولۇقسىز 1 ـ يىللىقتىكى جۇغراپىيە ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ قۇمتاغقا ئېلىپ بېرىپ دەرس ئۆتكەنلىكىنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختايتتى.

ـ مۇھەممەت مۇئەللىم دەرسنى ئەجەب ياخشى ئۆتەتتى ـ ھە!

ـ ئۇنى بىر دېمە، خەرىتە دېگەننى دوسكىغا، كىتابقا قارىمايمۇ كىتابتىكىگە ئوخشاش سىزاتتى.

ـ ئىسسىق بەلباغ بىلەن سوغۇق بەلباغنى چۈشەندۈرگەندىكى يۇمۇرلۇق سۆزلىرىچۇ، تېخى!

ـ ئىسسىق بەلباغدىكىلەرنىڭ ئۆزىنى يەلپۈگۈچتە يەلپۈپ ئولتۇرۇپمۇ تەرلەيدىغانلىقىنى، سوغۇق بەلباغدىكىلەرنىڭ بولسا تۆكۈرگەن تۆكۈرۈكىنىڭ يەرگە مۇز بولۇپ چۈشىدىغانلىقىنى مىسال ئېلىشىنى دېمەيسەن.

مېنىڭ خىيالىم شۇ چاغدىكى قۇمتاغدا ئۆتۈلگەن جۇغراپىيە دەرسىگە كەتتى. قۇمتاغدىكى قۇمنىڭ شۇنچە يىللاردىن بېرى بۇ يېشىللىقنى يۇتۇۋەتمىگىنىگە ھەممە ئادەم ھەيران، پەقەت جۇغراپىيە مۇئەللىممىزلا بۇنى توغرا چۈشەندۈرگەنىدى. بىزنىڭ بۇ مۇئەللىممىز بويى پاكار، ئاق سېرىق، دائىم كۈلۈپ يۈرىدىغان،

ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرمەيدىغان ياخشى مۇئەللىم ئىدى. مۇھەممەت مۇئەللىم سىنىپقا گىلوبۇسنى كۆتۈرۈپ كىردىمۇ بولدى، بىزنى بىرنەچچە مىنۇت قانغۇچە كۆرۈۋېلىشقا قويۇپ بېرىپ، ئۆتمەكچى بولغان دەرسكە مۇناسىۋەتلىك خەرىتىنى دوسكىغا بور بىلەن سىزاتتى. مۇھەممەت مۇئەللىمنىڭ خەرىتە سىزىشىنى تەنەپپۇس ۋاقتىدا دوراپمۇ باقاتتۇق. سىزغان خەرىتىلىرىنى جۇغراپىيە ئاتلىسى، جۇغراپىيە كىتابىمىزدىكى خەرىتىلەر بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرەتتۇق. ئۇپمۇئوخشاش بولمىسىمۇ، ئىشقىلىپ بىر قاراپ بىلگىلى بولاتتى. مۇھەممەت مۇئەللىم بىر قېتىملىق شامال ھەققىدىكى دەرسىنى ئۆتكۈچلىك ئىككى پاراللېل سىنىپنى قۇمتاغقا ئېلىپ چىقىپ دەرس ئۆتكەندى. مۇئەللىمنىڭ ئۆتكەن دەرسنى ھازىر سىنىپىمىزدىكى قايسىلا ساۋاقداشتىن سورىسا توغرا جاۋاب بېرەلەيدۇ. ھېلىمۇ ئېسىمدە، ساۋاقداش غۇنچەم مۇھەممەت مۇئەللىمدىن: «مۇئەللىم، قۇمتاغنىڭ بىزنىڭ مەھەللىگە كۆچمىگەنلىكىدە شامالنىڭ قانداق رولى بار؟ــ دەپ سورىغانىدى.

«بۇ سوئالنى سوراپ ياخشى قىلدىڭىز،ــ دېدى مۇھەممەت مۇئەللىم،ــ ناھىيەمىز بازىرى دۇنيادىكى قۇملۇققا ئەڭ يېقىن شەھەر. قۇمنىڭ شەھىرىمىزنى يۇتۇۋېتمىگەنلىكىدە ئىككى سەۋەب بار. بىرى، دەل شامال؛ يەنە بىرى، مانا كۆز ئالدىمىزدىكى يېشىللىق. شامالنىڭ يۆنىلىشىگە قارايدىغان بولساق، ناھىيەمىزدە، بولۇپمۇ بىز تۇرۇۋاتقان بۇ يەردە شامال ئاساسەن غەربتىن شەرققە ياكى غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي جەنۇبقا، شەرقىي جەنۇبتىن غەربىي جەنۇبقا چىقىدۇ. قۇمتاغنىڭ يۆنىلىشى

غەربتىن شەرققە قاراپ سوزۇلغان، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 65 كىلومېتىر كېلىدۇ. شىمالدىن جەنۇبقا كەڭلىكى تەخمىنەن 40 كىلومېتىر، ئەڭ تار يەرلىرى 15 كىلومېتىر ئەتراپىدا كېلىدۇ. شامال يۆنىلىشى جەنۇبتىن شىمالغا بولغان بولسا ئىش چاتاق بولاتتى. قاراڭلار، قۇم بارخانلىرى، قۇمتاغنىڭ چوققىلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك شىمال بىلەن جەنۇبقا يۆزلەنگەن. شەرق ياكى غەربكە يۆزلەنگەن بارخان ۋە چوققا يوق. پۈتۈڭلارنىڭ ئاستىدىكى قۇم دولقۇنلىرىغا قارىساڭلارمۇ بۇنى بىلەلەيسىلەر...»

راست، مۇئەللىم دېگەندەك قۇم دولقۇنلىرىنىڭ يۆنىلىشى مۇئەللىمنىڭ دېگەنلىرى بىلەن تامامەن ئوخشاش ئىدى. شۇنچە يىل قۇمتاغدا ئويناپ بۇنىڭغا نېمىشقا دىققەت قىلمىغاندىمەن دەپ كەتكەنىدىم. شۇ چاغدا دالا دەرسىگە چىققان مۇئەللىملەرمۇ ھەيران قېلىشقانىدى. مۇئەللىمنىڭ يېشىللىقنىڭ، نەملىكنىڭ قۇمنى توسۇش ھەققىدىكى دېگەنلىرىنى سۆزلىمەيلا قويماي. قۇمتاغنىڭ ئېگىز چوققىسىغا چىقىپ تۆۋەنگە قارىغاندا، قۇمتاغ باغرىدىكى ئورمانلىق گويا ساپسېرىق قۇم ئەجدىھانىڭ ئاغزىدىكى يېشىل گۆھەرگە ئوخشاش كۆرۈنەتتى. يۇمشاق، پاكىز، كىيىمگە يۇقمايدىغان قۇم ھەققەتەن ئېسىل ئىدى. 6 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ تاكى 8 ـ ئاينىڭ بېشىغىچە بۇ يەردە قۇمغا كۆمۈلىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ. بولۇپمۇ 7 ـ ئاي قۇمغا كۆمۈلۈشنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق پەيتى.

شۇ چاغدا مۇھەممەت مۇئەللىم: «قۇمتاغنىڭ بولغانلىقى بىزنىڭ بەختىمىز، بۇ قۇمتاغ بىزگە ئاپەت ئەمەس. ئاپەت بولسا كۆز ئالدىمىزدىكى يېشىللىقنى

ۋەيران قىلىش ۋە قۇمتاغ باغرىدىكى نەملىكلەرنى، يەنى سازلىقلارنى قۇرۇتۇپ، سۇ مەنبەلىرىنى يوقىتىشتىن كېلىدۇ...» دېگەنىدى. جۇغراپىيە دەرسى مېنى ئۆزىگە شۇنچىلىك جەلپ قىلىۋالدىكى، جۇغراپىيە دەرسلىك كىتابىدىكى مەزمۇنلارنىڭ ھەممىنى يادلىۋالدىم. مېنىڭ يادلىۋالغىنىم ئۆلۈك يادلاش بولماستىن، چۈشىنىپ يادلاش بولغانىدى.

شۇ قېتىملىق دالا دەرسىدە بىخەتەرلىككە مەسئۇل بولۇپ چىققان ئوچ ئوقۇتقۇچىمۇ بىز بىلەن بىللە دەرس ئاڭلىغانىدى، يېشىللىق ھەققىدە گەپ بولغاندا:

— مۇشۇ يەردىكى ئورمانىنى قوغدىغان مۇسا ئاكىنى شەھەر قوغداشتىكى باتۇر جەڭچى دېسەك بولىدۇ، — دەيتتى مۇھەممەت مۇئەللىم، — قاراڭلار، مۇشۇ كۆز ئالدىمىزدىكى يېشىللىقتىكى ھەربىر تۈپ دەرەختە مۇسا ئاكىنىڭ قان ـ تەرى بولۇپلا قالماستىن، ھەربىر كۆز بۇلاقتا ئوڭنىڭ ئەجرى بار.

— ئۇ كىشىنى مۇسا تەرسا دەيدىكەنغۇ؟ — دېگەنىدى جاپپار.

— باشقىلارغا كۆسەي چاغلىق دەرەخنى كەستۈرمەي، ئورمان قوغدىغان ئادەم قانداقمۇ تەرسا بولسۇن، — دېدى مۇھەممەت مۇئەللىم كەسكىنلىك بىلەن، — ئوڭنىڭ ئەجرىدىن مانا بۇ ئورمان ئورمان بولۇپ تۇرۇپتۇ. بۇ ئورمان شەھەرنى، جۇملىدىن بۇ يەردىكى ھاياتلىقنى قوغداۋاتىدۇ. بۇ ئورمان بولمىسا، يازنىڭ ئىسسىقىدا بىز كوچىلاردا يۈرەلمىگەن بولاتتۇق... ياغاچ لازىم بولغاندا، كەنت كومىتېتىنىڭ تەستىقى بويىچە مۇسا ئاكىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن قېرىغان، يېڭىلاش لازىم بولغان دەرەخلەرنى كېسىپ پايدىلىنىۋاتىمىز. بۇنىڭ نەرى

یامان؟ قۇمغا كۆمۈلگەنلەر سالقىنلاپ مۇسا ئاكىنىڭ ئەجرىگە رەھمەت ئېيتىشىۋاتامدۇ؟ مېنىڭچە، ئاۋۇ قۇشلارنىڭ سايراشلىرىمۇ مۇسا ئاكامغا بولغان مەدھىيەسى جۇمۇ!

ــ مۇئەللىم شامال نېمىشقا جەنۇبتىن شىمالغا چىقمايدۇ؟ ــ دېدى ئاربىدىن بىرى.

ــ ھە، مەن سىلەرگە دەل مۇشۇنداق نۇقتىلارنى بىلدۇرۇش ئۈچۈن بۇ دەرسنى پىلانلاپ چىقتىم، ــ مۇھەممەت مۇئەللىم شۇنداق دېگىنىچە قۇمغا يوغان قىلىپ دۇنيا خەرىتىسىنى سىزىپ چۈشەندۈردى.

ــ ھە، ئەسلىدە مۇنداق ئىكەن ــ دە، ــ دېيىشىپ مۇھەممەت مۇئەللىمگە ھەممىمىز قايىل بولغانىدۇق.

ــ ئەمدى سىلەر شىمالغا قاراڭلار، نېمىنى كۆردۈڭلار؟ ــ سورىدى مۇئەللىم.

ــ دەرەخلەرنى كۆردۇق!

ــ ئۇنىڭ نېرىسىدىچۇ؟

ــ بىنالارنى كۆردۇق!

ــ يىراقتا قاراڭلار، يىراقتا نېمە بار ئىكەن؟

ــ تاغ، قارلىق تاغ بار ئىكەن!

ــ ھەببەللى، شۇ قارلىق تاغ دۇنياغا مەشھۇر تەكرىتاغلىرىنىڭ شەرقى بۆلىكى ــ كۆكيار تاغلىرى، ــ دېدى مۇئەللىم دەرسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ تەكرىتاغلىرىدىن ئېرىگەن قار ــ مۇز سۇلىرى بىزنىڭ بۇ يۇرتنى كۆكەرتىپ كېلىۋاتىدۇ، قار قېلىن ياغقان قىشلىقى يۇرتىمىزنىڭ سۈيى مول بولىدۇ. يازلىقى كېلىدىغان كەلكۈن تاغدا ياغقان يامغۇر سۇلىرى بىلەن قارلىق تاغدىكى ئېرىگەن قار سۇلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن كېلىدۇ...

مۇھەممەت مۇئەللىم يۇرتىمىز ھەققىدە نۇرغۇن بىلىم بەرگەنىدى. جۇغراپىيە كىتابىمىزدا يۇرتىمىز توغرىسىدا ھېچقانداق مەزمۇن بولمىسىمۇ، بىزگە يۇرتىمىز ھەققىدە نۇرغۇن بىلىملەرنى چۈشەندۈرگەنىدى. شۇ چاغدىكى يۇرتىمىزنىڭ جۇغراپىيەسىگە ئائىت بىلىملەرنى ئاتامغا سۆزلەپ بەرسەم، ئاتامۇ بىر قىسىم مەسىلىلەرنىڭ نەزەرىيەسىنى بىلىۋالغانلىقىنى ئېيتقانىدى.

شۇ قېتىمقى دەرسىتىن كېيىن مۇھەممەت مۇئەللىم ھاۋا رايى توغرىسىدىمۇ نۇرغۇن بىلىم بەرگەنىدى.

ــ ساۋاقداشلار، كىلىمات، ھاۋا رايى ھەقىقىدە ئاتا ــ ئاناڭلارنىڭمۇ بىلىمى چوڭقۇر، ــ دېدى مۇئەللىم بىزگە چۈشەندۈرۈپ، ــ نېمىشقا دېسەڭلار ئۇزۇن يىل مۇشۇ يۇرتتا تۇرىكچىلىك قىلغان كىشىلەر بۇغداي تېرىش، كېۋەز تېرىش، تەكنى ئېچىش، كۆموش... دېگەندەك ئىشلارنىڭ ۋاقتىنى ئوبدان بىلىدۇ. ئەڭ ئاددىيىسى، ئۇزۇم ئۈزۈشنى مىسالغا ئالساق، ئۇزۇم پىشتى دەپلا ئۈزىدىغان ئىش يوق. ئەگەر ئۇزۇم پىشتى، چۈنچىگە ئېسىۋالايلى دەپ بېقىڭلار، بىردەك، ياق، ئۇزۇم شەربىتىگە توشسۇن، شەربىتىگە توشمىغان ئۇزۇم خور چىقىپ قالىدۇ، تەمى بولمايدۇ... دەيدۇ. چۈنكى، ھەممىسى كىلىمات ھەققىدىكى بىلىملەرگە مۇناسىۋەتلىك. ئۇزۇمنى بەك كېچىكىپ ئۈزسە، تەكنى ئارام ئالدۇرۇش ئىشىغا تەسىر كۆرسىتىپلا قالماي ئۇششۇك چۈشكۈچە كۆموشكىمۇ، ئۇزۇمنىڭ ۋاقتىدا قۇرۇشىغىمۇ تەسىر يېتىدۇ. شۇڭا كىلىمات، ھاۋا رايى ھەققىدىكى بىلىملەرنى بىلىشىڭلار ھەقىقەتەن مۇھىم. سىلەر كۈندە تېلېۋىزوردىن «ھاۋا رايىدىن ئالدىن

مەلۇمات» پىروگراممىسىنى كۆرۈۋاتىسىلەر، شۇ تېمىپىراتۇرا بىر پۈتۈن رايونىنىڭ ھاۋا تېمىپىراتۇرىسىنى كۆرسىتىدۇ. ھاۋا تېمىپىراتۇرىسى ھەر يىلى شۇ ئاي، شۇ كۈنلەردە ئاساسەن ئوخشاش بولىدۇ... پەرقلىق بولىدۇ دېسەك، بىر - ئىككى كۈن ئېشىپ كەتسە بىر ھەپتە پەرق قىلىدۇ...

مانا ئەمدى ئەدەبىيات مۇئەللىممىزنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە باھار ھەققىدە ماقالە يېزىش ئۈچۈن قۇمتاغ باغرىدىكى يېشىل ئورمانغا بارىمىز دەۋاتىمىز. قۇمتاغقا بېرىش مەن ئۈچۈن بەربىر بولسىمۇ، ئەمما ساۋاقداشلار بىلەن بىرگە بېرىش ئەڭ كۆڭۈللۈك ئىش ئىدى. بارىمىز دېگەن بۇ يەرگە مەن ھەپتىدە ئىككى - ئۈچ قېتىم بارىدىغان جايلار ئىدى. مۇئەللىم ئەمەلىي مىسالىلار ئېلىپ چۈشەندۈرسە، مۇھەممەت مۇئەللىم سۆزلىگەندەك ئېسىمدە قالار. قوڭغۇراق چېلىنمايلا گۈلھەسەل مۇئەللىم كىرىپ كەلدى، سىنىپ ئىچىدىكى ۋاڭ - چۈڭ تېخى بېسىقمىغانىدى.

— مۇئەللىم كەلدى!

سىنىپ ئىچى تىنچىيدىغاندەك ئەمەس ئىدى، گۈلھەسەل مۇئەللىم مۇنبەرگە چىقىپ تۇرۇشىغا، قوڭغۇراق چېلىنىپ سىرتتىن ساۋاقداشلار يۈگۈرۈپ كىرىشكە باشلىدى. ئۇلار مۇنبەردىكى مۇئەللىمنى كۆرۈپ، ئىشىك تۈۋىدە گۇناھكاردەك قاراپ تۇرۇشاتتى.

— ئولتۇرۇڭلار، — دېدى گۈلھەسەل مۇئەللىم ئۇلارغا تەكشى بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن، — سىنىپقا قاراپ بېقىڭلار؟ چاڭ - توزاننى كۆز بىلەن بۇنچىلىك كۆرۈۋاتىمىز... ئۇنىڭ زىيىنىنى مەن دېمىسەممۇ بىلىسىلەر، سىنىپتىن چىققاندا، كىرگەندە ئاستا

مېڭىڭلار، بىز ئوقۇتقۇچىلار بىر سائەت دەرس سۆزلەپ بولۇپ چىقىپ كېتىمىز، سىلەر سەككىز سائەت ئولتۇرىسىلەر. قاراڭلار، بايىقى ساۋاقداشلار بىرمۇنچە چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈۋەتتى. بۇنداق قىلماڭلار، سالامەتلىك مۇھىم...

بىز جىم ئولتۇرۇشتۇق. دېمىسىمۇ سىنىپ ئىچىنى قويۇق چاڭ ـ توزان قاپلاپ كەتكەنىدى. گۈلھەسەل مۇئەللىم بىرمۇنچە نەسىھەت قىلغاندىن كېيىن:

ــ مەكتەپ رەھبەرلىكى سىلەرنىڭ تەلىپىڭلارغا قوشۇلدى، ــ دېيىشىگە:

ــ ھوي! ۋاھ! ــ دېگەن سادالار بىلەن تەڭ چاۋاكلار چىلىنىپ ئاسمانغا بۆك ئېتىشلار بولۇپ كەتتى.

ــ قاراڭلار، سىنىپ ئىچىدە يەنە چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلدى، ــ دېدى گۈلھەسەل مۇئەللىم تىنچىشقا ئىشارەت قىلىپ.

مۇئەللىمنىڭ گېپى قۇلىقىمىزغا كىرەمدىغان، ئەتىكى دالا دەرسىگە ئېلىۋالىدىغان نەرسىلەر ھەققىدە كۆڭۈللۈك پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق، دەرستىن چۈشۈپمۇ بۇ ھەقتە بەس ـ مۇنازىرە قىلىشىپ كەتتۇق.

ــ 6 ـ ئايدا ئىمتىھان ئالسا ئوقۇش پۈتكۈزىمىز، خاتىرە سۈرەتكە چۈشەرمىز، كىمدە فوتو ئاپپارات بار؟ شۇنىڭ غېمىنى قىلايلى، ــ دېدى ئىلشات.

ــ يېڭى يىلدا باھارگۈل ئېلىپ كەلدىغۇ، شۇ ئېلىپ كەلسۇن، ــ دېدى ئاببباس.

ــ ئوغۇل بالا، ھەي ئوغۇل بالا، قۇمتاغقا بېرىپ قىزلارغا چىراي سارغايتىپ يۈرىمىزمۇ؟ تۇغقىنىڭلارنىڭ بولسىمۇ ئۇقۇشۇپ بېقىڭلار؟ ــ دېدى ئىلشات سەل خاپا بولغاندەك بولۇپ.

ـــ ئەتە باربدىغان تۇرساق، كىمدىنمۇ سورارمىز؟ ـــ دېدى ئاببباس.
ـــ گۇلھەسەل مۇئەللىمگە دەپ باقساق، مۇئەللىم بولغاندىكىن بىرەر ئاپپاراتنىڭ ئامالىنى قىلار، ـــ دېدىم مەن.
ـــ گۇلھەسەل مۇئەللىم ئاپپارات ئېلىۋالىدىغان ئىش بولسا ئاللىقاچان دېگەن بولاتتى.
ـــ نېمە دېيىشىۋاتىسىلەر؟ ئەتە يەيدىغان ـ ئىچىدىغانلىقىڭ غېمىنى قىلىۋاتامسىلەر؟ ـــ دېدى ئادىل.
ـــ يەيدىغان ـ ئىچىدىغانلىقىلا گېپىنى قىلىدىكەنسەن، شۇڭىمۇ تورپاقتەك سېمىز ـ دە، سەن. رەسمگە چۈشىدىغانلىقىڭ گېپىنى قىلىۋاتىمىز، ھېچكىمنىڭ ئۆيىدە رەسىم ئاپپاراتى يوق ئىكەن.
ـــ شۇ گەپمىتى، مەن ئەكېلەي، رەسمنى تەڭ پۇل چىقىرىپ يۈيدۇرىمىز جۇمۇ ئەمىسە!
ـــ ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بول...
سەھەردىلا مەكتەپكە باردىم. ساۋاقداشلارنىڭ بىر ـ بىرىدىن خۇشاللىقىنى كۆرۈپ ئۇلارغا قېتىلدىم. بىزنىڭ سىنىپنىڭ دالا دەرسىگە باربدىغانلىقىمىزنى ئاڭلىغان پاراللېل سىنىپتىكى ساۋاقداشلارنىڭ ئىچىگە ئوت كەتكەندى. ئۇلارنىڭ ئۆز سىنىپ مەسئۇللىرىغا بولغان نارازىلىقى بىردەمدە مەكتەپ مۇدىرىغىمۇ يەتكەندى. مەكتەپ مۇدىرى ئەسلىدە باشقا ئۇچ سىنىپنى قوشۇپ بېرىشقا تەستىق سالمىغانلىقىغا پۇشايمان قىلدىمۇ قانداق، ئەتە ئۇلارغىمۇ دالا دەرسى ئۇيۇشتۇرغانىدى.
بىز قۇمتاغقا كېلىپ مۇئەللىملەرنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئورمانلىقنى ئايلىنىپ قۇمتاغقا چىقىپ، يېشىللىقنى قۇملۇق بىلەن سېلىشتۇردۇق. گۇلھەسەل مۇئەللىم سېلىشتۇرۇش، كۆزىتىش، بايان قىلىش ھەققىدە

ئەمەلىي مىسال ئېلىپ چۈشەندۈردى، بىز بۇ دەرسنى خۇشال تۇگىتىپ يېنىپ كەلدۇق. كەچتە باھار دېگەن تېمىدا بىر پارچە ماقالە يازدىم.

6. ئالتۇن ئۈزۈك

جۇجەم پىشتى. ياز مېۋىسىنىڭ تەمى مېنى ھەممە چاغ ئۆزىگە تارتاتتى. كۈندە سەھەردە ئۆگىنىش قىلىمەن دەپ ئۆيىمىزنىڭ كەينىدىكى تەكلىككە چىقىپ كېتىمەن ـ دە، ئېرىق بويىدىكى باراقسان ئۆسكەن جۇجەم دەرەخلىرىدىن جۇجەم يەپ قورسىقىمنى توقلىۋېلىپ كىرىمەن.

ـــ ئوقۇماقمۇ ئاسان ئەمەس، بالام، كۈندە جۇجەم يەپ قورسىقىڭنى توقلىۋېلىپ ناشتىنى ئوبدان قىلمىسىڭ بولمايدۇ مە، بۇنى سومكاڭغا سېلىۋال، قورسىقىڭ ئاچقاندا يەۋال، ـــ دەيتتى ئاپام خاپا بولۇپ. مەن بولسام كۈندە سەھەردە جۇجەم يېيىش ئادىتىمنى داۋاملاشتۇرۇۋەردىم.

ـــ جۇجەم يېگۈك كەلسە يېگىن، بىراق ئەتىگىنى ناشتا قىلمىسىڭ بولمايدۇ، ـــ دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ تۇراتتى ئاتام، ـــ سەل سەھەررەك تۇرۇپ ئۆگىنىشىڭنى قىلىشتىن بۇرۇن جۇجەم يەۋېلىپ ئۆگىنىش قىل، ئۆيگە كىرگۈچە قورسىقىڭمۇ ئېچىپ قالىدۇ، جۇجەم ئۈيقۇنى ياخشىلايدۇ، كۈندە جۇجەم يەۋېرىپ دەرس ۋاقتىدا ئۈيقۇك كېلىپ ئۇخلاپ قالما يەنە؟

ئاتامنىڭ دېگىنى توغرا ئىكەن، تۆتىنچى سائەتلىك دەرستە ئىككى قېتىم ئۇخلاپ قالدىم. چۈشلۈك ئارام ئېلىشتا ئۆيگە كېلىمەن ـ دە، ئاپام ئېتىپ قويغان

تاماقنى يەۋىلىپ ئۇخلاپ كېتىمەن. ئاپام چاقىرىپ قويمىسا مەكتەپكە بارماي ئۇخلايتىممىكىنتاڭ. ئۇيقۇم، ئىشتىهايىم، تامىقىم ياخشى بولغاچ ئەسته تۇتۇش قابىلىيىتىم ياخشى ئىدى. ئاپام مېنىڭ تاماق يېيىشىمگه قاراپ: «بالام شىرئەلى، ئۆگىنىشىڭ ئېغىر، شۇڭا يېگىنىڭ چىرايىڭغا چىقمايدۇ، ئىچكىرىگه بارمىساڭمۇ مەيلى بالام، ئۆگىنىشكه ئۆزۈڭنى ئۇنچىلىك ئۇرۇپ كەتمه...» دەپ ئىچى ئاغرىپ سۆزلەپ كېتەتتى. ئاپا دېگەن ئاپىدە...

ئىسسىق بولغانچه، بىزنىڭ قۇمتاغقا باربدىغان كۇنلىرىمىز ئازلاپ كېتىۋاتاتتى. پەقەت يامغۇر ياغقان چاغلاردىلا قۇمتاغقا چىقىپ قانغۇچه ئويناۋېلىپ يېنىپ كېلەتتۇق.

ــ قۇمتاغقا سەھەردە چىقىپ باقمىغىلى خېلى ئۇزۇن بوپتۇ، بوۋام بامداتقا ماڭغاندا بىز قۇمتاغقا بېرىپ كۇننىڭ چىقىشىنى كۆزىتىپ باقايلى،ــ دەپ قالدى بىر كۈنى جاپپار. بۇنىڭغا ئابلىز، قۇتىيار، ئابلىكىملەر دەرھال قوشۇلدى.

ــ ھەي، تاتلىق ئۇيقۇنى بۇزۇپ يەنه چىقمىزمۇ؟ــ پەرقۇزات بۇنىڭغا قوشۇلماي،ــ «سەھەر ئۇيقۇسى، خان ئۇيقۇسى» دەپتىكەن، ئارامخۇدا بىر ئۇخلىساڭلار بولمامدۇ؟ كۇن دېگەن شۇ ئۆزلۈكىدىن قۇمتاغنىڭ شەرقىدىن ھەر كۇنى كۆرگىنىمىزدەك چىقىدۇ. ئۇنداق قىلغاندىن كۇننىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆرسەكلا بولمامدۇ؟ كۇننىڭ چىقىشىنى كۆرۈش ئۈچۈن تاتلىق ئۇيقۇنى ھارام قىلمىدىغان گەپ...

ــ كۇننىڭ ئاستا ـ ئاستا قۇم ئىچىدىن چىقىشى

بىلەن ئىدىقۇت تېغىغا ئاستا ـ ئاستا ئولتۇرۇشى ئوخشاشمايدۇ. كۈننىڭ ئولتۇرۇشىنى كۈندە دېگۈدەك كۆرىدىكەنمىز، كۈننىڭ چىقىشىنى مۇشۇنداق ئاغىنىلەر بىرلىشىپ كۆرمىسەك ئاسانلىقچە كۆرەلمەيدىكەنمىز، ــ دېدى جاپپار سەل خاپا بولۇپ، ــ كۈننىڭ چىقىشىنى كۆرۈش يا يامان ئىش بولمىسا، نېمانچە خاپا بولۇپ كېتىسەن؟

ــ خاپا بولمىدىم. شېرىن ئۇيغۇمنى بۇزۇشقا قىيمايۋاتىمەن.

ــ بارغۇڭ بولمىسا بارمىساڭلا بولمىدىمۇ؟ بىزنىڭ بېرىشىمىزغا سوغۇق سۇ سېپىپ نېمە قىلىسەن؟

ــ ماقۇل، قۇياشنى كۆزەتكۈچى ئاستروئوم پالۋانلىرىم، مەن سىلەرگە ئاق يول تىلەي، بولدىمۇ؟

ئەتە شەنبە، مەن سائەتنى سەھەر ئۇچتىن قىرىققا توغرىلاپ قويۇپ بالدۇرلا ياتتىم، بىراق ئۇيقۇم كېلەي دېمەيتتى. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنىڭ جىمىرلىشى ماڭا يېڭى ـ يېڭى سوئاللارنى تاشلايتتى. يارئەلىنىڭ بوش خورىكى ئۇيقۇمنى تېخىمۇ قاچۇرۇۋەتتى، مەن ئۇنى نوقۇپ خورىكىنى پەسلىتىپ بىردىن يۇزگىچە ساناپ باقتىم، ئۇيقۇ كىرپىكىمنىڭ ئاستىدىلا، ئەمما ئۇخلىيالمايۋاتاتتىم. «ئەتە جاپپارلار ئويغىنالارمۇ؟»

نەۋاقىلاردا ئۇخلاپ قالدىمكىن، سائەتنىڭ جىرىڭلىشى بىلەن ئويغىنىپ كەتتىم.

ــ نېمە بولدۇڭ، نېمە يېرىم كېچىدە تۇرۇۋالىسەن؟ ــ دەپ ئاپام ئۆگزىدىن چۈشۈشۈمگە يېنىمغا كەلدى.

ــ جاپپارلار بىلەن قۇمتاغقا چىقماقچىدۇق، ــ دېدىم مەن بوشقىنا ئاۋازدا.

— يورۇق چۈشكەندە بارمامسىلەر؟ سائەت خاتا تەڭشىلىپ قالغان ئوخشايدۇ. بامداتقا ئەزانمۇ توۋلىمىدى تېخى، ماڭ ئۇيقۇڭنى ئوخلا.

— جاپپارلار بىلەن دېيىشىپ قويغان، چېنىقىچ قۇمتاغقا چىقىپ كۈننىڭ چىقىشىنى كۆزەتمەكچى بولغانىدۇق.

— ياۋاللا، سىلەرنىڭ قىلمايدىغان ئىشىڭلار يوق. ئايدا بىر - ئىككى قېتىم كۈننىڭ چىقىشىنى، ئولتۇرۇشىنى كۆرىمىز دەپ قۇمدىن كەلمەيسىلەر. مەيلى، بىراق يورۇق چۈشكەندە بېرىڭلار، سۇدانىي ئېلىۋال، ئۇسساپ كەتسەڭلار ئىچەرسىلەر.

— ئۆستەڭ بويىدا بۇلاق دېگەن تولا، ئۇسسىغاندا بۇلاق سۇيىنى ئىچمەيمىزمۇ؟

— بۇلاق سۇيىنى ئېلىۋېلىپ قۇمتاغ ئۈستىدە ئىچمەمسىلەر؟

مەن ئاپامنىڭ كۆڭلىنى دەپلا سۇدانىي ئېلىپ جاپپارلارنىڭكىگە يۈرۈپ كەتتىم، جاپپارلارنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلە - كەلمەيلا ئابلىز بىلەن قۇتيارنى ئۇچراتتىم، ئۇلارمۇ چالا ئۇيقۇلۇقتا ئارانلا كېتىۋاتاتتى، مېنىڭ يۆتەلگىنىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مېنى چاقىردى.

— سەل قاراڭغۇ تۇرىدۇ، ئورماندىن ئۆتەلەرمىزمۇ؟ — دېدى قۇتيار.

— قورقۇۋاتامسەن؟ قورققان بولساڭ مېنىڭ قولۇمنى تۇتۇپ ماڭ، — دېدى ئابلىز.

— جاپپار بىزگە كۈننىڭ چىقىشىنى كۆرىمىز دەپ ئوت يېقىپ قويۇپ ئۆزى ئوخلاپ ياتقىنى نېمىسى، ئۆتكەن قېتىممۇ شۇنداق قىلغان، بۇ ئاداش.

بىز جاپپارنى ساقلاۋاتقاندا، بامدات نامىزىغا ماڭغان جالال ئاكام بىزنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە:
ــ نېمە قىلىۋاتىسىلەر؟ــ دەپ سوردى ئەنسىزلىك بىلەن.
ــ جاپپارنى چاقىرغىلى كەلگەن، قۇمتاغقا چىقىپ چېنىقمىز دېيىشىپ قويغان.
ــ ھە، مەن چاقىرىپ قويماي، جاپپار، ھوي جاپپار، ئاداشلىرىڭ كەپتۇ.
جاپپار كۆزىنى ئۇۋۇلاپ چىقتى ـ دە:
ــ ئۇخلاپ قاپتىمەن، قېنى يۇرۇڭلار،ــ دەپ بىز بىلەن ماڭدى.
بىز سايادىكى مەيدانلىققا ئىشكى بىلەن مېڭىپ يول بويىدىكى رېشاتكىلارغا قاراپ يۇرۇپ كەتتۇق. بىزدىن بۇرۇن كېلىپ چېنىقىۋاتقانلارمۇ بار ئىكەن، بايىقى قورقۇشلىرىمىز بارا ـ بارا پەسلىدى. بىز مۇزدەك بۇلاق سۇيىدە يۇز ـ كۆزىمىزنى يۇيۇپ، بۇلاق سۇيىنى ئوچۇملاپ ئىچىپ قۇمتاغقا چىقىقاندا جاھان ئوبدانلا يورۇپ قالغانىدى. قۇمتاغنىڭ قۇمى مۇزدەك، ھاۋاسى سالقىن ئىدى. ھەر قېتىم بۇنداق سەھەردە قۇمتاغقا چىقساق، بىزگە يېڭىلىق تۇيۇلاتتى.
ــ قۇم ئەجەب مۇزدەككەن، تازا بىر يېتىپ ئۇخلىۋالغۇم كېلىۋاتىدۇ،ــ دېدى ئابلىز ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ ئەسنىگىنىچە.
ــ ئاۋۋال كۇننىڭ چىقىشىنى كۆرۈپ بولۇپ، يەنە ئۆتكەنكى قېتىمقىدەك چوقىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تازا قانغۇدەك ئۇخلايلى ئەمىسە،ــ دېدى قۇتيار.
ــ ئۆتكەن يىلقىغا قارىغاندا ئەتىگەنىدە قۇمتاغقا كېلىپ چېنىقىدىغانلارمۇ كۆپىيىپ قاپتۇ ـ ھە؟

قاراڭغۇ، ئاۋۇ يەردىمۇ ئادەم بار ئىكەن، — دېدى جاپپار قوڭمۇتاغنىڭ چوققىسىدىكى ئادەملەرگە قاراپ.

— سەھەر تۇرۇپ چېنىقىش پايدىلىق تۇرسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى ساپ، جىمجىت دېگىنە... — دېدىم مەن.

— تەتىل بولغاندا بىزمۇ كۈندە سەھەردە چېنىققىلى كېلەمدۇق؟ — دېدى قوتيار قوم بارخانلىرىغا يامىشىپ چىقىۋېتىپ.

— بولىدۇ، ئويقۇمىزنى ئاچالىساقلا، — دېدى جاپپار پۇتىغا سانجىلغان تىكەننى ئېلىۋېتىپ.

چاققان بولايلى، بىز بىرىنچى چوققىغا چىقىپ بولغۇچە كۈن چىقىپ بولىدىغان بولدى، ئۇپۇق قىزىرىپ كېتىۋاتىدۇ، — دېدى ئابلىز يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ.

بىزمۇ قەدەملىرىمىزنى تېزلىتىپ بىرىنچى چوققىغا چىقىپ كۈنگە يۈزلىنىپ ئولتۇردۇق. «غۇر - غۇر» تاغ شامىلى ئاجايىپ راھەت ئىدى. مەھەللىمىزدىكى تۇرخۇنلاردىن كۆتۈرۈلگەن تۈتۈن ئورمانلار ئىچىدە كۆكۈچ لېنىتىدەك لەيلەيتتى، مەھەللە - مەھەللىلەرنىڭ ئۈستىدە بولسا كۆكىمتۇل كۆرۈنەتتى. شەرق ئاسمىنىدىكى بېلىق قورسىقىدەك تۇرۇم - تۇرۇم بۇلۇتلار قىزىرىشقا باشلىدى. ئەنە، كۈن چىقتى!

كۈن دەسلەپتە قىپقىزىل چوغدەك كۆرۈندى، ئاندىن بارا - بارا يوغىناپ دۈپدۈگىلەك بولۇپ ئالەمگە ئالتۇن نۇرلىرىنى سەپتى. بىز كۈننىڭ چىقىشىنى تولۇق تاماشا قىلىپ بىرىنچى چوققىدىن پەسكە قاراپ يۈگۈردۇق.

يۇمشاق، مۇزدەك قۇم ئاجايىپ راھەت تۇيۇلدى. بىز پەسكە چۈشۈپ سالقىن ھاۋادا يۇمشاق، مۇزدەك قۇمدا ئېغىناپ ياتتۇق، ئابلىزنىڭ دېگىنىدەك بىر دەمدە ئۇخلاپ كېتىپتىمەن، ئارىمىزدا پەقەت قۇتىيارلا ئۇخلىيالماپتۇدەك.

كۈن نۇرى بىزگە چۈشكەندىلا، ئويغىنىپ مەھەللىگە قاراپ ماڭدۇق، جاپپار قۇمدا ئولتۇرۇپ بىرنېمىنى ئىزدىگەندەك قىلىۋاتاتتى. مەن:

ــ نېمە ئىزدەۋاتىسەن؟ــ دەپ ئۇنىڭ يېنىغا ئىككى قەدەم مېڭىشىمغا:

ــ جىم تۇر، بىر دەم جىم تۇرۇپ تۇر، بايا بىرنەرسە پارقىرىغاندەك كۆرۈنگەنىدى، مەن ئاۋۇ يانتاقنى بەلگە قىلىپ قويۇپ قويغانىدىم، مانا مۇشۇ يەرگە كەلگەندە پارقىرىغان نەرسىنى يوقىتىپ قويدۇم،ــ دېدى ئۇ. ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باشقىلارمۇ كەينىگە يانىدى ۋە جاپپار كۆڭۈل قويۇپ ئىزدەۋاتقان يەرگە سىنچىلاپ قاراشتۇق.

ــ قۇم ئاستىدىكى شەھەرنىڭ ئالتۇنى چىقىپ قالمىغاندۇ؟ــ دېدى ئابلىز چاقچاق قىلىپ.

ــ ئۇنداق بولىدىغان بولسا قۇمتاغدىن كەتمەي كولايمىز جۇمۇ!ــ دېدى جاپپار.

ــ قۇمتاغنىڭ ئاستىدىكى شەھەرنىڭ ئالتۇنلىرى راستىنلا چىقىپ قالسا ــ ھە؟

ــ نېمە قىلاتتىڭ؟

ــ نېمە قىلىسەن، خەجلىمەمسەن؟

ــ مانا، تاپتىم!

ــ نېمىكەن؟

ــ ئۇزۇككەن، ئالتۇن ئۇزۇك ئىكەن!

ــ قۇمتاغ ئاستىدىكى شەھەرنىڭ ئالتۇنىمىدۇر ــ يە؟
ــ ياق، چوقۇم ساياھەتچىلەر چۈشۈرۈپ قويغان گەپ.
ــ باي بولۇپ كېتىدىغان بولدۇڭ.
ــ مۇئەللىمگە تاپشۇرارسەن؟
ــ ئەلۋەتتە، شۇنداق قىلىمەن ــ دە.
ــ ئالتۇن توپا ئاستىدا تۇرسىمۇ ئالتۇن، ھامان پارقىرايدۇ دەپ بىكار ئېيتىمغانىكەن، قاراڭلار، دات باسمايي پارقىراپ تۇرغىنىنى.
ــ ئالتۇن راستىنلا دات باسمايدىكەن جۇمۇ!
ــ كۆزى ياقۇتمىدۇر؟
ــ چوقۇم ياقۇت، كۇنگە تۇتۇپ باقايلى، پارقىرامدىكىن؟
ــ ۋاھ، كارامەت ئىكەنغۇ...
بىز ئالتۇن ھەققىدە ھەر خىل مۇنازىرىلەرنى قىلىپ بىردەمدە ئۆستەڭ بويىغا كەلدۇق، بۇ يەردە قوللىرىمىزنى يۇيۇپ مۇزدەك بۇلاق سۇيىدىن ئىچتۇق، ئاندىن مەھەللىگە يۇرۇپ كەتتۇق. مەن ئۆيگە كەلگەندە ئاپام ھالۋا ئېتىپ قويغانىكەن، بايا قۇمتاغدا جاپپارنىڭ ئالتۇن ئۈزۈك تېپىۋالغانلىقىنى ئاپامغا دەپ بەردىم.
ــ ئوبدان ئويلاپتۇ، ــ دېدى ئاپام، ــ ئالتۇن دېگەن ئېرىق مال، خەجلىۋالسا ئۆزى بىلەن تەڭ ياكى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ نەرسىنى سۆرەپ كېتىدۇ. مۇئەللىمىرگە تاپشۇرۇپ بېرىمەن دېگىنى ھەقىقەتەن ياخشى بوپتۇ، بالام. سەن تېپىۋالغان بولساڭمۇ مۇئەللىمىرگە تاپشۇرغۇزاتتۇق، ئالتۇن تېپىۋالسىمۇ كۆز قىرىنى سالمىدى دېگەن شۇ ئوغلۇم!
جاپپارنىڭ ئالتۇن ئۈزۈك تېپىۋېلىپ مەكتەپكە تاپشۇرۇپ بەرگەنلىكى بىردەمدە مەكتەپكە پۇر كەتتى. ئىككىنچى سائەتلىك گىمناستىكا ۋاقتىدا مەكتەپ

رادیو ئۇزىلىدا مەخسۇس ئاڭلىتىلدى. ساۋاقداشلار چاقچاق قىلىپ:

ــ جاپپارمۇ تازا ئەخمەق ئىكەن، قۇمتاغدا تېپىۋالغان نەرسىنىڭ ئىگىسىنى نەدىن تاپىدۇ، جىمىدە خەجلىۋالماي، ھەي!

ــ شۇنى دېمەمسەن، بىزگە خەجلەپ بەرگەن بولسىچۇ؟

9 ـ ئايدا مەكتەپكە ئوقۇش پۇلى تاپشۇرىدىغان گەپ، يەتتە گىرام ئالتۇن ئىكەن ئەمەسمۇ! ئۇنى ساتسا بىر يىللىق ئوقۇش پۇلىنى چىقىرىۋالاتتى.

ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇزۇكنىڭ كۆزىمۇ جىڭ ياقۇت ئىكەن دېيىشىۋاتىدۇ.

ــ ئۇنداقمۇ دەپ كەتمەڭلا...

ــ ۋايەي، چاقچاق قىلىۋاتىمىز، ئۇ ھەقىقەتەن توغرا قىلدى، ئازراق ئالتۇننى كۆرۈپ ئىنسابىنى ئۇنتۇساق بولمايدۇ. بولدى، ئۇنداق بولمىغۇر چاقچاق قىلىشمايلى، جاپپاردىن ئۆگىنەيلى.

مەن جاپپارنىڭ ئالتۇن تېپىۋېلىپ مەكتەپكە تاپشۇرۇپ بەرگەنلىكىنى خەۋەر قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىپ، بىر پارچە خەۋەر يېزىپ گېزىتكە ئەۋەتمەكچى بولدۇم.

7. تەرسا بوۋاي ئاغرىپ قالدى

بۇلتۇردىن باشلاپ مۇسا بوۋام بىلەن خېلى ئوبدانلا چىقىشىپ قالغانىدۇق، تاۋۇزلىرىغىمۇ ئېغىز تېگىدىغان بولۇپ قالغانداۇ، مۇسا بوۋامنىڭ ئاغرىپ قېلىشى بىزگە

هار كەلدى. ھەر قېتىم مۇسا بوۋامنىڭ كەپىسىگە كەلسەك ھېلىقى بىر يېرىم مو كەلگۈدەك يەردىكى تاۋۇزلۇقىنى ئوت باسقان، بىز تىكىشىپ بەرگەن تېرەكلەر پۈتالمىغان ھالدا تۇراتتى. مەھەللىگە يېقىن يەرلەردىكى قارىياغاچ دەرەخلىرى يېڭى ئۆي سالغۇچىلار تەرىپىدىن شاخلىرى كېسىلىپ يالىڭاچلىنىپ قويۇلغانىدى. ئەگەر مۇسا بوۋاي ئاغرىپ قالمىغان بولسا، چوكا چاغلىق ياغاچ كېسىلمىگەن بولاتتى. مەھەللىدىكىلەر بۇنى بىلىپ تۇرسىمۇ، بىرەرى كۆكرەك كېرىپ چىقىپ بىرنېمە دېيەلمەيتتى. كەنت كومىتېتىدىكىلەرمۇ قىزىق ئىكەن، دەرەخلەر كېسىلىپ كېتىۋاتسىمۇ، كارى بولماي يۇرۇشىدۇ. ئەتە - ئۆگۈن بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئورمىنىمۇ تۆۋەن مەھەللىنىڭ ئورمىنىدەك قىرىلىپ كەتسە خۇش بولىدىغان ئوخشايدۇ.

مەھەللىدىكى ئىچى كۇچلۇك كىشىلەر مۇسا بوۋاينىڭ چوڭ ئوغلى تۇردى ئاكىنى ئاتىسىنىڭ ئىزىنى بېسىشقا دەۋەت قىلىپ كۆندۇرگەنىدى، مۇسا بوۋاينىڭ تەلىپىمۇ شۇ ئىكەن. تۇردى ئاكىنىڭ چىرايى ئاتىسىغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. بىراق، ئاتىسىدەك كەسكىن ۋە قاتتىق قول ئەمەس ئىدى. بۇرۇندىنلا ئاتىسىنىڭ ئورمان باقىدىغان بۇ جاپالىق ئىشىغا نارازى ئىدى. مانا ئەمدى بۇ ۋەزىپىنىڭ ئۆزىگە يۈكلىنىپ قالىدىغانلىقى ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرمىگەن بولغىيتتى.

مۇسا بوۋاينىڭ ئاچقان بۇلاقلىرى، تىككەن كۆچەتلىرى، تېرىغان يانتاقلىرى، ئېرىق بويىغا تاغدىن كۆچۈرۈپ كەلگەن سۈزىلىرىنىڭ ھەممىسى بىزگە تونۇش ئىدى. ئەتىيازدىن تا كەچ كۈزگىچە كىمگە سۈزە كېرەك بولسا ئېتىزلىققا بارغاندا نەچچە مىنۇت ۋاقتىنى

چىقىرىپ ئۆستەڭگە چۈشۈپ سۈزە ئېلىۋالاتتى. ئاپام تېخى بىز ئورۇپ كەلگەن سۈزىنى سالقىن جايدا قۇرۇتۇپ داكا خالتىغا ئېلىپ قويۇپ قىشتا سۈيۈقئاش، چۆچۈرە ئەتكەندە ئۇۋۇلاپلا سېلىپ بېرەتتى. گۈپپىدە سۈزە ھىدى بۇرۇنغا ئۇرۇلغاندا ئىشتىھالىرىمىز بۆلەكچىلا ئېچىلىپ كېتەتتى. ئەتىياز بولۇپ يەر ـ جاھان ئىللىسا ئۆستەڭ بويىدىكى سۈزە ـ يالپۇز، ئېشەك تىكىنى، قاغا تىرنىقى... قاتارلىق ئۆسۈملۈكلەر ئەڭ بۇرۇن كۆكىرەتتى. بىز بولساق سۈزە، بىدە تېرىپ كېلەتتۇق. بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇسا بوۋاينىڭ تۆھپىسى ئىدى.

بىر مەھەللە دېگەندە خىلمۇخىل ئادەملەر بولىدىكەن. قايسى كۈنى رىشىت قاسساپنىڭ تۈرلۈك مالىلار ماگىزىنىنىڭ ئالدىكى قاتار قويۇلغان ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇشقانلار مۇسا بوۋاينىڭ ئاغرىپ قالغانلىقى ھەققىدە نېمىلەرنىدۇر دېيىشتى. ئەڭ ئاۋۋال سېيىت قادىر:

ــ خوپ بوپتۇ، جاھاندا ھېچكىم ـ ھېچكىمگە كېرەك بولمايدىغانەك بولۇپ كەتكەنىدى ئۇ قېرى. ئۆتكەندە بىر ئارىلىق كېسىۋالاي دەپ دەرەخنىڭ غولىراق شېخىدىن ئازراقلا كەسكىنىم بار، مېنى ئوغرىغا چىقىرىپ قىل قالدى سوتقا سۆرەپ ئاپارغىلى، بىر ئارىلىق ياغاچ دېگەن قانچىلىك نېمىتى. شۇ بۇغداينىڭ بېغىنى، قويلارغا سالىدىغان ئوت ـ چۆپلەرنى ئېلىشقا ئىشلىتىدىغان ئادەم بويى كېلىدىغان ياغاچقۇ تايىنلىق،ــ دېيىشىگە، تۇرسۇن ئوسمان:

ــ سەنغۇ نېمىلا بولمىسۇن بىر ئارىلىق كېسىپسەن، مېنىڭ نەچچە ئۆچكەم بەش تۇپ قارىياغاچنى غاجاپ قويغانغا، بەش تۇپ كۆچەتنىڭ ئورنىغا ئون تۇپ كۆچەت

تىكتۇردى، ــ دېدى غەزەپلىنىپ. شۇ چاغدا بۇ پاراڭنىڭ ئۇستىگە كەلگەن ئېلى ياغاچچى:

ــ سېيىت، سەنمۇ راست گەپ قىل، ئېغىزىمغا كەلدى دەپ دەۋەرمەڭلار. ھېلىمۇ شۇ ئادەم ئېرىنىمەي ئورمان بېقىۋاتىدۇ. بولمىسا ئۆي سالمەن دەپ ئوتتۇرىغا چىققان ئادەم بىر تۇپ لىمنى بازارغا چىقىپ پالانى پۇلغا ئالىدۇ ئەمەسمۇ، ــ دېدى.

ــ قارىغاندا، سەن ئۆي سالغۇچىلىك ئۇ قېرىنىڭ پايدىسىنى كۆرگەن ئوخشىمامسەن؟ راست، سەن دېگەن ياغاچچى ــ ھە، قارىغاندا مۇسا دېگەن تەرسا كۆسەي ساڭا ياغاچ بەرگەن ئوخشايدۇ، «تۇغمەنچى بىلەن ھاكچى دوست» دەپ، ئورمان باقار بىلەن ياغاچچى دوست بولىدۇ ــ دە، ــ دېدى تۇرسۇن ئوسمان.

ــ ئەلۋەتتە، مۇسا ئاكىنىڭ دەپتىرىدە ھەممىڭنىڭ ئۆي سالغاندا لىم ــ چەنزە ئالغىنىڭ، تېكىڭگە تېرەك ئالغىنىڭنىڭ سانى بار. ئارقا ــ ئارقىدىن ئالمەن دېسەڭلار ئۇنىمايدۇ ــ دە! مۇسا ئاكا ئادىل ئىش قىلىدىغان ئادەم. مانا ئەمدى كېسەل بولسا خۇشال بولىدىغان گەپمۇ...

شۇنىڭدىن كېيىن، مەن رىشىت قاسساپلارنىڭ دۇكىنىنىڭ ئالدىغا بارسام، مۇسا بوۋامنىڭ يامان گېپىنى ئانچە ئاڭلىمايدىغان بولدۇم.

بۇگۈن ھاۋا تۇتۇلۇپ يەنە سىم ــ سىم يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. مەكتەپتىن كېلىپلا كىتابلارنى قولتۇقۇمغا قىسىپ قۇمتاغقا چىقىپ كەتتىم، بۇلاق بويىدا ئولتۇرۇپ ئۇنلۇك ھالدا خەنزۇ تىلىدىن تېكىست يادلىدىم، ئۇسساپ كېتىپ مۇزدەك بۇلاق سۇيىدىن قانغۇدەك ئىچىۋېلىپ يەنە ئۆگىنىش قىلىشنى داۋاملاشتۇردۇم. كۆزۈم تېلىپ

كېتىپ ئارام ئالاي دەپ قۇمتاغقا چىقتىم، سەل نېرىدا جاپپار «ئۇيغۇر تىلى»دىن قائىدىلەرنى يادلاۋاتقانكەن، مېنى كۆرۈپ:

ــ بايا كەلسەم بىر خىلدا «خەنزۇ تىلى» دىن تېكىست يادلاۋاتقانكەنسەن، مەنمۇ جىممىدە بۇ يەرگە كېلىپ «ئۇيغۇر تىلى» دىن قائىدە يادلىدىم. ئىمتىھانغا مۇشۇنداق چىرماش تەس يەرلەر چىقىدىكەن ئەمەسمۇ؟ ئالدىنقى قېتىملىق تەقلىدىي ئىمتىھانلاردا دەل ئەدەبىيات ئىمتىھانىدىن «ئۇيغۇر تىلى» قىسمىدىن نومۇرۇم جىق تارتىلىپ كېتىپتۇ، بەزىلەر يادلىغانىنىڭ پايدىسى يوق دەيدىكەن، بىراق مەن يادلىمىسام يادىمغا چۈشمەيدىكەن، ــ دېدى.

ــ «ئۇيغۇر تىلى» قىسمىنى مىسال بىلەن يادلا، شۇنداق قىلساڭ ئېسىڭدە تۇرىدۇ، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا، ــ بەزىلەر يادلاپ نېمە قىلىدۇ دەيدۇ، مەن ئۇنداق قارىمايمەن. چوقۇم يادلاش كېرەك، قائىدىسىنى يادا بىلمەي قانداقمۇ توغرا ـ خاتالىقىغا ھۆكۈم قىلغىلى بولىدۇ. «ئۇيغۇر تىلى» نىڭ ھۆكۈم قىلىش سوئاللىرى ئادەمنى بەك قايمۇقتۇرىدۇ.

ــ راست دەيسەن، مەنمۇ سەندىن ئۆگىنىش ئۈسۈلۇڭنى سوراپ يۈرۈپ خېلى ئىلگىرىلىدىم. ھەي، بۇرۇنراق سېنىڭ ئۆگىنىش ئۇسۇلۇڭدا ئۆگەنسەم بوپتىكەن دەپ قالىمەن، ئۇچ قېتىملىق تەقلىدىي ئىمتىھانىنىڭ نەتىجىسى بارغانچە ياخشى بولۇۋاتىدۇ دېگىنە.

ــ يەنە ساق بىر ئاي ۋاقىت بار، مۇشۇ بىر ئايدىمۇ تىرىشساڭلا تولۇق ئوتتۇرىنىڭ نومۇر چېكىدىن ئاشۇرالايسەن.

ـــ مېنىڭغۇ تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇغۇم يوق.
ـــ نېمىشقا؟
ـــ بىزنىڭ مەھەللىدە ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ كەلگەنلەر خېلى بارغۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە تۇرسۇننىڭ ئاچىسى بىلەن ئابلىكىمنىڭ نەۋرە ئاكىسى ئىككىسىلا ئىشقا ئورۇنلاشتى. قالغانلىرى ئىش يوق يۈرمەمدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، بىرەر ھۈنەر ئۆگىنەيمىكىن دەيمەن.
ـــ نېمە ھۈنەر ئۆگىنەي دەيسەن؟
ـــ ناۋايلىق جاپالىق، ياققان نان بازار تاپسىغۇ تاپتى، بولمىسا قاغا قاق دېمەستە ئورۇندىن تۇرۇپ كۆيۈپ - پىشىپ ئىشلىگەنگە تۇشلۇق نەپ يوق؛ ئاشپەزلىك بىردەم قازان بېشىدىن نېرى بولغىلى بولمايدىغان ئىش ئىكەن؛ كىيىم تىككۈچىلىكنىڭ بازىرى كاسات، بىزنىڭ مەھەللىدىكى كىيىم تىككۈچىلەر كىيىم - كېچەك دۇكىنى ئېچىۋالدى. بازاردا ئېقىۋاتقان يان تېلېفون رېمونتچىلىقىنى ئۆگىنەيمىكىن دەيمەن.
ـــ نېمىلا ھۈنەر ئۆگەنمە ھەممىسىگە بىلىم كېتىدۇ، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتكۈزۈپ ئۆگەنسەڭمۇ بولىدىغۇ؟
ـــ تولۇق ئوتتۇرىدا ئۇچ يىلنى ئوستەل بېقىپ ئۆتكۈزگەندىن كۆرە، شۇ ئۇچ يىلدا ھۈنەرنى گۈلدەك ئۆگىنىۋالمايمەنمۇ؟
ـــ نەدە ساڭا ئۇنداق تېز ھۈنەر ئۆگىتىدىغان يەر.
ـــ رادىيودا ئېلان بېرىۋاتامدۇ؟
ـــ ئىشەنگىلى بولارمۇ؟
ـــ ئېلان تارقىتىۋاتقانلارغىغۇ ئىشەنگىلى بولماس، رادىيودا بەرگەن ئېلانغىمۇ ئىشەنمەسەك بولماس.
بىزنىڭ پارىڭمىز تازا قىزىغاندا، ئابلىكىم بىلەن قۇتيار كەلدى. قۇتيار:

ــ ئىككىڭلارنىڭ ئۆيىگە ئىزدەپ بارسام، سىلەرنى كىتابىنى قولتۇقلاپ چىقىپ كەتكىلى نەۋاخ دەيدۇ، ھەرقاچان مۇشۇ يەردە دېگەنىدىم، ئويلىغىنىمدەك چىقتى، ــ دېدى.

ــ ئۆرلەش ئىمتىھانىغا بىر ئاي ۋاقىت قالدى. 6 ــ ئاي كىرسە ئىسسىقتا ئۆگىنىش قىلغىلى خۇشياقامتى ئادەمگە، ھەي، بۇرۇنراق شىرئەلىدىن ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ئۆگەنگەن بولسام، مەنمۇ «نۇقتىلىق سىنىپ» قا كىرەلەركەنمەن، پۇشايمانىنىڭ دورىسى يوق دەپ راست ئېيتقانكەن، ــ دېدى جاپپار.

ــ راست دەيسەن، شىرئەلىنىڭ تاپشۇرۇقىنى كۆچۈرۈپ يامان ئۆگىنىپ قالغانىدىڭ. شىرئەلى دەپ بەرمىسە ئۇرۇشۇپ ئارام بەرمىدىڭ، ئەمدى بىلىپسەن ــ ده، ــ دېدى قۇتيار چاقچاق قىلىپ.

ــ سىلەر تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇمىسىلەر؟ ــ دېدى جاپپار.

ــ ئۆزۈڭ ئوقۇمايدىغان ئوخشىمامسەن؟

ــ ئوقۇمايمەن، رېمونتچى بولىمەن.

ــ مەن تولۇق ئوتتۇرىغا پىلان ئىچىدە ئۆتەلىسەم ئوقۇيمەن، پىلان سىرتىدا بولسا ئوقۇمايمەن. مەۋسۇمىگە مىڭ يۈەندىن تۆلەپ ئوقۇسام، بىزنىڭ ئۆيگە ئېغىر كېلىدۇ، ــ دېدى قۇتيار مەيۈسلىنىپ.

ــ ئۇنداقتا، نېمە قىلىسەن؟ ــ دېدى جاپپار.

ــ مۇسا بوۋامنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئورمان باقايمىكىن دەيمەن.

ــ ئۇنداقتا، سېنى بالىلار قۇتيار تەرسا، قۇتيار كۆسەي دەيدىكەن ــ ده، ــ دېدى ئابلىكىم چاقچاق قىلىپ.

هەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق.

ــ چوڭ بولمىساق بوپتىكەن. كىچىك ۋاقتىمىزدا قاچان چوڭ بولارمىز دەپ كۈندە بويىمىزنى ئۆلچەيدىغان، ئەمدى چوڭ بولغانچە بىزنى غەم باسقىلى تۇردى. مانا، تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتكۈزىمىز، قانداق قىلىش ھەققىدە بىر قارارغا كېلەلمەي يۈرىمىز. تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇدۇقمۇ دەيلى، ئالىي مەكتەپتە قايسى كەسىپتە ئوقۇيمىز، بۇنى مەن بىرنېمە دەپ بېرەلمەيمەن، سەنچۇ شىرئەلى،ــ دېدى جاپپار.

ــ مەن، مەن ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈشنىلا ئويلاپ ئۇنىڭ نېرىسىنى ئويلىماپتىمەن،ــ دېدىم قىزىرىپ. دېمىسىمۇ مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇسام، قايسى كەسىپتە ئوقۇپ نېمە بولىدىغانلىقىم ھەققىدە ئويلىنىپ باقمىدىم دېسەم، راست گەپ قىلمىغان بولۇپ قالارمەن، مۇھەممەت مۇئەللىمنىڭ جۇغراپىيە دەرسى ئۆتۈلگەندە، مەن يارامليق جۇغراپىيە ئوقۇتقۇچىسى بولىمەن دەپ كۆڭلۈمگە پۈككەن چاغلىرىمۇ بولغان. مېنىڭ ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ سىنىپىغا ئۆتۈپ ئاتامنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىش خىيالىم بار...

ــ بۇنداق گەپلەرنى ئىمتىھان بېرىپ بولغاندا دېيىشەيلى،ــ دېدى قۇتيار،ــ ھازىر ئالدىمىزدىكى ئىمتىھاندا باشقىلاردىن بىر نومۇر بولسىمۇ جىق ئالىدىغانلىقىڭ غېمىنى قىلايلى. ھەممىمىز قولىمىزدىكى كىتابنىڭ يېرىمىنى تەكرار قىلىپ ئاندىن بىر دەم پاراڭلىشىۋېلىپ ئۆيلەرگە قايتايلى... بۇنداق كۆڭۈلنى يېرىم قىلىدىغان گەپلەرنى دېيىشمەيلى.

مەن قۇتيارنىڭ بۇ تەكلىپىنى ماقۇل كۆرۈپ ئاۋۇال ئۆگىنىش قىلىدىغان ئورنۇمغا قاراپ ماڭدىم. يىراقتىن مۇسا بوۋاينىڭ كەپسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، كۆز ئالدىمغا مۇسا بوۋاينىڭ ئاپتاپتا كۆيۈپ قاريداپ كەتكەن چىرايى كەلدى. نېمىشقا ئۇ كىشىنى يوقلاپ تۇرمىدۇق؟ ئەجەب يادىمىزغا كەلمەپتۇ دېسە! ئەتىدىن باشلاپ ۋاقتىمىز چىقسىلا مۇسا بوۋامنى يوقلاپ تۇرساق بولىدۇ، بۇنىڭغا دوستلىرىمۇ چوقۇم قوشۇلىدۇ.

قۇلىقىمغا دوستلىرىمنىڭ ئۇنلۇك تەكرار قىلىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

8. تەرسا بوۋاينىڭ كەپسى

مۇسا بوۋاينىڭ كەپسىگە قاريىساملا، بۇلتۇر بىزگە قۇم ئاستىغا كۆمۈپ قويغان قوغۇن بىلەن مېھمان قىلغىنى ۋە تاۋۇزلۇقىدىكى بىر - بىرىدىن تاتلىق تاۋۇزلىرىنى تىلىپ بېرىشلىرى كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ. ھەي، تۇردى ئاكىمۇ ئۇنىڭ ئوغلى بولغاندىكىن ئاتىسىنىڭ تاۋۇزلۇقىغا بىرنېمە تېرىسا بولاتتىغۇ! ئوت بېسىپ كېتىپتۇ. ئەتە - ئۆگۈن شورلىشىپ، قومۇش بېسىپ ھېچنېمە ئۇنمەس بولۇپ كەتمىسە بولاتتىغۇ!

مۇسا بوۋاينى يوقلاپ بارغىنىمىزدا، ئۇ كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ يۇم - يۇم يىغلىدى. كىم بىلسۇن، بوۋاينىڭ بۇنداق بولارىنى! خەقلەرغۇ بۇ توغرۇلۇق ھەر قىسما گەپ قىلىشۋاتىدۇ. مانا دۇكان ئالدىدا قىلىشىدىغان باشقا گەپ يوقتەك يەنە شۇ مۇسا بوۋاي توغرۇلۇق ئۆسەك گەپ بولۇۋاتاتتى.

ــ تۇردىلار ئاتىسىنى داخانغا ئاپارغانىكەن، ئەركەك جىن ئۇروۋۇپتىپتۇ دەپتۇدەك.

ــ شۇنداق بولمىسا، توڭىتاشتەك ئادەم نەچچە ئاي داۋالانسىمۇ ساقايمايدىغان ئىش بولامدۇ؟

ــ بۇ قېرىنىڭ كەپىسىدە شۇ جىنلار بالىلاپتىكەن، ئۇنى بىلمەي جىننىڭ بېشىغا دەسسەپ قويغان گەپ...

ــ شۇڭا، ئۇنىڭ كەپىسىگە تۇردى بارالمايدۇ، بولمىسا ئاۋۇ ئالىقاندەك يېرىگە كۆكتات تېرىسىمۇ بىرمۇنچە پۇل بولاتتى دەيمەن.

ــ ئۇنىڭ كەپىسىگە بالىلار بارىدىغان، بالىلارغىمۇ دەپ قويساق بولغۇدەك، ئەمدى بارمىسۇن.

ــ بالىلاردىن سورىسام، بارمايۋاتىمىز دەيدىغۇ؟

ــ ھەي، بۇ بالىلارنىڭ گېپىگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ جۇمۇ؟ ئۆتكەندە قازانقۇمغا بېرىپ ئويناپ كەپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئەتە ــ ئۆگۈن يۇرەكتاغقا بارىمىز دەپ بېشىنى چوڭ قىلىپ كېتىپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەيمەن.

.....

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ مۇسا بوۋاينىڭ كەپىسى بىزگە سېھىرلىك تۇيۇلىدىغان بولدى. ئەنە، بىز ئەكەلگەن قوموش، يېكەنلەر؛ ئەنە، بىز تىككەن تېرەكلەر... كۆز ئالدىمغا مۇسا بوۋاي بىلەن بىللە ئىشلىگەن چاغلار كېلەتتى، ھېچبىر ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ. لايدا تېيىلىپ كەتكەنگە شۇنچە ئۇزۇنغىچىمۇ ئەسلىگە كەلمەيدىغان ئىش بولامدۇ؟ تۇردى ئاكىلار داۋالاتمىدىمۇ ــ يە؟ ياق، بوۋاملار ناھىيەلىك دوختۇرخانىغا نەچچە قېتىم بېرىپ يوقلاپ كەلدىغۇ... ھەي، شۇ قېتىم يىقىلغاندا نېمىشقا بېشىنى كۆتۈروۋالمىغان بولغىيتتى ــ ھە! «بالا ــ قازا

دېگەن پۇت ـ قولىنى ساڭگىلىتىپ كەلمەس» دەپ بىكار ئېيتمىغان ـ دە...

مانا 6 ـ ئاي كىرىشى بىلەن ھاۋا بىردىنلا تونۇردەك قىزىپ كەتتى. ئەمدى ئۆگىنىش قىلىشنىڭ پۇرسىتى كېتىپ پۇشايمان قىلىپ ئولتۇرغىنىمىز ئولتۇرغان. ئۆستەڭدە يا بىر كۆڭۈللۈك سۇغا چۆمۈلۈپ ئويىنىغىلى بولمىغان، يا ئۆگىنىش قىلغىلى بولمىغان. مانا سەھەردە بىردەم كىتاب كۆرگەننى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغان چاغدا لاغايلاپ يۈرگىنىم يۈرگەن دەڭلار! مەنلا ئەمەس، باشقا ساۋاقداشلارمۇ شۇنۇ! باشقىلارغا نېمە بولسا ماڭمۇ شۇ، نېمە بولسا بولمامدۇ! ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتەلمىسەم تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇسام بولىدىغۇ؟ بولمىسا مەنمۇ جاپالىردەك بىرەر ھۈنەر ئۆگىنەرمەن. يامغۇر ياغسا بولاتتى، دوستلىرىم بىلەن قۇمتاغقا بېرىپ ئويۇنمىزنى داۋاملاشتۇرغان بولساق.

مۇسا بوۋاينىڭ كەپىسى ھەقىقىدىكى ھەر قىسما گەپلەر بىزنى ئۇ يەرگە بارالماس قىلىپ قويغانىدى. بىز بالىلارلا ئەمەس، چوڭلارمۇ ئۇ يەر بىلەن ماڭماي قوشبۇلاق تەرەپتىن يېڭى بىر چىغىر يول ئېچىپ ماڭمىغان بولۇۋالدى. ھەي، بۇرۇنقى يول ھەم تۇز، ھەم يېقىن ئىدى.

ئاخىر يامغۇر ياغدى. بىز بالىلار يەنە قۇمتاغقا چىقتۇق. قۇم ــ كۆز يەتكۈسىز ئالتۇن قۇم! بىزنىڭ خۇشاللىقىمىزغا ھەمدەم بولغان ئالتۇن قۇم! يامغۇر ياغقان كۈنلەردە ئادەتتە قۇمتاغقا بېرىپ كېلەلىگۈدەك بالىلارنىڭ ھەممىسى بارمىغان بولغاچقا، قۇمتاغدا ئادەم كۆپ ئىدى. تۆۋەن مەھەللىلىك بالىلارمۇ قۇمتاغقا چىققانىكەن، ئۇلار بىزدىن بىر چاقىرىم تۆۋەنكى جايدا

ئويناۋاتاتتى. ئىككى مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىلىقىغا مۇسا بوۋاينىڭ كەپىسى جايلاشقان بولغاچقا، تۆۋەن مەھەللىلىك بالىلار ئاسانلىقچە بىز تەرەپكە، بىز ئۇلار بار تەرەپكە بارالماس بولۇپ قالغانىدۇق. بىر چاغدا قۇتيار:

ــ مۇسا بوۋامنىڭ كەپسىگە بېرىپ باقامدۇق؟ــ دېدى. ئارىمىزدىكى قىزلاردىن باھارگۈل بىلەن ئالىيە:

ــ ياق، بارمايلى، مۇسا بوۋامدەك بولۇپ قالساق قانداق قىلىمىز؟ــ دەپ ئۇنىمىدى.

ــ بىز ئۇ كەپىگە تولا بارغان. مۇسا بوۋام تىلىپ بەرگەن تاۋۇز ــ قوغۇنلارنى يېگەن، بارساق باردۇق، بارمىدىغانلار يۇرۇڭلار،ــ دېدى جاپپار.

ــ بارساق باردۇق، يۇرۇڭلار،ــ دېدىم مەن. شۇ چاغدا يارئەلى:

ــ ئاكا، بارما، ئاتامغا دەپ قويىمەن،ــ دەپ تۇرۇۋالدى.

ــ مەن ئوغرىلىق قىلغىلى بارىمەن دېمىدىم. ئاۋۇ، تۆۋەن مەھەللىلىك بالىلارنىڭ يېنىغا بارىمەن دېدىم،ــ مەن گەپنى بۇراپ. مېنىڭ بۇ گېپىمگە جاپپارمۇ قوشۇلۇپ بەردى.

ــ راست، بىز مۇسا بوۋامنىڭ كەپسىگە ئەمەس، تۆۋەن مەھەللىلىك بالىلارنىڭ يېنىغا بارىمىز،ــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن بىز بىر توپ بالا قۇمدۆڭدىن ھالقىپ يۇرۇپ كەتتۇق. مېنىڭ ئېسىمگە ھېلىقى قوغۇن ئوغرىلىرى كېلىپ قالدى. «ھەي، شۇ چاغدا ئۇلارنى ئەجەب قورقۇتۇپتىكەنمىز، ئۇلار بۇ يىلمۇ كېلەرمۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ بىر دەمدە مۇسا بوۋامنىڭ كەپسىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ قالدۇق. كەپىگە ئۇزۇندىن بۇيان ئادەم

كېلىپ باققاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇستىدىكى بىر يانغا قىيسىيىپ قالغان يان ياغاچقا نەچچە قۇش قونۇۋالغانىدى.

ــ ھەي، مۇسا بوۋام ئاغرىپ قالمىغان بولسا تاۋۇز يەپ، چۆچەك ئاڭلاپ ئولتۇرماسمىدۇق، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ شۇ ئەمەسمۇ؟ تۇردى ئاكىمۇ تازا قورقۇنچاق ئادەم ئىكەن. خەقنىڭ يالغان ـ ياۋىداق گەپلىرىگە ئالدىنىپ بىر ئوبدان يەرنى ئاق تاشلىۋەتتى. قاراڭلار، ئاۋۇ يەردىكى بىز تىككەن تېرەكلەر ئۇسساپ، يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ كېتىپتۇ، ــ دېدى جاپپار.

ــ ئەمىسە بىز ئاۋۇ يەردىن سۇ باشلاپ سۇغىرىپ قويايلى، ــ دېدىم مەن تېرەك كۆچەتلىرىنىڭ ھالىغا قاراپ.

ــ شۇنداق قىلايلى؟ ــ دېگەن سادا بىلەن بىز ئۆستەڭگە قاراپ ماڭدۇق.

بىزنى كۆرۈپ تۆۋەن مەھەللىلىك بالىلارمۇ بىز تەرەپكە قاراپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھېلىقى تۇرنىياز بار ئىدى. ئۇلار كېلىپ سالاملاشقاندىن كېيىن:

ــ سىلەر بۇ يەرگە كېلىشتىن قورقمىدىڭلارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ نېمىشقا قورقىدىكەنمىز؟ سىلەر قورقىدىغان ئوخشىمامسىلەر؟ ــ دېدى جاپپار مەغرۇرلۇق بىلەن.

ــ بىز قورقمايمىز، نېمىشقا قورقىدىكەنمىز، ــ دېدى تۇرنىيازمۇ بوش كەلمەي.

ئىككى مەھەللىلىك بالىلار ئارىسىدا بۇرۇندىن بالىلارچە ئۆچ ـ ئاداۋەت بولغاچقا ئاسانلا سوقۇشۇپ قالاتتۇق.

ــ راستتىنلا قورقمامسلەر؟ ــ دېدى جاپپار.
ــ قورقمايمىز، قانداق؟ ــ دېدى ئۇلارمۇ بوش كەلمەي.
ــ ئەمىسە، مۇسا بوۋامنىڭ كەپىسىنى ئوڭلاپ قويىمىز، قاتنىشامسىلەر؟ ــ دېدى جاپپار تەمكىنلىك بىلەن.
ــ بولىدۇ، قېنى يول باشلاڭلار!
بىز مۇسا بوۋامنىڭ كەپىسىگە كىرىپ ئىچىنى بىرەر قۇر تازىلاپ سۈپۈردۇق. قىيسىيىپ قالغان جايغا تىرەك قويۇپ ئوڭشىدۇق ۋە سۇ باشلاپ تېرەك كۆچەتلىرىنى سۇغىرىپ قويدۇق.
ئاردىدىن ھەپتە ئۆتتى، بىزنىڭ مەھەللىدىكى مۇسا بوۋاينىڭ كەپىسىگە بارغانلار ۋە تۆۋەن مەھەللىدىكى بارغانلاردىن بىرەرىنىڭ ئېغىزى مايماق، پۇتى باسماس، قولى تۇتماس بولۇپ قاپتۇ دېگەن گەپنى ئاڭلىمىدۇق.

يەتتىنچى باب

يۇكسەك ئارزۇ

1. ئىمتىھاننىڭ ئالدى ـ كەينىدە

جاھان تونۇردەك قىزىغان، تىنچىق كۈنلەردە يۇقىرىغا ئۆرلەش ئىمتىھانى كېلىپ قالدى. مانا بىزنىڭ ئىمتىھان ئورۇنلىرىمىزمۇ بېكىتىلىپ بولدى، ئالدىنقى ھەپتە چۈشكەن ئوقۇش پۈتكۈزۈش سۈرىتىمىزمۇ تارقىتىلدى، مەن يامان ئەمەس چۈشۈپتىمەن. ھەممىدىن گۈلھەسەل مۇئەللىمنىڭ قىزى گۈلىيەسمەن چىرايلىق چۈشكەنىدى. بەش ياشلاردىكى بۇ قىزنىڭ زەڭگەر ئەتلەستىن كىيگەن كۆڭلىكى شۇنداق چىرايلىق ياراشقانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سۈرەتكە چۈشۈشكىمۇ ئېپى بار قىز ئىكەن. سۈرەتكە چۈشكۈچىلىك بىرمۇنچە ساۋاقداشلار: «ئوقۇغۇچىلىرى خاتىرە سۈرەتكە چۈشسە، بالىسىنى قىستۇرۇپ نېمە قىلىدىغاندۇ» دېيىشكەنىدى. مەن سۈرەتكە قايتا ـ قايتا قاراپ باقتىم، بىر قارىماقتا بۇ ئوقۇش پۈتكۈزۈش خاتىرە سۈرىتىگە گۈلىيەسمەن ئالاھىدە ھۆسن قوشقاندەك كۆرۈنەتتى.

سىنىپتا ئىمتىھان مەيدانى، ئورنى ھەققىدە مۇنازىرە بولۇۋاتاتتى.

ــ مېنىڭ ئورنۇم دېرىزە تۈۋىدىكى كەينىدىن سانىغاندا ئىككىنچى ئورۇندا ئىكەن.

ــ سەن قانداق بىلىسەن؟

ــ ئورۇن نومۇرۇمغا قارا، ئوچىنچى مەيدان ئالتىنچى ئورۇن. ھەربىر مەيدانغا يىگىرمە بەشتىن ئوقۇغۇچى ئورۇنلاشتۇرۇپ، تۆت رەتتىن ئۇستەل قويۇلغان. بىرىنچى رەتتە يەتتە ئۇستەل بار. قالغان ئۇچ رەتتە ئالتىدىن ئون سەككىز ئۇستەل بار، ئون سەككىزگە يەتتىنى قوشساڭ يىگىرمە بەش بولمامدۇ؟ شۇنداق ھېسابلىغاندا، مەن دېرىزە تۈۋىدىكى رەتنىڭ كەينىدىن سانىغاندا ئىككىنچى ئورۇندا بولمايمەنمۇ؟

ــ راست دەيسەن، مەن ئىككىنچى رەت بىرىنچى ئورۇندا، ئەڭ ئالدىدا ئىكەنمەن. ھەي، مۇئەللىمنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇدەكمەن.

ــ مەن ئوچۇن بەربىر. كۆچۈرىمەن، ئالدى ـ كەينىدىكى بالىلاردىن كۆچۈرۈۋالمەن، سورئالمەن دېيىش ئەخمەقلىق.

ــ ئۆتكەن يىلىچۇ، بىزنىڭ مەھەللىدىكى دىلشاتنىڭ ئاكىسى ئالدىدىكى ساۋاقدىشىنىڭكىدىن تاللاشلارنى كۆرۈۋالغانكەن.

ــ ئۇنداق باشقىلارنىڭ چاپىنىدا تەرلەش نومۇس.

ــ ساڭا گەپ قىلمىدىم قوتۇر ئاكتىپ، سەن چىقىپ تۇر.

ــ سېنىڭ سىنىپىڭمىتى بۇ!؟

ــ .....

گۈلھەسەل مۇئەللىمنىڭ سىنىپقا كىرىشى بىلەن بايىقى جېدەل بېسىقىپ قالدى.

ــ ساۋاقداشلار، مەن مۇنچىنچى مەيداندا، سەن ماۋۇ

ئورۇندا دەپ تولا ۋاقتىڭلارنى ئىسراپ قىلماڭلار، ــ دېدى گۈلھەسەل مۇئەللىم بايىقى جېدەلنى بىلىۋالغاندەكلا، ــ ئەڭ مۇھىمى، ئەمەلىي بىلىمىڭلار، بىر سىنىپتىكى ساۋاقداشلار ئالدى ـ كەينى ئولتۇرارمىزمىكىن دەپ قالماڭلار. ناھىيەلىك مائارىپ ئىدارىسى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىشخانىسى ناھىيەدىكى ھەرقايسى مەكتەپلەردىكى ئوقۇغۇچىلارنى كىرىشتۇرۇپ ئورۇنلاشتۇرغان...

مۇئەللىمنىڭ سۆزى بىلەن سىنىپتىكى غۇلغۇلا بېسىقتى. بىراق، مۇئەللىم سىنىپتىن چىقىپ كېتىشىگە، يەنە مۇنازىرە باشلاندى.

ــ بۇ يىل ئىمتىھان سوئاللىرى بەك تەس چىقىدۇ دەپ ئاڭلىدىم.

ــ مەن ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپى ئاچقان شەھەرلەر كۆپىيىپتۇ دەپ ئاڭلىدىم، بۇ دېگەنلىك ئالىدىغان ئوقۇغۇچىمۇ كۆپەيدى دېگەنلىك. يۇقىرى نومۇر ئالساقلا، ئارزۇيىمىزغا يېتىدىغانلىقىمىزدا گەپ يوق.

ــ شۇمۇ گەپ بولدىمۇ؟ يۇقىرى نومۇر ئالسا ھەممە بالا ئارزۇسىغا يېتىدۇ.

ــ شۇ ئەمەسمۇ؟ قاراپ تۇرۇپ نان يېسەڭ قورسىقىڭ تويىدۇ، ماڭساڭ يول ئاۋۇيدۇ... دېگەندەكلا بىر گەپقۇ بۇ.

ــ شۇڭا، ئۆگىنىش قىلايلى.

ــ ئەمدى ئۆگەنگەنلىك نېمە پايدىسى، ئوينايلى.

ــ ئويناساڭ تالاغا چىقىپ ئويىنا، بىز ئۆگىنىش قىلىمىز.

ــ .....

سىنىپتا يا پاراڭ بېسىقمايتتى، يا ئۆگىنىش خۇشياقمايتتى.

مۇئەللىملەرمۇ، تولا ئۆگىنىش قىلىڭلار دەپ زېرىكتى بولغاي، بىز بىلەن ئانچە كارى بولمايۋاتاتتى. شۇ كۈنلەردە ئىمتىھان باشلانغۇچە بىزنى بەش كۈن قويۇۋەتتى. بۇ چاغدىكى خۇشاللىقتىن سىنىپنى كۆتۈرۈۋەتكىلى قىل قالدۇق.

ــ ئۇھ، مۇئەللىملەرمۇ ئارام ئېلىڭلار دەيدىكەن ھە؟!ــ دېدى ئىلشات.

ــ بۇ بەش كۈندە قانغۇدەك ئۇخلۇۋالمىسام،ــ دېدى ئاببباس.

ــ سەن ئۇزۇنتۇرا ئۇخلاشنىڭلا گېپىنى قىلمىسەن،ــ دېدى ئىلشات،ــ ھېلىمىغۇ تولا ئۇخلاپ قېلىپ سىنىپىمىزنىڭ كۈندىلىك كېلىپ ـ كېتىشىدىن نومۇر تارتقۇزۇپ «كۆچمە قىزىل بايراق» نى ئاران تۆت قېتىم ئالالىدۇق.

ــ «كۆچمە قىزىل بايراق» قا ئامراق بولساڭ ئاپام ئىككىنى تىكىپ بەرسۇن، بىرنى سىنىپنىڭ ئاۋۇ يېرىگە ئېسىۋال، يەنە بىرنى كارىۋىتىڭنىڭ بېشىغا ئېسىپ يات،ــ دېدى ئاببباس.

ھەممىمىز ئاببباسنىڭ بۇ گېپىدىن كۈلۈپ كەتتۇق. ئىلشات ئاببباسنىڭ بۇنداق گەپ قىلىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانكەن، نېمە دېيىشنى بىلەلمەي:

ــ قۇشقاچ تىلىڭ چىقىپ كېتىپتىغۇ سېنىڭ،ــ دېگىنىچە ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويدى.

ــ ئەتە بىزنىڭكىگە كېلىڭلار، قارتا ئوينىغاچ گۇڭۇر ـ مۇڭۇر پاراڭلىشايلى،ــ دېدى ئاببباس.

ــ ئەتە بولماسمىكىن، ئەتە ئۆيۈڭدە قانغۇدەك ئۇخلىساڭ بىزنى كىم كۈتىدۇ؟ ھەرقانچە بولسىمۇ ئۆزۈڭلارنى ئۆزۈڭلار كۈتۈڭلار دېمەيدىغانسەن،ــ دېدى ئادىل.

ــ ئاپام تاماق ئېتىدۇ، مەن قوغۇن ـ تاۋۇز تىلىپ بېرىمەن، قارتا ئويناپمىز، خالىساق VCD كۆرىمىز، خالىساق مۇزىكا ئاڭلايمىز...

ــ ئۇنىمۇ قويۇپ، بۇنىمۇ قويۇپ ئۆگۈنلۈككە ئەتىگەن شىرئەلىەرنىڭكىگە يېغىلىپ قۇمتاغقا چىقايلى،ــ دېدى ئادىل،ــ ھاۋا ئىسسىغاندا ئورمانلىقتا سەگىدەپ، بۇلاق سۇلىرىدىن ئىچىپ، قورساق ئاچقاندا ئاشخانىدىن تاماقنى ھۇزۇرلىنىپ يەپ، تازا بىر ياپرايلى.

ــ بۇ بولىدىغان پىلان ئىكەن،ــ دېدى ئاببىاس،ــ قۇمتاغ سايىاھەت رايونىدا ئاشخانىلارمۇ خېلى كۆپ بولۇپ قالدى، بىراق تامىقى سەل قىممەت ئىكەن.

ــ تاماقتىن خاتىرجەم بولۇڭلار، بىزنىڭكىدە يەيمىز،ــ دېدىم مەنمۇ مەيدەمگە ئۇرۇپ.

شۇنداق قىلىپ ئۆگۈنلۈككە بىزنىڭكىگە يېغىلىدىغانغا كېلىشىپ تارقىلىشتۇق. مەن ئۆيگە كېلىپلا بۇ ئىشنى ئاپامغا دېدىم. ئاپام ئوخشىتىپ تاماق ئېتىپ بېرىشكە خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدى ۋە نېمە تاماق ئېتىش ھەققىدە پىلان تۈزۈشكە باشلىدى. مەن بولسام جاپىپار، ئابلىز، قۇتىيار، ئابلىكىملەرنى چاقىرىۋېلىشنى لايىق تاپتىم.

ئۆيگە مېھمان كەلسە تېخى، كەلمىسە تېخى! بىر كۈن بۇرۇن تەييارلىق قىلغىلى تۇرۇۋېدۇق، ئاچ كىرگۈچە دەككە ـ دۈككىدە بولدۇم. ھەممە تەخ بولۇپ كەتسىمۇ نېمىشقىدۇر كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرلىرى بىرنېمىدىن ئەندىشە قىلاتتى. ئويلاپ باقسام جاپىپار، قۇتىيارلار بىزنىڭكىگە كىرگەندىن باشقا، ساۋاقداشلىرىمنى كوللېكتىپ مېھمانغا چاقىرمىغانكەنمەن.

سەھەردىلا ساۋاقداشلار ۋېلىسىپىتلىك بىرنىڭ

كەينىدىن بىرى كېلىشكە باشلىدى. ئۆرۈك، قوغۇن، تاۋۇز ۋە نان بىلەن چاي قويدۇم. ئاساسەن دېيىشىپ قويغان ساۋاقداشلار كېلىپ بولغاندا قۇمتاغقا يۇرۇپ كەتتۇق. بۈگۈن ھاۋا نەچچە كۈندىكىدىن سالقىن بولغانىكەن ئۈستىگە ئانچە - مۇنچە غۇر - غۇر شامالمۇ بار ئىدى. قۇمتاغدا خالىساق قىيغىشاتتۇق؛ خالىساق قۇم دۆڭلىرىدىن سەكرىشەتتۇق؛ خالىساق قۇمدىن قەلئە ياساپ ئويناپ كەتتى... خېلى ۋاقىت ئۆتتى، بىر چاغدا ئادىل يوقاپ كەتتى. ئۇنى چاقىرساق قۇم دۆڭىنىكىدىن ئۇنى چىقتى، بارساق نەچچە قوڭغۇزنى تۇتۇپ چوڭ بىر ئويمان ياساپ يەرگە بىرمۇنچە سوئاللارنى يېزىپ قويۇپتۇ. ئىلشات:

— نېمە قىلىۋاتىسەن، قوڭغۇز ئاغىنىلىرىڭ بىلەن ئويناۋاتامسەن؟— دېدى.

— ئۆتكەندە مەن يېزىغا بارغاندا، شۇ يەردىكى بالىلار قوڭغۇزنى ماڭدۇرۇپ ئىمتىھانغا چىقىدىغان سوئاللارنى بىلگىلى بولىدۇ دېگەنىدى. سوئاللارنى يېزىپ قويۇۋېدىم، ھازىرغىچە تۆت سوئالنى دەسسىدى،— دېدى ئادىل.

— ئىشىكنى قىلە، نەدىكى يوق گەپلەرگە ئىشىنىدىكەنسەن،— دېدى ئابباس.

— ئېيتە، قايسى سوئاللار چىقىدىكەن؟— دېدى ئىلشاتمۇ قىزىقىپ.

— ئەدەبىياتتىن ماقالە يېزىقچىلىقىغا بايان خاراكتېرلىك ماقالە يېزىش چىقىدىكەن،— دېدى ئادىل.

— بۇنى سەن دېمىسەڭمۇ مۇئەللىم دېدىغۇ؟ نەچچە يىلدىن چىققان ماقالىلەر مۇھاكىمە ماقالىسى، چۈشەندۈرۈش ماقالىسى ئىكەن. بۇ يىل بايان ماقالىسى

ئېھتىمالغا يېقىن دېگەندى. سەن شۇ ئاساستا قارىقويۇق دەۋاتسەن دېگىنە!ــ دېدى ئىلشات.

ــ بايان ماقالىسىنىڭ تېمىسى نېمىكەن، شۇنى بىر دەپ بەرسۇنچۇ؟ــ دېدىم مەنمۇ جىم تۇرغۇم كەلمەي.

ــ .....

ھەش ـ پەش دېگۈچە بەش كۈنلۈك دەم ئېلىش ئۆتۈپ كەتتى. مەكتەپكە كېلىشىمىزگە ئىمتىھان كىنىشكا نومۇرلىرىمىزنى تارقىتىپ بەردى. گۈلھەسەل مۇئەللىم كىنىشكىنى يوقىتىپ قويماسلىقنى، ئەتىدىن باشلاپ ئىمتىھان مەيدانىنى كۆرۈشتىن تارتىپ ھەممىدە كىنىشكىنى كۆرسىتىپ كىرمەسەك كىرگۈزمەيدىغانلىقىنى، ناھىيەنىڭ ھەرقايسى يېزىلىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردىن ئوقۇغۇچىلار كېلىدىغان بولغاچقا ئەدەپلىك بولۇش، ئىلمىي بولۇشمىز كېرەكلىكىنى ئالاھىدە ئەسكەرتتى.

مانا بىرىنچى قېتىملىق ئىمتىھانمۇ باشلاندى. سىنىپ ئىچىدە ئىمتىھان ۋاراقلىرىنىڭ «شاراق ـ شۇرۇق» ئۆرۈلۈشىدىن باشقا ئاۋاز يوق ئىدى. قىزىق يېرى، ماقالە يېزىشقا بايان ماقالىسى يېزىش چىققانىكەن، كۈلۈپ كەتتىم. ئادىلنىڭ قوڭغۇزلىرى دەپ بەرگىنى توغرا چىقتىمۇ ياكى گۈلھەسەل مۇئەللىمنىڭ پەرىزى توغرا چىقتىمۇ، ئىشقىلىپ بايان ماقالىسى يېزىش چىققانىدى. ئىمتىھان ۋاقتىدا ئىشلىگەن سوئاللار ئادەتتە تەقلىدىي ئىمتىھان ياكى ئۆيدە ئولتۇرۇپ مەشىق قاتارىدا ئىشلىگەن ئىمتىھان سوئاللىرىغا ئوخشاشمايتتى. ۋاقىت دېگەن شۇنداق تېز ئۆتىدىكەن، كاللىغا ئادەتتىكى نەرسىلەرمۇ كەلمەي قالىدىكەن. ئاتامنىڭ: «ئىمتىھان دېگەننىڭ سۈرى باشقىچە بولىدۇ» دېگىنى مۇشۇ ئىكەن ـ

ده، دەپ ئويلىدىم. ساۋاقداشلىرىمنىڭ پالانچىنىڭ كەينىدە ئولتۇرسام دېگەن گەپلىرى بىكار ئاۋارىچىلىكتىن باشقا نېمە ئەمەسكەن. كىم سەللا ئىككى يانغا قارىسا، كومىسسىيە ئاستا كېلىپ دەققەت قىلىش ھەققىدە ئەسكەرتىش بېرىپ تۇرىدىكەن ئەمەسمۇ!

چۈشتىن بۇرۇنقى ئىمتىھانلار ھاۋانىڭ سالقىن ۋاقتىدا ئېلىنىدى. يامان بولغىنى، چۈشتىن كېيىنكى ئىمتىھان چىڭقىچۈش ھاۋا تازا قىزىغانغا توغرا كەلدى. سىنىپ ئىچىدىغۇ ھەر ھالدا شامالچىلار پىرقىراپ تۇراتتى، شۇنداق بولسىمۇ مەندىن تەر قۇيۇلۇپ كېتىۋاتاتتى، ئۇسسىغاندا كومىسسىيەلەر ئەكېلىپ بەرگەن چاينى ئاۋايلاپ ئىچەتتۇق... ھەي، چۈشتىن كېيىنگە ئىمتىھان ئورۇنلاشتۇرسا زادىلا بولمايدىكەن جۇمۇ!

ئاخىر ئىمتىھانلار تۈگىدى. گۇلھەسەل مۇئەللىمنىڭ ئەسكەرتمىسى بىلەن ئەتىسى ھەممىمىز مەكتەپكە يىغىلدۇق. سىنىپقا كىرىپلا ئىمتىھان توغرۇلۇق غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدۇق.

ــ ئادىل، قۇمتاغدا قوڭغۇزلاردىن ماتېماتىكىدىن تازا قىيىن مەسىلىلەرنى يېزىپ سورىساڭ بوپتىكەن، ــ دېدى ئىلشات قىزىقچىلىق قىلىپ، ئادىلمۇ كۇلۇپ تۇرۇپ:

ــ ھەي، شۇ كۈنى تەقلىدىي ئىمتىھان سوئاللىرىنى ئاچقىپ قويغان بولسام بوپتىكەن، شۇنىڭغا ئوخشايدىغان مەسىلە چىققان بولسىمۇ ـ ھە، ــ دېدى.

ھەممىمىز كۇلۇشۇپ كەتتۇق.

ــ بۇنداق ئىمتىھان ۋاقتىدا كۆچۈرۈۋالمەن، باشقىلاردىن سورىۋالمەن دېگەنلىكىڭ ئۆزى ئەخمەقلىق ئىكەن. مۇئەللىملەر شۇنداق دېسە نېمە دەيدىكىن

دەپتىمەن، ھەقىقەتەن شۇنداق ئىكەن، ــ دېدى ئاببباس.
قانچە نومۇر ئالىدىغانلىقىمىز ھەققىدە ئۆزىمىزچە ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىشىپ گۈلھەسەل مۇئەللىم تارقىتىپ بەرگەن تەتىلدە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار ۋە مەكتىپىمىزنىڭ تولۇق ئوتتۇرا قىسمى تونۇشتۇرۇلغان تەشۋىقات ۋەرەقىنى ئېلىپ قايتتۇق.

2. كۆڭۈل تەسەللىسى

ئىمتىھانلار تۈگىگەندىن كېيىن، ئىككى مۇرەمدىن تاغنى ئېلىۋەتكەندەك يېنىكلەپ قالارمەن دەپ ئويلاپتىكەنمەن. نەدىكىنى، ئىمتىھاندا قانچە نومۇر ئالارمەن؟ نومۇرۇم تۆۋەن بولۇپ قالسا بېشىمنى قانداقمۇ كۆتۈرۈپ يۈرەرمەن؟ دېگەندەك ھەر خىل ئەندىشىلىك سوئاللار چىرماپ، مانا ئەمدىن ئۆيدىن چىقماي ياتتىم.
ئابلىز، قۇتىيار، جاپپار، ئابلىكىملەرمۇ ئىزدەپ كەلمىدى. قارىغاندا ئۇلارمۇ مەندەك ھېسسىياتتا بولغان بولسا كېرەك. مېنىڭغۇ ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتەلمىسەم، تولۇق ئوتتۇرىغا ئۆتۈشۈمدە گەپ يوق. جاپپار، قۇتىيار، ئابلىكىملەرگە... يامان بولىدىغان بولدى ـ دە! نومۇرى مەكتىپىمىزنىڭ تولۇق ئوتتۇرىغا قوبۇل قىلىش نومۇر سىزىقىغا يەتسە مەۋسۇمىغا بەش يۈز يۆەندىن، يەتمىسە مىڭ يۆەندىن ئوقۇش پۇلى تۆلەيدۇ. ئۇلار شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتكەن بولسا ھەقسىز ئوقۇسا، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يۈكىنى يەڭگىللەتكەن بولاتتى. ئۇلارغىمۇ نېمە ئامال! نېمە ئۇلارنىڭ غېمىنى يەپ كەتتىم ئەمدى؟

ئۆزۈمنىڭ غېمى يېتىپ ئاشمايدىغاندەك. ئەگەر نومۇرۇم تۆۋەن بولۇپ قالسا ئاتامنىڭ نۇرغۇن ۋاقتىنى چىقىرىپ ئۆگىنىشىمگە يېتەكچىلىك قىلغانلىرىغا... ھەي، ئاتامغۇ بىرنېمە دېمەس، مۇئەللىملەرنىڭ يۈزىگە قانداق قارارمەن؟ ساۋاقداشلىرىمۇ سوئاللارنىڭ تەسلىكىنى بىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىمتىھان دېگەن شۇنداق سۈرلۈك بولىدىغان تۇرسا... ياق، ئۆزۈمگە ئىشەنچ قىلاي، فىزىكىدىن ئىككى مەسىلە، خىمىيەدىن نەچچە ھۆكۈم قىلىشنى خاتا ئىشلەپ قويغىنىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقا يەرلەرنى ۋە باشقا پەنلەرنى ئاساسەن ياخشى بەردىم. نېمىشقا ئەنسىرىگۈدەكمەن؟ نېمىشقا تالا ـ تۇزگە چىقىپ ئويىنىمىغۇدەكمەن؟

ئاخىر ئۆيدىن چىقتىم ـ دە، ئۈدۈل جاپپارلارنىڭكىگە باردىم. ئۇ ئۆيدە يوق ئىكەن. ئۇ يەردىن چىقىپ ئابلىكىملەرنىڭكىگە كېتىۋاتسام يولدا ئۇ ئۇچراپ قالدى. ئۇنى ئۈستىبېشى توپا، مايكىسىنىڭ مۇرىسى يىرتىلغان ھالدا كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم.

ــ ھەيران قېلىۋاتامسەن؟ــ دېدى ئۇ مېنىڭ ئەپتىگە قاراپ ھەيران قېلىۋاتقىنىمنى كۆرۈپ،ــ ئىمتىھاننى ياخشى بېرەلمىدىم، ئەمدى مۇشۇنداق بولماي ئامال يوق. قارىمامسەن، تالئېرىق ياقىسىدىكى تەكىمزىنىڭ ئىككى تال سىمى ئۈزۈلۈپ كېتىپتىكەن، شۇنى ئوڭشايمىز دەپ ئىت تالىغاندەك بولۇپ كەتتۇق.

ــ شۇنداقمۇ؟ بىرەرى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدىمكىن دەپ چۆچۈپ كەتتىم، ئۇزۇمىكلار تازا ئوخشىغان ئوخشىمامدۇ؟ــ دېدىم مەن.

ــ مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە ئادەم بىلەن ئادەم ئۇرۇشىدىغان چاغمۇ؟ ئېتىز ئىشىنىڭ كۆپلۈكىدە خەققە

گەپ خۇشياقمايدۇ. ئۇرۇشتۇڭمۇ بولدى، قالدىڭ بالاغا. ھېلى سوتنىڭ چاقىرغان، ھېلى ساقچى كەلگەن، ئىشىڭ ئىش بولمايدۇ. يا تاياق يېگەن ئادەمگە ئارامچىلىق يوق ئىكەن، يا ئۇرۇۋالغان ئادەمگە. ئۆتكەندە ئىككى قوشنىمىز ئۇرۇشۇپ قالغانغۇ؟ شۇلارمۇ ئاخىر بولماي ئەرزىنى قايتۇرۇۋېلىشىپ يارىشىپ قالدى. ئۇزۇملەر بۇ يىل راسا ئوخشاپتۇ. «يەر ئىشلىگەننى بىلىدۇ» دەپ بىكار ئېيتمىغانىكەن. ئەتىيازدىن باشلاپ يەرگە تازا ئىشلەپتىكەنمىز، كۆرمەمسەن، سەككىزىنچى نومۇرلۇق سىمدىن تۆت تال ئۇزۇلۇپ كېتىپتۇ... سىلەرنىڭغۇ يېرىڭلار ئاز، بىر جانلىق يەرگە ئاپاڭ يالغۇز ئىشلەپ يېتىشىدۇ. بىزنىڭ يەر جىق، بوۋام ـ مومام ياشقا چوڭ بولۇپ قالدى، ئېتىز ئىشلىرىغا بارغىلى قويمايمىز... ئاتام مېنى تەكتە ئىشلىتىدىغاندەك قىلىدۇ.

ـــ ھۇنەر ئۆگىنىمەن دەۋاتامتىڭ؟

ـــ ھۇنەر ئۆگىنىشكە ئەۋەتسە بارمامدىمەن، ئاداش.

ـــ جالال ئاتام چوقۇم ئەۋەتىدۇ.

ـــ شۇنداق قىلسا ياخشى بولاتتى.

ـــ مەن يارەملىشىدىغان ئىش بارمۇ؟

ـــ يوق، ئابلىكىملەرنىڭكىگە ماڭغانمىتىڭ؟

ـــ شۇنداق، ئىشىڭ تۈگىگەن بولسا يۈر، بىللە بارايلى.

ـــ مۇشۇ ئەپتىم بىلەن ئاۋۇ تۆت كوچىدىن ئۆتسەم خەقلەر نېمە دەر. سەن بېرىپ تۇر، مەن يۇز ـ كۆزۈمنى يۇيۇۋېتىپ، كىيىملىرىمنى ئالماشتۇرۇپلا بارىمەن.

ـــ مەنمۇ ئۆيۈڭلەرگە باراي، ئىككىمىز بىللە بارايلى.

ـــ ئالدى ـ كەينىڭگە مېڭىپ يۈرەمسەن. سەن ئاۋۇال بېرىپ تۇر، مەن كەينىڭدىنلا يېتىمەن.

مەن ئابلىكىملەرنىڭكىگە كەلسەم، ئابلىكىملەر لەمپىسىنى ئوڭشاۋاتقانىكەن. دېمىسىمۇ ئۇلارنىڭ لەمپىسىنىڭ ئۈستى شالاڭلاپ چېقىر ئاپتاپ چۈشىدىغان بولۇپ قالغانىدى، مانا ئەمدى بوپتۇ، قارىغاندا مەنلا بىكارچى ئوخشايمەن. مەنمۇ پۇچقىقىمنى تۈرۈپ ئىشقا كىرىشىپ كەتتىم. ھاۋاخان ئاپام:

ــ ۋاي، ئازلا ئىش قالغانىدى، كىيىمىڭىز توپا بولۇپ كېتىدۇ، بولدى، بولدى،ــ دەپ ئالدىمنى توسۇپ باقتى، مېنىڭ قەتئىيلىكىمنى كۆرۈپ،ــ توختاپ تۇرۇڭ ئەمىسە، مەن ئابلىكىمنىڭ كىيىمىدىن ئاچقىپ بېرەي، شۇنى كىيىپ ئىشلەڭ،ــ دېگىنىچە ئابلىكىمنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كېتىپ كونا مەكتەپ فورمىسىنى ئاچىقتى. مەن ئۇنى كىيىپ ئابلىكىم بىلەن قوموش توشۇدۇم.

مەن ئابلىكىمنىڭمۇ ئوقۇغۇسىنىڭ يوقلۇقىنى ئاڭلاپ دېمىم ئىچىمگە چۈشۈپلا كەتتى. ئۇنىڭ قارىشىچە، تولۇق ئوتتۇرىدا ئۇچ يىل، ئالىي مەكتەپتە بەش يىل ئوقۇپ كەلسە ئىش تاپالمای قالسا بىر ئىشنىڭ ئېپىنى قىلالماسمىش، ئەگەر تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇغان ئۇچ يىلنىڭ ئىككى يىلىدا بىر ھۈنەرنى ئۆگىنىپ بولۇپ ئۈچىنچى يىلىدىن باشلاپ دۇكان ئايرىۋالسا بىر ئائىلىنى قامدىغىلى بولغۇدەكمىش. جاپىپار بىلەن ئابلىكىمنى بۇ خىيالغا كەلتۈرگەن شۇ توختى ناۋاي بىلەن تۈرسۇن پولۇچىدۇر بەلكىم، ئۇلار ناھىيە بازىرىنىڭ مەركىزىدە سودا قىلىۋاتاتتى. توختى ناۋاينىڭ شاگىرتلىرى بەشتىن كەم بولمايتتى. تۈرسۇن پولۇچىلارنىڭ ئاشخانىسىمۇ خېلى ئوبدان مېڭىۋاتاتتى.

قارىغاندا، ئۇلار جاپپار بىلەن ئابلىكىمنىڭ ئوقۇش پۈتكۈزىدىغانلىقىنى پەملەپ تۇرۇپ، ئاۋۋال ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قۇلقىنى پىشۇرۇپ بولغان گەپ. مەن خىيال بىلەن بولۇپ كېتىپتىكەنمەن، ئابىت ئاتام:

ــ شىرئەلىجان، نەدە ئوقۇي دەيسەن؟ــ دەپ سوراپ قالدى.

ــ ئىچكىرىدىن چاقىرىق كەلسە ئىچكىرىدە، بولمىسا تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇيمەن،ــ دېدىم مەن جاۋابەن.

ــ ھە، سىزغۇ ئوقۇسىڭىز بولىدۇ. ئاتىڭىز مۇئەللىم بولغاندىن كېيىن ئوقۇشنىڭ قەدرىنى بىلىدۇ،ــ دېدى ھاۋاخان ئاپام،ــ ئوقۇتقۇچىلىقتىن نان يەۋاتىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئابلىكىمنى ئوقۇتۇش ـ ئوقۇتماسلىق ھەققىدە بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتىمىز. ئابلىكىممۇ تازا ئوبدان ئوقۇيالماپتۇ... شۇ.

ــ ئوقۇسا شىرئەلىدەك ئەلاچى ئوقۇسا بولىدىكەن. بولمىسا باشقا ئىش قىلغان تۇزۇك ئىكەن،ــ دېدى ئابىت ئاتام،ــ سىلەر مەكتەپكە بارغاندىن باشلاپ، ئابلىكىمدىن «سىنىپىڭلاردا كىم ئەڭ ياخشى ئوقۇيدۇ» دېسەم «شىرئەلى» دەپ كېلىۋاتىدۇ...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئوڭايسىزلاندىم. شۇ ئاردا قۇتيارمۇ كېلىپ قالدى. بىزنىڭ ئىشلەۋاتقانلىقىمىزنى كۆرۈپ ئۇمۇ بىزگە قوشۇلماقچى بولۇۋىدى، بىز ئۇنىمىدۇق. ئىشنى تۈگىتىپ ئابلىكىمنىڭ ھۇجرىسىدا گۈڭۈر ـ مۈڭۈر پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتۇق، جاپپار بىلەن ئابلىز كىرىپ كەلدى، بىز قۇمۇتاغقا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق. بىز ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن چىققاندا، ئابلىكىمنىڭ ئاپىسى ھاۋاخان ئاپام ئالدىدا پەرتۇق، قولىدا ساپلىق تۈتقان ھالدا ئىشكى ئالدىغا چىقىپ:

ــ سائەت بىردىن كېيىن قالماڭلار، تاماقنى مۇشۇ ئۆيدىلا يەڭلار! ئابلىكىم، ئاغىنىلىرىڭنى ئېلىپ كەل، جۇمۇ!ــ دەپ قويدى.

مەن يول بويىدىكى تاشلارنى ئېلىپ سايراۋاتقان قۇشلار تەرەپكە قارىتىپ ئاتتىم. ھەربىر ئېتىشىمدا قۇشلار گۈرىدە ئۇچاتتى. جاپىپار بولسا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا، قۇمتاغقا چىقىپ قۇمغا تۇخۇم كۆمۈپ يېگەن چاغلىرىمىزدىكى ئەخمەتنىڭ پىشمىغان تۇخۇمنى يېيىشىنى دوراپ ماڭدى. بىز شۇ چاغدىكى كۈلكىلىك ئىشلارنى دېيىشىپ بىردەمدە ئۆستەڭ بويىغا كېلىپ قالدۇق. ئون مېتىر نېرىدا سېرىق ئەجدىھادەك قۇمتاغ... ئۆستەڭ سۈيى بىر خىلدا قىرغاقتا ئۇرۇلۇپ ئاقماقتا ئىدى. ئۆستەڭ بويىدىكى سۈزە ــ يالپۇزلار يېڭىلا ئورۇلغاچقىمىكىن، خۇش ھىدى ئەتراپنى بىر ئالغانىدى. ئابلىكىم:

ــ مۇسا بوۋامنىڭ ھېلىقى بۇلىقىغا بېرىپ باقمامدۇق؟ــ دېدى.

ــ بولىدۇ، ئۇ بۇلاقتا بارمىغلىمۇ خېلى كۈنلەر بولۇپتۇ،ــ دېدىم مەن.

بىز بۇلاق بويىغا كېلىپ چۆچۈپ كەتتۇق. چۈنكى، بۇلاقنىڭ ئۈستى تەرىپىدىن توپا سىيرىلىپ چۈشۈپ بۇلاقنىڭ كۆزىنى ئېتىۋالغانىدى. بىز قولمۇ قول لايلارنى ئېلىۋېتىپ سۈنى راۋانلاشتۇردۇق. قۇمتاغ ياقىسىدىكى بۇككىدە سۆگەتلىك ئاستىدا تۆت ــ بەش كىشى ئېغىناپ يېتىشاتتى. قارىماقتا، ئۇلار قۇمغا كۆمۈلگىلى كەلگەنلەردەك قىلاتتى.

بىز بۇلاقنى تازىلاپ بولۇپ ئۆستەڭنىڭ ئايىغىدىكى كىچىك كۆلگە بېرىپ سۇغا چۆمۈلدۇق، سۇدىن چىقىپ

قۇمدا يېتىپ ئىمتىھان توغرۇلۇق پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق.

ــ شىرئەلى، شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپ كەتسەڭ بىزنى ئۇنتۇپ قالما جۇمۇ!ــ دېدى جاپپار.

ــ ھەي، مەنمۇ ئىمتىھاننى ئوبدان بېرەلمىدىم،ــ دېدىم مەن،ــ يېزىدىن چىقىقان بالىلارنى بوش چاغلىغىلى بولمايدىكەن... ئۇنىڭ ئۈستىگە سىلەرمۇ بىلىسىلەر، يېزا نوپۇس ئاساس قىلىنىدىغان تۇرسا، بىزنىڭ ئۆيدە ئاتام مەن ئىككىمىز شەھەر نوپۇس، ئاپام بىلەن يارئەلى يېزا نوپۇس. بىز ئىككى بالىنىڭ يېرى يوق. ئاپامغا رەھمەتلىك بوۋامىلار بىر كىشىلىك يەر بەرگەنىكەن. شۇ يەرگە ئىشلەپ كۈنىمىز يامان ئەمەس ئۆتۈۋاتىدۇ. مەنمۇ يېزا نوپۇس بولغان بولسام بەك ياخشى بولاتتى...

ــ ئۇ يېرىمۇ بار، بىرنەچچە يىل بولدى، مەكتىپىمىزدىن شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ماڭغانلار ئاز، يېزىلاردىن كۆپ بولۇۋاتامدۇ،ــ دېدى قۇتيار.

ــ مەن ئوقۇمايمەن، ئوقۇماي نېمە قىلىدىغانلىقىمنىمۇ بىلمەيمەن،ــ دېدى ئابلىز.

ــ ھەي، توققۇز يىل ئوقۇپتىمىز، نېمىنى ئوقۇدۇق؟ بىرەر نىشانىمىز يوق ئىكەن. ئارىمىزدا ئەلاچى ئوقۇغان شىرئەلىنىڭ چېغىدا قانداق قىلىشى ھەققىدە بىرەر نىشانى يوق ئىكەن،ــ دېدى جاپپار.

ــ مېنىڭغۇ شوپۇر بولغۇم بار ئىدى، بىراق ھازىر شوپۇرلۇق كىنىشكىسى ئالماق ئىنتايىن تەسلىشىپ كېتىپتۇ دەيدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە نەۋرە ئاكامنىڭ دېيىشچە، شوپۇرلۇق بۇنىڭدىن كېيىن ئانچە مۇھىم

كەسىپىمۇ ھېسابلانمايدىكەن، ــ دېدى قۇتيار ئۇھسىنىپ.
ــ شىرئەلى، سەن كەلگۈسىدە نېمە بولىسەن؟ ــ دەپ سوردى ئابلىكىم مەندىن.
ــ دوختۇر بولۇش ئارزۇيۇم بار ئىدى. بىراق، دوختۇرلۇق مەكتەپلىرىگە ئۆتەلەيمەنمۇ، بۇنى بىلمەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە دوختۇرلۇق كەسىپلىرىنىڭ ئوقۇش پۇلى بەك يۇقىرى ئىكەن. ئاتام بىر كىشىلىك مائاش بىلەن يارئەلى ئىككىمىزنى ئوقۇتۇپ كېتەلمەسمىكىن، شۇڭا ئوقۇش پۇلى ئەرزان، ئوقۇش پۈتكۈزسەم خىزمەت تاپقىلى بولىدىغان بىرەر كەسىپنى تاللايمىكىن، ــ دېدىم مەن.
ھەممىمىز قۇمدا كۆز ئالدىمىزدىكى قىيىنچىلىقلارنى دېيىشىپ يېتىپ تەرلەپ ئېقىپ كەتكەنىدۇق.
ــ ئادەم دېگەن رىزقى بىلەن تۇغۇلىدۇ دەپتىكەن، بىزنىڭمۇ پېشانىمىزگە پۈتۈلگىنى باردۇ، ھاۋا قىزىپ كېتىۋاتىدۇ. قېنى، سۇغا چۆمۈلۈپ بولۇپ بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ غىزالىنايلى، ــ ئابلىكىم شۇنداق دېگىنىچە كۆلگە ئۆزىنى ئاتتى.
بىز مۇزدەك سۇزۇك سۇدا بىردەم بېلىقتەك ئۈزۈپ ئويناپ، بايىقى كۆڭۈلسىز خىياللار كاللىمىزدىن بىراقلا كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك يېنىكلەپ قالدۇق.

3. ئويۇنچۇق

ئىمتىھان بېرىپ بولغىلىمۇ بەش ـ ئالتە كۈن بولۇپ قالغانىدى. ئىمتىھان نەتىجىسىنىڭ ئېلان قىلىنىشى ھەققىدە ھەر خىل مىش ـ مىش گەپلەر بولۇپ تۇراتتى.

ئىمتىھان نەتىجىلىرىمىز چىقمىغانسېرى تىت ـ تىت بولۇپ كېتىۋاتاتتىم. بىز مەھەللىدىكى ئاغىنىلەر كەچقۇرۇن يەنە قۇمتاغقا ئوينىغىلى چىقتۇق.

ــ شىرئەلى، سەن چوقۇم شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپ كېتىسەن، بېيجىڭغا بېرىشنى خالامسەن، گۇاڭجۇۋغىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى جاپپار.

ــ راست، تېلېفون قىلسام پۇل كېتىدۇ دېسەڭ، ئىككىلىك بولسىمۇ خەت يېزىپ قويارسەن... ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، مەن ھازىرلا ئىچكىرىگە ماڭىدىغاندەك گەپ قىلىپ كەتتىڭلارغۇ؟ مەن دېگەن يېزا نوپۇس ئەمەس. شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا يېزا نوپۇستىكىلەرنى ئاساس قىلىدىغان تۇرسا، ــ دېدىم مەن سەل تېرىكىپ.

ــ مۇئەللىملەرمۇ ساڭا ئالاھىدە مۇئامىلە قىلىۋاتامدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن «نۇقتىلىق سىنىپ» تىمۇ سىنىپىنىڭ ئالدى بولۇپ ئوقۇغان تۇرساڭ، ــ دېدى ئابلىزمۇ قولىدىكى بوتۇلكىغا قۇم قاچىلاۋېتىپ.

ــ بولۇپمۇ، ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىمىز ئابدۇلئەزىز مۇئەللىمنى دېگىنە. بىزنىڭ سىنىپقا كىرىدىغان بولسا سېنى ماختاپ ئۇچۇرۇۋېتەتتى، ــ دېدى پەرقۇزات، ــ «بۇ ھېسابنى شىرئەلى ئىككى مىنۇتتا ئىشلەپ بولدى، دەپتىرىگە قارىسام كۆنۈكمىنىڭ ھەممىنى ئىشلەپ بوپتۇ...» دەيدىغان بولسا بىز سېنىڭدىن پەخىرلىنىپ ئولتۇراتتۇق. مەن بولسام يېنىمدىكى قوشتاغلىق ساۋاقدىشىمغا: «مېنىڭ ئاغىنەم شۇنداق ياخشى ئوقۇيدۇ، ئۇ بىرىنچى سىنىپتىن باشلاپ ئەلاچى ئوقۇغان» دەپ ماختىنىپ ئولتۇراتتىم، ھەي، نوپۇسنى ئالماشتۇرغىلى بولغان بولسا مەن نوپۇسۇمنى ساڭا بەرگەن بولسام ـ ھە؟

ــ سەنمۇچۇ، تولا خۇپسەنلىك قىلما، سەن چوقۇم بېيجىڭغا بارىسەن، بېيجىڭغا بېرىپ بىللە ئوينىغان چاغلارنى جەزمەن سېغىنىپ قالىسەن، مانا، ساڭا بۇنى ھازىرلا سوۋغا قىلاي، ئاداش،ــ دېدى قۇتيار قولىدىكى ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇقنى ماڭا تەڭلەپ.

ــ ۋاھ، بۇ ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇقنى بېرىۋېتىشكە كۆزۈڭ قىيدىمۇ؟ چاقچاق قىلمايۋاتىدىغانسەن؟ــ دېدى پەرقۇزات.

ــ شىرئەلىنى قەستلەي دەپسەن ـ دە،ــ دېدى جاپىلار مىيىقىدا كۈلۈپ.

ــ نېمە دەيدىغانسەن ھوي، خاتىرە بولۇپ قالسۇن دېدىم شۇ!ــ دېدى قۇتيار.

ــ ئارىمىزدىكى ئەلاچىنى ئۆزۈڭدەك ئويۇنخۇمار قىلاي دەپسەن ـ دە، ئىچىڭ نېمىدېگەن تار سېنىڭ،ــ دېدى ئابلىكىمۇ قەستەن ئۇنىڭ زىتىغا تېگىپ.

ــ سىلەرگە نېمە بولدى؟ مەن ئۆز ئىختىيارىم بىلەن بۇ ئويۇنچۇقنى شىرئەلىگە بېرىمەن دېسەم، نېمىشقا ھەممىڭنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچراپ كېتىمەن؟!ــ دېدى قۇتيار گەپكە چىدىماي،ــ بۇرۇن بىرەر ئويۇن ئويناپمىز دېسەك، شىرئەلى ئۇنىمىسا شىرئەلىنى دۆشكەلەپ ئارىغا ئالمايتتىڭلار، ئەمدى نېمە بولدى سىلەرگە؟

ــ ھەي نادانلىق، ئۆز ۋاقتىدا بىزمۇ شىرئەلىدەك تىرىشىپ ئوقۇغان بولساق، بۈگۈنكىدەك ئوقۇش پۇلىدىن غەم قىلىپ ئولتۇرمىغان بولاتتۇق، سەن ئويۇنچۇقنى ئۇنىڭغا بەرسەڭ، ئۇمۇ بىزدەك ئويۇنخۇمار بولۇپ قالسا قانداق بولىدۇ؟ ئەڭ ياخشىسى سەنمۇ ئوينىما، ھېلىمىغۇ بازاردىكى ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇقخانىغا جىق پۇل خەجلەپ بەردىڭ،ــ دېدى پەرقۇزات.

ــ مۇشۇ گەپنى دېمىسەڭ بولاتتى، ئابلىكىملەرگە بولۇپ بېرىدىغان بولدى ـ ده بۇ گەپ، ــ دېدى قۇتيار.
ــ هه، ئەسلىده سەن ئويۇنچۇقخانىدا ئويناپدىكەنسەن ـ هه، ئويىنغاندا شۇنداق يالغۇز ئويناپدىغان گەپمۇ؟ ــ دېدى جاپپار چېقىشىپ.
ــ ياق، ياق، كىچىك ئاپاملارنىڭ ئۆيىنى ئىجاره ئېلىپ ئولتۇرىدىغانلار ئاچقان ئويۇنچۇقخانا ئۇ. مەن شۇ كىچىك ئاپاملارنىڭكىگه بارغاندا هەقسىز ئانچه ـ مۇنچه ئويناپ قوياتتىم شۇ. ماۋۇ پەرقۇزات دېگەن خائىننىمۇ نەچچه قېتىم ئويىنىتىپ قويغان... ــ دېدى قۇتيار پەرقۇزاتنى نوقۇشلاپ.
بىز ئەته چۈشتىن بۇرۇن هەممىمىز ئويۇنچۇقخانىغا بېرىپ ئويۇن ئويناپ باقماقچى بولۇپ كېلىشتۇق.
مەن سەھەر تۇرۇپلا ئاپامنى ناشتىلىق تەييارلاپ بېرىشكه ئالدىراتتىم. ئاپام نەچچه كۈندىن بېرى ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇپ تۇنۇگۈندىن باشلاپ تالا ـ تۈزگه چىققىنىمدىن خۇشال بولدىمۇ، قولىدىكى ئىشنى قويۇپ ناشتىلىق تەييارلاشقا تۇتۇندى. دەل شۇ چاغدا يارئەلى ئويغىنىپ مېنىڭ كىيىم ئالماشتۇرۇش ئۇچۇن كىيىم تاللاۋاتقانلىقىمدىن بىر يەرگه بارىدىغانلىقىمنى پەملىدى بولغاي، يۈز ـ كۆزىنى يۇيۇپ ئۇمۇ تەييار بولدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ بىللە ئېلىپ بارسام ئويۇنچۇقخانىغا بارغىنىمنى ئاتامغا دەپ قويىدۇ. هەي، چاقىرىق بىرەر باهانه تاپسام بولاتتى. هه، ساۋاقداشلارنىكىگه بارمىز دېسەم مەنمۇ بارمەن دېمەس.
بىرىنچى بولۇپ جاپپار كەلدى. مەن ئۇنىڭغا يارئەلىنى ئالداشنىڭ پىلانىنى دەپ قويدۇم. ئۇمۇ مەن يارئەلى بىلەن تاۋۇز تىلغىلى چىقىپ كەتكەنده

ئابلىكىم، قۇتيارلارغا دەپ قويۇپتۇ. دېمىسىمۇ ساۋاقداشلارنىڭكىگە بارىمىز دېمىسەك بولمايدۇ ـ دە! ئۇلارمۇ يارئەلىنىڭ ماڭا تولا ئەگىشۋالىدىغانلىقىنى بىلىدىغان بولغاچقا، يارئەلىنى بىردەمدە قايىل قىلدى.

ئويۇنچۇقخانىغا كىرسەك، ئويۇنچۇقلار بوش ئەمەس ئىكەن، ئۇنىڭ ـ بۇنىڭ ئوينىغىنىغا قاراپ ئويناش قائىدىلىرىنى بىلىۋالدۇق. بىر چاغدا قۇتيار يېغىش قىلغان پۇلغا بىرىمىزگە ئون تالدىن تەڭگە ئېلىپ كەلدى. مەن بىر مىنۇتقا يەتمىگەن ۋاقىتتا ئالتە تەڭگىنى ئۇتتۇرۇپ قويدۇم. قۇتيار تولا ئوينىغاچقا، ئۇ بىرمۇنچە ئۇتتى. قالغانلىرىمىز بەش مىنۇتقا قالماي ھەممىنى ئۇتتۇرۇۋەتتۇق. پەقەت قۇتيار بەرگەن نەچچە تال تەڭگىنى خەجلەپ تۆتىمىز بىللە ئوينىدۇق. ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇق ئويناش ھەقىقەتەن كۆڭۈللۈك ئىكەن، بىراق پۇل توشۇمايدىكەن، يەنىلا بىزنىڭ قۇمتاغ ياخشى ئىكەن. خالىغانچە ئوينايمىز، ئېغىنايمىز، سەكرەيمىز، يۈگۈرەيمىز... ھېچكىم بىر تەڭگە بەر دېمەيدۇ. بۇ يەردە تەڭگە تۇگەپ كېتىپ قاراپ تۇرسىمۇ، غوجايىن «ماڭ، ئۆيۈڭگە كەت» دەپ قوغلىمايدىكەن، پۇل دەپلا قاراپ تۇرىدىكەن. ھەممىمىز سالپىيىپ قايتماقچى بولدۇق. دەل شۇ چاغدا ئوتتۇز بەش ياشلاردىكى بىر ئادەم كىرىپ كەلدى ـ دە، تازا بېرىلىپ ئويۇنچۇق ئوناۋاتقان ئون ئىككى ياشلاردىكى بىر بالىنىڭ بېشىغىلا بىر شاپىلاق سالدى.

ـ مۇشۇ يەر ساۋاقدىشىڭ تۇرسۇنىنىڭ ئۆيىمۇ؟ مانا يالغانچىلىقىڭغا، مانا ئالدامچىلىقىڭغا، مانا ئوغرىلىقىڭغا... ـ دېگىنىچە ئوغلىنى ئۇرغىلى تۇردى.

ئارىغا بىر - ئىككى يىگىت كىرىپ باقتى، كار قىلمىدى.

بالا يىغلايتتى، يىغلاپ تۇرۇپ ئاتىسىغا ۋەدە بېرەتتى.

— جېنىم ئاتا، ئىككىنچى بۇ يەرگە كىرمەيمەن...

— بۇنداق ۋەدىنى سەن تولا بەرگەن ماڭا، بۇگۈن پۈت - قولۇڭنى سۇندۇرۇۋېتىپ، كارىۋاتتا باقىمەن سېنى...

بىچارە ئاتا ئوغلىنى ئۇرغىنىغا ئۆزىمۇ چىدىماي ئېلېكتىرونلۇق ئويۇنچۇقخانىنىڭ غوجايىنىنى تىللايتتى، ھېلىلا ھەممە ئويۇنچۇقنى ئۇرۇپ چېقىۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا ئورۇندۇقلارنى تېپىپ - ئۆرۈپ غوجايىنىنىڭ ئالدىغا دېۋىنىۋىدى، ئامانلىق قوغدىغۇچى تۇتۇۋالدى. بىز نېمە قىلارىمىزنى بىلەلمەيلا ئويۇنچۇقخانىدىن چىقىپ كەتتۇق. ئويۇنچۇقخانىدىن خېلى ئۇزاپ بولغاندىن كېيىن:

— بەش مىنۇتتا ھەربىر مىزنىڭ بەش كويدىن پۇلىنى ئېلىۋالدى، ئەجەب ئاسان پۇل تاپقىلى بولىدىغان ئىشكەنە بۇ؟ — دېدى جاپپار شۇمشىيىپ.

— قۇتيارغا بەرگەن تەڭگىلەرنى ھېسابلىمىدىڭ تېخى، — دېدىم مەنمۇ ئۇنىڭ گېپىگە گەپ قوشۇپ.

— مەندە يەنە بەش كوي پۇل بار، يەنە ئويناىلى، — دېدى پەرقۇزات.

— ياق، بولدى ئەمدى، ئاستا ئۆيلەرگە كېتىۋالايلى، بولمىسا... — دېيىشىمگە، ئابلىكىم:

— ئەمدى قائىدىلىرىنى ئوبدان بىلىۋالدۇق. ئويناپ باقمايلىمۇ؟ بەشىمىز بىرلىشىپ بولسىمۇ ئۇتتۇرۇۋەتكەن پۇللىرىمىزنى قايتۇرۇۋالمايمىزمۇ؟ — دېدى.

— شۇنداق قىلايلى، — دېدى قۇتيارمۇ.

ـــ شۇ بەش كوي پۇلغا مۇز قايماق ئېلىپ بەرسەك تازا خۇشياقاتتى، ـــ دېدى جاپپار.

ـــ راست، بىكاردىن بىكار پۇلنى ئويۇنچۇققا زايە قىلىۋەتكەندىن كۆرە، شۇ پۇلۇڭغا بىزنى مېھمان قىلە، ـــ دېدى ئابلىكىمۇ بايىقى گېپىدىن يېنىپ.

بىز تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى سوغۇق ئىچىملىكلەر دۇكىنىدىن بىرنېگە كىرىپ مۇز قايماق يېگەچ بايىقى ئويۇنچۇقخانىدىكى ئىشلار ئۈستىدە مۇنازىرە قىلىشتۇق.

ـــ ئەجەب بىر ئىش، ـــ دېدى پەرقۇزات، ـــ بىر قارىسا تەڭگىلەرنى ئۇتۇۋالغىلى بولىدىغانەك كۆرۈنىدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئۈسكۈنىلەر ھېلىغۇ بىر تال تەڭگە ئىكەن، بىر چۈن قونسىمۇ چوقۇم چۈشۈپ كېتىدۇ، چوقۇم بىر سىر بار ئۇنىڭدا.

ـــ ئەمدى بىلدىڭمۇ؟ بايا جىم تۇرغان بولسام مۇشۇ مۇز قايماقمۇ يوق ئىدى بىزگە، ـــ دېدى جاپپار مۇز قايماقنى ھۇزۇرلىنىپ يەۋېتىپ.

ـــ قۇتىيار، سەنمۇ ئەمدى ئۇ يەرگە بارمىساڭ بولغۇدەك، قاراپ تۇرۇپ ئادەمنى ئالدايدىغان يەر ئىكەن ئۇ، ـــ دېدى پەرقۇزات.

ـــ ئالدىنقى قېتىملاردا مەن راستىنلا ئۇتۇۋالغان. بۇگۈن ئەجەب...

ـــ بولدى قىل، ـــ دېدى جاپپار، ـــ شۇنچە جىق بالدىن مەن ئۇتتۇم دېگىنىنى بىز ئاڭلىمىدۇق. ھەممىسى ئۆزىنىڭ پۇلىنى قايتا ـ قايتا ئويناپ ئاخىر ئۇتتۇرۇپ بېرىپ يېنىپ چىقىدىغان گەپ ئىكەنغۇ؟ كۆڭۈل ئاچتۇقمۇ دەيلى، قانچىلىك مېڭە ئىشلەتتۇق؟ ھېچقانچە مېڭە ئىشلەتمىدۇق، پەقەت تەڭگە ئۇتۇۋالساق دېگەن ئويدا ئالدىراشچىلىقتا ئويىنىدۇق، ئۇنىڭ

ئۇستىگە، ھېلىقى تاياق يېگەن بالىنى ئويلاپ قوي، ئاتاڭدىن سەنمۇ تاياق يەپ يۈرمە يەنە.

بىز مۇز قايماقنى يەپ بولۇپ نېمە ئىش قىلىش ھەققىدە بىرلىككە كېلەلمەي يول بويى ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ ئۆيلەرگە تارقىلىشتۇق.

4. ئەمەلگە ئاشقان ئارزۇ

بۇ يىل قۇمغا كۆمۈلۈش بالدۇرلا باشلىنىپ كەتتى. ئادەتتە 6 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنلىرى ئەتراپىدا قۇمغا كۆمۈلدىغانلار ئاندا ـ ساندا پەيدا بولاتتى. 7 ـ ئاي كىرمەي تۇرۇپلا قۇمتاغدا قۇمغا كۆمۈلدىغانلار كۆپىيىپ كەتتى. ئادەتتە بۇنداق ھاۋا ئىسسىق كۈنلەردە ئېتىزدىكىلەر ئەتىگەن سائەت توققۇزغىچە ئىشلەپ يېنىپ كېلەتتى.

ئىسسىق كۈچىيىشكە باشلىدى. مانا بىز ئىمتىھان بېرىپ بولغىلى ئون كۈندىن ئاشتى، لېكىن ئىمتىھان نەتىجىلىرى چىقاي دېمەيتتى، مەكتەپكە نەچچە قېتىم باردىم. نۆۋەتچى مۇئەللىم:

ــ نېمىگە ئالدىرايسىلەر؟ ئەتە چىقمىسا ئۆگۈن چىقىدۇ. تەتىلدە ئارام ئېلىڭلار... نەتىجە چىقسىلا مەكتەپ ئالدىدىكى قارا تاختايغا چاپلاپ قويىمىز، ــ دېدى.

ــ ئۇنداقتا، كۈندە بىر قېتىم كېلىپ قارا تاختايغا قاراپ تۇرساق بولغۇدەك ـ دە؟ ــ دېدىم مەن.

ــ كۈندە كېلىپ يۈرمىسەڭمۇ، نەتىجە چىقىپ باقسۇنچۇ؟ بىردەمدە بىلىپ بولىسەن، ــ دېدى.

مەن ئۇمىدسىز ھالدا قايتىپ كەلدىم. چۈشتىن

كېيىن سائەت ئىككى بولا ـ بولماي قۇمغا كۆمۈلگۈچىلەر هارۋىلارغا ئولتۇرۇپ قۇمتاغ تەرەپكە مېڭىشقا باشلىدى. ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرسام «نۇقتىلىق سىنىپ» تىكى ساۋاقدىشىم ئادىل بىلەن ئىلىشات ۋېلىسىپىت بىلەن كېلىپ قالدى. مەن ئۇلارنى ئىمتىهان نەتىجىسى چىققان بولسا ماڭمۇ دەپ قويغىلى كەلگەن ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپتىمەن. ئەسلىدە ئۇلار قۇمغا كۆمۈلگىلى كەلگەن تۇغقانلىرىنى قۇمتاغقا ئاچقىلى كەلگەنىكەن.

ــ سىلەرنىڭ ئۆي قۇمتاغقا يېقىن، نېمىدېگەن ياخشى، يۇرە، بىللە ئويناپ كېلەيلى، ــ دېدى ئادىل.

ــ بۇ ئىسسىقتا ئىسسىق ئۆتۈپ قالىدۇ. سەل كەچ بولسۇن، ئۆيگە كىرىپ ماڭمامسىلەر؟ ــ دېدىم مەن.

ــ بىز ماڭايلى، تۇغقانلار هارۋىدا كەتكىلى خېلى بولدى، بىزنى ساقلاپ قالمىسۇن.

ــ ئىمتىهان نەتىجىسىنىڭ قاچان چىقىدىغانلىقىنى ئۇقتۇڭلارمۇ؟

ــ ئۇقمىدۇق، نەچچە كۈندىن كېيىن چىقىدۇ دەيدۇ، بىز ئىككىنچى چوقۇنىڭ ئۇدۇلىدىكى سۆگەتلىككە بارىمىز، شۇ يەرگە بارساڭ دېيىشەيلى!

ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئولتۇرالمايلا قالدىم. ئىمتىهاننى ئويلىساملا غەم بېسىۋالاتتى. ئۇلارنىڭ خىيالىدا يوق ئويناۋاتقانلىقىغا هەۋەسىم كەلدى. مەن هەرقانچە خىيال قىلماي دېسەممۇ خىيالىم ئىمتىهانغا كېتىۋاتاتتى. هەي، ئىمتىهان نەتىجىسى چاققىراق چىقسا بولاتتى. نېمە كۈن بۇ، دەككە ـ دۈككىدە يا كۆڭۈللۈك ئويۇنىيالمىغان، يا ئارامخۇدا ئىش قىلغىلى بولمىغان.

ئۆگزىدە يېتىپ يۇلتۇزلارغا قارىغىنىمچە يەنە خىيالغا پېتىپ كەتتىم. يارئەلى بولسا ئۇنى ـ بۇنى سوراپ خىيالىمنى بۆلۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا بىر ۋارقىرىۋىدىم، جىمىپ قالدى. قاچانلاردا ئۇخلاپ قالدىمكىن، ئۇخلاپ قېپتىپ كېتىپتىمەن. سەھەردە قۇياش كۆزۈمنى چاقماندىلا ئويغىنىپ ئورۇنلارنى يىغدىم ـ دە، ئۆگزىدىن چۈشۈپ ئۇيقۇمنى داۋاملاشتۇرماقچى بولدۇم. شۇ ئەسنادا ئاتام ۋېلىسىپىتنى يېتىلىگىنىچە سىرتتىن:

ــ شىرئەلى، شىرئەلى، هوي، شىرئەلى! قېنى سەن؟ ــ دەپ توۋلاپلا كىردى.

ــ مانا مەن ئاتا، نېمە بولدى؟

ــ بۇگۈن نەتىجىلەر چىقىدىكەن جۇمۇ! تېلېفوندا سۈرۈشتۈرگىلى بولىدىكەن.

ــ قانداق سۈرۈشتۈرگىلى بولىدىكەن؟

ــ مانا، ماۋۇ نومۇرغا تېلېفون قىلساق سۈرۈشتۈرگىلى بولىدىكەن.

ــ بىر يۈز ئاتمىش سەككىزنىڭ سۈرۈشتۈرۈش ھەققى قىممەت، ئەتىلەردىن مەكتەپكە بېرىپ باقاي.

ــ قىممەت بولسا بولمامدۇ، بالام! سۈرۈشتۈرۈپ كۆرەيلى.

كىنىشكامنى ئاچقىپ تېلېفون ئۇرۇشقا باشلىدۇق. شۇ چاغدا يۈرىكىم سېلىپ، نەپىسىم تېزلىشىپ، تەرلەپ كەتتىم. ئاتام ئۇچ قېتىم تېلېفون قىلىپ ھېچ ئۇچۇر ئالالمىدى.

ــ ئۆزۈڭ بىر ئۇرۇپ كۆرە، ئاخىرىغا كەلگەندە ھېچبىر سادا چىقمايدىغۇ؟

ــ ئۇلانمىغاندۇ؟ ھېلىمۇ... مەيلى بىر ئۇرۇپ باقاي.

ــ بىر يۇز ئاتمىش سەككىزگە تېلېفون قىلىدىغانلار كۆپ بولغاچقا ئۇلانمايۋاتامدىغاندۇ ـ يە؟

ــ ۋاي بولدىلا، ئىككى ـ ئۈچ كۈن كېچىكىپ ئۇققانغا نېمە بولماقچىدى.

ــ شۇنداق بولسىمۇ يەنە ئۇرۇپ كۆر.

ئەپسۇس، مەنمۇ ئىككى قېتىم تېلېفون قىلىپ ھېچبىر ئۈچۈرغا ئېرىشەلمىدىم. ئاپام بىلەن يارئەلمۇ تېلېفون قىلىپ سۇرۇشتۇرۇپ باقماقچى بولغانىدى، مەن توسۇپ قويدۇم. ئۇنغىچە ئادىلدىن تېلېفون كەلدى، ئۇلارمۇ ئۈچۈرغا ئېرىشەلمەپتۇ. ئۇنىڭ دېيىشىچە، پەقەت ئايسارەملا نەتىجىسىنى ئۇقۇپتۇ. ئۇ بەش يۇز ئەللىك نومۇر ئاپتۇ. مەن ئۇنىڭ شۇنچە نومۇر ئالغانلىقىغا ھەيران قالدىم. چۈنكى، تەقلىدي ئىمتىھانلاردا ئۇ ئالتە يۇز ئەللىكتىن چۈشمەيتتى.

شۇ كۈندىن باشلاپ يەنە تېت ـ تېت بولۇشقا باشلىدىم، مەكتەپكە ئىككى قېتىم باردىم، مەكتەپكە بارغان مەنلا ئەمەسكەنمەن. مۇئاۋىن مەكتەپ مۇدىرى: «ئەتە سائەت سەككىزدە كېلىڭلار، مائارىپ ئىدارىسىگە نەتىجە كەچتە كەلگۈدەك، كەلگەن ھامانلا بىزمۇ كۆپەيتىپ چاپلاپ قويىمىز...» دېدى. شۇ مىنۇتتىن باشلاپ كۈننىڭ نەقەدەر ئاستا ئۆتىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

بۈگۈن سەھەردىلا مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدىم. مەن كېلىشتىن بۇرۇنلا «نۇقتىلىق سىنىپ» تىكى ساۋاقداشلىرىمنىڭ يېرىمى دېگۈدەك كېلىپ بولغانكەن.

ــ شىرئەلى، پەرىزىڭچە قانچە نومۇر ئالارسەن؟ ــ دېدى ئىلشات.

ــ ئىشقىلىپ، ئالتە يۈزدىن كەم ئالماسمەن، ــ دېدىم مەن.

ــ ئۇنچىلىك نومۇر ئالساڭ ئۆتەلمەسسەنمىكىن؟ ئاڭلىساق قوشتاغ يېزىسىدىن بىر بالا ئالتە يۈز ئاتمىش نومۇر ئاپتوموبىلدەك، ــ دېدى.

ــ ئۆتەلمىسەم تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇمايمەنمۇ؟ ــ دېدىم كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرىدىن گۇدرەت ھالدا.

بىز ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىنىڭ نومۇر چېكى ھەققىدە قىزغىن مۇنازىرىلىشىۋاتقاندا، مەكتەپ ئىلمىي مۇدىرى بىر تۇتام ژاراقنى ئاچىقتى. قىستاڭچىلىق باشلاندى.

ــ ھەي، سەل نېرى تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن ئاۋۋال چاپلىۋالاي، ئاندىن بىر مېتىر نېرىدا تۇرۇپ ئوقۇڭلار، يىرتىۋېتىشكە، جىجىلىۋېتىشكە بولمايدۇ، ــ ئىلمىي مۇدىر شۇنداق دېگىنىچە يەنە بىر ئوقۇتقۇچى بىلەن چاپلاشقا باشلىدى. ئىسمىنى تاپقانلار ياكى يېنىدىكى دوستىنىڭ ئىسمىنى تاپقانلار ئاۋۋال ئومۇمىي نومۇرىنى، ئاندىن ھەرقايسى پەنلەردىكى نەتىجىلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئۇنلۇك ئوقۇپ بېرىش باشلىنىپ كەتتى. بىر چاغدا ئادىل:

ــ شىرئەلى، شىرئەلى، قېنى سەن، يەتتىنچى ژاراقتا قارا، ئىسمىڭ شۇ يەردە ئىكەن، ئالتە يۈز يىگىرمە نومۇر ئاپسەن! ــ دېدى، قۇلىقىمغا ئىشەنمەيلا قالدىم.

ــ مۇبارەك بولسۇن! مۇبارەك بولسۇن! ــ دېگەن سادالار قۇلىقىمغا كىرىشكە باشلىدى.

ــ ئۆتۈپتىمەنمۇ؟ ــ دەپ سورىۋەتتىم ئىختىيارسىز.

ــ سەن ئۆتمىسەڭ كىم ئۆتىدۇ، مەكتەپ بويىچە بىرىنچى بولغان تۇرساڭ، ــ دېدى ئىلمىي مۇدىر.

ــ شەرىپىدىنىڭ ئوغلىمۇسەن؟ ــ دەپ سورىدى ئىلمىي مۇدىرنىڭ يېنىدىكى ئوقۇتقۇچى.

ــ ھە، ــ دېدىم ئارانلا.

ــ يارايسەن، ئاتاڭنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرىپسەن، ــ دېدى ئۇ ئوقۇتقۇچى ھاياجانلىنىپ.

مەكتەپ بويىچە بىرىنچى بولغانلىق خەۋىرىم مەندىن بۇرۇن ئۆيگە كېلىپ بولغانىدى. ئاپام كۆز يېشى قىلىپ:

ــ بىچارە بالام، ئۆگىنىش ـ ئۆگىنىش دەپ ياداپلا كەتتىڭغۇ، ئاتاڭمۇ ھە دېسە يېنىڭغا كىرىۋېلىپ ئۆگەنىش قىل دەپ تۇرغان، كەل بالام، ساڭا ئوخشىتىپ تاماق ئېتىپ بېرەي... ــ دېدى مېنى قۇچاقلىغىنىچە.

ئاپام كۆز يېشى قىلىۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە، بوۋام بىلەن مومام كىرىپ كەلدى. مومام بېشىمنى سىلاپ پېشانەمگە سۆيۈپ كەتتى.

ــ بىلىمىزخان، كۆز يېشى قىلماڭ. ھوي، شەرىپىدىن قېنى سەن؟ شىرئەلى، ئاتاڭ قېنى؟

ــ ئاتام بازارغا كەتكەنىدى، كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى، ــ دېدى يارئەلى بوۋامنىڭ مۈرىسىگە ئېسىلىپ.

ــ ماڭ، يارئەلى بىزنىڭ ئۆيگە بار، راشىدىن ئاتاڭ پاقلاندىن بىرنى ئېلىپ كەلسۇن، ئاكاڭنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرايلى، ــ دېدى بوۋام يارئەلىگە، ــ ھېلى ئابىتاخۇننىڭ ئوغلى: «سىراجدىن بوۋا، يارئەلى مەكتەپ بويىچە بىرىنچى بولدى، بىزنىڭ گۈلھەسەل مۇئەللىم خۇشاللىقىدا يىغلاپ كەتتى» دېمەسمۇ، شۇ خۇشاللىقىمدا چوڭ ئاپاڭلارنى ئېلىپلا كېلىشىم.

نەچچە ۋاقىتتىن ئىمتىھان نەتىجىسى قاچان چىقار

دەپ تۆت كۆز بىلەن كۆتكەنىدىم، ئىمتىهان نەتىجەم چىقسا خاتىرجەم بولۇپ قالارمەن دەپ ئويلاپتىمەن. نەدىكىنى، قايسى مەكتەپكە ئۆتەرمەن، سالامەتلىك تەكشۈرۈشتىن ئۆتەلەرمەنمۇ دەپ غەم قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. مەن شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا هازىرلا ماڭىدىغاندەك ساۋاقداشلىرىم، تۇغقانلار بىرەر قۇردىن مۇبارەكلەشتى. ئۆزۈمنى ئالىي مەكتەپكە بارىدىغاندەك پەخىرلىك هېس قىلىشقا باشلىدىم.

سەككىزىنچى باب

قۇمغا كۆمۈلۈش

1. قۇم چېچەكلىگەن كۈنى

بۇۋام سەھەردىلا كەلدى. بۇۋامنىڭ تېتىك ۋە تەمەنلىكىگە كۆز تەگمىسۇن. بۇۋام ھازىرمۇ ئېتىز ئىشلىرىدىن قالغىنى يوق، بازارغا پىيادە بېرىپ كېلەتتى. «بازارغا چىقىدىغان ئىشىڭ بولسا، قۇمتاغ سايىاھەت مەيدانىدىن بازارغا بىرىنچى يول كوچا ئاپتوبۇسىغا ياكى كىرا قىلىدىغان خادىكلارغا چۈشۈپ چىق» دېگىنىمىزگە قۇلاق سالمايتتى. تېخى: «ۋاي باللىرىم، مەن ياش چاغلىرىمدا ئۇنداق ھارۋا دېگەننى تولا ھەيدىگەن. كۆكيارىدىن ھارۋا بىلەن كۆمۈر ئەكېلىپ تولا ئولتۇرغان مەن. بىر قەدەم بولسىمۇ ماڭغىنىم ئەۋزەل. مېڭىپ تۇرمىسام بولمايدۇ، ھەربىكەت، ھەربىكەتتە بەربىكەت دەپتىكەن...» دەپ ئۇنىمايتتى. بۇۋامنىڭ كېلىشىدىن بىر خۇشاللىقنى پەملىدىم.

ــ بېلىقزىخان بۇگۈن كونا ئايغا ئالتىنچى ئاينىڭ ئالتىسى، قۇم چېچەكلەيدىغان كۈن،ــ دېدى بۇۋام ناشتىدىن كېيىن،ــ بۈگۈن ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ھەممىمىز قۇمغا كۆمۈلەيلى. بۈگۈن قۇمغا كۆمۈلسە ئون كۈنگە تەڭ بولىدۇ، يارئەلى كاجلىق قىلماي بارسۇن،

چۈشتە قۇۋۇەتلىك تاماق ئېتىپ بېرىڭ، تۇنۇگۈن يادىمدا بار ئىدى، ئۇنتۇپ قاپتىمەن.

— بولىدۇ، ئاتا، چۈشتە ياپما قىلاي، ئۆزلەمۇ چۈشلەپ ماڭسىلا، ئاپامنى يارئەلى چاقىرىپ كەلسۇن، — دېدى ئاپام.

— رەھمەت قىزىم، چۈشتە كېلەلمەيمەن. ھەسەن پالقانچىنىڭ نەۋرىسىنىڭ تويلۇق ئىشى بار ئىكەن، بېرىشىپ بەرسەڭ دەيدۇ، مەن شۇ يەرگە ماڭدىم.

— بۇ ئىسسىقتا تويغا قوپۇپ قاپتىغۇ ئەمدى؟ — دېدى ئاپام. بوۋام:

— بولغۇسى ئايال قۇدىسىنىڭ ئاپىسىنىڭ كېسىلى ئېغىر ئىكەن، ئۇلارغا كېلىن بولىدىغان بالىنى شۇ مەزلۇم باقىقانكەن. كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا نەۋرەمنىڭ تويىنى كۆرسەم دەپتۇدەك... شۇڭا، بۇ ئىسسىقتا توي بولىدىغان بوپتۇ، — دېگىنىچە چىقىپ كەتتى.

ئاتام بازاردىن كېلىشىگە، ئاپام بايا بوۋامنىڭ دېگەنلىرىنى بىر قۇر دەپ يەنە بازارغا ئەۋەتتى. مەن باراي دېسەم، ئاتام بىلەن ئاپام كېلىشۇالغاندەكلا:

— تالا ئاپتاپ، ساڭا ئىسسىق ئۆتۈپ قالمىسۇن! — دېدى.

— ئۇنداقتا، ساڭىچۇ ئاتا؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— مەن دېگەن چوڭ ئادەم، كېرەك يوق. سەن دېگەن ئۆسۈۋاتقان بالا، ئۆسۈۋاتقان بالىلار كېسەلگە ئاجىز كېلىدۇ، ئاپتاپ بەك كۈچلۈك، بالام! — دەپ ۋېلىسىپىتنى مىنىپ بازارغا كەتتى.

يوغان كۈنلۈك قىلىش ئۈچۈن مەن قازناق ئويدىن چوڭ كارىۋات كىرلىكىنىڭ تۆت تەرىپىنى چىگىپ سايىۋەن قىلىدىغانغا تۆت تال ئۇزۇن تاياق ئاچىقىپ

تەييار قىلدىم، يارئەلى بولسا خىيالىدا يوق كارتون فىلىم كۆرۈۋاتاتتى، ئۇ نېمىشقىدۇر قۇمغا كۆمۈلۈشكە ئۆچ ئىدى. مەن ھەر يىلى كەم دېگەندە ئۈچ كۈن بولسىمۇ قۇمغا كۆمۈلەتتىم، ئۇنىڭ بۇگۈنمۇ قۇمغا كۆمۈلگۈسى بارەك قىلمايتتى. مەن ئاپامغا يارەملىشىپ چاي قاينىتىپ چوڭ چۆگۈنگە ئېلىپ قويايي دېسەم، ئاپام:

ــ ھازىر سەل بالدۇر سائەت ئون ئىككىلەردە تەييارلىساقمۇ بولىدۇ. ئىسىت، ئاتاڭغا بەدىيان ئالغاچ كېلىڭ دېمەپتىمەن، ــ دەپ سەل ئويلىنىپ قالدى.

ــ ئاتام نېمىشقا يان تېلېفون تۇتمايدۇ؟ كۆپىنچە مۇئەللىملەرنىڭ بارغۇ؟

ــ ئادەم تېلېفوننىڭ قۇلى بولۇپ قالمىدىكەن دەيدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاتاڭ مۇئەللىملەرنىڭ دەرسخانىدا تېلېفوندا سۆزلىشىدىغان قىلىقىغا بەك ئۆچ. ئۆتكەندە بىر مۇئەللىم سىنىپتا بالىلارنى قارىتىپ قويۇپ تېلېفون قوبۇل قىلىپتىكەن، ئاتاڭ نەچچە قېتىم نەسىھەت قىلسا ئاڭلىماپتۇ، ئاخىر ئاتاڭ چىدىمايي رەھبەرلىككە ئىنكاس قىپتۇ، ئۇ مۇئەللىم ھازىرغىچە ئاتاڭ بىلەن گەپلەشمەي يۈرگۈدەك.

ــ ئاتام مەكتەپتە ئىشلەتمىسە بولمىدىمۇ؟ ئەمدى بەدىيانىنى قانداق قىلىمىز؟

ــ ماڭ، تۇرسۇنخانلارنىڭكىگە بېرىپ باق، بولسا ئازراق ئېلىپ كەل. توختا، ھېلى ئاتاڭ كەلسە ۋېلىسىپىتلىكلا بارە، تېز بارسەن، ھەم ئاپتاپمۇ ئانچە تەگمەيدۇ.

چۈشتە قېنىپ ئۇخلاپتىمەن. ئاپامنىڭ چاقىرىشى بىلەن مەن كۆنلۈك ۋە سايىۋەنلەرنى كۆتۈرۈپ ماڭدىم. ئاتام بىلەن ئاپام چۆگۈن، سۇدان ۋە نان، قاق قاتارلىق

يېمەكلىكلەر قاچىلانغان خالتىنى ئېلىپ ماڭدى. يارئەلى، بارمايمەن دەپ قالدى. ھەممە ئادەم قۇمغا كۆمۈلىدىغاندەك قۇمتاغ تەرەپكە كۈنلۈك، چاي كۆتۈرۈپ ماڭغانلار كۆپ ئىدى. بىز ئۆستەڭگە بارغاندا قۇم بەك قىزىغاچقىمىكىن، قۇمغا چىقالمىغانلار باراقسان ئۆسكەن تاللارنىڭ ئاستىدا سالقىنلاپ ئولتۇراتتى. پەستىكى ئېرىقتا بولسا كىچىك بالىلار سۇغا چۆمۈلۈپ ئويناماقتا ئىدى، بىز ھەر يىلى قۇمغا كۆمۈلىدىغان دۆڭگە قاراپ ماڭدۇق. ئۇ يەردە ئۇچ ـ تۆت ئادەم ئاللىقاچان سايىۋەن تىكىپ قۇمغا كۆمۈلۈۋېتىپتۇ. بىز ئۇلاردىن سەل نېرىغا سايىۋەن تىكىپ ئورۇنلاشتۇق. ۋاھ، قۇم ھەقىقەتەن قىزىق ئىدى. ئاتام قۇمتارتقۇ بىلەن قۇمنى تارتىپ بىر ئولتۇردى ـ دە، قۇم بىلەن پۈتىنى تىزى بىلەن تەڭ كۆمدى. مەن بولسام ئايىغىمنى سېلىپ ئۇستىدىلا ئولتۇرۇۋالدىم. ئاتام:

ـ شىرئەلى، سەن پەسكە چۈشۈپ بىرەر سائەتتىن كېيىن چىقامسەن ـ يە؟ ـ دېدى ئاتام.

ـ بولسا شۇنداق قىلە، نېمىدېگەن ئىسسىق بۇ، ـ دېدى، ـ ئاپامۇ.

ـ ھېلىمۇ سائەت ئۇچ بولاي دېدى، سىلەر چىدىغانغا مەنمۇ چىدايمەن، ـ دېدىم مەن.

ـ يارايسەن بالام! ئوغۇل بالا دېگەن مۇشۇنداق چىداملىق، غەيرەتلىك بولۇشى كېرەك، ـ دېدى ياندىكى چاچلىرى ئاقارغان مويسىپىت.

مەن سەل ئوڭايسزلىنىپ قالدىم.

ـ بالا كىچىك، ئاپىتاپ ئۆتۈپ قالمىسۇن دەيمىزغۇ؟ ـ دېدى ئاتام، ـ ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ بالا بۇ يىل تولۇقسىز ئوتتۇرىنى تۈگەتتى. ئۆگىنىش قىلمەن

دەپ ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە ئۆيدە ئولتۇرۇپ كىتاب كۆرۈپ ئاجىزلاپ قالدى، شۇڭا ئىسسىق ئۆتۈپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ تۇرۇۋاتىمىز، بولمىسىغۇ بۇلار كىچىكىدىن مۇشۇ قۇمتاغدا ئويناپ چوڭ بولغان بالىلار.

ــ مانا، چېنىققان بالا دېگەن مۇشۇنداق بولىدۇ. بىز نەۋرىلىرىمىزنى ئاپتاپ كۆرسۇن دەپ ئەكەلسەك سائەت بەشلەردە ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ ئاران چىقىشىدۇ. پارنىكتا ئۆسكەن كۆكتاتتەك چوڭ بولغان بالىلار ـ دە ئۇ، كىچىكلىرى سوغۇقى ئېشىپ قىشلىقى ئورنىغا سىيىپ قويۇپ ياتقان... مانا سىلەرنىڭ بالاڭلار ئىسسىقنى ئىسسىق دېمەي يۈرۈۋاتىدۇ. بالا دېگەننى تولا چەكلەپ كەتسىمۇ بولمايدۇ، چىدا بالام، ــ دېدى ھېلىقى مويسىپىت.

ــ بىزغۇ يازلىقى بالىلارغا ئاچ يۈرمەڭلار دەپ قۇلىقىغا قۇيۇپلا تۇرىمىز، قورساق توقلا بولسا ئاپتاپ ھېچنېمە قىلالمايدۇ، ــ دېدى ئاتام.

ــ بۇنداق تېرىنى كۆيدۈرمەيدىغان، تەنگە داۋا ئاپتاپلىق يەر دۇنيادا كەمدىن كەم تېپىلىدۇ. مەن ياۋروپادىكى يەتتە دۆلەتكە بارغان. ئۇ يەردە مۇنداق كۈچلۈك ئاپتاپ ئەمەس، قۇياش بىردەم جامالىنى ئاچتىمۇ بولدى، ئاپتاپقا قاقلىنىمىز دەپ ئېيىقتەك بولۇشۇپ باغچىنى باغچە، ھويلىنى ھويلا دېمەي ئېغىناپ يېتىشىدىكەن، ئاپتاپ ئادەمگە ئوزۇق. مەنمۇ كىچىكىمدە يېزىدا ئۆسكەن، دېھقان بالىسىمەن. خىزمەت قىلدۇق دەپ ئۇرۇمچىدە ئىشلەپ كەتتۇق، مانا قاراڭ، بولۇشمىز مۇشۇ، بەدەنىدە قۇۋۇەت يوق. ماڭساق پۇت ئاغرىپ تۇرغان. قۇمغا كۆمۈلگىلى ئوچ كۇن بولدى، بۇگۇن تۆتىنچى كۇنى. دەسلەپكى ئوچ كۇندە مېنى يۆلەپ ئېلىپ

كېلەتتى، بۇگۈن ئۆزۈم مېڭىپ چىقتىم. قۇمنىڭ پايدىسى مۇشۇ بولماي نېمە؟ نېمىدېگەن ئېسىل قۇم بۇ، قارا‌ڭ، ئالتۇندەك كۆرۈنىدۇ كىشىنىڭ كۆزىگە... ئانا يۇرتىمىزنىڭ باغلىرى، تاغلىرىلا ئەمەس، چۆل - جەزىرە، قۇملىرىمۇ تېپىلغۇسىز بايلىق. سىلەر مۇشۇ قۇمتاغ ئەتراپىدا ياشاپ قۇمتاغنىڭ كېڭىيىشىنى توسۇپ بوستانلىقنى قوغداپ كەلگىنىڭلارنىڭ ئۆزى مەردانىلىك، قەيسەرلىك. قارا‌ڭلار، بىر مېتىر بېرى يەتمىش گىرادۇسلۇق ئىسسىق قۇم، بىر مېتىر نېرى بۇككىدە ئورمان، بۇلاق سۇلىرى ئوقچۇپ تۇرغان گۈزەل جەننەت. بۇنداق جۇغراپىيەلىك ئالاھىدىلىك مۇشۇ يەرگىلا خاس. دۇنيادا كەمدىن كەم تېپىلىدۇ...— دېدى مويسىپىت.

— بىزنىڭ يۇرتنى بىر دەمدە دۇنيادىكى ئالاھىدە بىر يۇرت قىلىپ كۆرسىتىۋەتكىلەغۇ ئەمدى،— دېدى ئاتام پەخىرلىنىپ.

— سىلەر كۈندە مۇشۇ يەردە ياشايسىلەر، شۇڭا سىلەرگە ھېچقانچە ئالاھىدە بىلىنمەيدۇ. بىزدەك كۆرۈپ باقمىغانلارغا بۇنداق مۆجىزىلىك مەنزىرىنى كۆرۈشنىڭ ئۆزى بىر ھۇزۇر، بەخت. مانا مەن يېشىم ئاتمىش بەشكە كەلدى. مۇشۇ ۋاقىتقىچە مۇنداق ئېسىل مەنزىرىنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن. بايا قۇمتاغقا چىققۇچە ئاۋۇ يەردە بىر كەپىنى كۆردۇم. دېمەك، مۇشۇ يەردە ئورمان باقىدىغان ئادەم بار دېگەنلىك. بايا نەچچە قۇمغا كۆمۈلگۈچى دەرەخنىڭ شېخىنى سۇندۇرۇپ سايىۋىنگە قوزۇق قىلىۋالدى، ئۇلار سۇندۇرغان شاخ ئەڭ توم، ئەڭ غوللۇق شاخ ئىدى، نېمە دېگۈلۈك بۇنداق ئىشلارغا؟ ئۇلار بۇ يەردە ئورمانىنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى

بىلىشمەيدۇ. بىر تۈپ دەرەخ، بىر تۈپ گىياھنىڭ قۇمنى تىزگىنلەپ تۇرغىنىنى بىلىشمەيدۇ. قېرىغان جېنىمدا ئۇلار بىلەن زاكونلىشىشنى راۋا كۆرمىدىم...

ــ ھەي، بۇ ئورماننى بالىسىدەك قوغداپ كېلىۋاتقان ھېلىقى كەپىنىڭ ئىگىسى مۇساكامغا كۆز تەگكەندەكلا ئىش بولدى. لاي ئېرىقتىن ئۆتىمەن دەپ يىقىلىپ كەتكىنى بار، مېڭىسىگە قان چۈشۈپ يېرىم پالەچ بولۇپ يېتىپ قالدى. ھەي، ھەممىز ئۆكۈندۇق. ئوغلىنى ئورنىنى باسسۇن دېسەك بىر ئاي چىدىدى. سەۋەبى، دەرەخ كەسكەنلەر بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىپ «ئاتام بىر ئۆمۈر قوغداپ بولالمىغان دەرەخنى مەن قوغداپ بولالامتىم!...» دەپ توختىۋالدى. ئادەمنىڭ ئىچىدە ئادەم بار. ئۆز ۋاقتىدا كېچىدە، بورانلىق كۈنلەردە، بايرامىلاردا... ئىشقىلىپ، مۇساكامنىڭ يوقلۇقىدىن پايدىلىنىپ تالاي دەرەخلەرنى كېسىۋالىدىغانلار بار ئىدى. مۇساكام دەرەخ كەسكەنلەرنى بىلىۋالسا، نەسىھەت قىلىپ بىر تۈپنىڭ ئورنىغا ئەتىيازدا ئېرىنمەستىن چاقىرىپ كېلىپ ئون تۈپ كۆچەت تىككۈزەتتى. ئۆزىمۇ كەنت كومىتېتىنىڭ تەستىقى بىلەن بىر تۈپ دەرەخ كېسىلسە ئون تۈپنى تىكىپ ئەي قىلغانىدى. ئەنە، ئاۋۇ يەردىكى سۆگەتلەر ئەتىيازدا چىققان بوراندا شېخى تۈۋىدىن يېرىلىپ سولىشىپ ياتىدۇ. ئەسلىدە مۇساكام بولسا كېسىپ، كىمگە كېرەك بولسا شۇ كىشىگە بېرەتتى. ئورنىغا دەرەخ تىكىپ ياشلاشتۇراتتى...

ــ پەرىشتىدەك ئادەم ئىكەندۇق. مۇمكىن بولسا ئەتە چۈشتىن بۇرۇن مېنى شۇ كىشىنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارالارسىزمۇ، ئۇكام؟ ئۇنداق كىشىلەرنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ نەچچە ئېغىز پاراڭلىشىۋېلىش بىز ئۇچۇن شەرەپ.

ــ بولىدۇ، مەن ئەتە سىلىنى نەدىن تاپىمەن؟

ــ ھەي، قارىمامسىز، ئۇنتۇغاقلىقىمنى، مەن ئۇرۇمچىدىن كەلدىم، ئىسمىم مۇستاپا ئابدى، كەسپىم مېخانىكا ئىنژېنېرى. قۇمغا كۆمۈلگىلى ئايالىم ۋە ئىككى نەۋرەمنى ئېلىپ كەلدىم. دەسلەپتە تۇرپانغا بارغانىدۇق، ئۇ يەردە قۇمغا كۆمۈلىدىغان ئادەم بەك كۆپ ئىكەن. بىرى پىچانغا بېرىڭلار دېۋىدى، بۇ يەرگە كەلگەن. بۇ يەرنىڭ قۇمى ھەقىقەتەن ئېسىل ئىكەن. بىراق، قۇمغا كۆمۈلگۈچىلەرگە ياخشى شارائىت ھازىرلانماپتۇ. ئەتە يەنە بالىلىرىم، كېلىنلىرىم، نەۋرىلىرىم كېلىدۇ. جەمئىي ئون كىشى بولىمىز. ھەي، سىزمۇ ئۆزىڭىزنى بىر تونۇشتۇرۇۋەتمەمسىز؟

ئاتام ئۆزىنى ۋە ئائىلىمىزنى بىر قۇر تونۇشتۇرۇپ بولۇشىغا، مۇستاپا بوۋام سوراپ قالدى:

ــ سىلەرنىڭ بوش ئۆيۈڭلار يوقمۇ؟

ــ بارلىقىغۇ بار، بىراق...

ــ بىراق دېگەن گەپنى قويۇڭ. بىزگە ياتقۇدەك پاكىز ئورۇن بولسىلا بولدى. ئۆزىڭىز مۇئەللىم ئىكەنسىز. بىكار ۋاقىتلاردا تاغدىن ـ باغدىن پاراڭلىشىپ مۇڭداشمايمىزمۇ؟ بىر ئادەمنىڭ يېتىپ ـ قوپۇشى ئۇچۇن ئون بەش يۈەندىن بېرەيلى، تاماقنى سىلەر نېمە يېسەڭلار بىزمۇ شۇنى يەيلى، ھەربىر ئادەمگە تاماق ئۇچۇن ئون بەش يۈەندىن بېرەيلى، قانداق دەيسىز؟ ياق دېمەڭ، پۇل تېپىش نومۇس قىلىدىغان ئىش ئەمەس. نەۋرىلىرىم بالىلىرىڭلار بىلەن ئۆگزىدە يېتىپ يۇلتۇزلار بىلەن مۇڭدىشىپ، ياز كېچىسىنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىدىن ھۇزۇرلانسۇن، بالىلىرىڭلاردىن بىلىم ئالسۇن. يېزىدا

ئۆسۈپ چوڭ بولغان بالىلارنىڭ بىلىدىغىنى، كۆرگىنى، چوڭلاردىن ئاڭلىغىنى كۆپ بولىدۇ.

ئاپام سەل ئويلانغاندىن كېيىن:

ــ ئىككى ياتاق ئۆي، بالىلارنىڭ ھۇجرىسىنى بىكارلىساق بىر ئۆيدە ئىككىدىن ئادەم ياتسا، باشقىلار...

ــ سىڭلىم، بىز ئالاھىدە ئادەملەر ئەمەس، بىر ئۆيدە ئۇچىمىز ياتساقمۇ بولىدۇ. ئوغۇل نەۋرىلەر ئوغلۇڭلار بىلەن ئۆگزىدە ياتىدۇ، ئۇلارنىمۇ ھېسابلايمىز.

ــ مەن، مەن...

ــ ھە، مانا بولدى، كېلىشتۇق. ئەتە چۈشتە بىز سىلەرنىڭكىگە كۆچىمىز.

بوۋام راشىدىن كىچىك ئاتامنىڭ ھەمراھلىقىدا بىزنىڭ يېنىمىزغا كەلدى. ئاتاملارنىڭ قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن بوۋام سالام ـ سەھەتتىن كېيىن:

ــ بۇ ئەپەندىم كىم بولىدۇ، بالام،ــ دەپ سورىدى.

ئاتام مۇستاپا ئابىدى ئەپەندىنى ۋە ئايالى رەيھان چوڭ ئاپامنى تونۇشتۇردى. مۇستاپا ئابىدى بوۋام:

ــ ئەتە چۈشتىن باشلاپ بىز سىلىنىڭ ئوغۇللىرىغا بالا بولىدىغان بولدۇق، ھەرقايسىلىرىغا ئېغىرچىلىقىمىز چۈشىدىغان بولدى،ــ دېدى.

بوۋام ئاتامدىن بايا بولغان سۆھبەتلەرنى بىر قۇر ئاڭلىغاندىن كېيىن كەكە ساقلىنى سىيپاپ تۇرۇپ:

ــ بوپتۇ بالام، ئەلدىن ئەلگە نەپ دەپتىكەن. شۇ بېلىقىزخان سەل جاپا تارتىپ قالىدىغان بوپتۇ...ــ دېدى.

ــ ئۇ قانچىلىك جاپا بولىدۇ دەيلا، ئۆزىمىزگە ئەتسەكىمۇ ئېتىدىغان تاماققۇ ئۇ،ــ دېدى ئاپام سەل ئوڭايسىزلىنىپ.

بىز كۈن بىلەن تەڭ قايتىشتۇق. كېچە يارئەلى بىلەن

ئاسماندىكى بىر - بىرىدىن نۇرلۇق يۇلتۇزلارغا قاراپ يېتىپ قۇمغا كۆمۈلگۈچىلەردىن كېلىدىغان پۇلنىڭ ھېسابىنى قىلىشىپ كەتتۇق.

— ئاكا، بىر ئادەمنىڭ بىر كۈنلۈك ئاش - تامىقىغا بەش كوي كېتەرمۇ؟ — دېدى.

— كېتىدۇ، ھازىر گۆشنىڭ باھاسى ئۆسۈپ كەتتى. گۆشكىلا كۈنىگە ئوتتۇز - قىرىق كوي كېتەمدىكىن. ئۇن، ماي، نان، كۆكتات...

— ئۇنداق بولسا ئەتە كېلىدىغان مېھمانلار ئون كۈن تۇرسا، كۈنىگە بىر ئادەمدىن ئون بەش كوي ياتاق ھەققى ئالساق، ياتاق ھەققىدىنلا بىر مىڭ بەش يۈز كوي كىرىم قىلىمىزمۇ؟ تاماقتىن بىر ئادەمدىن بەش كويدىن ساپ پايدا قالدى دېسەكمۇ، ئون كۈندە بەش يۈز كوي، ئاپام ئون كۈندە ئىككى مىڭ كوي پۇل تاپقۇدەك، ئاتامنىڭ بىر ئايلىق مائاشىدىن كۆپ پۇل تاپقۇدەك - ھە؟

— ئۇلار ئون، بىز تۆت، ئون تۆت ئادەمنىڭ ئاش - تامىقىنى تېتىغۇدەك ئېتىپ، ئولگۇرتمەك ئاسانمۇ؟ ئەتىدىن باشلاپ تېتىك بولۇپ ئاپامغا ياردەملىشەيلى جۇمۇ؟ پۇلنىڭ كارى چاغلىق، ھەممىدىن مۇھىمى ئىناۋەت دېگىنە.

— بولىدۇ، ئاكا.

2. قۇمغا كۆمۈلگۈچىلەر

ئاپام سەھەردىن باشلاپ ئۆيلەرنى قېقىپ - سۈپۈرۈپ، يۇيىدىغاننى يۇيۇپ ھېرىپ كەتتى بولغاي، ناشتىلىقنى كېچىكىپرەك تەييارلىدى. مەن يارئەلى بىلەن ئاپامنىڭ

كۆرسەتمىسى بويىچە ئۆيلەردىكى بارلىق يوتقان ـ كۆرپىلەرنى قېقىپ، ئۆگزىدىكى سىمغا ئارتىپ ئاپتاپقا سېلىپ قويدۇق. ئاتام بولسا ئاشخانا ئۆينىڭ توك يولىنى قايتا رەتلىدى. بىز مۇشۇنداق ئالدىراش ئىشلەۋاتقاندا بوۋام بىلەن راشىدىن كىچىك ئاتام كىرىپ كەلدى.

ــ بىز يارەمگە كەلگۈچە ھەممە ئىشنى قىلىپ بولۇپسىلەرغۇ، ئاكا، ــ دېدى كىچىك ئاتام.

ــ ئاپاڭلار بىلەن تۇرسۇنخانمۇ كېلىۋاتىدۇ، قىلىدىغان ئىشلار بولسا قولمۇقول قىلايلى. نېمىلا بولسا قىلىپ كۆرمەمسىلەر؟ بېلىقزخان يېتىشەلمىسە ئاپاڭلار بىلەن تۇرسۇنخان كەلسۇن. ئاپاڭلار قازان بېشىغا ئۆتمىسىمۇ چىنە ـ قاچىلارنى يۇيۇشقا بولسىمۇ يارايدۇ، تۇرسۇنخاننىڭ ئېمىتىۋاتقان بالىسى بولمىسىغۇ تۇرسۇنخانلا يارەملىشەتتى، ــ دېدى بوۋام.

مومام بىلەن تۇرسۇنخان ئاچامۇ كىرىپ كەلدى. مومام كېسەلچان بولغاچقا كۆپىنچە تالا ـ تۇزگە ئانچە چىقمايتتى. ئۇنغىچە ئاپام ناشتىلىق ئۈچۈن تەييارلىغان ئەتكەنچاي ۋە جاڭدۇ قورۇمىسىنى ئېلىپ چىقتى.

ــ ناشتا قىلىپ بولۇپ، ئون ئادەمنىڭ ئورنىنى تەخ قىلىپ كۆرەيلى. يوتقان ـ كۆرپىلەرنىڭ كىرلىكلىرى پاكىز بولسۇن. شەھەرلىك دېگەن تازىلىققا بەك دىققەت قىلىدۇ، بىزنى مەينەتكەن دەپ قالمىسۇن يەنە. نان ياقىدىغانغا تۇرسۇنخان يارەملەشسە بولىدۇ. تۇرغۇنجان بىلەن مەرھاباغا ئاپاڭلار قاراپ قويىدۇ. كۆكتات ئېلىپ كېلىدىغانغا شەرىپىدىن يېتىشمىسە مەن ئەكېلەي. ئىككى بالىنى ئوقۇتمىقىڭلارمۇ ئاسان ئەمەس. سەل جاپا تارتساڭلار ئىككى بالىنىڭ ئوقۇش پۇلى بولسىمۇ چىقىپ قالىدۇ... ــ دېدى بوۋام.

ئاسماندىكى بىر - بىر بىدىن نۇرلۇق يۇلتۇزلارغا قاراپ يېتىپ قۇمغا كۆمۈلگۈچىلەردىن كېلىدىغان پۇلنىڭ ھېسابىنى قىلىشىپ كەتتۇق.

— ئاكا، بىر ئادەمنىڭ بىر كۈنلۈك ئاش - تامىقىغا بەش كوي كېتەرمۇ؟ — دېدى.

— كېتىدۇ، ھازىر گۆشنىڭ باھاسى ئۆسۈپ كەتتى. گۆشكىلا كۈنىگە ئوتتۇز - قىرىق كوي كېتەمدىكىن. ئۇن، ماي، نان، كۆكتات...

— ئۇنداق بولسا ئەتە كېلىدىغان مېھمانلار ئون كۈن تۇرسا، كۈنىگە بىر ئادەمدىن ئون بەش كوي ياتاق ھەققى ئالساق، ياتاق ھەققىدىنلا بىر مىڭ بەش يۈز كوي كىرىم قىلىمىزمۇ؟ تاماقتىن بىر ئادەمدىن بەش كويدىن ساپ پايدا قالدى دېسەكمۇ، ئون كۈندە بەش يۈز كوي، ئاپام ئون كۈندە ئىككى مىڭ كوي پۇل تاپقۇدەك، ئاتامنىڭ بىر ئايلىق مائاشىدىن كۆپ پۇل تاپقۇدەك - ھە؟

— ئۇلار ئون، بىز تۆت، ئون تۆت ئادەمنىڭ ئاش - تامىقىنى تېتىغۇدەك ئېتىپ، ئۇلگۈرتمەك ئاسانمۇ؟ ئەتىدىن باشلاپ تېتىك بولۇپ ئاپامغا يارەملىشەيلى جۇمۇ؟ پۇلنىڭ كارى چاغلىق، ھەممىدىن مۇھىمى ئىناۋەت دېگىنە.

— بولىدۇ، ئاكا.

2. قۇمغا كۆمۈلگۈچىلەر

ئاپام سەھەردىن باشلاپ ئۆيلەرنى قېقىپ - سۈپۈرۈپ، يۇيىدىغاننى يۇيۇپ ھېرىپ كەتتى بولغاي، ناشتىلىقنى كېچىكىپرەك تەييارلىدى. مەن يارئەلى بىلەن ئاپامنىڭ

كۆرسەتمىسى بويىچە ئۆيلەردىكى بارلىق يوتقان ـ كۆرپىلەرنى قېقىپ، ئۆگزىدىكى سىمغا ئارتىپ ئاپتاپقا سېلىپ قويدۇق. ئاتام بولسا ئاشخانا ئۆينىڭ توك يولىنى قايتا رەتلىدى. بىز مۇشۇنداق ئالدىراش ئىشلەۋاتقاندا بوۋام بىلەن راشىدىن كىچىك ئاتام كىرىپ كەلدى.

ــ بىز يارەمگە كەلگۈچە ھەممە ئىشنى قىلىپ بولۇپسىلەرغۇ، ئاكا، ــ دېدى كىچىك ئاتام.

ــ ئاپاڭلار بىلەن تۇرسۇنخانمۇ كېلىۋاتىدۇ، قىلىدىغان ئىشلار بولسا قولمۇقول قىلايلى. نېمىلا بولسا قىلىپ كۆرمەمسىلەر؟ بېلىقزخان يېتىشەلمىسە ئاپاڭلار بىلەن تۇرسۇنخان كەلسۇن. ئاپاڭلار قازان بېشىغا ئۆتمىسىمۇ چىنە ـ قاچىلارنى يۇيۇشقا بولسىمۇ يارايدۇ، تۇرسۇنخاننىڭ ئېمىتىۋاتقان بالىسى بولمىسىغۇ تۇرسۇنخانلا يارەملىشەتتى، ــ دېدى بوۋام.

مومام بىلەن تۇرسۇنخان ئاچامۇ كىرىپ كەلدى. مومام كېسەلچان بولغاچقا كۆپىنچە تالا ـ تۇزگە ئانچە چىقمايتتى. ئۇنغىچە ئاپام ناشتىلىق ئۇچۇن تەييارلىغان ئەتكەنچاي ۋە جاڭدۇ قورۇمىسىنى ئېلىپ چىقتى.

ــ ناشتا قىلىپ بولۇپ، ئون ئادەمنىڭ ئورنىنى تەخ قىلىپ كۆرەيلى. يوتقان ـ كۆرپىلەرنىڭ كىرلىكلىرى پاكىز بولسۇن. شەھەرلىك دېگەن تازىلىققا بەك دىققەت قىلىدۇ، بىزنى مەينەتكەن دەپ قالمىسۇن يەنە. نان ياقىدىغانغا تۇرسۇنخان يارەملەشسە بولىدۇ. تۇرغۇنجان بىلەن مەرھاباغا ئاپاڭلار قاراپ قويىدۇ. كۆكتات ئېلىپ كېلىدىغانغا شەرىپىدىن يېتىشمىسە مەن ئەكېلەي. ئىككى بالىنى ئوقۇتمىقىڭلارمۇ ئاسان ئەمەس. سەل جاپا تارتساڭلار ئىككى بالىنىڭ ئوقۇش پۇلى بولسىمۇ چىقىپ قالىدۇ... ــ دېدى بوۋام.

ــ بالىلارنى ئوقۇتماق ئېغىر كەلمەيدۇ، ئاتا، ئاۋۇ مۇستاپا ئاكىنىڭ گەپلىرىنى ئويلىنىپ قالدىم. بازارغا يۈزلىنىش تۇغرا ئىش، ھالاللاپ پۇل تېپىش نومۇس قىلمىدىغان ئىش ئەمەس. ئەگەر بۇ يىل بۇ ئىش ئېقىپ قالسا، باغچىنىڭ تۆر تەرىپىگە يەنە ئىككى ئېغىز ئۆي سالمەن، ــ دېدى ئاتام.

ــ ئاۋۇال پايدا بولامدۇ، زىيان بولامدۇ كۆرۈپ بېرىمە دېمەمسىلەر؟ ــ دېدى خېلىدىن بېرى گەپكە ئارىلاشمىغان مومام. بۇۋام بىر ئىشنى ئويلىدى بولغاي، ئۆيگە كىرىپ كەتكەن ئاپامنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردى.

ــ بېلىقىزخان، بۇ يەرگە كېلىڭ، دەيدىغان گەپ بار، ــ دېدى ئاپام ئۆيدىن چىقىشىغلا.

ــ ھەممىمىزنى يىغىپ ئاچىدىغان ئوخشىمامسەن؟ ــ دېدى كىچىك ئاتام.

ــ شۇنداق، يىغىن ئاچىمەن. بۇ يىغىن جەمەتىمىزنىڭ ئابرۇيىنى قوغدايدىغان يىغىن بولىدۇ. مانا، چۈشتە بۇ ئۆيگە مېھمان كېلىدۇ، مېھمان بولغاندىمۇ بىز ئىلگىرى كۆرۈپ باقمىغان مېھمانلار، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار ھەق تۆلەپ ياتىدۇ، شۇڭا ئۆزىمىزگە پۈختا بولايلى. بارلىق ئاسان قولغا چىقىدىغان، پۇللۇق نەرسىلەرنى چىڭ تۇتۇڭلار، يوقاپ كەتسە ئۇلاردىن كۆرۈشكە قەتئىي بولمايدۇ. سىلەرمۇ شۇ نەۋرە بالىلىرىم، ئەتىۋارلىق ئويۇنچۇقۇڭلارغا پۈختا بولۇڭلار. ئۇلارنىڭ ئاۋۇ ئىككى نەۋرىسىگە قوشۇلۇپ يەنە ئىككى نەۋرىسى كېلىدىكەن... گەپ تالىشىپ سوقۇشۇپ يۈرمەڭلار يەنە. ئۇنتۇپ قالماڭلار، ئۇلار بىزگە مېھمان...

بوۋامنىڭ سۆزلىرى ئورۇنلۇق ئىدى. بىز قولمۇقول ئىشلارنى توگىتىپ ئۇھ دېيىشمىزگە، بوۋام:

ــ ئاۋۇ، چوڭ ياتاق ئۆيدىكى يوتقان سەل كونا ئىكەن، ماڭ، شىرئەلى بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ ئىككى كۆرپە، ئىككى يوتقان ئەكەل، ــ دېدى.

ــ ھاۋا ئىسسىق، مېھمانلار بەربىر يوتقانىنى يېپىنمايدىغۇ، ئاتا، ــ دېدى ئاپام.

ــ شۇنداق بولسىمۇ يېڭى يوتقان ـ كۆرپە سالمىساق بولمايدۇ. مېھمانلارنى كېلەر يىلىمۇ مۇشۇ ئۆيگە چۈشسۇن دېسەك، شارائىتىنى ياخشىلايلى.

چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇشمىزغا ئۇلار كەلدى. يارئەلى ئىككىمىز ئۇلارنىڭ يۈك ـ تاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ بەرمەكچى بولۇۋىدۇق، بىراق مۇستاپا بوۋام: «ھەممىسى ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى قىلىدۇ» دەپ ئۇنمىدى. ئاتام مۇستاپا بوۋامنى باشلاپ ئۆيلەرنى كۆرسەتتى. مۇستاپا بوۋام ئوغۇل ۋە كېلىنلىرىگە ئۆيلەرنى ئۆزۈڭلار تاللاڭلار دېگەندى، بىزنىڭ ھۇجرىنى كىچىك ئوغلى دولقۇن ئاكا بىلەن ئايالى گۈلچېھرە ئاچا، قىزى گۈلقىزلار تاللىدى. ئاتاملارنىڭ ياتاق ئۆيىنى چوڭ ئوغلى غالىب ئاكا، ئايالى زەمىرە ئاچا، ئوغلى شىرزاتلار تاللىدى. ئادەتتە مېھمانخانا ئۆينىڭ يېنىدىكى يېڭىدىن سەرەمجانلاشتۇرغان ئۆينى مۇستاپا بوۋام، رەيھان ئاپام، جەسۇر، جۇشقۇنلار تاللىدى. يارئەلى ئىككىمىز ئۆگزىدە ياتىدىغان بولغاچقا بىزگە ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى. ئاتام بىلەن ئاپام ھويلىدىكى يوغان تۆمۇر كارىۋاتتا ياتماقچى بولۇشقانىدى. ئۇلار بىرەر قۇر ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن، مۇستاپا بوۋام ھەممىسىنى چوڭ كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزۇپ يىغىن ئاچتى.

ـــ بۇگۈندىن باشلاپ ئون كۈن شەرىپىدىن مۇئەللىملەرنىڭ مېھمىنى ئەمەس، ئائىلىسىنىڭ ئەزاسى بولىمىز، ھەممىمىز ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئادىتىگە بويسۇنۇشىمىز كېرەك، قولىمىزدىن كېلىشىچە قولمۇ قول ئىش قىلىشىپ بېرىمىز، ئاش ـ تاماقتا ئۇلار نېمە يېسە شۇنى يەيمىز. ئۇنى يەيمەن، بۇنى يېمەيمەن دېيىشكە بولمايدۇ. ھەربىرىمىز ئۆي سەرەمجانلىرىنى ئاسرايمىز. بۇزۇپ قويساق تۆلەيمىز...ـــ دېدى.

ئاتام سۇغا چىلاپ قويغان تاۋۇزنى تىلدى. مېھمانلار تاۋۇز يېيىشكەندىن كېيىن، چوڭلار ئۆيلەرگە كىرىپ كېتىشتى، ھويلىدا بالىلار قالدۇق، بىز بىردەمدە چىقىشىپ كەتتۇق. شىرزاتنىڭ يېشى مەندىن بىر ياش كىچىك، گۈلقىز بىلەن جەسۇر يارئەلى بىلەن تەڭ ئىكەن، جۇشقۇن يارئەلىدىن ئىككى ياش كىچىك بولۇپ، باشلانغۇچنىڭ 3 ـ يىللىقىدىن 4 ـ يىللىقىغا كۆچكەنىدى. شىرزات بىلەن گۈلقىز قۇمغا كەلگىلى نەچچە كۈن بولغاچقا جەسۇر بىلەن جۇشقۇنغا قۇمتاغنى بىرەر قۇر چۈشەندۈردى، ئۇلار ھازىرلا قۇمتاغقا بارماقچى بولۇشتى، ئەمما مەن قوشۇلمىدىم، چۈنكى ئۇلار يېڭىلا كەلدى، ئىسسىق ئۆتۈپ قالسا بولمايتتى. شۇ ئەسنادا ئاپام مېنى مەھەللە دوقمۇشىدىكى دۇكاندىن ئاچچىقسۇ ئەكىلىشكە بۇيرۇدى. مەن ۋېلىسىپىتلىك ئەكىرمەكچى بولۇۋېدىم، جەسۇر بىلەن جۇشقۇن ئەگىشىۋالغاچقا پىيادىلا ماڭدۇق. ئۇلار يول بويى ئۇنى ـ بۇنى سوراپ، يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ھەيۋەتلىك تۆگىنى كۆرۈپ كېلەيلى دەپ تۇرۇۋالدى. مەن بەربىر ئاچچىقسۇنى ھازىرلا ئىشلەتمەكچىدىن كېيىن دەپ ئۇلارنى ئەگەشتۇرۈپ تۆگە دەرۋازىغا ئېلىپ باردىم. ئۇلار ھەيران

قېلىشتى. ئەلۋەتتە ھەيران قېلىشىدۇ ـ دە، بۇنداق ھەيۋەتلىك قۇرۇلۇش ئىككىنچى بىر يەردە بولمىسا ـ يە!

مېھمانلار ئويغانغۇچە ئاپام ساماۋاردا چاي قايناتتى سۇدان ۋە باكلارغا قاچىلاپ قويدى. مەن ئاپامنىڭ ئالدىراپ قېلىۋاتقانلىقىنى پەملەپ يارەملەشمەكچى بولدۇم. ئاپام قاياق سۇنى تۆكۈۋالمىسۇن دېدى بولغاي، يېقىن كەلتۈرمىدى... بىز مېھمانخانا ئۆيگە كىرىپ تېلېۋىزور كۆردۇق.

ــ بۇ يەردىمۇ يېپىق يوللۇق تېلېۋىزور بار ئىكەن ـ ھە؟ ــ دەپ سوراپ قالدى جەسۇر.

ــ نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ ھازىر شەھەرلەردىلا ئەمەس، چەت كەنتلەردىمۇ بار بولۇپ كەتتى، ــ دېدى شىرزات سەل ئوڭايسىزلىنىپ.

قارىغاندا، ئۇلارغا مۇستاپا بوۋام ئۇرۇمچىدىكىگە ئوخشاش ئۇ ئۇنداقمۇ، بۇ مۇنداقمۇ دېگەندەك سوئاللارنى سوراپ يۈرمەكچىلار دەپ نەسىھەت قىلغان چېغى، شىرزات بىلەن گۈلقىز جەسۇرغا تېرىكتى. ئاپامنىڭ تۇنۇگۈن قۇمغا كۆمۈلگىنى نېمە بولدى ئەمدى؟! ئۆزىمىزدىن باشقا ئون ئادەمگە تاماق ئېتىش ئۇچۇن ئالدىراپلا ئۆتۈۋاتاتتى. شۇنداق بولغانكەن، قولىنى مۇزدەك سۇغا چىلىماي ئىلاج يوق، ئەلۋەتتە. ئاتام قولمۇقول يارەملەشتى دېگەنبىلەنمۇ ئاپام ئاتامنىڭ قىلغان ئىشىنى ياراتمايتتى ـ دە، ئۆزى بىر قوللۇق قىلىشقا ئادەتلەنگەنىدى.

سائەت ئىككى بولۇشىغا مۇستاپا بوۋام ھويلىغا چىقىپ «ئەزا»لىرىنى چاقىرىپ قۇمغا مېڭىشقا تەييارلاندى. بىزمۇ ئاتام بىلەن تەييارلاندۇق. جەسۇر بىلەن جۇشقۇننى كۆرۈپ يارئەلمۇ بارماقچى بولدى. بىز بالىلار كۇنلۇك،

سايۇەن، سۇلارنى كۆتۈرۈپ مېڭىشىمىزغا، ئاپام بىر خالتىنى كۆتۈرۈپ چىقتى ۋە مېنى چاقىرىپ:

ــ شىرئەلى، ھوي، شىرئەلى، بۇنى ئال، ھېلى قورسىقىڭلار ئېچىپ قالىدۇ. قۇمىنىڭ ئىچكىرىگە كىرمەڭلار. يارئەلى، سەن بۇگۈن تۇنجى قېتىم قۇمغا كۆمۈلىدىغان بولغاچقا ئازراق كۆمۈل... دوستلىرىڭلارغا قۇمغا كۆمۈلۈشنىڭ قائىدىلىرىنى ئۆگىتىڭلار...ــ دېدى.

ــ قۇمغا كۆمۈلۈشنىڭمۇ قائىدىسى بولامدۇ؟ــ دەپ سورىدى جۇشقۇن.

ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ ـ دە،ــ دېدى بوۋىسى.

ــ قانداق بولىدۇ؟ دەپ بېرە بوۋا،ــ دېدى ئۇ بوۋىسىغا.

ــ ھېلى قۇمغا چىققاندا سىلەرگە شىرئەلى بىلەن يارئەلى چۇشەندۈرۈپ قويىدۇ. ئۇلار قۇمغا كۆمۈلۈش، قۇمدا مېڭىشتا بىزگە ئۇستاز بولالايدۇ،ــ دېدى.

ــ ئەمىسە شىرئەلى، مەن سېنى ئۇستاز تۇتسام بولغۇدەك،ــ دېدى شىرزات ئەستايىدىللىق بىلەن.

ــ بىز يارئەلنى ئۇستاز تۇتىمىز،ــ دېدى جۇشقۇنلارمۇ خۇشال بولۇپ.

بىز قۇمتاغ تۇۋىگە كەلگەندە، ئۆستەڭدە سۇغا چۆمۈلۈۋاتقان بالىلارنى كۆرگەن جۇشقۇن سۇغا چۆمۈلىمەن دەپ جېدەل قىلىشقا باشلىدى. بوۋىسى بولسا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ سېنى بىز سۇغا چۆمۈلۈۋالسۇن دەپ ئەمەس، قۇمغا كۆمۈلۈۋالسۇن دەپ ئەكەلدۇق. ئاۋۇ ئورنۇڭنى ھۆل قىلىپ قويىدىغان كېسىلىڭ ساقىيىدۇ،ــ دېدى. جۇشقۇن ئورنىغا سىيىپ قويىدىغانلىقىنى گېپى چىقىشى

بىلەن بوۋىسىغا ئالىيىپ قاراپ قىزىرىپ كەتتى، دېمىسىمۇ 3 ـ يىللىقتا چىققان بالىغا تەڭ دېمەتلىك بالىلارنىڭ ئالدىدا مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلىسا ئاچچىقى كېلىدۇ ـ دە! مەن بولغان بولسام يىغلىۋەتكەن بولاتتىم.

قۇمغا كۆمۈلىدىغانلار بارا ـ بارا كۆپىيىشكە باشلىدى. سايىدا ئارام ئېلىپ بولغانلار بىر ـ ئىككىلەپ قۇمتاغقا قاراپ مېڭىشتى. جەسۇر بولسا قۇمغا چىقىشقا ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى. غالىب ئاكا، زەمىرە ئاچا، دولقۇن ئاكا، گۈلچېھرە ئاچىلار تۇنجى قېتىم كېلىشى بولغاچقا سائەت تۆتلەر بىلەن قۇمتاغ يېقىنسىدىكى دەرەخ سايە تاشلاپ تۇرىدىغان جايدا كۆمۈلىدىغان بولۇشتى. بىز قۇمغا چىقتۇق، تونۇرنىڭ تەپتىدەك ئىسسىق يۇزىمىزگە ئۇرۇلغاندا جۇشقۇن چىدىمايلا قالدى. ئۇنىڭ ئايىغىنىڭ ئىچىگە قۇم كىرىپ كەتكەنسېرى، دەرھال ئايىغىنى سېلىۋېتىپ يۇگۇرۇپ باقتى، سەكرەپ باقتى، بولالمايلا ئاخىر يىغلاپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ پۇتىنىڭ كۆيۈۋاتقانلىقىنى بىلدىم ـ دە:

ـ جۇشقۇن ئولتۇرۇۋال، ئولتۇرۇۋال!ـ دەپ توۋلىدىم، بىراق مېنىڭ گېپىم ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيۋاتاتتى.

ئاتام دەرھال قولىدىكى سايىۋەن، كۈنلۈكلەرنى تاشلاپ يۇگۇرۇپ بېرىپ ئۇنى كۆتۈرۈۋالدى. جۇشقۇننىڭ تاپىنى كۆيۈپ قاپىرىپ چىققانىدى، ئەتراپتىكىلەرمۇ ھەيران قېلىشتى. بەزىلەر: «توۋا، بىردەمدە تاپىنى قاپىرىپ چىقىپتۇ» دېسە، بەزىلەر: «ھەي، شەھەرنىڭ بالىلىرى، پارنىكىتا ئۆسكەن مايسا، بۇ يەردە چوڭ بولغان بالىلار ھېچ نەرسە بولمايدۇ. پۇتى كۆيگەندىكىن ئولتۇرۇۋالسا

بولمىدىمۇ؟ ياكى بولمىسا مايكىسىنى سېلىپ دەسسۈۋالسىمۇ بولاتتىغۇ...ــ دېيىشەتتى.

رەيھان مومام بولسا جۇشقۇنۇنىڭ پۈتىغا قاراپ يىغلامسىراپ ئۇنى بەزلەيتتى، مۇستاپا بوۋام جۇشقۇنۇنىڭ يىغسىنى توختاتقاندىن كېيىن:

ــ قانداق، نوچى؟ بايا ئالدىراپ كېتىۋىدىڭ، قۇم قانداق ئىكەن؟ پايپاق كىيىۋال، ئاۋۇ دۆڭگە چىقىپ ئولتۇرمىز، بولە، قوزام،ــ دېدى.

بىز تۇنۇگۈن كۆمۈلگەن قۇم دۆڭگە چىقىپ كۇنلۇكلەرنى تىكتۇق. شىرزات، گۈلقىز، جەسۇرلار ئاللىقاچان چىقىپ بولغانىدى، ئۇلار جۇشقۇنغا توختىماي تەسەللى بېرەتتى. مەن ئاۋۇال مۇستاپا بوۋامنىڭ، ئاندىن رەيھان مومامنىڭ، ئارقىدىن ئاتامنىڭ پۇتىنى كۆمۈپ قويدۇم. شىرزات قۇمتارتقۇنى ئېلىۋېلىپ ئۆزىنىڭ پۇتىنى كۆمۈپ ۋايساپ كەتتى، گۈلقىز پۇتىنى كۆمەلمەي ئايىغىنى سېلىپ ئۇستىدە ئولتۇرۇۋالدى، جەسۇر سايىۋەننىڭ ئاستىدا ئولتۇرۇپ يىراقلارغا قارايتتى. جۇشقۇنىنىڭ يىغسى توختاپ بوۋىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى، يېنىمىزدىلا بىرى ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى.

مۇستاپا بوۋامنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا كەتتى.

ــ مانا قاراڭلار، نېمىدېگەن ئېسىل يەر بۇ، بىر ياقتىن داۋالىنىمىز، بىر ياقتىن مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئاڭلايمىز، يەنە بىر ياقتىن جۇشقۇندەك يىغلاڭغۇلارنىڭ تاماشىسىنى كۆرىمىز،ــ دېدى. رەيھان مومام بولسا:

ــ ھەي، بۇ ئادەمنىزە، ئەمدى يىغسى توختىغان بالىنى يەنە يىغلاتماقچىمۇ ئەمدى،ــ دەپ كايىپ كەتتى. مۇستاپا بوۋام بولسا:

ــ شەرىپىدىن، ھوي شەرىپىدىن، بالىلارغا قۇمتاغنىڭ

پەيدا بولۇشى ھەققىدە ھېكايە سۆزلەپ بېرىڭ، — دېدى.
— قۇمتاغ رىۋايىتىنى شىرئەلى سۆزلەپ بەرسۇن، — دېدى ئاتام.
مەن مۇسا بوۋام سۆزلەپ بەرگەن قۇمتاغ رىۋايىتىنى ئالدىرىماي سۆزلەپ بەردىم...

3. قۇمتاغدا تارالغان خۇش خەۋەر

شىرزات، جەسۇر، جۇشقۇن ۋە گۈلقىزلار بىلەن شۇنداق چىقىشىپ كەتتۇق. مانا بۇگۈن ئۇلار بىلەن قۇمغا كۆمۈلگەننىڭ تۆتىنچى كۈنى. بوۋام بىلەن مومام بىز قۇمتاغدىن كەلگۈچە ئاپامغا يارەملىشىپ ئاپامنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىۋاتاتتى. ئاپامنىڭ ئەتكەن تاماقلىرى مېھمانلارغا شۇنداق تېتىپ كەتتى، قايسىلا تاماقنى ئەتسە ھەممىسى بىردەك «ئوخشاپتۇ» دېيىشىپ يەيتتى. ئۇلار ھەممىدىن بەكرەك ئاپامنىڭ كۆكتات ياپمىسىغا ئامراق بولۇپ قالدى، چۈنكى ئۇلار ئۆيلىرىدە كۆكتات ياپمىسىنى ئېتىپ يەپ باقمىغانىكەن. مۇستاپا بوۋامۇ قىزىق ئادەم ئىكەن، ئۇ ئاپامغا:
— بىلمەزخان سىڭلىم، تاماقلىرىڭىز بىر - بىرىدىن ئوخشاۋاتىدۇ، ئەتە شۇ ئۇلۇشكۈن ئەتكەن «ھەپپەت» دېگەن تامىقىڭىزنى بىر ئېتىپ بەرسىڭىز قانداق، — دېدى.
— ھە دەپ بەرسە مۇشۇنداق ئېشىۋالىدۇ بۇ ئادەم، ئۆزىڭىز «ئۇ تاماقنى يەيمىز، بۇ تاماقنى يېمەيمىز» دېمەيمىز دېگەندىڭىزغۇ! ئىسسىقتا تاماق ئېتىش ئاسان ئىشمۇ... — دەپ كايىپ كەتتى رەيھان مومام.

ــ بىز ئۆيدىكى چوڭ قازاننى ئەكېلىپ ئۆينىڭ كەينىدىكى ئوچاققا ئاسايلى بولمىسا، ــ دېدى بوۋام.
ــ ئىككى قازانغا يېقىپ پىشۇرامدۇق؟ ــ دەپ سوردى كۆكتات پارلاۋاتقان زەمىرە ئاچام ھەيران بولۇپ.
ــ بولىدۇ، شۇغىنىسى ئوتنى ئوبدان قالىمىساق سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىدۇ، ــ دېدى ئاپام.
ــ پولۇ ئەتكەندە، بىز لازا، پەمىدۇر، پىيازدىن ياكى بولمىسا پىنتۇزا، سەۋزىدىن قىلغان سوغۇق سەينى قىلاتتۇق، سىلەر جاڭدۇدىن سوغۇق سەي قىلىدىكەنسىلەر، تەمىمۇ بەك ياخشى بولىدىكەن، ــ دېدى زەمىرە ئاچام يەنە.
ــ بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى جاڭدۇنى بەكرەك يەيدىكەن. قايسى كۈنى بېلىقزىخان ھەدەم بىلەن بازارغا چىققاندا كۆكتاتچىلارنىڭ قامچىدەك ئۇزۇن، باغلام ـ باغلام جاڭدۇ سېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. جاڭدۇدا نېمە تاماقلارنى كۆپ ئېتىسىلەر؟ ــ دېدى گۈلچېھرە ئاچام.
ــ جاڭدۇدا قورۇما قورۇيمىز، مانتا تۇگمىز، قۇرۇتۇپ...
ــ جاڭدۇدا مانتا تۇگەمسىلەر؟
ــ ھەئە، ھەيران قېلىۋاتىسىزغۇ؟
ــ ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن.
ــ ئەتە ئەتىگەندە جاڭدۇ مانتىسى تۇگۈپ بېرەيمۇ ـ يە؟
ــ تازىمۇ ياخشى بولىدۇ، جاپا تارتىدىغان بولدىڭىز.
ــ ھېچ ۋەقەسى يوق، جاڭدۇنى قۇرۇتۇپ قىشتا ۋە ئەتىيازدا سوغۇق سەي قىلىسىڭىز، ۋاھ، ئۇنىڭ تەمى شۇنداق يېيىشلىك بولىدۇ، لەڭمەنگە سەي قىلىسىڭىز تېخىمۇ ئوبدان بولىدۇ.
ــ بىز تەرەپتە جاڭدۇنى بۇنچە يەپ كەتمەيدىكەنمىز، ــ دېدى زەمىرە ئاچام.

تاغدىن - باغدىن پاراڭلىشىپ يۈرت - يۇرتلارنىڭ ئوخشاشمايدىغان تائاملىرى ھەققىدە قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەن چاغدا، راشىدىن كىچىك ئاتام كىرىپ كەلدى ۋە قولىدىكى داستىخانغا ئورالغان نەرسىنى ئاپامغا ئۇزىتىپ:

— ئاپام رەيھانخان تېتىپ باقسۇن دەپ ئەۋەتتى، ئۇنىمىسام ئۇنىمايدۇ... قانداق بولدىكىن؟ — دېدى.

— نېمە تاماق ئىكەن؟ — دەپ سورىدى ھەممىگە قىزىقىدىغان زەمرە ئاچام.

— سېمىزئوت تۇرمىلى.

— نېمە، سېمىزئوت تۇرمىلى؟ سەۋزە تۇرمىلى، تۇخۇم تۇرمىلى... دەپ ئاڭلىغان، سېمىزئوت تۇرمىلى دەپ ئاڭلىمىغانىكەنمەن؟ سىز چۇ گۇلچېھرە؟ — دەپ سورىدى زىننەت سائەتنىڭ گۇلىنى كەشتىلەۋاتقان زەمرە ئاچام.

— ياق، ئاڭلاپ باقماپتىمەن، — دېدى گۇلچېھرە لېگەندىكى سېمىزئوت تۇرمىلىگە قاراپ.

مۇستاپا بوۋام بىلەن رەيھان مومام ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇردى، ئاپام كېسىپ قويدى ۋە:

— ئاپام سېمىزئوت تۇرمىلى ئېتىپتىكەن، تېتىپ باقسۇن دەپ ئەۋەتىپتۇ. يىلدا بىر - ئىككى قېتىم سېمىزئوت، قاپاق چۆمۈچتە تاماق ئېتىپ يېسە ئىسسىق ئۆتۈپ قالىدىغان ئىشلار بولمىغۇدەك، ئوزۇقلۇق قىممىتىمۇ يۇقىرى دەيدىكەنغۇ؟ — دېدى.

— مۇنداق دەڭ، ۋاھ! نېمىدېگەن تەملىك، يا بۇنىڭغا گۆش قوشماپتۇ... پاھ، پاھ!... نېمىدېگەن يېيىشلىك، رەھمەت، ئايشەمخانغا رەھمەت، — دېگىنىچە مۇستاپا بوۋام ئىككىنچى پارچىغا قول ئۇزاتتى، ئەتراپتىكىلەرمۇ

كېلىپ كىچىك كېسىلگەن تۇرمىلدىن بىر پارچىدىن تېتىپ كۆردى.

ــ راستتىنلا ئېسىل تاتامكەن بۇ! غالىب، دولقۇن چىقىڭلار، ئېسىل تاماقتىن قۇرۇق قالمىسىلەر بولمىسا، ــ دېدى زەمىرە ئاچام ئۆي تەرەپكە قاراپ.

ئۇلارنىڭ ھەممە نەرسىگە ھەيران قېلىۋاتقانلىقىغا قاراپ ئۇلارنى تۇزۇت قىلىۋاتامدىكىن دەپ ئويلاپ قالدىم. چۇشلۇك تاماقنى يەپ بولۇشمىزغا جاپپار، قۇتيار، ئابلىزلار بىزنى چاقىرغىلى كەلدى. ئۇلارمۇ شىرزات، جەسۇر، جۇشقۇنلار بىلەن ئوبدان ئاغىنىلەردىن بولۇپ قالغانىدى. بىز قۇرۇق ئۆستەڭگە چۇشۇپ كەتتۇق ــ دە، قويۇق قومۇش، يېكەن ئۆسكەن جايغا بېرىپ ھەربىي ــ دۇشمەن ئويۇنى ئويناىدۇق. بىزنىڭ ياۋا ئۆت ــ چۆپلەردىن ياسىۋالغان باش كىيىمىمىز ۋە ئۇچمىزغا ئارتىۋالغان «يېپىنچا» لىرىمىزغا قاراپ ئۇلار ھەيران قالاتتى. ئۇسسىغاندا سۇزۇك بۇلاق سۇيىنى دۇم يېتىپ ئىچسەك دوراپ ئىچەتتى، بىزنىڭ ئويۇنىمىز تازا قىزغان ۋاقىتتا جۇشقۇننى ھەرە چېقىۋالدى.

ــ ئەنە، ئاۋۇ يەردە بىر ھەرە كۆنكى بار ئىكەن.

ــ قېنى، مەن بىر كۆرەي.

ــ ئەنە، ئاۋۇ شاخنىڭ ئۇستىدىكى ئاچىماقنىڭ يېنىغا قارا.

ــ ھە، كۆردۇم.

ــ چۇشۇرىمىزمۇ؟

ــ ئاۋۇ يەردىن داڭگال ئەكېلەيلى.

ــ ئاۋۇال جۇشقۇننىڭ يىغىسىنى بىر توختىتايلى، شىرئەلى.

ــ جاپپار، سەن ئاۋۇ يەردىن قاراپانچۇق ئېلىپ كەل.

ـــ نېمه ئۇ قاراپانچۇق دېگىنىڭ؟
ـــ قارا پاتقاق.
ـــ ئۇنى نېمه قىلىمىز؟
ـــ هەرە چاققان يەرگە سۈركەپ قويىمىز.
بىز جۈشقۇنۇنىڭ هەرە چاققان ئۇچ يېرىگە قارا پاتقاقنى چاپلاپ قويدۇق، ئۇنىڭ كۆزى بىردەمدە ئىششىپ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتتى.
ـــ دوختۇرخانىغا ئاپارامدۇق ـ يە؟ ـــ دېدى شىرزات.
ـــ هەرە چاققانغا كىم دوختۇرخانىغا بارىدۇ؟ ـــ دەپ زاڭلىق قىلدى ئابلىكىم.
ـــ قارا، ئۇنىڭ كۆزى ئىششىپ يۇمۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ.
جۈشقۇن ئېسەدەپ يىغلىغىلى تۇردى.
ـــ يىغلىما، بىردەم ئاۋۇ يەردە ئولتۇر، بۇلاق سۈيىنى ئىچىپ باق، ـــ دېدى جەسۇر.
بىز داڭگال ئەكېلىپ هېلىقى هەرە كۆنىكىنى ئاخىر چۈشۈردۇق. بىز هەرىلەر ئۆز ئورنىغا قونغاندىن كېيىنلا بىر تال تاياق بىلەن هېلىقى كۆنەكنى ئاران يېنىمىزغا ئېلىپ كەلدۇق.
ـــ ئەجەب چوڭ ئىكەن، لىچىنكىلىرىدا چۈجىلىرىمنى باقاي، ـــ دېگىنىچە قولىغا ئېلىۋالدى جاپپار.
ـــ هوي، قۇمغا كۆمۈلىدىغان ۋاقىت بولۇپ قاپتۇ، تېز كېتەيلى، ـــ دېدى جەسۇر قولىدىكى سائەتكە قاراپ. ئۇنىڭ سائىتى ناهايىتى چىرايلىق ئىدى، مېنىڭ ئۇنىڭ سائىتىگە كۆزۈم چۈشتى. «بازاردا بولسا ئاتامغا بىرنى ئالدۇرمىسام» دەپ ئويلاپ قالدىم. بىز ئۆيگە قايتتۇق.
دېگەندەك چوڭلار بىزنى ساقلاپ تۇرغانىكەن، ئۇلار جۈشقۇنۇنىڭ كۆزىنى كۆرۈپ كۈلۈشۈپ كەتتى. مۇستاپا بوۋام:

ـــ هەرە ـ چايان چاقسا ياخشىلىق دەيدىكەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ زەھىرى ئادەمنىڭ ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرىدىكەن. جۇشقۇن، ئەمدى قىشتا ئىككى كۈندە بىر زۇكام بولمايدىغان بولدۇڭ،ـــ دېدى.

ـــ ھەرە چاقسا زۇكام بولمامدۇ، بوۋا؟ـــ دېدى گۈلقىز ئەجەبلىنىپ.

ـــ زۇكام بولمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس، ئاسان زۇكام بولمايدۇ دېمەكچى.

ـــ ھەي، مېنىمۇ چاقسا بوپتىكەن ئەمىسە،ـــ دېدى جەسۇر كۈلۈپ.

ـــ ئەتە يەنە بارايلى بولمىسا، بىز داڭگال ئاتساق سەن تۇرۇپ بەرسەڭلا بولدى، ھەقسىز زۇكامدىن مۇداپىئە ئوكۇلى ئۇرغۇزۇۋالسەن،ـــ دېدى شىرزات.

ـــ يۇرۇڭلار، قۇم تازا قىزىغاندۇ بۇگۇن،ـــ دېدى يالقۇن ئاكا ۋە:

ـــ دادا، ئاخشام تېلېۋىزور كۆرگەنسەن؟ ھاۋا رايىغا دىققەت قىلدىڭمۇ؟ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۇرۇمچىنىڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرىسى ئوتتۇز بەش سېلسىيە گىرادۇس، بۇ يەرنىڭ قىرىق ئۈچ سېلسىيە گىرادۇس، ھوي شىرئەلى، قۇمنىڭ تېمپېراتۇرىسى مۇشۇنداق ھاۋا قىزىغاندا قانچە گىرادۇس بولىدۇ؟ـــ دەپ سورىدى مۇستاپا بوۋام.

ـــ قىرىق سېلسىيە گىرادۇستىن ئاشقان چاغلاردا قۇمنىڭ تېمپېراتۇرىسى يەتمىش سېلسىيە گىرادۇستىن يۇقىرى بولىدۇ، بۇگۇن تۇخۇم كۆمۈپ يېسەكمۇ بولىدۇ،ـــ دېدىم مەن دەرھال.

ـــ نېمە دەيسەن ھوي، تۇخۇم كۆمسەڭ پىشىدۇ دېمەكچىمۇسەن؟ـــ دېدى غالىب ئاكا ھەيران بولۇپ.

ــ بىز ئادەتتە مۇشۇنداق ھاۋا قىزىغان كۈنلەردە قۇمغا تۈخۈم كۆمۈپ يەيمىز، ــ دېدىم مەن.
ــ ئاڭلىمىغان گەپتىن بىرنى دېدىڭغۇ سەن.
بىز قۇمتاغقا يېقىن قالغاندا ئىككى ئادەم يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، قۇمغا كېتىۋاتقانلاردىن:
ــ ئاراڭلاردا دوختۇر بارمۇ؟ بىر ئادەم قۇمدا يىقىلىپ قالدى، ــ دېدى.
ــ بىر يۈز يىگىرمە جىددىي قۇتقۇزۇش تېلېفونىغا تېلېفون قىلمىزمۇ؟
ــ ماشىنا بۇ يەرگە قانداق كېلىدۇ؟
ــ ئاۋۇ يەرگە كەلسىمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ؟
ــ ھەي، قۇمنى مەيدىسىگىچە كۆمۈۋالغان بارمۇ؟
ــ قۇمنى ياراشتى دەپ ئۇنداق كۆمۈۋالسا، ھېلىغۇ يۇرىكىدە دەردى بار ئادەم ئىكەن، ساق ئادەمنىمۇ يىقىتىپ قويىدۇ...
بىردەمدىن كېيىن «جىددىي قۇتقۇزۇش ماشىنىسى كەلدى» دېگەنبىلەن تەڭ نەچچە ئاق خالاتلىق خادىم جىرغا كۆتۈرۈپ كېلىپ ئۇ كىشىنى ئېلىپ كەتتى. بىز قۇمغا كۆمۈلۈپ ئەمدى ئىككىنچى ئورۇنغا ئالمىشىشىمىزغا جاپپار بىلەن ئابلىكىم ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كەلگىنچە:
ــ شىرئەلى، شىرئەلى، ئىمتىھاندىن ئۆتۈپسەن!
ــ نېمە؟ كىم ئۇقتۇردى؟
ــ ھېلىراقتا گۈلھەسەل مۇئەللىم تېلېفون قىپتۇ، ئۆگۈنلۈكە ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىدا سالامەتلىك تەكشۈرگۈدەك...
ــ نېمە ئىمتىھاننى دەۋاتسىلەر، بالىلىرىم؟ ــ دېدى مۇستاپا بوۋام.
ــ شىرئەلى بۇ يىل تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتكۈزۈپ

ئىمتىهان بەرگەن، ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپتۇ.

— يارايسەن، يارايسەن! ھوي، غالىب، دولقۇن! شىرئەلى ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپتۇ!— دەپ توۋلاپ كەتتى مۇستاپا بوۋام ھاياجانلىنىپ.

ھەممىسى مېنى مۇبارەكلەشتى، مەن ئوڭايسىزلىنىپ قالدىم.

— يېزا نوپۇستىكى بالىلارنى ئاساس قىلىدىغان بولغاچقا ئەنسىرىگەنىدۇق، ھېلىمۇ نومۇرنى كۆپ ئاپتىكەن،— دېدى ئاتام.

— ئاسان ئىمەس، ئىمتىهان بېرىدىغان ئوقۇغۇچى كۆپ، قوبۇل قىلىدىغىنى بەش مىڭغۇ دەيمەن، گېزىتتىن كۆرگەن.

— ياق، بۇ يىل بەش مىڭدىن ئاشىدىكەن.

قۇمغا كۆمۈلۈۋاتقان بىز تونۇيدىغان ـ تونۇمايدىغان كىشىلەر مېنى ماختاپ مۇبارەكلەشتى. ئاردىدىن بىرى:

— ئالدىراپ خۇشال بولماڭلار، ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتكەنلەر بەلگىلەنگەن ئالىي مەكتەپكە باردۇ، ئۆزى خالىغان مەكتەپكە بارالمايدۇ. ئۇنداق ياخشى ئوقۇغان بالا مۇشۇ يەردىلا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇسىمۇ ئوخشاشلا ياخشى نومۇر ئالىدۇ، ئىستىقبالى پارلاق بولىدۇ،— دېدى.

كۆڭلۈم لاسسىدە بولۇپ قالدى، ئاتام ماڭا لاپپىدە بىر قارىدى، بۇنى كۆرگەن مۇستاپا بوۋام:

— سىز مائارىپ نازارىتىدە ئىشلەيدىغان ئوخشىمامسىز؟— دېدى زەردە بىلەن.

— ياق، مەن شۇنداق دەپ ئاڭلىغان...— دېدى ھېلىقى كىشى سەل ئوڭايسىزلىنىپ.

ــ ئۇنداق بۇلۇڭ ـ پۇچاقتىن ئاڭلىۋالغان گەپلەرنى گەپ دېمەيمىز، ئۇكام. ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپى دېگەن دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭغا قىلغان غەمخورلۇقى، بۇ بالىلار تولۇق ئوتتۇرىنى ھەقسىز ئوقۇيدۇ. نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇپ شىنجاڭنىڭ تەرەققىياتىغا تۆھپە قوشىدىغان يېڭى بىر ئەۋلادلارنى تەربىيەلەيدىغان قۇرۇلۇش، كەلسە ـ كەلمەس بىرنېمە دېمەك، يارايسەن شىرئەلى!ــ دېدى مۇستاپا بوۋام كەسكىن ھالدا.

ۋۇ خۇش خەۋەر بىردەمدە قۇمغا كۆمۈلۈۋاتقانلار ئارىسىدا تارقىلىپ كەتكەندى. مەن ئاتاملاردىن بۇرۇن ئۆيگە قايتماقچى بولۇپ جاپپارلار بىلەن ماڭدىم. قۇمغا كۆمۈلۈۋاتقانلاردىن بىرى:

ــ شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتكەن بالا ئاۋۇ شۇكەن،ــ دېدى.

ــ ئەقىللىك بالا ئىكەن، بىزنىڭ بالىلارمۇ شۇنداق ئېسىل پۇرسەتلەرگە ئېرىشەرمۇ؟

مەن بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىسام ئوڭايسىزلىنىپ قالاتتىم. مەن جاپپارنىڭ ئۆزىنىڭ ئىمتىھان نەتىجىسى توغرۇلۇق بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي يۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئىمتىھان نەتىجىسىنىڭ تۆۋەن چىقىپ قالغانلىقىنى پەرەز قىلدىم. ھەر يىلى ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىنىڭ نومۇر سىزىقى چىقىپ بولغاندا، مەكتىپىمىز تولۇق 1 ـ يىللىققا قوبۇل قىلىش نومۇر سىزىقىنى ئېلان قىلاتتى. ئۇنىڭدىن قۇتىيار، پەرقۇزات، ئابلىكىم، ئابلىز، باھارگۈللەرنىڭ ئىمتىھان نەتىجىسىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى سوراشقا تىلىم

بارمدی. چۈنکی، جاپپارنىڭ چىرايىدىن مەيۈسلۈك چىقىپ تۇراتتى. ئاخىر ئۇ:

ــ سەن قانچە نومۇر ئاپسەن دەپ سوراپ قويايمۇ دېمەيسەنغۇ؟ ــ دېدى ماڭا لاپپىدە قاراپ.

ــ بەكلا سورىغۇم بار ئىدى، شۇنىسى سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدىم، ــ دېدىم.

ــ مەھەللىمىزدىكى بالىلار ئابلىكىمدىن باشقىلىرىمىزنىڭ نومۇرى تۆۋەن ئىكەن. مەكتىپىمىز تولۇق 1 ـ يىللىققا قوبۇل قىلىش نومۇر سىزىقىنى ئىككى يۈز سەكسەنده توختىتىپتۇ. ئابلىكىم ئىككى يۈز توقسان بەش ئالغان بولغاچقا ئۇ ئۆتۈپتۇ. مېنىڭ ئۈچ نومۇر، قۇتيارنىڭ ئون نومۇر، ئابلىزنىڭ ئوتتۇز نومۇر كەملەپتۇ.

ــ نومۇر سىزىقىنى چۈشۈرۈپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ــ دىدىم مەن.

ــ مەيلى چۈشۈرسۇن ـ چۈشۈرمىسۇن مەن تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇمايمەن.

بىز جىمجىت هالدا ئۆيگە كەلدۇق. جاپپارنىڭ كۆڭلىدىكى غەشلىكتىن ئۇنىڭ ئوقۇغۇسى بارلىقىنى هېس قىلىش تەس ئەمەس ئىدى.

4. تەبرىكلەش مۇراسىمى

1

هاۋا بارغانچە ئىسسىشقا باشلىدى. بۇگۈن سەھەردە ئاتام مېنى ناهىيەلىك مائارىپ ئىدارىسىگە ئاپاردى. ئىچكىرىدىكى شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتكەن

بالىلار ۋە ئاتا ـ ئانىلىرى توپ ـ توپ بولۇپ تۇرۇشاتتى. قارىغاندا ئىچكىرىگە ئوقۇشقا ماڭىدىغان بالا كۆپ ئىكەن. بىزنىڭ مەكتەپتىن يەتتەيلەن، سىنىپىمىزدىن بەشىمىز بار ئىكەنمىز. بىز بەشىمىز بىر يەرگە كېلىپ تۇردۇق. ئاتام تونۇشلىرىنىڭ يېنىغا كەتتى، يېنىمىزدىلا بىزنىڭ مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى ۋە يەنە بىرنەچچە ئوقۇتقۇچى پاراڭلىشۋاتاتتى.

ــ بىزنىڭ مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش سۇپىتى تۆۋەنلەپ كەتكەن ئوخشايدۇ، كۆرمەمسىلەر، شۇنچە چوڭ مەكتەپتىن ئاران يەتتە ئوقۇغۇچى ئۆتۈپتۇ، بۇ يەتتىسىدىنمۇ تېخى ئوتتۇز پىرسەنتى ئېھتىيات سانىنىڭ ئىچىدە، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ماڭدى دېگىلى بولمايدۇ.

ــ شۇ ئەمەسمۇ؟ ھە دېسە يېزا مەكتەپلەرنى ياراتمايمىز. قاراڭلار، بىزنىڭ مەكتەپتىكى بالىلارنىڭ كۆپىنىڭ نەتىجىسى ئارانلا نومۇر سىزىقى ئىچىگە كىرەلەپتۇ.

ــ 4 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ بىلەن 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنى ياراتمىغىنىمىز بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆتكەن ئوقۇغۇچىسى بىزنىڭكىدىن كۆپ ئىكەن.

ــ يېزىلاردىكى شەھەر نوپۇس بالىلارنىڭ ئالغان نومۇرىمۇ، يېزا نوپۇس بالىلارنىڭ ئالغان نومۇرىمۇ ھەقىقەتەن كىشىنى قايىل قىلىدۇ.

ــ مەكتىپىمىزدە ئىسلاھات قىلمىسا بولمىدى، سەنمۇ ئىلمىي مۇدىر بولغاندىن كېيىن مۇشۇ ئەھۋاللارنى رەھبەرلىككە ئىنكاس قىلساڭ بولىدۇ. ھە دېسە تولۇق ئوتتۇرا قىسمىغا كۇچەپ كېتىۋاتىمىز، ئالىي مەكتەپكە ماڭغان ئوقۇغۇچى سانىنى پەش قىلىپ

بىزنىڭ نەتىجىمىز دەۋاتىمىز. ئەمەلىيەتتە، شۇ ئالىي مەكتەپكە ماڭغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ قانچىسى بىزنىڭ مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇغان دەيسەن؟ مەكتىپىمىزنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا قىسمىغا كۆڭۈل بۆلمىسە بولمايدىغان بولۇپ قالدى...

ــ سىلەرمۇ يېزا مەكتەپلەرنىڭكىدەك كونسۇلتاتسىيەنى ئوبدان قىلساڭلار بولىدۇ. كونسۇلتاتسىيە دېسە قىلىپ، دېمىسە قىلمىساڭلار شۇنداق بولمامدۇ؟ ھەممىنى رەھبەرلىككە دۆڭگەپ قويماڭلار.

ــ قىلمىدىمىكىن دەمسەن؟ شەنبە كۈنىمۇ قىلدۇق. يىل ئاخىرىدا مۇنەۋۋەر، ئىلغارلىق دېگەنلەر تولۇق ئوتتۇرىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ئاشمايدۇ. ئۇنۇاندا... بولدىلا، ئاغزىم ئېچىلمىسۇن مېنىڭ، تولا تۇمشۇقۇمغا يەپمۇ كەتتىم، نېمە بولسا بولمامدۇ دەيدىغان بولدۇم.

مۇئەللىملەر بىزنىڭ پاراڭلىرىمىزنى ئاڭلاپ ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدىكى زىددىيەتلەرنى بىلىپ قېلىشىمىزدىن ئەنسىرىدىمۇ ياكى باشقا مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئالدىدا ئىناۋىتىمىز تۆكۈلمىسۇن دېدىمۇ، توختاپ قالدى.

بىز سالامەتلىك تەكشۈرتۈش ئۈچۈن ئاخىر تۇرپان شەھىرىگە قاراپ ماڭدۇق. ھەممە بالا ئاچ قورساق ماڭغاچقىمۇ ياكى مەن كېسەل چىقىپ قالارمەنمۇ؟ دېگەن ئەندىشە بارمۇ ئانچە خۇشال كۆرۈنمەيتتى. مەن تاش زاۋۇتىنىڭ ئۈدۈلىغا كەلگەندە قۇمتاغقا قاريدىم. يۇرەكتاغنى چوقۇم كۆرىمەن، ئەتراپىمدىكىلەرگىمۇ يۇرەكتاغنى كۆرسىتىپ قويىمەن دېگەن خىيالدا ئىدىم. ئاپتوبۇس تاش زاۋۇتىدىن ئۆتكەندە قۇمتاغ ئوتتۇرىسىدا يۇرەكتاغ چوقچىيىپ كۆرۈندى. مەن:

ــ يۇرەكتاغ! يۇرەكتاغ!ــ دەپ توۋلىۋەتتىم. ئەتراپتىكىلەر بويۇنداپ مەن كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراشتى.

ــ قېنى، قېنى يۇرەكتاغ؟

ــ ئەنە، ئاۋۇ قۇمتاغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چوقچىيىپ كۆرۈنگەن شۇ.

ــ ئۇ نەدىمۇ تاغ بولسۇن، تاغ دېگەن ئەنە ئاۋۇ تاغدەك بولمامدۇ؟ــ دەپ شىمالدىكى كۆكيار تاغلىرىنى كۆرسەتتى بىرى.

ــ قۇمتاغنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە تۇرغاچقا قۇمتاغنىڭ يۇرىكىدەك كۆرۈنىدىكەن ـ ھە!

بايىقى جىمجىتلىق يۇرەكتاغنى كۆرۈش بىلەن بۇزۇلدى. ئاپتوبۇس بىر خىل سۇرئەتتە كېتىۋاتاتتى. ئالدى ـ كەينىدىكىلەر بىلەن تونۇشۇش، ئىمتىھاندا قانچە نومۇر ئالغانلىق ھەققىدىكى گەپلەردىن كېيىن گەپ يەنە قۇمتاغ، يۇرەكتاغقا كۆچتى.

ــ يۇرەكتاغقا بېرىپ باققانلار بارمۇ؟ــ دەپ سورىدى يېزىدىن كەلگەن بىر بالا.

ــ بار،ــ دېدى ئوڭ چەتتە ئولتۇرغان بىر بالا.

ــ سىز بارغانمۇ؟ــ دېدىم مەن.

ــ ياق، بىزنىڭ مەھەللىدە بارغانلار بار. بىزنىڭ ئۆي قۇمتاغ ياقىسىدا، كۈندە دېگۈدەك قۇمتاغدا ئويناپمىز. چوڭلار بىزنىڭ قۇمتاغ ئىچىگە كىرىشمىزگە قوشۇلمايدۇ. قۇم ئىچىگە ئىچكىرىلەپ ماڭماڭلار دەپ نەسىھەت قىلىپ تۇرىدۇ. بىزنىڭ مەھەللىدە يۇرەكتاغقا بارمىز دەپ ئۆلۈپ كەتكەنلەر خېلى بار. ئون بىر يىل بۇرۇن بىزنىڭ مەھەللىدىكى ئوچ بالا يۇرەكتاغقا بارىمىز دەپ ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ كەتكەنىكەن،ــ دېدى ئۇ بالا.

قارىغاندا، قۇمتاغدا ئويناپ چوڭ بولغان مەنلا ئەمەسكەنمەن. ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ ـ دە، قۇمتاغنىڭ ئۆزۈنلۈقى ئاتمىش كىلومېتىردىن ئاشىدىغان تۇرسا. بۇ دائىرىدە تالاي مەھەللىلەر بار بولىدۇ ـ دە. مەن ئۇ بالا بىلەن تونۇشۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا ماڭدىم، بىراق ئاپىتوبۇستىكى مۇئەللىم:

ــ ئورنۇڭلاردا ئولتۇرۇڭلار، قالايمىقان ماڭماڭلار، بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىڭلار...ــ دېدى. مەن ئاستا ئورنۇمدا ئولتۇرۇپ ھېلىقى بالىغا قارىدىم. ئۇ يېنىدىكى بالىغا قۇمتاغ ھەققىدە نېمىلەرنىدۇر چۈشەندۈرۈۋاتاتتى.

جەنۇب تەرەپتىكى ئىدىقۇت تېغى بىز بىلەن تەڭ كېتىۋاتقانىدەك تۇيۇلاتتى. ئىدىقۇت تېغى باغرىدىكى يېشىللىق پات ـ پات كۆرۈنەتتى. ئاۋۇ مەھەللىلەك بالىلار ئىدىقۇت تېغىغا چىقىپ ئويناپىدىغان بولغىيتتى ـ ھە! ئۇلارنىڭ ئويۇنى بىزنىڭكىگە يەتمەيدۇ جۇمۇ! يىقىلسا قاتتىق يەرگە يىقىلىدۇ، ماڭسا ـ تۇرسا كىيىمى توپا بولىدۇ. بىزنىڭ قۇمتاغدىچۇ؟ سۇدا يۈيغان كىيىملەرنى قۇم ئۈستىگە يېيىپ قويساق بىردەمدىلا قۇرۇيدۇ، توپا بولمايدۇ. بۇ تاغ باغرىدا چوڭ بولغان بالا يوقمىكىن...

2

سالامەتلىك تەكشۈرۈش باشلىنىپ كەتتى. بىز ھەر ئون بالا بىر گۇرۇپپا بولۇپ ھەربىر تەكشۈرۈش نۇقتىسىغا تارقالدۇق. بۇنداق ئايلانما ھالدا ئورۇنلاشتۇرۇلسا ۋاقىتتىن ئۈتۈملى بولاتتى. رېنتگېن بۆلۈمىدە سەل ساقلاپ قالغاندىن باشقا قالغان بۆلۈملەردە ئانچە ساقلاپ كەتمىدۇق. ھاۋا ئىسسىپ كېتىشتىن

ئىلگىرى تۇگىمىسە قانداق چىدىغۇلۇق بۇ تۇرپاننىڭ ئىسسىقىغا؟! سائەت توققۇزلار بىلەن ھەممە تەكشۈرۈش تۇگىدى، يېتەكچى ئوقۇتقۇچىلار ئۆيىدىن ئاتا ـ ئانىسى ھەمراھ بولۇپ كەلمىگەن ئوقۇغۇچىلارنى ئاشخانىغا ئېلىپ ماڭدى. ئاتام تاكسىدا كەلگەنكەن، مېنى تاماققا ئېلىپ باردى ۋە:

ـــ ئەسلىدە كەلمەي دېگەنىدىم، ئويلاپ باقسام كەلمىسەم بولمىغۇدەك. سېنى چېنىقسۇن، كۆزى ئېچىلسۇن دېگىنىم بىلەن ھاۋا ئىسسىق، ئادەم كۆپ، ۋاقتىدا غىزالىنالماي قالمىسۇن دېدىم. قېنى تېز يە، بالام، ھەمراھلىرىڭ ساقلاپ قالمىسۇن، ـــ دېدى.

ـــ ئاتا، كېسەل چىقىپ قالماسمەن ـ ھە؟! ـــ دېدىم مەن.

ـــ مانا، بىر ئوبدان تۇرمامسەن.

ـــ بۇلتۇرمۇ ئون نەچچە بالا كېسەل چىقىپ قېلىپ ئوقۇشقا ماڭالمىغانىكەن.

ـــ كېسەل چىقمايسەن، مۇبادا كېسەل چىقىپ قالسىمۇ مەيلى، بالام! سېنى داۋالىتىپ ساقايتىمىغۇچە قويمايمەن، تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇيسەن، مەكتەپتىن كەلگۈچە يەيمەن دېگەن تامىقىڭنى ئاپاڭ ئېتىپ بېرىدۇ، يارئەلى بىلەن ئويىنايسەن... يەنە دوستلىرىڭ بار... غەم قىلما، ـــ دېدى ئاتام.

بىز دەل ماڭارىپ ئىدارىسىدىن كەلگەن خادىمنىڭ بەلگىلەپ بەرگەن ۋاقتىدا تەكشۈرۈشنى تۇگەتتۇق، ئاتام كەتتى. ئاپتوبۇس ئىچى تونۇردەك ئىسسىپ كەتكەنىدى، مەن ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ ئاپتوبۇسنىڭ سايىسىدە تۇرغان بالىلارنىڭ ئارىسىغا قوشۇلدۇم.

ـ ماڭساق بولمامدۇ، كىمنى ساقلاۋاتىدىكىن؟
ـ ئاپتوبۇسنىڭ سوۋۇتقۇچىسىنى ئېچىپ قويسا، VCD كۆرۈپ تۇرساق بولاتتى.
ـ مېنىڭ ئېغىرلىقىم توشمىغىلى قىل قالدى،ـ دېدى ۋېجىك، ئورۇق بىر بالا، ـ بولمىسا يانچۇقۇمغا تاش سېلىۋالاركەنمەن.
ـ قان تەكشۈرۈشنى مەن بەك قورقۇنچلۇق دەپ بىلەتتىم، ئانچە قورقۇنچلۇق ئەمەسكەنغۇ؟
ـ مەنمۇ شۇنداق دەپ ئويلىغان، ئەجەب جىق قان ئېلىۋالىدىكەن ـ ھە؟
ـ مېنىڭ قېنىم قاپقارا چىقتى.
ـ ئۆزۈڭمۇ نېگىردەكلا قارا ئىكەنسەن ئەمەسمۇ؟
ئەتراپتىن كۈلكە كۆتۈرۈلدى. دەل شۇ چاغدا ئاپتوبۇس قوزغىلىڭىغان بولدى، ھەممىمىز يەنە ئۆز ئورۇنلىرىمىزغا بېرىپ ئولتۇردۇق. ئاپتوبۇس سوۋۇتقۇچىنى ئاچقاندىن كېيىنلا ئادەم تىن ئالغۇدەك ھالغا كەلدى. سالامەتلىك تەكشۈرۈش، تاماقلىنىش جەريانىدا بالىلار بىر ـ بىرى بىلەن تونۇشۇپ كەتكەچكە، ئاپتوبۇس ئىچى ئەتىگەندىكىدەك جىمجىت بولماي قالدى. بىرلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرۈشكە تىرىشاتتى. ھېلىقى ئېغىرلىقى ئۆلچەمگە يەتمىگىلى ئاز قالغان ئۆمەر ئىسىملىك بالا ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ناخشا ئېيتقىلى تۇردى، ئۇنىڭ ناخشىسى تۈگىشىگە چاۋاك چېلىندى. ئۇنىڭ كەينىدىن بويلىرى ئېگىز، ئاق سېرىق كەلگەن قىز ئۇنلۈك ھالدا «ياشلىق ئۆگەن» دېگەن شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلدى. بىز ناھىيەلىك ئوتتۇرا مەكتەپتىن كەلگەن بالىلار

ئۇلارنىڭ ناخشىلىرىغا، دېكلاماتسىيە قىلغان شېئىرلىرىغا ھەۋەسلىنىپ جەمئىيەتنىڭ ئولتۇردۇق. بىر چاغدا قەلبىنۇر ئورنىدىن تۇرۇپ ئىنگلىزچە ناخشىدىن بىرنى ئېيتتى، ئۇنىڭ يېنىدىكى ياغلىق چىگىۋالغان ئىككى قىز بۇ ناخشىنى ئۆگىتىپ قويۇپ دەپ يېپىشىپلا قالدى. سىڭگىم ئېغىزىدىكى قومۇشلۇققا كەلگەندە ھەممىمىز ئىككى تەرەپى تونۇردىكى چوغدەك قىزىرىپ تۇرغان ئىدىقۇت تېغى ئوتتۇرىسىدا ئوسمىدەك ياشىرىپ تۇرغان قومۇشلۇققا قاراپ ھەۋەسلەندۇق. قومۇشلۇقتىن ئاۋىلاپ ـ ئارىلاپ تۇرنىلار ئۇچۇپ ئۆتەتتى.

بىز قىزغىن پاراڭ بىلەن سۇبېشى، لەمجىنلەردىن ئۆتۈپ كەتتۇق. يول بويى چۇشۇپ قالىدىغان ئوقۇغۇچىلار يېتەكچى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەمراھلىقىدا چۇشۇپ قالدى. كۆزىمىزگە قۇمتاغ كۆرۈنگەندە «يۇرەكتاغ، يۇرەكتاغ» دەپ چۇرقىرىشىپ كەتتۇق. يېتەكچى ئوقۇتقۇچىمىز ئابدۇئەزىز مۇئەللىم كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ يۇرەكتاغ، يۇرەكتاغ دەپ كەتتىڭلار، ئېزىپ تارتىپ كۆرۈپ باقايلى دەپ كېتىپ قالماڭلار جۇمۇ! سۇ، چاي، نان ئېلىۋالدۇق دېگەنبىلەن يولدىن ئېزىپ قالىسىلەر، بىزمۇ كىچىك ۋاقىتلىرىمىزدا يۇرەكتاغقا بارىمىز دەپ ھاياتىدىن ئايرىلغانلارنى ئاڭلىغان. قۇمنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتسەڭلار ھەممە تەرەپ قۇم، ئاسانلا يۆنىلىشىنى تاپالمايدىغان ئەھۋال يۈز بېرىدۇ...ــ دەپ نەسىھەت قىلدى.

بىز بېكەتكە كەلسەك ئاتام بىزدىن بۇرۇن كېلىپ بېكەتتە ساقلاپ تۇرغانكەن، تاكسى بىلەن قايتتۇق.

3

بىز ئۆيگە كەلگەندە قۇمغا كەتكەنلەر كېلىپ بولغانكەن. شىرزات بىلەن جەسۇر سالامەتلىك تەكشۈرۈش نەتىجىسىنى بىلىشكە ئالدىراپ كەتتى.

— نەتىجىسى مۇشۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرى چىققۇدەك، دوختۇرلار ھېچنېمە دېمەيدىكەن، نەچچە بالا سورىغاندى، نەتىجە چىققاندا كۆرۈۋالسىلەر، نەتىجىسىنى يوللاپ بېرىمىز دەپ ئارتۇق گەپ قىلمىدى، — دېدىم.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ ـ دە، ئۇيانداق تەكشۈرۈپ بۇيانداق نەتىجە چىقىرىش تەس، بولۇپمۇ قان تەكشۈرۈش، ئىچكى ئەزالارنى بىرلا ئادەم ئەمەس، نەچچە ئادەم تەكشۈرۈپ كۆرۈپ بىر قارارغا كەلگەندىن كېيىن ھۆكۈم قىلىدۇ. ئەنسىرىمەڭلار، ئالماشتۇرۇۋېتىدىغان ئىشلار بولمايدۇ، — دېدى مۇستاپا بوۋام.

— شۇنداق قىلىپ ئىچكىرىدە ئوقۇيدىغان بولدۇڭمۇ؟ — دېدى جەسۇر ھەۋەس قىلىپ.

— شىمالىي جۇڭگودىكى شەھەرلەردە ئېچىلغان شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپلىرىدا ئوقۇسا ياخشى بولىدۇ ـ ھە، بوۋا، — دېدى شىرزات.

— شىمالىي جۇڭگودا ئوقۇسا ياخشى، ئۇ يەرلەرنىڭ تۆت پەسلى مۇشۇ يەردىكىدەك ئېنىق ئايرىلمىدۇ. ھاۋاسىمۇ ئادەمگە ياقمىدۇ. جەنۇبىي جۇڭگودىكى مەكتەپلەر بولسىمۇ مەيلى، ئۇ يەردىمۇ مىليونلاپ ئادەم ياشاۋاتامدۇ. شۇغىنىسى ھاۋاسى ئىسسىق، دىمىق... مەيلى نەدىلا ئوقۇ ئوبدان ئوقۇ، بۇ دېگەن بىر پۇرسەت، — دېدى بوۋام.

ـــ قولۇمغا چاقىرىق كەلسە ھېساب، ـــ دېدىم ئارانلا.
ـــ مۇشۇنىڭ ئۆزى بىر غەلىبە، بالام، ئەتە بىر تەبرىكلىمىسەك بولمايدۇ. ھە، چوڭ بولغاندا نېمە بولۇش ئارزۇيۇڭ بار سېنىڭ بالام؟ ـــ دەپ سورىدى بوۋام.
ـــ كىچىكىمدە ھەربىي بولمەن دەيتتىم، كېيىن شوپۇر بولمەن دېدىم، جۇغراپىيە ئوقۇتقۇچىمىز قۇمتاغدا دەرس ئۆتكەندە جۇغراپىيە مۇئەللىمى بولمەن دەپ ئويلىغانىدىم، ئويلاپ باقسام خىمىيە كەسپىدە ئوقۇسام بولىدىغاندەك تۇرىدۇ. خىمىيە دەرسىدىكى تەجرىبىلەرنى ئىشلەشكە قىزىقمەن، ـــ دېدىم سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ئەيمىنىپ.
ـــ ياخشى، ياخشى، مانا مەن فىزىكا كەسپىدە ئوقۇغان، خىمىيە كەسپىنى تاللاپ ياخشى قىلىپسەن، بىزدە بۇ كەسىپتە ئۇزۇپ چىققانلار ئاز. غالىب ئاتاڭ ماتېماتىكىدا ئوقۇغان، دولقۇن ئاكاڭ بىيولوگىيەدە ئوقۇغان، ئۇلارنىڭ خىزمىتىمۇ شۇنداق ياخشى. سەن خىمىيەدە ئوقۇساڭ تېخنىك بولۇپ، يېڭى ـ يېڭى مەھسۇلاتلارنى باھالايسەن... ياسايسەن... ـــ دېدى بوۋام.
كەچلىك تاماقنى كۆڭۈللۈك يەپ بولۇپ، بىز بالىلار ئۆگزىگە چىقىپ كەتتۇق. ھاۋا شامالىق، ئاسمان كۆپكۆك، بىز قەۋەتلا خۇشال ئىدۇق، بىز تۆت ئوغۇل قارتا ئويناتتۇق. جۇشقۇن بىلەن گۈلقىز بىزگە قاراپ ئولتۇراتتى، گۈلقىزمۇ بىز بىلەن ئۆگزىگە چىقىۋالاتتى. ئۇنىڭغا قويۇپ بەرسە ئۇنىڭمۇ ئۆگزىدە يالقۇسى بار ئىدى، ئۇ شىرزاتنىڭ دۆشكەلىشى بىلەن چۈشۈپ كېتەتتى. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا قاراپ تېپىشماق ئېيتىشىپ يېتىش بىزنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ئويۇنىمىز ئىدى. كىم تاپالمىسا شۇ شەھەر بېرەتتى. كىم شەھەر

ئالسا شۇ شەھەر بەرگەننى ھەجۈيلەشتۇرۇپ چۆچەككە، قوشاقتا قېتىپ ئەستايىدىل بولۇشقا ۋە كاللا ئىشلىتىشكە دەۋەت قىلاتتى. بىز تېپىشماق تېپىشۇاتقاندا كەينى مەھەللىدىكى بالىلارنىڭ ئويۇنى قىزىپ كەتكەنىدى.

ــ شىرئەلى، سىلەر ئادەتتە قانداق ئويۇن ئوينايسىلەر؟ ــ دەپ سوراپ قالدى شىرزات.

ــ مەھەللە ئىچىدە ئوينىساق يازدا كۆپىنچە مۆكۈشمەك، قارا ـ قارا قۇشلارىم، چامغۇر يۇلۇش، دەرەخكە يامىشىش... قاتارلىق ئويۇنلارنى ئوينايمىز؛ قىشتا تېپىشىش، مۇزلاڭ، تۆشۈك توپ، ساقا سوقۇشتۇرۇش... قاتارلىق ئويۇنلارنى ئوينايمىز؛ يازلىقى بولسا سۇغا چۆمۈلۈش، ھەربىي ـ دۇشمەن، لاي ئۇرۇشى، قۇمتاغدا قۇمدىن سەكرەش، قۇمتاغقا يۈگۈرۈش... قاتارلىق ئويۇنلارنى ئوينايمىز؛ قىشلىقى بولسا گۈلخان يېقىش، توخۇ سوقۇشتۇرۇش، توشقان قوغلاش، قار قېلىن ياغسا قار تېيىلىش... قاتارلىق ئويۇنلارنى ئوينايمىز، ــ دېدىم ۋە، ــ سىلەرچۇ؟ ــ دەپ سوردىم ئارقىدىن.

ــ ۋاھ، سىلەر ئەجەب جىق ئويۇن ئوينايدىكەنسىلەر. مۇزلاڭ دېگىنىڭ نېمە ئۇ؟ يەنە قار ياغقاندا قار تېيىلىمىز دەيسەن، بۇ قانداق گەپ؟ ــ دەپ سوردى.

ــ مۇزلاڭ دېگىنىمىز «نۇر» ئويناش. ئۇنى قارا مومنى تۆمۈر گايكىغا ئېرىتىپ قۇيۇپ ئوتتۇرىغا شارەك پاتۇرۇپ ياسايمىز. ئەگەر چوڭراق شارەك بولسا بىراقلا گايكىغا ئورنىتىۋەتسەك بەك نوچى بولىدۇ؛ قار تېيىلمىز دېگىنىمىز. كونا قەغەز يەشكىنى بىر ئۇن خالتىسىغا ياكى شۇنكىغا ئوخشاش بىرەر خالتىغا سېلىپ قۇمتاغنىڭ چوققىسىغا ئاچقىپ ئوستىدە ئولتۇرۇپ

سىيرىلساق پەسكە چۈشمىز، سىلەرنىڭ قار تېيىلىش مەيدانىدا نۇرغۇن پۇل تۆلەپ قار تېيىلدۇرىدىغانلىقىنى ئويۇن ئۇ. بىراق، تېلېۋىزورلاردا تاغ ئۈستىگە ئاچقىپ قويىدىكەن، بىز ئۆزىمىز چىقمىز، — دېدىم.

— ھەي، قىشلىقىمۇ كېلىپ ئوينىغۇم كېلىۋاتىدۇ، — دېدى جەسۇر ھەۋەسلىنىپ.

— ئەتە لاي ئۈرۈشى ئويناپ باقايلى، بولامدۇ؟

— چىدىيالامسىلەر؟

— چىدايمىز.

— ئەمىسە، ئەتە تاماقنى يەپ بولۇپ ئۆستەڭگە بارايلى.

پاراڭلىشىپ يېتىپ قاچانلاردا ئۇخلاپ قالدىمكىنتاڭ، بىر چاغدا توڭلاپ ئويغىنىپ كەتتىم، قارىسام شىرزات ئۆزىنىڭ يوتقىنىنى ئاستىغا باستۇرۇۋېلىپ، مېنىڭ يوتقىنىمنى يېپىنىۋاپتۇ، ئۇنى ئويغىتىپ يوتقىنىمنى ئېلىۋالدىم.

سەھەردە ئاسمان بۇلۇتلۇق ھەم ئازراق شامالمۇ بار ئىدى، ھاۋانىڭ ئەلپازىدىن يامغۇر ياغىدىغاندەك قىلاتتى. ئاپامنىڭ قورۇغان قورۇمىسىنىڭ مەززىلىك ھىدى بىزنى ئۆگزىدىن چۈشۈردى. ئاپام سەھەردە ھاۋا سالقىن ۋاقتىدا نان يېقىۋالاي دەپ نان يېقىۋاتقانىدى. ئىسسىق نان داستىخانغا كەلتۈرۈلگەندە، مۇستاپا بوۋام ئاپام ياققان نانىنى ماختاشقا باشلىدى.

— خۇدايىم بۇيرۇسا ھەر يىلى قۇمغا كېلىمەن. سىلەرنىڭكىگە چۈشىمەن، مەن كىچىك ۋاقتىمدا ئاپام ياققان نانىنىڭ تەمىنى مانا پىچانغا كېلىپ تېتىۋاتىمەن. تەبئىي ئېچىتقۇ، شور تونۇر... ھەي، نېمىدېگەن تەملىك نان. مانا قاراڭلار، نان ئۆزى چوڭ، يېنىك...

— نەچچە يىل بولدى، بىزنىڭ يەرلەر تەكلىشىپ كەتتى، ئارپا - بۇغداي تېرىمايدىغان بولدۇق. خېمىر يېڭىلاشقا، بىر تۇتام ئۇنچىگىمۇ يىراق يېزىغا باردىغان گەپ بولۇپ كەتتى، — دېدى ئاپام.

— خېمىرنى ئۆزىڭىز يېڭىلامسىز؟ — دەپ سورىدى مۇستاپا بوۋام.

— ھە، مانا بۇ نانىڭ خېمىرىنىمۇ بۇ يىل يېڭىلىغان، ئۇرۇمچىگە ماڭغۇچىلىك بىر - ئىككى زۇۋۇلا ئالغاچ كېتىپ، قولۇم - قوشنىلارغا تارقىتىپ بەرسىلە، — دېدى ئاپام كۈلۈپ.

— رەھمەت، — دېدى مۇستاپا بوۋام خۇشال بولۇپ.

— مەن دېگۈچە بۇ ئادەم دەپ بولدىغۇ ئەمدى، بولسا شۇ يېڭى خېمىرىڭىزدىن بېرىڭ، مەن ئۇرۇمچىدە قولۇم - قوشنىلارغا خېمىرتۇرۇچ دېگەن مۇنداق بولىدۇ دەپ بىر كۆرسىتىپ قويايلى، — دېدى مومايى ئالمان - تالمان.

— ئەجەب ياخشى، يېڭى خېمىر توققۇز ئۆيگە كىرسە ساۋاب بولغۇدەك. رەھمەتلىك ئاپام ھەر يىلى خېمىر يېڭىلىغاندا توققۇز ئۆيگە ئېرىنمەي ئەكىرىپ بېرەتتى. بۇ ئۇدۇم ماڭا قالغان ئوخشايدۇ، ئەمدى! ھەر يىلى خېمىر يېڭىلايمەن، قولۇم - قوشنىلار تەييار خېمىرتۇرۇچ ئىشلىتىدىغان بولۇپ كەتتى، كۆڭلۈمنى دەپ ئالىدىغانلارمۇ بار. مانا ئەمدى شەھەر ئاتلاپ تارقىلىدىغان بولدى.

— مانا بىز قەدىرنى قىلمىز سىڭلىم، بۇ ئادەم بازاردىكى خېمىرتۇرۇچتا مانتا ئەتسەم زادى ياراتمايدۇ.

مۇستاپا بوۋام ئىككى كېلىنىگە يېڭى خېمىرنىڭ ئادەم بەدىنىگە بولغان شىپالىقلىقى ھەققىدە چۈشەنچە

بېرىپ، ئۇلارنىمۇ بۇنىڭدىن كېيىن بازاردىكى ئېچىتقۇنى ئىشلەتمەيدىغان ھالغا كەلتۈردى.

ــ تونۇشتۇق، تۇغقاندەك بولۇپ قالدۇق، كېلەر يىلى قۇمغا كېلەلمىسىلە ئەۋەتىپ بېرىمەن. ئىنىم خەلق ھۆكۈمەتتە شۇپۇر، ئۇرۇمچىگە پات ـ پات چىقىدۇ، ئىدارىسىدىكىلەرنى ئېلىپ قەشقەرگە كېتىپتۇ. ئەتىلەردىن كېلىپ قالسا تونۇشتۇرۇپ قويىمەن، ئىنىم ئاپىرىپ بېرىدۇ، ــ دېدى ئاپام.

جاپپار قىچقارغىلى كەلگەندىلا بىز قۇمتاغقا ماڭماقچى بولدۇق.

ئاپامنىڭ: «قۇمغا كۆمۈلۈپ سۇغا چۈشسە بولمايدۇ، پەرھىز قىلمىساڭلار پايدىسى يوق...» دەپ كايىشلىرىغا قارىماي، ئازراقتىن نان ئېلىۋېلىپ قۇمتاغقا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق.

بۇككىدە ئورمان، شارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇ، سەل نېرىدا ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغان قۇمتاغ. بىز دەسلەپ تازا سېغىز يەردىن لاي ئېتىپ، ئىككىگە بۆلۈنۈپ تەييارلاندۇق. شىرزاتلار بىزنىڭ كۆرسەتمىمىز بويىچە سېغىز لاينىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىنى ئۇزۇپ تەييارلىدى. مەن:

ــ كىم لاينىڭ ئىچىگە داڭگال سېلىپ ئاتسا شۇ تەرەپ يېڭىلگەن بولىدۇ ھەمدە جازالايمىز، ــ دېدىم.

ــ لاي قېتىپ قالسا قاتتىق تېگىدۇ ـ دە، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ لاي يۇمشاق تېگەمدۇ؟ ــ دەپ سوراپ قالدى جەسۇر.

ــ قاتتىق تەگمەيدىغانمۇ ئىش بولامدۇ! لاي داڭگالدەك يىراقىغا بارمايدۇ ھەم داڭگالدەك قاتتىق تەگمەيدۇ، شىر ئەلىنىڭ پىكرىگە قوشۇلمەن، كىمنىڭ لېيى

ــ نەچچە يىل بولدى، بىزنىڭ يەرلەر تەكلىشىپ كەتتى، ئارپا ـ بۇغداي تېرىمايدىغان بولدۇق. خېمىر يېگىلاشقا، بىر تۇتام ئۇنچىگىمۇ يىراق يېزىغا باردىغان گەپ بولۇپ كەتتى،ــ دېدى ئاپام.

ــ خېمىرنى ئۆزىگىز يېگىلامسىز؟ــ دەپ سورىدى مۇستاپا بوۋام.

ــ ھە، مانا بۇ نانىنىڭ خېمىرىنىمۇ بۇ يىل يېگىلىغان، ئۇرۇمچىگە ماڭغۇچىلىك بىر ـ ئىككى زۇۋۇلا ئالغاچ كېتىپ، قولۇم ـ قوشنىلارغا تارقىتىپ بەرسىلە،ــ دېدى ئاپام كۈلۈپ.

ــ رەھمەت،ــ دېدى مۇستاپا بوۋام خۇشال بولۇپ.

ــ مەن دېگۈچە بۇ ئادەم دەپ بولدىغۇ ئەمدى، بولسا شۇ يېڭى خېمىرنىگىزدىن بېرىڭ، مەن ئۇرۇمچىدە قولۇم ـ قوشنىلارغا خېمىرتۇرۇچ دېگەن مۇنداق بولىدۇ دەپ بىر كۆرسىتىپ قويايي،ــ دېدى موماي ئالمان ـ تالمان.

ــ ئەجەب ياخشى، يېڭى خېمىر توققۇز ئۆيگە كىرسە ساۋاب بولغۇدەك. رەھمەتلىك ئاپام ھەر يىلى خېمىر يېگىلىغاندا توققۇز ئۆيگە ئېرىنمەي ئەكىرىپ بېرەتتى. بۇ ئۇدۇم ماڭا قالغان ئوخشايدۇ، ئەمدى! ھەر يىلى خېمىر يېگىلايمەن، قولۇم ـ قوشنىلار تەييار خېمىرتۇرۇچ ئىشلىتىدىغان بولۇپ كەتتى، كۆڭلۈمنى دەپ ئالىدىغانلارمۇ بار. مانا ئەمدى شەھەر ئاتلاپ تارقىلىدىغان بولدى.

ــ مانا بىز قەدرىنى قىلمىز سىگىلىم، بۇ ئادەم بازاردىكى خېمىرتۇرۇچتا مانتا ئەتسەم زادى ياراتمايدۇ.

مۇستاپا بوۋام ئىككى كېلىنىگە يېڭى خېمىرنىڭ ئادەم بەدىنىگە بولغان شىپالىقلىقى ھەققىدە چۈشەنچە

بېرىپ، ئۇلارنىمۇ بۇنىڭدىن كېيىن بازاردىكى ئېچىتقۇنى ئىشلەتمەيدىغان ھالغا كەلتۈردى.

ــ تونۇشتۇق، تۇغقاندەك بولۇپ قالدۇق، كېلەر يىلى قۇمغا كېلەلمىسىلە ئەۋەتىپ بېرىمەن. ئىنىم خەلق ھۆكۈمەتتە شوپۇر، ئۇرۇمچىگە پات ـ پات چىقىدۇ، ئىدارىسىدىكىلەرنى ئېلىپ قەشقەرگە كېتىپتۇ. ئەتىلەردىن كېلىپ قالسا تونۇشتۇرۇپ قويىمەن، ئىنىم ئاپىرىپ بېرىدۇ، ــ دېدى ئاپام.

جاپپار قىچقارغىلى كەلگەندىلا بىز قۇمتاغقا ماڭماقچى بولدۇق.

ئاپامنىڭ: «قۇمغا كۆمۈلۈپ سۇغا چۈشسە بولمايدۇ، پەرھىز قىلمىساڭلار پايدىسى يوق...» دەپ كايىشلىرىغا قارىماي، ئازراقتىن نان ئېلىۋېلىپ قۇمتاغقا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق.

بۇككىدە ئورمان، شارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇ، سەل نېرىدا ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغان قۇمتاغ. بىز دەسلەپ تازا سېغىز يەردىن لاي ئېتىپ، ئىككىگە بۆلۈنۈپ تەييارلاندۇق. شىرزاتلار بىزنىڭ كۆرسەتمىمىز بويىچە سېغىز لاينىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىنى ئۇزۇپ تەييارلىدى. مەن:

ــ كىم لاينىڭ ئىچىگە داڭگال سېلىپ ئاتسا شۇ تەرەپ يېڭىلگەن بولىدۇ ھەمدە جازالايمىز، ــ دېدىم.

ــ لاي قېتىپ قالسا قاتتىق تېگىدۇ ـ دە، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ لاي يۇمشاق تېگەمدۇ؟ ــ دەپ سوراپ قالدى جەسۇر.

ــ قاتتىق تەگمەيدىغانمۇ ئىش بولامدۇ! لاي داڭگالدەك يىراقىغا بارمايدۇ ھەم داڭگالدەك قاتتىق تەگمەيدۇ، شىرئەلىنىڭ پىكرىگە قوشۇلمەن، كىمنىڭ لېيى

تۇگىسە شۇ ئەل بولۇپ ئاۋۇ دەرەخ تۇۋىگە بېرىپ تۇرسۇن، ــ دېدى ئابلىكىم.

لاي جېڭى باشلىنىپ كەتتى. جاپپار ماڭا قارىتىپ لاي ئېتىشىغا سۇغا چۆكۈۋېلىپ قۇتۇلدۇم ۋە سۇدىن چىقىپ لايدىن ئېلىۋېلىپ قومۇشلارنىڭ ئارىسىغا مۆكۈپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئاتماقچى بولدۇم. جەسۇر بىر دەمدە لېيىنى ئېتىپ بولغاندى. مەن ئاستا ئۇنىڭغا: «قارشى تەرەپتىن ئېتىلغان لاينى ئېلىپ ئاتساڭ بولىدۇ» دەپ پىچىرلاپ قويدۇم. چۈنكى، ئېرىقتىن خالىغان لاينى ئېلىپ ئاتسا قارشى تەرەپتىكىلەر بىلىۋالاتتى. ئويۇنىمىز جەسۇرنىڭ يىغىسى بىلەن ئاخىرلاشتى، ئۇنىڭغا ئابلىكىم ئاتقان لاي يېقىندىن تەگكەن بولغاچقا بەكلا قاتتىق تېگىپ كەتكەنىدى.

چۈش بولغاندا بىز ئۆيلەرگە قايتىشتۇق. ئۆيگە كىرىپ مول قورۇما ۋە مېۋىلەرنى كۆرۈپ ھەيران قالدۇق، مۇستاپا بوۋام:

ــ بۇگۈن شىرئەلىنىڭ يۇقىرى نومۇر ئېلىپ شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتكەنلىكىنى تەبرىكلەيمىز. بالا دېگەن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلىشى، ياخشى تەربىيەلىنىشى كېرەك. ئادەم كىچىكىدىن ياخشى تەربىيەگە ئىگە بولسا چوڭ بولغاندىمۇ جەمئىيەتكە يۈك بولمايدىغان، خەلقنى ياخشى يولغا باشلايدىغان ئادەم بولىدۇ... شىرئەلى ئوقۇشۇڭنى ياخشى ئوقۇ، ئالىم بول! ساڭا كېلەچەك قۇچاق ئاچىدۇ.... بۇ ساڭا بولغان ئازراق كۆڭلۈم، ــ دەپ ئەللىك يۈەن پۇل ۋە «خەنزۇچە ـ ئۇيغۇرچە لۇغەت»، «ياشلار سەمىگە»، «ئىلىمگە دالالەت» قاتارلىق ئوچ كىتابنى تۇتقۇزدى.

ــ ئازراق بولسىمۇ كۆڭلىمىز، شىرئەلى، تىرىشىپ ئوقۇپ، ياراملىق ئادەم بولۇشۇڭنى ئارزۇ قىلىمىز،ــ دېدى ئارقىدىنلا غالىب ئاكام بىلەن زەمىرە ئاچام بىر مايكا ۋە بىر تال قەلەمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ.

ــ شىرئەلىنىڭ ياخشى ئوقۇپ ئوكسىغا ۋە بىزنىڭ بالىلارغا ئۈلگە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز، ياخشى ئوقۇپ چەت ئەللەرگىچە بېرىپ بىلىم ئېلىپ، ئەدەپ ــ ئەخلاقتا يېتىلگەن ئادەم بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز،ــ دېدى يالقۇن ئاكام بىلەن گۈلچېھرە ئاچاملارمۇ.

ئاپام كۆزىگە ياش ئېلىپ مىچىلداپ يىغلىغىلى تۇردى. ئاتام بولسا ھاياجاندىن نېمە دېيىشنى بىلەلمەي «رەھمەت، رەھمەت» دەپلا تۇراتتى. ئاربىدىكى بۇ ھاياجانلىق كەيپىياتنى مۇستاپا بوۋام بۇزدى.

ــ بۇگۈن بۇ سورۇندىكى يېمەكلىكنى مەن بازاردىن كەلدىم جۇمۇ، شىرئەلى. پەقەت سېنىڭ ياخشى ئوقۇغىنىڭنى دەپ،ــ دېگىنىچە جەسۇرغا لاپىلدە بىر قاراپ قويدى ۋە،ــ بالىلارنىڭ چوڭى تىرىشىپ ياخشى ئوقۇسا كىچىكلىرىمۇ تىرىشىپ ياخشى ئوقۇيدۇ...ــ دېگەن گەپنىمۇ قوشۇپ قويدى.

5. قۇمتاغ كېچىسى

سالامەتلىك تەكشۈرۈش نەتىجىسىمۇ كەلدى. بىزنىڭ مەكتەپتىن ئىككى ئوقۇغۇچى سالامەتلىك تەكشۈرۈشتىن ئۆتەلمىگەنىدى، شۇنىڭ بىلەن شۇنچە چوڭ مەكتەپتىن بەشىمىز شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئۆتۈپتىمىز. ھاۋا بارغانچە ئىسسىپ كېتىۋاتاتتى، ھاۋا رايىدىن ئالدىن مەلۇمات پروگراممىسىدا ئەتىنىڭ تېمپېراتۇرىسى

قىرىق تۆت سېلىسىيە گىرادۇس بولىدۇ دەپ ئۇقتۇردى، ھاۋا ئىسسىق ۋە دىمىق بولماقتا ئىدى. بىز كەچلىك تامىقىمىزنى يەپ بولۇپلا قۇمتاغقا چىقىپ كەتتۇق. شىرزات، جەسۇر، جۇشقۇنلار قۇمغا ئۇچ كۈن كۆمۈلۈپ كۆمۈلەلمىدى، ئاتامنىڭ تەكلىپى بىلەن قۇمدا ئويناپ كېلىدىغان بولدۇق. ئاتامنىڭ دېيىشىچە، قۇمدا مېڭىپ بەرسەكمۇ بىزگە پايدىلىق ئىكەن. قۇمتاغنىڭ ئۈستى غۇر ـ غۇر شامال، سالقىن ئىدى. بىزنىڭ كەينىمىزدىن جاپپار، ئابلىكىم، ئابلىزلار كەلدى. بىز قۇم دۆڭىدىن پەسكە سەكرەپ ئويناپ دۇق. ھەممىدىن جاپپار يىراقتا سەكرەيتتى. ئۇنىڭ چەبدەس ۋە كۈچلۈكلۈكىگە ھەۋەس قىلغان شىرزات:

ــ جاپپار، سەن تەنتەربىيە مەكتىپىدە ئوقۇساڭ بوپتىكەن، قارا سېنىڭ كۈچلۈكلۈكۈڭگە، ــ دېدى.

ــ مەن تەنتەربىيە مەكتىپىدە ئەمەس، ئوسمان ناۋاينىڭ مەكتىپىدە ئوقۇيدىغاندەك قىلىمەن، ــ دېدى جاپپار چاقچاق قىلىپ.

ــ سىلەر ئوقۇمىساڭلار، مەنمۇ ئوقۇمايمەن، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ سېنىڭ نومۇرۇڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ نومۇر سىزىقىغا توشقاندىكىن ئوقۇ، بىزدەك نومۇرنى ئاز ئالغانلار ھۇنەر ئۆگەنمەيمىزمۇ؟ ــ دېدى قۇتيار مەيۇس ھالدا.

ــ مەكتەپنىڭ نومۇر چېكى نېمانچە يۇقىرى؟ ئۆزىمىزنىڭ مەكتىپىدە ئوقۇغان بالىلار قىرىق پىرسەنتكىمۇ يەتمەپتۇ.

ــ يېزا مەكتەپلەردىن نۇرغۇن ئوقۇغۇچى كىرىپ كېتىپتۇ.

ــ يېزىدىكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچى ئاز، نومۇر چېكى دېگەن نەرسە مەۋجۇت ئەمەس دەيدۇ، كىم ئوقۇشنى خالىسا ئوقۇسىلا بولىدىكەن.

ــ بىزنىڭ ئۆيىمىزنىڭ شەھەرگە يېقىن بولۇپ قالغىنى گۇناھ بوپتۇ ــ دە.

ــ شۇنى دەيمەن، ئۆزىمىزنىڭ مەكتىپىدە ئوقۇغانلارغا ئايرىم نومۇر چېكى چىقارسا بوپتىكەن.

ــ شۇ، شۇنداق قىلسا بولىدۇ. نومۇرنى تۆۋەن ئالدىڭ، شۇڭا ئوقۇمايسەن دەيدۇ. دەرسنى كىم ئۆتتى؟ نېمىشقا ئۆزلىرى ئوقۇتۇشنى چىڭ تۇتمىغان؟ بۇنى سورايدىغان ئادەم يوقمىدۇر؟ ھە دېسە ئەمگەك، تازىلىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىلىمىنىڭ تايىنى يوق مۇئەللىملەرمۇ دەرس ئۆتۈۋاتقان...

ــ راست، تۆۋەن نومۇر ئېلىشىمىزدا گۇناھ بىزدىلا ئەمەس، مەكتەپتىمۇ مەسىلە بار. كۆرۈۋاتىمىز، ھەر يىلى ھەرقايسى پەنلەردىن «ئوچۇق دەرس» ئۆتۈش پائالىيىتى مەكتىپىمىزدە ئۆتكۈزۈلگەندە يېزا مەكتەپتىكى مۇئەللىملەر دەرسنى شۇنداق ئەستايىدىل ئۆتىدىكەن.

ــ چۈشىنىشلىك، ئەتراپلىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزگە بولغان مۇئامىلىسىچۇ تېخى، شۇنداق مۇلايىم. بىزنىڭ مۇئەللىملەر بولسا... ھەي، ياسانسا، چىرايلىق كىيىنسىلا بولىدۇ. ھېلىقى چاغدا خىمىيە دەرس ئۆتۈش مۇسابىقىسىدە ھېلىقى قوشتاغلىق ئوقۇتقۇچى «ئېلېمېنتلار دەۋرى جەدۋىلى» نى شۇنداق ئاددىي ۋە ئاسان ئۇسۇلدا چۈشەندۈردى. مانا، ھازىرمۇ دەپ بېرەلەيمەن. بىز خىمىيە مۇئەللىمىمىزگە ھېلىقى مۇئەللىمنىڭ ئۇسۇلدا دەرس ئۆتۈشنى ئېيتىۋىدۇق، بۇرنىمىزدىن بۇلاق چىقىرىۋەتتى، خالىساڭ قوشتاغقا

بېرىپ ئوقۇ دەيدۇ. ئوقۇتقۇچىلار مۇسابىقە دەرسىدىلا شۇنداق ئەستايىدىل بولامدىغاندۇ - يە؟

— سىلەرنىڭ مۇئەللىملىكلار كۆرسەتمىلىك دەرس ئۆتمەمدۇ؟ — دەپ سورىدى بىزنىڭ «غەيۋەت» لىرىمىزگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان شىرزات.

— خالىسا سىنىپقا تەجرىبە ماتېرىياللىرىنى ئېلىپ كىرىدۇ، خالىمىسا ئەكىرمەيدۇ. تەجرىبىنى مەۋسۇم ئاخىرىدا بىراقلا نەچچىنى بىر ئىشلىتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە نەچچە ئوقۇغۇچى بىر ئىشلەيمىز، مەكتەپ مۇدىرى تەجرىبىنى ۋاقتىدا ئىشلەتمىگەن ئوقۇتقۇچىلارنى تەنقىدلىسە، ئۇ كەم، بۇ كەم دەپ سەۋەب كۆرسىتىشىدىكەن... — دېدىم مەن.

بايا كۇننىڭ پېتىشىنى كۆزىتىمىز دەپ سەل نېرىدىكى چوققىغا كەتكەن جۇشقۇن بىلەن جەسۇر يېنىمىزغا يېتىپ كەلدى. ئۇلارمۇ ئەمدى بىزدەك يالاڭ ئاياغ يۈرىدىغان بولغانىدى. ئارىمىزدىن بىرى ئۇلارنىڭ ئاياغلىرىنى قۇمغا كۆمۈپ قويغانىكەن، ئىزدەپ خېلى ئاۋارە بولدى. پاراڭ تېمىمىز يەنە ئوقۇش ئىشىغا بېرىپ تاقالدى.

— ھەي، ئاتاملار ئاشپەزلىككە شاگىرتلىققا بېرىمىز دەيدۇ، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۆمرۈم قازان - قۇمۇچ بىلەن ئۆتىدىغانلىقىنى ئويلىسام كۆڭلۈم يېرىم بولىدۇ، — دېدى قۇتىيار ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا قاراپ ياتقىنىچە.

— رېستورانىدىكى ئاشپەزلەرنىڭ كۇنى ياخشىكەنغۇ، ئايلىق مائاشى ئۈچ مىڭ كويدىن ئاشىدىكەن. ئۇرۇمچىدە بەزى چوڭ رېستورانلارنىڭ ئاشپەزلىرىنىڭ ئايلىق مائاشى بەش مىڭ كويدىن ئاشىدىكەن. ئاش - تامىقى

هەقسىز، قاچا ـ قوچا يۈيىدىغان ئادەم ئايرىم، مۇھىمى ھۇنەرنى پۇختا ئۆگەنسەڭلا جاپايىڭغا تۇشلۇق ھالاۋىتىنى كۆرىسەن، ــ دېدى شىرزات.

ــ مېنى تۇرسۇنجان ئۇستامغا ساتىراشلىققا بېرىمىز دەيدۇ. 9 ـ ئايدا ئۇزۇملەرنى ئۇزۇپ بولۇپلا ئاپىرىپ بەرگۈدەك، ــ دېدى پەرقۇزات قولى بىلەن قۇمنى كولىغاچ.

ــ دۇكىنىڭغا كىرسەك چېچىمىزنى بىكارغا ئېلىپ قويىدىكەنسەن ـ دە؟ ــ دېدى قۇتيار چاقچاق قىلىپ.

ــ ئاشخاناڭغا كىرسەك بىكارغا تاماق يېگەندىكىن، ئەلۋەتتە چېچىڭنى بىكارغا ياساپ قويىمەن دېگىنە، ــ دېدى پەرقۇزاتمۇ بوش كەلمەي.

ــ چاچ دېگەننى ئايدا بىر ياساتسىمۇ بولىدۇ. مەن ئايدا بىر كىرسەم، سەن كۈندە ئۈچ ۋاق كىرسەڭ، ياق، بولمىغۇدەك... ــ دېدى قۇتيار پەرقۇزاتنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ تۇرۇپ.

ــ جاپپار سەنچۇ؟ سەن نېمە ئىش قىلىسەن؟ ــ دەپ سورىدى ئابلىكىم غەمكىن ھالدا.

ــ سەنغۇ ناۋايىلىقنى تاللاپ بولدۇڭ، كونىلارنىڭ: «پادىشاھلىقتىن قالساڭ ناۋاي بول» دېگەن گېپىدىن قارىغاندا، ناۋايىلىق ئۇلۇغ ۋە پادىشاھتەك ئۆتىدىغان كەسىپ ئىكەن، مەن قاسساپ بولايمىكىن دەيمەن... ھەرقايسىڭنى ئەرزان، ياخشى گۆش بىلەن تەمىنلىمەيمەنمۇ؟ ــ دېدى جاپپار قولىدىكى مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىنىڭ ئېغزىنى ئېچىۋېتىپ.

ــ ھەي، سىلەرگە قاراپ مېنىڭمۇ ئوقۇغۇم كەلمەيۋاتىدۇ جۇمۇ! ــ دېدىم مەن پەس ئاۋازدا.

ــ ياق، سەن ئوقۇيسەن، سەن ئوقۇمىساڭ بولمايدۇ. سەن دېگەن بىزنىڭ پەخرىمىز، بىز ئوقۇيمىز دېسەكمۇ

ئوقۇيالمايمىز، ئۆيىمىزنىڭ يېنىدىكى مەكتەپكە كىرەلمىدۇق، ھۇنەر ئۆگەنمەي نېمە قىلىمىز. ھۇنەر ئۆگەنمىسەك كوچا چىڭداپ يۇرىدىغان گەپ ئىكەن،ــ دېدى جاپپار بوتۇلكىدىكى سۇنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىپ بولۇپ.

ــ ھەي، بىزنىڭمۇ ئۆي مۇشۇ يەردە بولغان بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە، كۈندە كەچتە قۇمتاغقا چىقىپ سىلەردەك ئويناغان بولساق...ــ دېدى جۇشقۇن قۇمنى كولاپ ئويناپ ئولتۇرۇپ.

ــ ياخشى ئوقۇمىساڭ ئەكېلىپ قويىمىز،ــ دېدى جەسۇر پەرۋاسىزلىق بىلەن.

ــ ئەمىسە ئۆزۈڭچۇ؟ ئۆزۈڭ ياخشى ئوقۇدۇڭمۇ؟ ئىككى پەندىن ئۆتەلمىدىڭغۇ؟ــ دېدى جۇشقۇن.

ــ قاراڭلار، ئاۋۇ يەردە گۈلخان ياقتى! قارىغاندا كىنوغا ئالىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ــ دېدى جاپپار يىراقتىكى ئوت يالقۇنىنى كۆرسىتىپ. دېگەندەك، قۇم دۆڭىنىڭ ئۈستىدە نەچچە ئادەم ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپ يۇرەتتى.

ــ بېرىپ باقامدۇق،ــ دېدى شىرزات قىزىقىپ.

ــ ئەڭ ياخشىسى تېپىشماق ئېيتىشىپ ياتايلى، قاراڭلار ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا، بۇنداق چىرايلىق كېچىدە تېپىشماق ئېيتىشىپ ئويىنىمساق زايە كېتىدۇ. ھەربىرىمىز بىردىن تېپىشماق ئېيتىمىز، مەن بىر تېپىشماق ئېيتاي، تېپىڭلار ئەمىسە.

ــ قېنى ئېيتە، تاپالمىساق شەھەر بېرىمىز.

«تۆمۈر تۇمشۇقلۇق،
رېزىنكە قورساقلىق.

سۇلياۋ قالپاقلىق،
ياندا ساقلاقلىق.»

ــ ئۇنى كىم بىلمەيدۇ؟ ئۇ دېگەن كونا ئەدەبىيات كىتابتا بار تېپىشماق، ئۇ دېگەن قەلەم، يەنى گاڭبى قەلەم، ــ دېدى شىرزات.
ــ نۆۋەت جەسۇرغا كەلدى، قېنى جەسۇر ئېيتە.
ــ دۇنيادا بار، ئالەمدە يوق، ئۇ نېمە؟
ــ بۇ تېپىشمىقىنى كىچىك بالىلارمۇ تاپالايدۇ، ئۇ دېگەن چېكىت، ھەرپلەرنىڭ چېكىتى، ــ دېدى جاپپار ۋە، ــ ئابلىكىم سەن بىرنى ئېيتە، ــ دېدى.

«دىكىر ــ دىكىر دىكىرچەك،
ئوتتۇرىسىدا پېقىرچەك.
ئىككى تۇلۇم ئوزۇقى،
كۆتىدە بار قوزۇقى، ئۇ نېمە؟»

ــ ۋېلىسىپىت!
ــ ياق، ئۇ ئەمەس.
ــ ھارۋا!
ــ ياق، تاپالمىدىڭ.
ــ پويىز!
ــ نېمە ئۇ دىكىر ــ دىكىر دىكىرلايدىغان؟ ھە تاپتىم، ئۇ قىشلىقى مۇزدا ئويناىدىغان نۇر، ــ دېدى شىرزات ئورنىدىن تۇرۇپ.
ــ ياق، سىلەر بۇگۈن كېچىچە تاپالمايسىلەر، ــ دېدى ئابلىكىم مەغرۇرلۇق بىلەن.
ــ شەھەر بېرەيلى، ــ دېدى قۇتيار.

ــ ئۇنداق ئاسان بېرىدىغان شەھەر نەدىكەن، ئويلاپ تاپمىز.

بىز ئويلاپ زادىلا تاپالمىدۇق، شەھەر بېرىدىغانغا كۆزىمىز قىيمىدى، تاپىدىغانغا ئەقلىمىز يەتمىدى. بىر چاغدا ئابلىكىم:

ــ مېنى شەھەر باشلىقى قىلغۇچىلار يوقمۇ سىلەرنىڭ؟ ــ دېدى.

ــ تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇمىغان ئادەمنى قانداقمۇ شەھەر باشلىقى قىلىمىز؟ ــ دېدى پەرقۇزات ئۇنىڭ بىلەن چېقىشىپ.

ــ شەھەرنى بەرسەك بەردۇق، ــ دېدى شىرزات خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن.

ــ ياق، تاپمىز، ــ دېدىم مەن قەتئىيلىك بىلەن.

ــ تاپالمايسىلەر دېدىمغۇ، تاپالمايسىلەر. ئۆيۈڭلارغا بېرىپ چوڭلاردىن سوراپ تاپساڭلار تاپالايسىلەر، بولمىسا تاپالمايسىلەر، ماڭا بۇنى مومام ئېيتىپ بەرگەن، ــ دېدى ئابلىكىم مەغرۇر ھالدا.

ــ ئەمىسە، باش ھەرپىنى دەپ بەر، ــ دېدىم مەن.

ــ بۇ تېپىشماقنىڭ جاۋابى بىرلا سۆز ئەمەس، باش ھەرپىنى دەپ بەرسەمۇ تاپالمايسىلەر، ــ دېدى ئابلىكىم. جاپپار ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇرلاپ بىرنېمىلەرنى دېدى. ئابلىكىم ئۇنلۇك ھالدا:

ــ نېمىلا دېگىنىڭ بىلەن دەپ بەرمەيمەن. يانچۇقۇمغا بىرەر نەرسە سۇغۇتسەڭمۇ دەپ بەرمەيمەن. ئويلاپ تېپىڭلار، ــ دېدى ئابلىكىم ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

ــ ئاغزىڭ نېمانچە چىڭ سېنىڭ؟ مەخپىيەتلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولساڭمۇ بولغۇدەك.

ـــ شۇڭا، مەخپىيەتلىكىڭلار بولسا ماڭا قورقماي دەۋېرىڭلار، ساقلاپ بېرىمەن.

ـــ قاراڭلار، يۇلتۇز كۆچۈۋاتىدۇ!ـــ دېدى جەسۇر ئاسماندىكى ئاقار يۇلتۇزنى كۆرسىتىپ.

ـــ ئۇرۇمچىنىڭ ئاسمىنىدا يۇلتۇز يوقتەك قاراپ كەتتىڭلارغۇ؟ـــ دېدى پەرقۇزات قۇمدا يانپاشلاپ يېتىپ يۇلتۇزلارغا قاراۋاتقان ئۇرۇمچىلىكلەرگە قاراپ.

ـــ ئۇرۇمچىنىڭ ئاسمىنىدىمۇ يۇلتۇز بار، بىراق بىز كېچىدە بۇنداق ئاسمىنى كەڭ يەردە يېتىپ ئاسمانغا قارىمايمىز، ئۆگزىدە يېتىپ ھۇزۇرلىنالمايمىز،ـــ دېدى شىرزات.

ـــ ئىچىدىغان سۇلارمۇ تۇگىدى، قايتامدۇق،ـــ دېدىم مەن.

ـــ قايتساق قايتتۇق، ئابلىكىمنىڭ تېپىشمىقىنى تاپالماي قايتىدىغان بولدۇق ـ دە،ـــ دېدى جاپپار.

ـــ راست، تېپىشمىقىنى تۆگە دەرۋازىغىچە تاپالمىساڭلار چوقۇم شەھەر بېرىسىلەر جۇمۇ!ـــ دېدى ئۇ ئالدىمىزنى توراپ تۇرۇپ.

ـــ شەھەرنى مەجبۇرىي بەرگۈزمەسەن بىزگە، ئىشىكنى قىلە، جاۋابىنى بۇگۈن تاپالمىساق ئەتە تاپمىز،ـــ دېدى قۇتيار.

بىز ئۇنى دېمەكچى بولمەن بىردەمدە تۆگە دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئۇزۇم كارىدورىغا كېلىپ قالدۇق ۋە قەدىمىزنى ئۇششاقلىتىپ ماڭدۇق.

ـــ ئاز قالدى شەھەر باشلىقى بولىدىغانغا، چاققان بولمىساڭلار بولمايدۇ جۇمۇ! مەن شەھەر باشلىقى بولسام شىرئەلىنى كاتىپ قىلىۋالىمەن، ئاشپەز تەييار،

ــ ئۇنداق ئاسان بېرىدىغان شەھەر نەدىكەن، ئويلاپ تاپىمىز.

بىز ئويلاپ زادىلا تاپالمىدۇق، شەھەر بېرىدىغانغا كۆزىمىز قىيمىدى، تاپىدىغانغا ئەقلىمىز يەتمىدى. بىر چاغدا ئابلىكىم:

ــ مېنى شەھەر باشلىقى قىلغۇڭلار يوقمۇ سىلەرنىڭ؟ــ دېدى.

ــ تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇمىغان ئادەمنى قانداقمۇ شەھەر باشلىقى قىلىمىز؟ــ دېدى پەرقۇزات ئۇنىڭ بىلەن چېقىشىپ.

ــ شەھەرنى بەرسەك بەردۇق،ــ دېدى شىرزات خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن.

ــ ياق، تاپىمىز،ــ دېدىم مەن قەتئىيلىك بىلەن.

ــ تاپالمايسىلەر دېدىمغۇ، تاپالمايسىلەر. ئۆيۈڭلارغا بېرىپ چوڭلاردىن سوراپ تاپساڭلار تاپالايسىلەر، بولمىسا تاپالمايسىلەر، ماڭا بۇنى مومام ئېيتىپ بەرگەن،ــ دېدى ئابلىكىم مەغرۇر ھالدا.

ــ ئەمىسە، باش ھەرپىنى دەپ بەر، ــ دېدىم مەن.

ــ بۇ تېپىشماقنىڭ جاۋابى بىرلا سۆز ئەمەس، باش ھەرپىنى دەپ بەرسەمۇ تاپالمايسىلەر،ــ دېدى ئابلىكىم. جاپپار ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇرلاپ بىرنېمىلەرنى دېدى. ئابلىكىم ئۇنلۇك ھالدا:

ــ نېمىلا دېگىنىڭ بىلەن دەپ بەرمەيمەن. يانچۇقۇمغا بىرەر نەرسە سۇڭغۇتسەڭمۇ دەپ بەرمەيمەن. ئويلاپ تېپىڭلار،ــ دېدى ئابلىكىم ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

ــ ئاغزىڭ نېمانچە چىڭ سېنىڭ؟ مەخپىيەتلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولساڭمۇ بولغۇدەك.

ــ شۇڭا، مەخپىيەتلىكىڭلار بولسا ماڭا قورقماي دەۋېرىڭلار، ساقلاپ بېرىمەن.

ــ قاراڭلار، يۇلتۇز كۆچۈۋاتىدۇ!ــ دېدى جەسۇر ئاسماندىكى ئاقار يۇلتۇزنى كۆرسىتىپ.

ــ ئۇرۇمچىنىڭ ئاسمىنىدا يۇلتۇز يوقتەك قاراپ كەتتىڭلارغۇ؟ــ دېدى پەرقۇزات قۇمدا يانپاشلاپ يېتىپ يۇلتۇزلارغا قاراۋاتقان ئۇرۇمچىلىكلەرگە قاراپ.

ــ ئۇرۇمچىنىڭ ئاسمىنىدىمۇ يۇلتۇز بار، بىراق بىز كېچىدە بۇنداق ئاسمىنى كەڭ يەردە يېتىپ ئاسمانغا قارالمايمىز، ئۆگزىدە يېتىپ ھۇزۇرلىنالمايمىز،ــ دېدى شىرزات.

ــ ئىچىدىغان سۇلارمۇ تۇگىدى، قايتامدۇق،ــ دېدىم مەن.

ــ قايتساق قايتتۇق، ئابلىكىمنىڭ تېپىشمىقىنى تاپالماي قايتىدىغان بولدۇق ــ دە،ــ دېدى جاپپار.

ــ راست، تېپىشمىقىمنى تۆگە دەرۋازىغىچە تاپالمىساڭلار چوقۇم شەھەر بېرىسىلەر جۇمۇ!ــ دېدى ئۇ ئالدىمىزنى توراپ تۇرۇپ.

ــ شەھەرنى مەجبۇرىي بەرگۈزمەسەن بىزگە، ئىشىكنى قىلە، جاۋابىنى بۇگۈن تاپالمىساق ئەتە تاپمىز،ــ دېدى قۇتيار.

بىز ئۇنى دېمەكچى بولمەن بىردەمدە تۆگە دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئۇزۇم كارىدورىغا كېلىپ قالدۇق ۋە قەدىمىمىزنى ئۇششاقلىتىپ ماڭدۇق.

ــ ئاز قالدى شەھەر باشلىقى بولىدىغانغا، چاققان بولمىساڭلار بولمايدۇ جۇمۇ! مەن شەھەر باشلىقى بولسام شىرئەلىنى كاتىپ قىلىۋالىمەن، ئاشپەز تەييار،

شىرزاتنى نېمە قىلسام بولار؟ ھە تاپتىم، سېنى ئارتۇقچىلىقىڭ بويىچە تەرجىمان قىلاي.

ــ ئەتە دەپ بەرسەكچۇ؟

ــ چوڭلاردىن سوراپ بىلىۋېلىپ دېسەڭلار بولمايدۇ، بۇ تېپىشماقنى چوڭلار بىلىدۇ.

تۆگە دەرۋازىدىن چىقىشىمىزغا، ئابلىكىم ئۇنلۇك ئاۋازدا:

ــ شەھەر بېرەمسىلەر؟ ــ دېدى.

بىز بىر ــ بىرىمىزگە قارىشىپ، بايا قۇلاقنى قۇلاققا يېقىپ دېيىشىۋالغىنىمىز بويىچە:

ــ بەرسەك بەردۇق، تونۇر شەھىرىنى ئال، ــ دېدۇق ئۇنىڭ ناۋاي بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ.

ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق.

ــ ياق، ماڭا بېيجىڭ، لوندون، پارىژدەك چوڭ شەھەردىن بىرنى بەرسەڭلار دەپ بېرىمەن.

ــ سەن دېگەن ئۇچ شەھەرنى بەردۇق، جاۋابىنى بىر دېگىنە.

ــ ئۇنداق ئاسان ئىش يوق، ئاۋۇ يەردە ئولتۇرۇپ تاپايلى، بولمىسا بۇ ئېشىۋېلىپ...

ــ شەھەر بەردىڭلار ــ ھە، ئەمىسە مەن جاۋابىنى دېدىم: دىكىر ــ دىكىر، دىكىرچەك، دېگىنى «بۆشۈك»؛ ئوتتۇرىسىدا پېقىرچەك، دېگىنى «بوۋاق»؛ ئىككى تۇلۇم ئوزۇقى، دېگىنى بالا ئېمىدىغان «ئەمچەك»؛ كۆتىدە بار قوزۇقى دېگىنى، «شۇمەك»، ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ ھەربىر مىسراسى بىر تېپىشماق ئىكەنغۇ بۇ؟

ــ شۇنداق، شۇڭا مەن سىلەرگە باش ھەرپىنى دەپ بەرسەمۇ تاپالمايسىلەر دېگىنىم.

ــ باشتىلا ھەربىر مىسراسى بىر تېپىشماق دېسەك بولمامدۇ؟ شەھەرنى قايتۇرۇۋالمىز، ــ دېدىم مەن.

ــ بېرىپ بولغان شەھەرنى قايتۇرۇۋالىدىغان ئىش نەدە بار؟

بىز ئۆيلەرگە تارقاپ كېتىشتۇق. ئۆگزىدە كېچە ئاسمىنىغا قاراپ يېتىپ، تۇرۇپلا ئىچكىرىدە ئوقۇغۇم كەلمەي قالدى. «ئەتە بۇ ئويۇمنى چوقۇم ئاتامغا دەيمەن» دەپ ئويلاپ يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتىم.

توققۇزىنچى باب

يۇرت مېھرى

1. قۇمتاغنىڭ ئايىسز كېچىسى

ئوقۇشقا مېڭىشقا ئاز قالغانسېرى، مەن ئويۇنغا قانمايۋاتاتتىم. ئوچۇقىنى دېسەم مەھەللەمگە، قۇمتاغقا قانمايۋاتاتتىم. سەللا بىكار بولسام ئابلىكىم، ئابلىز، قۇتيار، پەرقۇزات، جاپپارلارنى چاقىرىپ قۇمتاغقا چىقىپ ئويناپ كېلەتتىم. ئۇلارمۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى دەپ قولىدىكى ئىشلىرىنى قويۇپ ماڭاتتى. بىراق، بەزىدە پەرقۇزات تەتۇرلۇك قىلىپ تۇرۇۋالاتتى. قۇتيارنىڭ مىجەزى رايىش بولۇپ، نېمە دېسەك شۇنى قىلاتتى. ھاۋا تازا ئىسسىغان بىر كۈنى كەچتە مەھەللىدىكى بالىلار توپلىشىپ قۇمتاغقا چىقتۇق. بىز پۇتبول تېپىپ ھېرىپ، قۇم دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئەتراپىمىزدىكى كىچىك بالىلارنىڭ ئويۇنغا قاراپ ئولتۇردۇق. ئۇلار «قوغۇن ئوغرىلاش» ئويۇنى ئويناۋاتاتتى. بالىلارنىڭ چوڭلىرى ئون ياشلاردا، كىچىكلىرى بەش ياشلاردا ئىدى. چوڭراق ئىككى بالا بالىلارنى «قوغۇنچى» ۋە «ئوغرى» دەپ ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلگەنىدى. «قوغۇنچى» چۆنەك تارتىپ قوغۇن تېرىدى، «ئوغرى»لار «ئوغرىلىماقچى» بولدى. ئۇلار نۆۋەت بىلەن بىرى كەتسە،

بىرى كېلىپ «قوغۇنچى بوۋاي»دىن سوئال سوراشقىلى تۇردى:

— بوۋا، بوۋا، قوغۇن پىشتىمۇ؟

— ئەمدى تېرىپ قويدۇق.

— بوۋا، بوۋا، قوغۇن پىشتىمۇ؟

— ئىككى قۇلاق بولدى.

— بوۋا، بوۋا، قوغۇن پىشتىمۇ؟

— ئەمدى چېچەك بولدى.

— بوۋا، بوۋا، قوغۇن پىشتىمۇ؟

— ياڭاقتەك بولدى.

— بوۋا، بوۋا، قوغۇن پىشتىمۇ؟

— مۇشتەك بولدى.

— بوۋا، بوۋا، قوغۇن پىشتىمۇ؟

— ئالدى سارغايدى.

— بوۋا، بوۋا، قوغۇن پىشتىمۇ؟

— پىشتى.

— بوۋا، قوغۇن ئۇزۇۋالايلىمۇ؟

— بولمايدۇ، بولمايدۇ!

— ئۇزۇۋالايلى، ئۇزۇۋالايلى!

— قوغۇنلۇققا ئوغرى كەلدى!

«ئوغرى»لار «چوڭنەك» لەردىكى «قوغۇن» لارنى ئۇزۇپ قاچتى. «قوغۇنچى بوۋاي»:

— «تايغانلىرىم» تۇرۇڭلار، ئوغرىلارنىڭ پاچىقىدىن ئېلىڭلار!— دەپ بۇيرۇق بەردى.

ئۇلارنىڭ ئويۇنىغا ھەۋەس بىلەن قاراپ ئولتۇرۇپ بىزنىڭمۇ ئوينىغىمىز كېلىپ كەتتى.

— بىزمۇ مۇشۇنداق ئوينايتتۇق ـ ھە! قوشۇلۇپلا ئويناپ باقامدۇق ـ يە؟— دېدى ئابلىكىم.

ــ بولدىلا ئويىنمايلى، خەق كۆرسە نېمە دەيدۇ بىزنى؟!ــ دېدى پەرقۇزات.
ــ سەن ئويىنمىغاندەكلا گەپ قىلىسەنغۇ؟
ــ ئۇ دېگەن كىچىك چاغلار.
ــ ئەمدى چوڭ بولۇپ كەتكەن ئوخشىمامسەن؟
ــ چوڭ بولغىنىڭنى بىلمەي يۈرەمسەن؟
ــ يۈرۈڭلار، يەنە بىر مەيدان توپ تېپىۋېلىپ قايتايلى.
ــ مەيدانغا بىر قارىۋېتەيلى جۇمۇ؟! ئەينەك، چاقچۇق پارچىلىرى بارمۇ، يوق. پۈتىمىزنى قانتىپ يۈرمەيلى يەنە.
بىز قۇياشنىڭ شەپەق نۇرى ئاستىدا ئاسما مايكىلىرىمىزنىمۇ سېلىۋېتىپ توپ تەپتۇق. بىزنىڭ ئويۇنىمىز راسا قىزىۋاتقاندا ھېلىقى «قوغۇن ئوغرىلاش» ئويۇنى ئوينىۋاتقان بالىلار جېدەلللىشىپ قېلىپ كەيپىمىزنى ئۇچۇرۇۋەتتى. بىز ئۇلارنىڭ يېنىغا باردۇق. ئۇلار ئەرزىمەس ئىشنى دەپ سوقۇشۇپ قالغان بولۇپ، بىرىنىڭ بۇرنىدىن قان چىقىۋاتاتتى. بىر ئاماللارنى قىلىپ ئۇنىڭ بۇرنىدىن ئېقىۋاتقان قانىنى توختاتتۇق. بىز ئەمدى قايتماقچى بولدۇق. كۇن ئىدىقۇت تېغىغا ئولتۇرۇشقا باشلىغانىدى. پەرقۇزات:
ــ كۇننىڭ چىقىشىنى كۆرمىز دەپ تاڭ يورۇماستا بىرىنچى چوققىغا چىقاتتۇق. بىرىنچى چوققا كۇننىڭ چىقىشىنى كۆزىتىشتىكى ئەڭ ياخشى جاي بولسا، مانا بۇ يەر كۇننىڭ پېتىشىنى كۆزىتىدىغان ئەڭ ياخشى جاي ئىكەن. قاراڭلار، بۇ جاي ھەم ئۆستەڭگە يېقىن ئىكەن،ــ دېدى.
ــ راست دەيسەن، كۇننىڭ ئولتۇرۇشىنى كۆرىدىغانغا

مۇشۇ يەر ئەڭ ياخشى ئىكەن. كۇننىڭ ئولتۇرۇشىنى كۆزىتىمىز دەپ بىرىنچى چوققىغا چىقىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن. كۇننىڭ چىقىشىنى كۆزىتىش قانچە كۆڭۈللۈك بولسا كۇننىڭ ئولتۇرۇشىنى كۆزىتىشمۇ شۇنچە كۆڭۈللۈك بولىدىكەن ـ ھە!ـ دېدى جاپپار.

ـ شۇنى دېمەمسەن؟! مۇزدەك قۇمنىڭ راھەتلىكىچۇ تېخى.

ـ ئىسسىق قۇمنىڭ خۇشياقمىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قاپسەن ـ ھە؟ـ دېدى پەرقۇزات.

ـ ئەجەب كۆڭۈللۈك ئويۇنلارنى ئويناپتىكەنمىز جۇمۇ! بىزنىڭ سىنىپتىكى دىلشاتلار ئىككى بىنانىڭ ئارىلىقىدىكى كىچىككىنە جايدا ئوينايدىكەن، ئۇلارنىڭ ئويۇنىنى ئويۇن دېگىلى بولامدۇ، ئەتىدىن ـ كەچكىچە مۆكۈمۆكىلەك، تۇتۇشماق ئويناپلا ئۆتىدىكەن ئۇلارنىڭ كۇنى.

ـ پۇتبول تەپمەمدىكەن؟

ـ بىر تەپسە خەقنىڭ دېرىزىسىنىڭ ئەينىكىنى چېقىۋەتمەمدۇ؟

ـ ھېلىمۇ بىزنىڭ ئۆي ئۇنداق تار جايلاردا ئەمەس ئىكەن، بولمىسا زېرىكىپ نېمە بولۇپ كېتەرىدۇق ـ ھە!

ـ ئۇلار ھېچنېمە بولماپتىغۇ ئەنە؟

ـ ياق، بىزدەك قۇمتاغدا ئوينىپ چوڭ بولغانلارغا دەيمەن.

ـ مەن قانداق قىلارمەن دەيمەن؟ سىلەرغۇ قانغۇچە ئوينايسىلەر، مەن سىنىپ، ياتاق، ئاشخانا ئارىلىقىدا قاتراپ ئۆتەرمەنمۇ؟

ـ ئىچكىرىدىكى چوڭ شەھەرلەرگە بارساڭ ئويۇن دېگەن چىقىدۇ.

ـ مەكتەپ سىرتىغا چىققىلى قويمىغۇدەك.

ــ نېمىشقا؟ سولاپ قويماس؟
ــ ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئوقۇيدىغان گەپكەن.
ــ ئۇنداق بولسا بۇگۈن كېچىچە بۇ يەردە قونايلى. قۇم ئاستىدىكى شەھەرنىڭ خورازلىرى چىللىغاندا كەتمەمدۇق.
ــ ساياھەت رايونلىرى، مۇزېيلارغا ئېلىپ بارىدۇ دەپ ئاڭلىغانغۇ!
ــ بولدى، ئۇنداق كۆڭۈلسىز گەپلەرنى قويايلى، قۇم ئاستىدا راستىنلا شەھەر بارمىدۇر؟
ــ بارلىقىغا سەن ھازىرغىچە ئىشەنمەيۋاتامسەن؟ قۇم ئاستىدا شەھەر بولمىسا خەق، قۇم ئاستىدا شەھەر بار دېگەن گەپنى نەدىن تاپىدۇ؟
ــ ھەي، شۇ شەھەر ھازىر كۆز ئالدىمىزدا لاپپىدە پەيدا بولۇپ قالسا، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە!
ــ ھەرقاچان ئالتۇنلارنى تالىشىپ كېتەرسەن.
ــ سەن تالاشمامسەن؟
ــ ياق، ئۇنداق بىكارغا كەلگەن ئالتۇننى تالاشمايمەن.
ــ ئۇنداقتا ناۋايىلىقنى بىكارغا قىلىدىكەنسەن ـ دە؟
ــ ئۇ دېگەن ئۆز ئەمگىكىم بولغاندىكىن، ئەمگىكىمگە تۈشلۈق پۇل تاپمىسام بولمايدۇ ـ دە.
ــ كەچ بولۇپ كەتتى، ئەمدى قايتايلى.
ــ ھېلىمۇ ساياھەت رايونى قۇرۇلۇپ قاپتىكەن، بولمىسا مەھەللىمىزنىڭ ئايىغىدىكى قۇمغا بارساق، ئارىمىزدا چوڭراق بالىلار بولمىسا كۆز باغلانغاندىلا قايتىپ كەتمەسمىدۇق بولمايتتى.
ــ ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنىڭ ئەنسىرەشلىرىنى دېمەيسەن تېخى!

بىز قاتارلىشىپ قۇمتاغدىن چۇشكەندە، گۈپپىدە سالقىن شامال ئۇرۇلۇۋاتاتتى، تەنلىرىمىز يايراپ كەتتى. دېمىسىمۇ سوزۇك سۇيى شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇرغان، باراقسان ئۆسكەن سۆگەتلەر، كۆككە تاقاشقان تېرەكلەر، پاكار - پاكار جىگدىلەرگە يۆگەشكەن چىگىلىك، يۆگىمەچلەر قاراڭغۇدا ئاجايىپ سىرلىق كۆرۈنەتتى. سايا‌ھەت رايونى قۇرۇلۇپ ئۆستەڭ بويى ئاۋاتلىشىپ، كېچىچە ئېچىلىدىغان ئاشخانا، دۇكانلار بار ئىدى. بۇلاق سۇيىدىن قانغۇدەك ئىچىشىپ يولىمىزنى داۋام قىلدۇق.

تۆگە دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلسەك، بىر توپ ئادەم توپلىشىۋاپتۇ، بىزمۇ ئادەملەر توپىغا يېقىنلاپ باردۇق. قىستىلىشىپ ئاران دېگەندە ئالدىغا باردىم، باردىم - يۇ، قان ئىچىدە ئىڭراپ ياتقان ئىككى ئادەمنى كۆرۈپ، قورققىنىمدىن كەينىمگە يانىدىم. ئەسلىدە، قاتناش ۋەقەسىدە ئىككى ئادەم يارىلانغانىكەن. يېنىمغا كەلگەن ئابلىكىم:

— قورقۇپ كەتتىم ئاداش، ھۆ قىلغۇم كېلىۋاتىدۇ، — دېدى.

— نېرى تۇرۇڭلار، بىر يۇز يىگىرمە جىددىي قۇتقۇزۇش ماشىنىسى كېلىۋاتىدۇ!

توپلىشىۋالغان ئادەملەر يول ئېچىپ بەردى. ئۇ ئىككى كىشىنى سوقۇۋەتكەن ماشىنىنىڭ شوپۇرى ماشىنىسىنى تاشلاپ قېچىپ كەتكەنىدى. ۋەقەنى كۆرگۈچىلەر قاتناش ساقچىلىرىغا سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى.

— بىز بۇ يەردە تۇرغانىدۇق، ماشىنا كۈنپېتىشتىن ئۇچقاندەك كەلدى - دە، قاتتىق تورمۇز قىلدى، تورمۇز قىلغاندىكى ئاۋاز قۇلاقنى يارغۇدەك چىقتى. شۇنداق قارىساق، بۇ ئىككى سايا‌ھەتچى يەردە يېتىپتۇ.

— تورمۇز قىلدىمۇ؟
— قىلدى، ئەنە ئاۋۇ يەردىن ماۋۇ يەرگىچە ماشىنىنىڭ چاقى سۈرۈلۈپ كەپتۇ، قاراڭلار، قاپقارا تۈرمامدۇ.
— يارىلانغۇچىلارنى تونۇيدىغانلار بارمۇ؟
ئەتراپتىن سادا چىقمىدى.
— شوپۇر بەك قارام ئىكەن، بۇ يەر ئەگىلىدىغان جاي ئىكەنلىكىنى بىلمەمدىكىنە؟ قارىغاندا ئۇ ئەبلەخ مەست ئوخشايدۇ. هاراق ئىچىپ ماشىنا هەيدەشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەي قالارمۇ، ئۇ؟
— بىلىدۇ، هاراق ئىچىپ ماشىنا هەيدىگەنلىڭ جازاسىنى تارتقۇدەك ئەمىسە...
— نېمە، ئۇ مەستمىكەن؟
— ئەمىسە ئۇ شوپۇر تۇغۇشپىتۇ.
— بىزنىڭ بالىلارمىكىن دەپ بەك ئەنسىرىگەنىدىم. هە دېسە مۇشۇ يەرگە كېلىپ توپ تېپىدۇ، تۇتۇشماق ئويناپىدۇ.
— ئۇنى بىر دېمەڭ، بۇ يەرگە كېلىپ ئويناماڭلار دېگەنچە بۇ بالىلار مۇشۇ يەرگىلا كېلىۋالىدۇ. مانا، قاراڭلار، ئون نەچچە بالا يۈرىدۇ...
بىز بىردەم ئۇنى - بۇنى دېيىشىپ ئۆيلىرىمىزگە تارقاشتۇق.

2. ئەلۋىدا، تەرسا بوۋاي

ئىسسىق يانىدىغاندەك قىلمايتتى. سەھەر ياكى كەچتە شامال دىدارى يوق ئىدى. بۇ دىمىق كۈنلەر تولىمۇ تەستە ئۆتۈۋاتاتتى. هېلىقى قاتناش ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن

كېيىن مەھەللىمىزدىن كىملا بولسا تۆگە دەرۋازا ئالدىدىكى مەيدانغا ئويۇنمىزنى توسىدىغان بولۇۋالدى، توسۇغانچە سايامەت رايونىدا ئويناپدىغان ئويۇن كۆپىيىشكە باشلىدى، غالتەكلىك تاختا ئويناش مودا بولدى. يارئەلمۇ بىرنى ئالدۇردى. مەھەللىدىكى بالىلار توپ ـ توپ بولۇشۇپ تۆگە دەرۋازىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا ئويناپتتى، بىزمۇ بەزىدە ئۇلارنىڭ ئويۇنىغا قوشۇلۇپ غالتەكلىك تاختا ئويناپ قوياتتۇق. غالتەكلىك تاختىنى ئويناپمەن دەپلا ئويىنغىلى بولمايدىكەن، مەنمۇ نەچچە يىقىلىپ مىڭ تەستە ئۆگىنىۋالدىم.

غالتەكلىك تاختا ئويناپدىغانلارنىڭ كۆپى ئون ياش ئۆپچۆرىسىدىكى بالىلار ئىدى، چوڭ بالىلارغا قارىغاندا كىچىكلىرى ئاسان ئۆگىنىۋالمىدىكەن. ئۇلار قۇرۇق مىنېرال سۇ بوتۇلكىسى، تاشلارنى ئىككى مېتىردا بىر قويۇپ ئارىسىدىن تېگىپ كەتمەي يىلان باغرى ئۆتەتتى. بەزىلىرى تېخى ئولتۇرۇپ ئىتتىك سىيرىلىپ يۈمىلاق ئايلىنىپ يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى. يارئەلنىڭ تېخنىكىسىمۇ يامان ئەمەس ئىدى، بىراق ئۇمۇ جەينەكلىرىنى يېغىر قىلىپلا يۇردى. ئاپام مەھەللىمىزدىكى غالتەكلىك تاختا ئويناپ يىقىلىپ پۇت ـ قوللىرىنى سۇندۇرۇۋالغانلارنى كۆرسە ياكى ئاڭلىسىلا يارئەلنىڭ غالتەكلىك تاختىسىنى يوشۇرۇپ قوياتتى.

يارئەلى دېمەتلىك بالىلار ئىككى چامدام ئارىلىققا مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىدىن بەشنى قويۇپ، شۇ يەردىن بىرەر بوتۇلكىنىمۇ ئۆرۈۋەتمەي ئۆتۈپ كەتسە بىر چوكامۇز ئېلىپ بېرىشتىن باغلىشىدىكەن.

ــ نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ بۇ جاھان، ماۋۇ بالىلار ئەقىلگە كىرە ـ كىرمەي قىمارۋاز بولۇپ كېتىۋاتامدۇ

نېمە؟ كىم ئاۋۇ بوتۇلكىلارنى ئۆرۈۋەتمەي ئۆتۈپ كەتسە، شۇنىڭغا چوكامۇز ئېلىپ بېرىشىدىكەن. ھەي، بىز كىچىك چاغلاردا...

— سەن كىچىك چاغلاردا مۇشۇنداق ئويۇنلار بارمىتى؟

— ئۇ چاغلاردا گالغا يەيدىغانغا تۇزۇك نەرسە يوق، بۇنداق ئويناپدىغان نەرسىلەرنى كىم پۇلغا سېتىۋالىدۇ دەيسەن، ئۆزىمىز ياساپتۇق.

— ھە، گەپ شۇ يەردە. قارا، ئاۋۇ نەرسىنىڭ قىممەتلىكىنى، بىراق ئېسىل نېمە ئىكەن، بالىلار ئوينىسا يارىشىدىكەن.

مەھەللىمىزدىكى چوڭلار تۆگە دەرۋازىنىڭ ئەتراپىدىكى يول گىرۋىكىدە ئولتۇرۇپ غالتەكلىك تاختا ھەققىدە مۇنازىرە قىلىشۋاتاتتى. بىز پۇتبول ئوينايدىغان مەيداندا نېمىشقىدۇر بۇگۈن ماشىنا كۆپىيىپ كەتكەنىدى، كەچ بولۇشىغا ئەگىشىپ مەيدان قۇرۇقدىلىپ قالدى. بىز تازا توپ ئويناۋاتقاندا دوختۇرخانىنىڭ بىر يۈز يىگىرمە جىددىي قۇتقۇزۇش ماشىنىسى بىزنىڭ مەھەللە تەرەپكە ئەنسىز سىگنال بېرىپ كېتىپ قالدى. ھەممىمىز چوڭ يولغا كېلىپ، چوڭلاردىن كىمنىڭ نېمە بولغانلىقىنى سوراشتۇق، ئۇلارمۇ ھېچنېمىنى بىلەلمەي گاڭگىرىشىپ تۇراتتى.

سەل ئۆتكەندىن كېيىن ماشىنا كەينىگە يېنىپ چوڭ يول بىلەن سىگنال بەرگىنىچە كېتىپ قالدى. ئۇنغىچە تۆۋەن مەھەللە تەرەپتىن موتوسىكلىتلىق بىر كىشى كەلدى، چوڭلار ئۇنىڭ ئالدىنى توراپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراشتى.

— ئاۋۇ دوختۇر ماشىنىسى كىمنىڭ ئۆيىگە باردى، كۆردۈڭمۇ؟

ــ كىمنىڭكىدىن چىققانلىقىنى بىلمىدىم، تۇردىنىڭ ئايالى ئالدىراش ھويلىسىنى يىغىشتۇرۇۋاتىدۇ، ھەممە ئۆيلىرىنىڭ چىراغلىرى يېنىق تۇرىدۇ.

ــ ھە، مۇساكامنىڭ كېسىلى ئۆزگىرىپ قالغان ئوخشايدۇ. يۇرۇڭلار، بېرىپ باقايلى.

ــ تاماشا كۆرگەندەك قىلىپ قانداقمۇ بارارمىز.

ــ سىلەرگە نېمە بار؟ــ دەپ بىرى بىزنى قوغلىدى.

ــ مۇسا بوۋام ئۆلۈپ كېتەرمۇ؟ــ دېدى ئابلىكىم يىغلامسىراپ.

ــ تىلىڭغا تاش، دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەتتى، ساقىيىپ كېلىدۇ،ــ دېدى قۇتيار ئابلىكىمنىڭ گېپىنىڭ بىلىگە تېپىپ.

ــ ئۆتكەندە بىز مۇسا بوۋامنى يوقلاپ بارغاندا قولىمىزنى تۇتۇپ يىغلاپ كەتكەندى، ھەي، شۇ چاغدا زەمبىلگە سېلىپ بولسىمۇ كەپسىگە ئاپارساق بوپتىكەن.

ــ نېمىلەرنى دەپ كەتتىڭ، ئۆلۈم خەۋىرى كەلگىنى يوق، پەقەت دوختۇرخانىغا ئەكەتتى.

ــ تۇردى ئاكامۇ قىزىق ئادەم ئىكەن، كەنتتىن ئورمان باق دەپ ھوقۇق بەرگەندىكىن ئاتىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئورمان باقسا بولمامدۇ؟

ــ ھەرقاچان خەق بىلەن ئۇرۇشۇپ قالماي دېگەندۇ.

ــ ئەتە يامغۇر ياغامدۇ نېمە؟

ــ راست، ئەنە كۈنپېتىش تەرەپتىن قارا بۇلۇت كۆتۈرۈلۈۋاتىدۇ، يامغۇر ياغىدىغاندەك قىلىدۇ. ئۆتكەندە مۇسا بوۋام كۈنپېتىشتىن مۇشۇنداق كۆتۈرۈلگەن قارا بۇلۇتنىڭ يامغۇرى يامان بولىدۇ دېگەنىدى.

ــ ئۇزۇمنى سېستىدىكەن ــ دە.

ــ راست، بۇنداق ياغقان يامغۇر ئۇزۇمنى سېستىمدۇ. ھەي، يامغۇر ياغمىسا بولاتتى.

ــ بىز ئىسسىقتا تەرلەپ يامغۇر تىلىگەن چاغلاردا ياغمايدۇ، ئەمدى ئۇزۇملەر پىشىپ مەي باغلىغاندا يېغىپ ئۇزۇملەرنى سېستىدىغان بولدى... ھەي، بىزنىڭ ئىككى سول تەكنىڭ سىمى ئۇزۇلۇپ كەتكەنكەن، يەرگە تېگىپ قالغانلىرى سېسىيدىغان بولدى ــ دە.

ــ نېمىشقا كۆتۈرۈۋەتمىگەن؟

ــ ئۇزۇم پىشىپ قالغاندا كۆتۈرسەك ئۇزۇم سىقىلىپ تېخىمۇ كۆپ ئۇزۇم سېسىغۇدەك دەپچۇ!

ــ ئۇنداق قىلساڭمۇ سېسىسا، بۇنداق قىلساڭمۇ سېسىسا، نەس باستى دېگەن شۇدە.

ــ شۇنى دېمەمسەن.

سالقىن چۈشۈۋېدى، ئۆيلەرگە تارقاشتۇق. ئۆگزىدە ياتسا تاڭغا يېقىن سەل توڭلايدىغان گەپ، ياتماي دېسە ئۆي كەچتە دىمىق. يارئەلى ئىككىمىز ئاپامنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنماي ئۆگزىدىن چۈشمىدۇق. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا قاراپ يېتىپ خىيال سۈرۈش مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئادىتىم ئىدى. مەيلى بىرىدىن رەنجىپ قالاي ياكى خۇشال بولاي يۇلتۇزلارغا قاراپ خىيال سۈرەتتىم، كۆڭلۈم يېرىم چاغلاردا يۇلتۇزلارغا قاراپ خىيال سۈرسەم ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتەتتىم. مانا، ئاقۇچ سامانيولىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى يۇلتۇزلارنى سېلىشتۇرۇپ شىنجاڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا بارغاندىن كېيىن قانداق ئوقۇش ھەققىدە ئۇزۇندىن ئۇزۇن خىيال سۈرۈپ يېتىپتىمەن. مانا، دالىيەننى تەسەۋۋۇر قىلىۋاتىمەن، «جۇغراپىيە ئاتلىسى» دىن دالىيەننى تېپىپ خىيالەن دالىيەن كوچىلىرىدا،

دېگىز بويلىرىدا سەيلە قىلىپ كېتىۋاتىمەن... تۇرۇپلا قۇمتاغ يادىمغا يەتسە قۇمتاغدەك مېھرى ئىسسىق سىردىشىم، مۇڭدىشىمدىن ئايرىلىپ يىراقتا بېرىشقا كۆزۈم قىيمايدۇ...

تاڭغا يېقىن توڭلاپ كېتىپ يوتقىنىمنى مەھكەم يېپىنىپ ياتتىم. قوشنىمىز ساتتار ئاكامنىڭ ئاتامنى چاقىرغىنىنى ئاڭلاپ قۇلىقىمنى دىڭ تۇتتۇم.

ــ شەرىپىدىن، هوي شەرىپىدىن! تېز بول! مۇساكام تۇگەپ قاپتۇ، مەھەللىدىكى ئەرلەر يەرلىك چاپقىلى كېتىۋاتىدۇ.

ــ نېمە دەيدىغانسەن؟

ــ ئۆلۈمگە ئامال يوق، ئاداش، بۇمۇ بولغىنى، كېسەلنىمۇ بەك تارتىۋالدى ئۇ رەھمەتلىك.

ــ تۇردىلارمۇ ئوبدان قارىدى، ئاتىسىنىڭ هەممە هاجىتىدىن چىقتى.

ــ راست دەيسەن، تۇردى بەك غەيرەتلىك ئىكەن.

ــ يەرلىك تەييارلاپ قويماپتىكەنمۇ؟

ــ مۇساكام ئۆزى ئۇنىمىغانىكەن.

ــ شۇنداق بولسىمۇ، تۇردى تەييارلاپ قويسا بوپتىكەن.

ئىچ ـ ئىچىمدىن يىغا تۇتتى، كۆز ئالدىمغا ئاپتاپتا كۆسەيدەك قارىدىغان، يۇزىدىكى تال ـ تال قورۇقلاردىن تەر قۇيۇلۇپ تۇرىدىغان، ئۆتكۈر كۆزلىرىدىن ئۇمىد چاقناپ تۇرىدىغان بۇ بوۋاينىڭ كەپسىدىكى قىزىق ـ قىزىق چۆچەكلىرى يادىمغا كەلدى. بولۇپمۇ مۇسا بوۋامنىڭ شۇنچە جىق دەرەخلەرنىڭ قايسىنىڭ قاچان تىكىلگەنلىكىنى دەپ بېرىشلىرىنى، هېلىقى بىز تېرەك كۆچىتى تىكىشىپ بەرگەن چاغدا دەرەخلەرنى

ياشلاشتۇرۇشنىڭ پايدىسىنى سۆزلەپ بەرگەنلىرى، بولۇپمۇ سۆگەت ھەققىدە ئەتراپلىق سۆزلەپ بەرگىنى پات ـ پات يادىمغا كېلىدۇ: «سۆگەت ئاسان تۇتىدۇ، ئەمما چىدامسىز، سەللا سۇيى ئازلىسا چىدىمايدۇ، ئاسان پورلىشىدۇ. ئاق تېرەك تېز ئاينىدى دېگىنىمىز بىلەن تېرەك پىتىغا بوزەك بولىدۇ. كۆك تېرەك ھەم سۇغۇققىمۇ، ھەم ئىسسىققىمۇ چىداملىق، ئەمما ئاسان چوڭ بولمايدۇ، تېرەكلەرنىڭ ماتېرىيالى ياخشى بولىدۇ. جىگدە دەرىخى چىداملىق، بىراق ئۇنىڭدىن ياغاچ ماتېرىيالى چىقمايدۇ. ھەمىدىن قۇمغا، شورغا، ئىسسىققا چىدامچانلىقى يۇلغۇن بىلەن توغراق. سىلەرمۇ يۇلغۇن بىلەن توغراقتەك ھەممىگە بەرداشلىق بېرىدىغان ئادەم بولۇڭلار، سۆگەتتەك بولۇپ قالماڭلار...» دەيتتى ئۇ دائىم.

تاڭ ئېتىشى بىلەن تەرەپ ـ تەرەپتىن مېيىت نامىزىغا كەلگەنلەر ئىشكىمىز ئالدىدىن ئۆتۈپ تۇردى، ئاتاملار تېخى كەلمىگەنىدى. مەھەللىدىكى ئاياللار ئاق كۆڭلەكلىرىنى كىيىشىپ بىر ـ بىرىنى چاقىرىشىپ مېيىت چىققان ئۆيگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. مەن ئاتاملار كەلگۈچە ناشتىلىق تەييارلاپ قويۇش ئۈچۈن، باغچىغا كىرىپ تەرخەمەك ئۈزۈپ چىقىپ پاكىز يۇيۇپ توغراپ تۇز سەپتىم. توڭلاتقۇدىن ئاۋۇال گۆش ئېلىپ قويۇپ، ئاندىن پەمىدۇر، مۇچ، پىياز، سامساق ۋە جاڭدۇنى ئېلىپ يۇيۇپ توغرىدىم. مەن گۆشنى تەستە توغراپ قورۇما قورۇپ تۇرۇشۇمغا، ئاپام قوشنىمىز چىنارخان ئاپام بىلەن بىللە كىرىپ كەلدى. ئاپام مېنىڭ تەييارلىغان قورۇمامنى تېتىپ كۆرۈپ:

ــ ۋاي، ئالتۇن بالام، قولۇڭ تاتلىق ئادەم

بولغۇدەكسەن، شۇنداق ئوخشىتىپسەن بالام!ــ دەپ ماختاپ كەتتى. چىنارخان ئاپامۇ تېتىدى ـدە:

ــ راست، تەملىك قورۇپسەن. ئەسلىغۇ سەن قىز بالا بولغان بولساڭ ئاپاڭنى بىكارلا قىلىپ قويارکەنسەن،ــ دېمەسمۇ، تىرىككىنىمدىن ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتىم.

ئاتام ئاش ۋاقتىدىن ئاشقاندا كىرىپ مەھەللىدىكى نۇرغۇن ئادەمنىڭ مۇسا بوۋاينىڭ ئۆلۈمىگە ئېچىنغانلىقىنى دەپ بەردى، بەزىلەر قىلغان يېنىكلىكىگە پۇشايمان قىلىپتۇ. مۇسا بوۋامنىڭ ئورمان ئەھيا قىلىشتىكى ئەجرىگە مېيىت نامىزىنى چۈشۈرگەن ئاخۇنۇمۇ ئادىل باھا بېرىپتۇ.

مۇسا بوۋاينىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، مەھەللىدىكى بالىلار مۇسا بوۋاينىڭ كەپسىنى ئىككى قېتىم تازىلاپ، قۇمتاغ ياقىسىدىكى توغراق، يۇلغۇنلىرىنى ۋە بىز تىككەن تېرەكلەرنى سۇغىرىپ قويدۇق.

3. ئۇزۇم بايرىمى

بۇ يىلقى ئۇزۇم بايرىمى ئالدىنقى يىللاردىكىدىن داغدۇغلىق بولىدىغان ئوخشايدۇ، قۇمتاغدىكى ياغاچ سەھنىدە سەنئەتچىلەر كۈندە رېپېتىتسىيە قىلىدىغان بولدى. ئۇلار ئىسسىق يېنىپ، سالقىن چۈشكەندە رېپېتىتسىيە قىلاتتى. ئۇلارنىڭ ياندۇرغان چىراغلىرى بىز ئوينايدىغان جايلارنىمۇ يورۇتۇۋېتەتتى، ساياھەتچىلەرنىڭ ئايىغى كەچتىمۇ ئۇزۇلمەيتتى. دالىيەندىكى مەكتەپنىڭ كېچىكىپ ئوقۇش باشلايدىغانلىقىنى ئاڭلاپ خۇشال بولدۇم. «چۈنكى، مەن

بىرىنچىدىن ئاتا ـ ئانا، دوستلىرىم بىلەن ئۇزاقراق تۇرالايمەن، ئىككىنچىدىن، قۇمتاغدا ئۇزاقراق ئوينىۋالمەن، ئۈچىنچىدىن، ئۇزۇم بايرىمىنى كۆرۈۋالمەن. ھەر يىلى ئۇزۇم بايرىمى كۈنى ئوقۇغاچقا ئۇزۇم بايرىمىنىڭ باشلىنىش مۇراسىمىنى كۆرەلمەي كېلىۋاتاتتىم. ھەي، قانچە يىلدىن بېرى ئۇزۇم بايرىمىنىڭ باشلىنىش مۇراسىمىنى كۆرەلمەي كەلگەنىدىم ـ ھە! بۇ يىل چوقۇم كۆرىمەن» مەن ھويلىدىكى كارىۋاتتا ئۇزۇم بايرىمىنىڭ خىيالىنى قىلىپ ئولتۇرسام ئابلىكىم بىلەن ئابلىز كىرىپ كەلدى.

ــ نېمە ئۇتتۇرۇۋۈەتكەن قىمارۋازدەك ئولتۇرۇپ كەتتىڭ،ــ دېدى ئابلىز مېنىڭ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان تۇرقۇمغا قاراپ.

ــ ھە، كېلىڭلار! ئۇزۇم بايرىمىنىڭ باشلىنىش مۇراسىمىنى خىيال قىلىۋاتىمەن،ــ دېدىم مەن ھاياجىنىمنى يوشۇرماي.

ــ ئادەم تاتلىق ئۇخلاۋاتقاندا بولىدىغان مۇراسىم تۇرسا ئۇ! ھاۋا ئىسسىپ كېتىشتىن بۇرۇن ئۆتكۈزۈپ بولىدۇ ئەمەسمۇ!

ــ شۇنداق بولسىمۇ يۇرتىمىزدا، يەنە كېلىپ مەھەللىمىزدە ئۇزۇم بايرىمىنىڭ باشلىنىش مۇراسىمى ئېچىلىۋاتسا كۆرەلمەيتتىم ئەمەسمۇ؟

ــ رېپېتىتسىيە ۋاقتىدا كۆرگەن ئويۇنىنى قويىدۇ شۇ! بۇگۈن نەگە بارىمىز؟ ماۋۇنىڭ مەسلىھەتىنى قىلايلى،ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ نەگە باراتتۇق، قۇتيارلارنىڭكىگە بارمىساق، پەرقۇزاتلارنىڭكىگە بارىمىز شۇ،ــ دېدىم مەن پەرۋاسىز ھالدا.

ــ ياق، مۇسا بوۋامنىڭ كەپسىگە بارايلى، تېرەكلەرنىڭ ھارام شېخىنى قولمۇقول پۈتۈۋەتمەيمىزمۇ؟ مۇسا بوۋام ۋاپات بولدى، ئەمدى ۋاقتىمىز يەتسە تېرەكلەرگە بىز قاراپ قويمىساق بولمىدى.

ــ خەقلەر بىرنېمە دېمەسمۇ؟

ــ نېمە دەيتتى، بىز دېگەن خالىس ياخشى ئىش قىلىدىغان تۇرساق.

ــ ئەمسە مەن تەك قايچىسىنى ئېلىۋالاي.

ــ تۇردى ئاكىدىن بىر سورىۋېتەمدۇق ــ يە؟

ــ بۇمۇ بولىدىغان گەپ، مۇسا بوۋامنىڭ ئورمان باقىدىغان ئىشىنى ئۇ ئالغان تۇرسا.

ــ يۇرۇڭلار ئەمسە!

بىز ئۇدۇل تۇردى ئاكىلارنىڭ ئۆيىگە كىردۇق، نەچچە كۈندىن بېرى تۇردى ئاكىنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، ئورۇقلاپ قېرىپلا كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. بىز كىرگەندە كەتمىنىنى ساپلاپ ئولتۇرغانكەن، ئۇ بىزنى لاي سۈپىغا باشلىغاچ:

ــ قېنى، سۈپىغا كېلىڭلار، ــ دېگىنىچە بىر پىيالىدىن چاي قۇيدى، ئاندىن كېيىن:

ــ خوش، بىرەر ئىش بىلەن كەلگەنمىتىڭلار؟ ــ دەپ سورىدى.

بىز بىر ــ بىرىمىزگە قارىشىۋالغاندىن كېيىن ئابلىكىم:

ــ قارىساق، بىز مۇسا بوۋام بىلەن تىككەن تېرەكلەرنىڭ ھارام شاخلىرى ئۆسۈپ كېتىپتۇ، قوشۇلسىڭىز بىز...

ــ ياخشى ئويلاپسىلەر باللىرىم، مېنىڭمۇ ئىچىم پۈشۈپ تۇراتتى.

بىز تۇردى ئاكا بىلەن خوشلىشىپ تۆگە دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلدۇق، ھاۋا تۇتۇق بولۇپ سالقىن ئىدى، ھەممە يەردە بۇ قېتىمقى ئۇزۇم بايرىمىنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتقانلارنى، باراڭلىق كاردورنىڭ ئىككى تەرىپى يېشىل سىرلانغان تۆمۈر رېشاتكىلىق يولدا قەدەمدە بىر دېگۈدەك بايراملىق پىلاكات ئېسىۋاتقانلارنى ئۇچراتقىلى بولاتتى، مۇشۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىلا سايامەتچىلەر خېلى كۆپ ئىدى. بىز پىلاكاتلاردىكى خەنزۇچە خەتلەرنى ئوقۇپ قۇمتاغ باغرىدىكى ئۆزۈمزار ئىسىم قويۇۋالغان قاينار بۇلاق، مىڭ بۇلاق، يېتىم بۇلاق، قۇم بۇلاقلارنى ئارىلاپ زۇمرەت كۆل تەرەپكە ماڭدۇق. يول بويى نەم ۋە زەي يەرلەردە ئۆسكەن چىڭگىلىك، يۆگىمەچلەر ياماشقان جىگدە، تېرەكلەرنى ئارىلاپ تۇرلۇك قۇشلارنىڭ سايراشلىرىغا ھەمراھ بولۇپ، سايامەتچىلەر تاشلىۋەتكەن ئەخلەتلەرنى تېرىپ ئەخلەت تۇڭلىرىغا تاشلاپ دېگۈدەك زۇمرەت كۆلگە يېتىپ كەلدۇق.

ئىككى مېتىر نېرىسىدا ئالتۇندەك قۇم، ئىككى مېتىر بېرىسىدا سۇيى سۈپسۈزۈك زۇمرەت كۆل. كۆلدە ئۇزۇۋاتقان ئۆردەك، غاز شەكىللىك قولۇاقلار كۆلگە ئالاھىدە ھۆسن قوشقانىدى. ئۇنىڭغۇدىن ياڭراۋاتقان ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى «شەرۋانىخان» بۇككىدە دەل ـ دەرەخلەر ئارىسىغا تارىدى. بىز كۆلدىن ھۇزۇرلانغاندىن كېيىن قۇمتاغقا چىقىپ ياغاچلاردىن ياسالغان يول بىلەن بىرىنچى چوققىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق. ئادەتتە بىز بۇ يەردىن كۆپ ماڭمايتتۇق. چۈنكى، بۇ يەر بىلەن ماڭساق ھەم جاپالىق، ھەم يىراق ئىدى.

بىرىنچى چوققىدىن يۈرتىمىزغا قاريدۇق، ۋاھ! رەت ـ رەت ئاق بىنالار يېشىل دەل ـ دەرەخلەر ئارىسىدا ئاق

قۇدەك چىرايلىق كۆرۈنەتتى. بىر-بىرىنچى چوقىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئىككى قاسىنىقىدا بۇككىدە دەرەخلەر ئۆسكەن تۇپتۇز شەرقىي ئايلانما يول بولسا، يۇرتىمىزغا ئالاھىدە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى. مۇزدەك شامالغا يۇزلىنىپ تۇرۇپ يۇرتىمىزنىڭ مەنزىرىسىدىن ھۇزۇر ئالدۇق. ئابلىكىم:

ــ شەرقىي ئايلانما يولىنىڭ تۇزلۇكى، كەڭلىكى، ئىككى تەرەپتىكى دەرەخلەر، يول چىراغلىرى يۇرتىمىزغا ئاجايىپ گۈزەل ھۆسن قوشۇپتۇ ـ ھە؟ ــ دېدى.

ــ ئەمدى كۆرۈۋاتقاندەكلا سۆزلەيسەنغۇ؟ ــ دېدىم مەن.

ــ بۇرۇن ھېس قىلماپتىكەنمەن، يۇرتىمىز ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن جۇمۇ! ــ دېدى ئۇ يىراقلاردىن كۆزىنى ئۈزمەي.

ــ چۈش بولاي دەپتۇ، قورسىقىڭلار ئاچمىدىمۇ؟ ــ دېدى جاپپار.

ــ ياق، سېنىڭ ئاچقان ئوخشىمامدۇ؟

ــ ئاچتى، مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە قورسىقىم ئاچىدىغانلا بولۇپ قالدى، يېيىشىم ـ يېيىشىم يېگۈم كېلىدۇ، ــ دېدى جاپپار. ئابلىكىم تاپ باستۇرمايلا:

ــ ھېلىمۇ ناۋاي بولمايدىكەنسەن، بولمىسا ياققان نېنىڭنى ئۆزۈڭ يەپ بولاركەنسەن، ــ دېدى.

بىز چاقچاقلىشىپ سايادەت رايونىنىڭ سەھنىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدۇق. بۇ يەردىن چۈشمەك تىك بولغان بىلەن يېقىن ئىدى. سايادەتچىلەر قۇم ھەيكەللەرنى ئارىلاپ سۈرەتكە چۈشۈۋاتاتتى. ئۇلار يانتاقلىقتا يانتاق يەۋاتقان تۆگىلەرگە ھەۋەس بىلەن قاراپ تۆگىلەرنمۇ رەسىمگە تارتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ يۇرتىدا تۆگە يوق بولسا كېرەك. بىز ئۇلارنىڭ كۆك كۆزلىرىگە، ئالتۇندەك

سېرىق چاچلىرىغا قاراپ، ئىنگلىز تىلىنى ياخشى ئۆگەنگەن بولساق سۆزلەشمەسمىدۇق دەپ كەتتۇق. تۆگە دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، جاپپار:

— ئۆگۈنلۈككە ئۈزۈم بايرىمى، ھەممىز بىزنىڭ ئۆيگە يىغىلايلى، ئەتە ئاتام بىلەن چۈنچىگە چىقىپ، چۈنچىنى بىر-ئۈر تەكشۈرۈۋېتىپ كېلىدىغان بولدۇق، — دېدى.

بىز خوشلىشىپ ئۆيلىرىمىزگە قايتىشتۇق. مەن ئاپامغا يارەملىشىپ ھويلىدىكى تۆكۈلگەن، چېچىلغان نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ بېرىپ، ھۈجرامغا كىرىپ «ئون بەش ياشلىق كاپىتان» نى ئوقۇشقا باشلىدىم. ھەر يىلى ھېيتلىق پۇلۇمغا كىتاب ئالاتتىم. مېنىڭ بۇ ئادىتىمدىن سۆيۈنگەن ئاتامۇ ئۆزى مۇشتەرى بولغان گېزىت - ژۇرناللارنى ئېلىپ كېلەتتى. مەن «تارىم غۇنچىلىرى» ژۇرنىلى بىلەن «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى گېزىتى» گە مۇشتەرى بولاتتىم. يارئەلى مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى گېزىتى» بىلەن «پەرۋاز» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولىدىغان بولغانىدى. مەن ئوقۇپ بولغان «قايىنام ئۆركىشى»، «ئىز»، «تۈلكە رىنات»، «مۇھەببەت تەربىيەسى»... قاتارلىق كىتابلارنى سۈرتكەچ، يازغان كىتاب ئوقۇش خاتىرەمنى ئوقۇپ چىقتىم ۋە «سىرلىق ئارال» نى قايتا ئوقۇشقا باشلىدىم...

بۈگۈن ئۈزۈم بايرىمى. سەھەردىلا ياڭراتقۇلاردىن ناخشا - مۇزىكىلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. مەن ناشتامنى قىلىپ بولۇپلا جاپپارلارنىڭكىگە يۈرۈپ كەتتىم، ئابلىزدىن باشقا قۇتيار، ئابلىكىم، پەرقۇزات، تۇرسۇنلار كېلىپ بولغانىكەن.

— ئاۋۇ ئورۇنلاردا ئىداره - جەمئىيەتلەرنىڭ

خادىملىرى ئولتۇرىدىكەن. بىز ئاۋۇ يەردە تۇرايلى، ئويۇننى كۆرۈپ بولۇپ سايامەت رايونىغا كىرمەيمىزمۇ، — دېدى جاپپار.

— بولىدۇ، بۇ يەردە تۇرساق، ئاۋاز ياڭراتقۇنىڭ ئاۋازىدا قۇلاقلىرىمىز پاك بولۇپ قالمىسۇن يەنە، — دېدىم قوشلاپ ئورنىتىلغان يۇقىرى ئاۋازلىق ياڭراتقۇلارنى ئىشارەت قىلىپ.

— ئەمىسە ئاۋۇ يەردە تۇرايلى، قوغلىسا بىر گەپ بولمامدۇ، — دېدى قۇتيار.

بىر دەمدىلا مەيدانغا ئادەملەر لىق تولدى. رەھبەرلەر سەھنىدە ۋە سەپنىڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى. ھاكىم ئۇزۇم بايرىمى باشلانغانلىقىنى جاكارلىغاندا ناغرا ـ سۇناي ساداسى ئىچىدە، ئاسمانغا توپ ـ توپ كەپتەرلەر قويۇپ بېرىلدى، رەھبەرلەرنىڭ سۆزى تۇغىشىگە، ناھىيەلىك سەنئەت ئۆمىكىدىكى ئارتىسلار ئويۇن قويدى. ھاۋا ئاستا ـ ئاستا ئىسسىشقا باشلىدى، ئادەملەر باشلىرىغا قولىدىكى تەشۇىقات ۋەرەقلىرىنى سايىۋەن قىلىپ ئويۇن كۆرمەكتە ئىدى، يەنە بىرلىرى بىرلەپ ـ ئىككىلەپ ئۆزىنى سايىگە ئالاتتى. بىز ئويۇن تۇغىشىگە دەرۋازىدىن قىستىلىپ كىردۇق. ۋاھ! تۇرلۇك سودا ئۆمەكلىرى قىزىل شەلپەر تاقاپ ئۆز مەھسۇلاتلىرىنى تەشۇىق قىلىپ سايامەتچىلەرگە تەشۇىقات ۋەرەقلىرىنى بېرەتتى. ئۇزۇم مەھسۇلاتلىرى ۋە ھەر خىل سورتلۇق ھۆل ئۇزۇملەرنى ساتماقتا ئىدى. قۇرۇق ئۇزۇمنىڭ باھاسى ئادەتتىكى باھادىن بىر ھەسسە ئۆرلەپ كەتكەنىدى. سايامەتچىلەر بىر جىڭدىن، ئىككى ـ ئۈچ يۈز گىرامدىن ئېلىپ ماڭاتتى. بىز قۇمبۇلاقنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ بۇلاق سۈيىدىن ئىچكەچ مۇنازىرە قىلىشتۇق.

ــ ئۇزۇم بايرىمىدا ئۇزۇم مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازىرى بولامدىكىن دېسەم، ھۆل ئۇزۇم، قۇرۇق ئۇزۇمدىن باشقا نەرسە كىرمەيدىكەن، ئۇنىڭدىن باشقا نەرسە ئىشلەپچىقارسا بولمامدىغاندۇ؟ــ دېدىم.

ــ شۇنى دەيمەن، ئەگەر سېنىڭ جىق پۇلۇڭ بولسا ئۇزۇمدە قانداق مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقارغان بولاتتىڭ؟ــ دېدى جاپپار.

ــ ھەربىر ئۇزۇم سورتىدىن بىر خىل ساپ ئۇزۇم سۈيى ئىچىملىكى چىقىرىپ گۆدەكلەر تېپى، ئۆسمۈرلەر تېپى، چوڭلار تېپى، ئۇزۇم قىيامى، ئۇزۇم قوشۇلغان بولكا، ئۇزۇملۇك شاكىلات... ئىشلەپچىقارغان بولاتتىم، سەنچۇ؟ــ دېدىم مەن.

ــ مەن دەپ باقاي،ــ دېدى پەرقۇزات،ــ مەن ئۇزۇم كونسېرۋاسىنى ئۇنداق ئاددىي قىلماي، ئۆز تەمى، ئۆز رەڭگى بىلەن ساقلايدىغان ئۇسسۇل تاپقان بولاتتىم.

ــ مەن بولسام ئۇزۇم ئەمەس، جۇجەم شىرنىسى، جۇجەم جەۋھىرى، جۇجەم ئىچىملىكى ئىشلەپچىقىرىپ ئۇزۇم بايرىمىدا ساتقان بولاتتىم،ــ دېدى قۇتيار.

ــ «كالىلا دېسە پاقالچاق» دېگەندەك، ئۇزۇمنىڭ گېپىنى قىلىۋاتساق نېمە جۇجەمنىڭ گېپىنى قىلىپ يۈرىسەن،ــ دېدى جاپپار قۇتيارغا قاراپ.

ــ شىرئەلى بىلەن قۇتيار دەيدىغانلىنى دەپ بولدى، بۇگۈن قارىسام جۇجەمدىن ئىشلىگەن ھېچنېمە يوق ئىكەن، دەپ باقتىم،ــ دېدى قۇتيار.

بىز ئۇزۇم بايرىمىدا كۆرىدىغان نەرسىلەرنى كۆرۈپ، قۇمتاغدا بولىدىغان چىلىشىشقا كېچىكىپ قالغانىدۇق. چىلىشىشنى كۆرۈپ جاپپار چىدىماي قالدى.

ــ ھەي، بايا قۇمبۇلاقتا قۇرۇق پاراڭلىشىپ

ئولتۇرغۇچە نېمىشقا بۇ يەرگە كەلمىگەن بولغىيتتۇق. ئىسىت، مەنمۇ بىر - ئىككى لۆڭگە ئالماسمىدىم.

— بۇ يەردە چېلىشىش بولىدىغانلىقىنى كىم بىلىپتۇ دەيسەن، — دېدىم مەن ئۇنىڭ مەيۇسلىنىۋاتقانلىقىغا قاراپ.

ئۇزۇم بايرىمىنى ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدۇق. ئىچكىرىگە ماڭىدىغان كۇنلىرىم بارغانچە ئاز قېلىۋاتاتتى. ئاپام ماڭا كېرەكلىك نەرسىلەرنى تەخلەپ كۇندە دېگۈدەك بىر قېتىم رەتلەيتتى. مەن بولسام ئۆزۇم تونۇمايدىغان بالىلار بىلەن يىراق شەھەر — دالىيەنگە بېرىپ ئوقۇشنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ ئۆزۈمدىن ئەنسىرەپ، «باشقا بالىلاردىن ئارقىدا قالسام قانداق قىلارمەن» دەپمۇ ئۇزاق ئويلايتتىم. بەزىدە خىمىيە، فىزىكا دەرسلىرىنى تەكرار قىلىپ، قىيىن دەپ قارىغان مەسىلىلەرنى ئىشلەپ باقاتتىم.

4. ئۇزۇم ئۇزۇش

ئاۋغۇست ئېيى يۇرتىمىزدا ئۇزۇم پىشىشقى. بىراق، كىشىلەر سېنتەبىر ئېيىنى كۆرمەي ئۇزۇم ئۇزمەيدۇ. چۇنكى، ئۇزۇم شەربىتىگە توشقاندا بەش كىلوگىرام ھۆل ئۇزۇمدىن بىر كىلوگىرام قۇرۇيدۇ. مۇبادا سەللا بالدۇر ئۇزۇپ قويسا ئالتە - يەتتە كىلوگىرام ئۇزۇمدىن بىر كىلوگىرام ئۇزۇم قۇرۇيدۇ. لۇكچۇن تەرەپلەردە بولسا، 15 - ئاۋغۇستنىڭ ئالدى - كەينىدىلا ئۇزۇم ئۇزۇشنى باشلىۋېتەتتى. نەچچە يىل بۇرۇن بوۋام بىلەن تۇغقانلارنىڭكىگە ئۇزۇم ئۇزۇشۇپ بەرگىلى بارغاندا شۇنى بىلىۋالغانىدىم. لۇكچۇندە شىمالغا قارىسا چوغدەك قىزىل

ئىدىقۇت تېغى، ئۇنىڭمۇ نېرىدا ئاقباش تەڭرىتاغلىرى، شەرق تەرەپتە بولسا ئالتۇندەك جۇلالىق قۇمتاغ كۆرۈنەتتى. لۇكچۇندىمۇ قۇمتاغ ھەقىدىكى رىۋايەتلەر كۆپ بولۇپ، ئاساسەن بىزنىڭكىگە ئوخشاپ كېتەتتى.

مەن ئاتام بىلەن تەكلىككە بېرىپ ئۇزۇملەرنى تېتىپ كۆردۇم.

ــ ئاتا، مەن ئوقۇشقا ماڭغۇچىلىك ئۇزۇم ئۇزسەك بولاتتى. بىر كىشىلىك ئىش قىلسام بىر كىشىلىك پۇل تېجىلىدۇ ئەمەسمۇ، ــ دېدىم مەن ئاتامغا.

ــ شەرىبتىگە توشمىغان ئۇزۇمنى ئۇزسەك بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە چۈنچىنىڭ ئىشكىنى ئوڭشايدىغان ئىش بار. ئەتە دەم ئېلىش كۈنى، چۈنچىگە چىقىپ چۈنچىنى بىرەر قۇر تازىلاپ، ئۇزۇلگەن، سۇنغان چاقلا، سىم پەردىلەرنى بىرەر قۇر رېمونت قىلىۋەتمىسەك بولمايدۇ، ــ دېدى ئاتام.

ــ ئەمىسە ئەتە چىقايلى، مەنمۇ بىكار بولغاندىكىن ساڭا ياردەملىشىمەن ئەمەسمۇ.

ــ ياق، سېنى ئەمدى ئۇنداق ئىشلارغا سالمايمەن، بالام! مەن كىچىكمىدىن تارتىپ تا ھازىرغىچە داڭلىق ئالىي مەكتەپتە ئوقۇسام دەپ ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدىم. سەن مېنىڭ ئارزۇيۇمنى ئەملگە ئاشۇرغان نوچى ئوغلۇم تۇرساڭ، سېنى قانداقمۇ ئۇنداق ئىشلارغا سالاي، بالام.

ــ ۋاي ــ ۋۇي، ئادەمنى تولا خىجىل قىلمىساڭچۇ، ئاتا. ئۆزۈڭ ئوغۇل بالا دېگەن ھەممە ئىشقا پىشىشى كېرەك دەيتتىڭغۇ؟ ئۇ ئىشنى مەن قىلىپ باقمىغانىدەك گەپ قىلمىدىكەنسەن.

ــ بولىدۇ، ئەتە چۈنچىگە چىقايلى.

بىزنىڭ چۈنچىلەر شامالىلىق بولىدۇ دەپ ئىدىقۇت

تېغىنىڭ شەرقىي تۈمشۇقىدىكى ئېدىرلار ئۇستىگە سېلىنغان بولۇپ، تەكلىك بىلەن ئارىلىقى خېلى بار ئىدى. ئەگەر چۈنچىنى مەھەللە ئىچىگە سالساق، ئۇزۇم ئاسان قۇرۇمىسىغۇ مەيلى، يېشىل قۇرۇماي، قارا قۇرۇپ قالاتتى.

ئاتام ئىككىمىز موتوسىكلىت بىلەن چۈنچىگە بېرىپ يېرىم كۈندە ھەممە ئىشنى تۈگەتتۇق. چۈنچىلەردە ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئادەملەر ئۆز ئىشلىرى بىلەن ھەلەك ئىدى، ئۇزۇم ئۇزۇپ ئېسىۋاتقانلارنىمۇ ئۇچراتتۇق.

ـ قارا، ئەنە خەق ئۇزۇم ئۇزۇپ ئېسىۋاتامدۇ، مەن ئوقۇشقا ماڭغۇچىلىك ساۋاقداشلىرىمنى چاقىرسام ئىككى كۈندە ئۇزۇپ بولىمىز.

ـ بۇ يىلغۇ ئىسسىق تازا بولدى، ئۇزۇملەر شەربىتىگىمۇ تولدى. ئۇزسەكمۇ بولامدۇ، نېمە؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممە ئادەم ئۇزۇم ئۇزۇشنى باشلىۋەتسە، ئۇزۇم ئۇزدۇرىدىغانغا ئادەم تېپىلماي قالىدۇ. سەن 9 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى يولغا چىقسەنغۇ؟ 8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنىدىن باشلاپ ئۇزسەك ئۇچ كۈندە ئۇزۇپ بولىمىز، ئۇزۇم ئۇزۇپ بولۇپلا ماڭساڭمۇ بولامدۇ ـ يە!

ـ بولمايدىغان نېمىسى بار، ئاتا؟ تازا بولىدۇ.

ـ ئەمدى چوڭ بوپسەن، ئوغلۇم. ئاپاڭ ئىككىمىزنى جاپا تارتىپ قالمىسۇن دەپ شۇنداق دەۋاتسەنغۇ؟ رەھمەت بالام.

شۇنداق قىلىپ ئاتاملار مېنىڭ مەسلىھەتىم بىلەن ئۇزۇمنى بەش كۈن بۇرۇن ئۇزۇشكە قوشۇلدى.

بوۋام مېنىڭ بۇ پىلانىمغا سەل نارازى ئىدى. چۈنكى، ئۇزۇم بۇرۇن ئۇزۇلسە جىڭ باسمايدۇ دەپ گېپىدە چىڭ

تۇردى، نېمىلا دېگەنبىلەن ئىشقا پىشقان دېھقان ـ دە! چۈشتىن كېيىندىن باشلاپ كىچىك ئاتاملارنىڭ ئۆيىدىكى سېۋەتلەرنى يۇيۇپ ساپىقىغا قوشنىلارنىڭ سېۋەتلىرىگە ئارىلىشىپ كەتمىسۇن دەپ لاتا چىگىپ قويدۇم. بىزنىڭ ئۆيدىن، راشىدىن كىچىك ئاتاملارنىڭ ۋە قوشنىمىز ساتتار ئاكاملارنىڭ ئۆيىدىن بولۇپ يۈز يىگىرمە سېۋەت تەييارلىدۇق. مەن كەچتە ئابلىكىملەرنىڭكىگە باردىم، ئابلىكىم كېلىشتىكى مەقسىتىمنى ئۇققاندىن كېيىن:

— نېمانچە بالدۇر ئۈزىسىلەر؟ — دېدى.

— مەن ئوقۇشقا ماڭغۇچىلىك ئۈزۈملەرنى ئۈزۈۋىشۇپ بېرەي دېدىم.

— سەن ئوقۇشقا كەتسەڭمۇ بىز يارەملىشەتتۇق ئەمەسمۇ؟!

— سىلەرنىڭمۇ تەك جىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھۈنەر ئۆگىنىمەن دەيسەن.

— ۋاي ـ ۋۇي، نەدىكى گەپلەرنى قىلىدىكەنسەن، ئاتاملار تېخى بىرنېمە دېمىدى.

— ئۇنداق بولسا ئەتە بىزنىڭكىگە بارىسەن ـ ھە؟

— ئەلۋەتتە بارىمەن، جاپىپار، ئابلىز، قۇتىيار، پەرقۇزاتلارغا دېدىڭمۇ؟

— ياق تېخى.

— يۈر، بىللە بارايلى. باھارگۈل بىلەن ئالىيەلەرمۇ بارسۇن، بىر مەھەللىلىك تۇرۇپ بىرەر كۈن ئۈزۈم ئۈزۈۋىشۇپ بەرمىسە قانداق بولىدۇ؟

— قىزلار بارمىسۇن، ئۇلار بىلەن ئانچە ئارىلىشىپ ئۆتمىسەك ـ يە!

— گەپ شۇ يەردە، مۇشۇنداق ئىشلاردا بىز

چاقىرىۋالمىساق، قانداق ئارىلىشىپ ئۆتىمىز؟ قىزلار ئۇزۇم ئۇزۇشكە ئۇستا.

ئابلىكىم ئىككىمىز دوستلارنىڭكىگە بېرىپ ئىشنى پۈتكۈزۈپ كەلدۇق.

ئاپام ئەتە سەھەردە ناشتىلىقىغا ئىسسىق پوم سالاي دېگەن چېغى خېمىر يۇغۇرۇۋاتاتتى، ئاپام ئەنە شۇنداق تىنىم تاپماي ئىشلەپ بىزنى گۈلدەك باقماقتا ئىدى، تۇرۇپلا ئاپامغا ياردەملەشكۈم كەلدى. بىراق، ئاپامنىڭ قەتئىي ئۇنىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ھۇجرامغا كىرىپ كەتتىم.

• سەھەردىلا ئاغىنىلىرىم كەلدى، ئۇزۇم ئۇزۇش باشلىنىپ، بىرەر سائەت بولا ـ بولمايلا سېۋەتلەرنىڭ يېرىمىغا دېگۈدەك ئۇزۇم ئۇزۇپ بولدۇق.

ـ شەرىپىدىن ئاتا، ئۇزۇمىڭلار تازا ئوخشاپتۇ جۇمۇ! سېۋەت قويغان جايدىلا توشۇۋاتىدۇ. قارىغاندا ئۇزۇم ئاسىدىغانلار ئۇلگۈرتەلمەيدىغان ئوخشايدۇ، كىملەر ئاسىدۇ، ـ دەپ سورىدى جاپپار.

ـ ئاتام، راشىدىن، تۇرسۇنخان ئۇچى ئاسىدۇ.

ـ كىم توشۇيدۇ، سېۋەت ئۇلگۈرمەي قالغۇدەك.

ـ راست دەيسەن، بالام، ساتتاركامنىڭ ئوغلى سالامجان توشۇپ بەرمەكچىدى، كېلەلمەيدىغۇ؟

ـ ئەنە كەلدى. مەن سېۋەتلەرنى تىراكتورغا سېلىشىپ بېرەي.

بىز يېرىم كۈندىلا بىر سول ئۇزۇمنى ئۇزۇپ بولدۇق. ئۇزۇممىزنىڭ ئوخشىغانلىقىدىن ھەممىسى خۇشال ئىدى. جاپپار دېگەندەك سېۋەت يېتىشمەي قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە كىچىك ئاپاملار تۆتەيلەنمۇ ئۇزۇم ئۇزۇشۇپ بېرىشكە كەلگەنىدى. ئابلىكىم ئۆيىدىن ئەللىك سېۋەت،

ئابلىز يەتمىش سېۋەت ئېلىپ چىقتى. بىز ئۇزۇم ئۈزگەن شۇ كۈنلەردە ئىسسىق تازا بولدى، تەر دېگەن قۇمغا كۆمۈلگەندىكىدەك قۇيۇلاتتى، ئاپتاپ چۈمۈلىدەك چاقاتتى. باراڭ ئاستىدىكى ئۇزۇمنى ئۈزگەندە ئاپتاپ چاقمىغان بىلەن دىمىق ئىسسىق ئىدى. ئۇنى ئاز دەپ بوران توپىسى تەك يوپۇرمىقىدىن چۈشۈپ، تەر كىيىملەرنى لاي قىلىۋەتتى. ئىسسىقتا ئۇزۇم ئۇزۇشنىڭ جاپاسىنى تازا تارتتۇق، هەممىمىز تەك ئاستىدا ئارام ئېلىۋاتقاندا قۇتيار:

ــ ئەتە سەھەررەك تۇرۇپ، ئۇزۇمنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمىدىغان چاغدىلا كېلىپ ئۇزسەك بولغۇدەك، نېمە بۇ؟ قاراڭلار، تەر قۇيۇلۇپ تۇرغان، بوران توپىسىنىڭ ئېچىشتۇرۇشى، كۇن نۇرىنىڭ سانجىشچۇ تېخى!ــ دېدى.

ــ تەك ئاچماق، كۆممەكنىڭ تەسلىكىگە قارىغاندا ئۇزۇم ئۇزۇش ئاساندۇر،ــ دېدى جاپپار.

ــ تەك ئېچىشمۇ، كۆمۈشمۇ ئۇزۇم ئۇزۇشتىن ئاسانمىكىن دەيمەن. ئۇزۇم ئۇزۇشنى ئاسانلاشتۇرىدىغان ئۇسۇل تېپىلسا بولاتتى.

ــ ئۇزۇم ئۇزۇپ باقمىغان ئادەم سېنىڭ ئۇزۇم ئۇزۇپ قىينىلىۋاتقانلىقىڭنى بىلمەيدۇ، سەن ئۆزۈڭ ئاسان ئۇزۇش ئۇسۇلىنى ئىزدەنمىسەڭ، بىركىم ساڭا تېپىپ بەرمەيدۇ،ــ دېدى ئاتام.

ــ هەي، ئۆز ۋاقتىدا ئوبدان ئوقۇماپتۇق. شىرئەلى، سەن ياخشى ئوقۇغاندىكىن، تەك كۆمۈش، ئېچىش، ئۇزۇم ئۇزۇشنىڭ يېڭى يوللىرىنى تاپ جۇمۇ، ئاداش! نېمە بۇ جاننى قىينىاپ.

يۇز ـ كۆزىمىزنى يۇيۇپ ئاپام ئەتكەن مانتىنى

ئىشتىھا بىلەن يەپ بولۇپ، دەرەخ سايىسىدىكى كۆك قۇمدا ئېغىناپ يېتىپ ئارام ئالغاندىن كېيىن يەنە ئۇزۇم ئۇزۇشكە كىرىشىپ كەتتۇق. بىزنىڭ ئۇزۇم ئۇزۇشىمىزگە ئەگىشىپ مەھەللىمىزدە ئۇزۇم ئۇزىدىغانلار كۆپەيگىلى تۇردى.

ــ ھەي، شەرىپىدىن مۇئەللىم، سىز قائىدىنى بۇزۇپ ئۇزۇم ئۇزۇشنى بىر ھەپتە ئالدىغا سۈرۈۋەتتىڭىز، ــ دېدى لېتىپ ئاكا ئۇزۇم يەپ ئولتۇرۇپ.

ــ شۇ ئەمەسمۇ، ئۇزۇم شەربىتىگە توشۇۋالسا بولاتتى، ــ دېدى يەنە بىرى.

ــ بۇ يىل ئىسسىق ھەرقانداق يىللاردىكىدىن بەك بولدى، ئىسسىق قاتتىق بولغان يىللىرى ئۇزۇمنىڭ پىشىشىمۇ بالدۇر بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە شىرئەلى، مەن ئوقۇشقا مېڭىشتىن بۇرۇن ئۇزۇم ئۇزۇشۇپ بېرەي دەپ تۇرۇۋالدى، ــ دېدى ئاتام.

ــ راست، ئىسسىق بەك بولدى، ئۇزۇمۇ يىللاردىكىدىن بۇرۇن چېكىلدى.

ــ ياراملىق ئوغۇل دېگەن شۇنداق ئاتا ــ ئانىسىغا كۆيۈنىدۇ، شىرئەلىنى مەكتەپتە ياخشى ئوقۇيدۇ دەپ ئاڭلىغان. مانا ئۆيگىمۇ كۆيۈنىدىغان ئوبدان بالا بوپتۇ ئەمەسمۇ! ــ دېدى نىياز ئاكام.

ــ بۇ يىل ھۆل ئۇزۇمنىڭ باھاسىمۇ ئالاھىدە ياخشى دەيدۇ، قۇرۇق ئۇزۇمنىڭ باھاسىمۇ ئىلاھىم ياخشى بولۇپ قالسىتى!

ــ ئۆتكەن يىل بىر كىلو قۇرۇق ئۇزۇم ئون يۈەنگە چىقمىغانىدى، بۇ يىل ئون يۈەنگە چىقسۇن جۇمۇ!

ئۇزۇم باھاسىغا كەلگەندە ھەممىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. نېمىشقا دېسە، مۇشۇنداق مېڭىر جاپادا

ئىشلەپچىقارغان ئۇزۇمنىڭ باھاسى تۆۋەن بولسا قىلغان ئەمگىكىگە ئىچى ئاغرىيدۇ ـ دە، ئادەمنىڭ!

ئىككى يېرىم كۈندە ئۈزۈمىمىزنى ئۈزۈپ بولدۇق. ئەگەر ئون نەچچە ئادەم ئۈزمىگەن بولساق ئاپاملار ئون كۈندىمۇ ئۈزۈپ بولالمايتتى. دوستلىرىمغا رەھمەت ئېيتىپ ئۆلارنىڭ ئىشلىرىغا يارەملىشەلمەيدىغانلىقىمغا ئۆكۈندۇم. چۈشتىن كېيىن ئۆستەڭگە بېرىپ يۇيۇنۇپ بولۇپ تارقالدۇق. ئاتام كەچتە يۇز يۇەن پۇل تۇتقۇزۇپ:

ــ كەچلىك بازارغا بېرىپ دوستلىرىڭنى ئوبدان بىر مېھمان قىلىپ قوي، ــ دېدى.

ــ بولدى، ئۆلار ئۆنىماسمىكىن؟ ــ دېدىم مەن.

ــ ئۆنىسا ـ ئۆنمىسا ئۆلارنى باشلاپ بېرىپ توخۇ كاۋىپى، قۇمقازان شورپىسى، كاۋاپ، ئۆپكە ـ ھېسىپ... قاتارلىق تائاملاردىن ئېلىپ مېھمان قىل، ئۆلار بەك جاپا تارتتى.

مەن يەنە ئابلىكىملەرنىڭكىگە يۈرۈپ كەتتىم. ئابلىكىم ئۆنمايلا تۇرۇۋالدى، مەن: «سەن باشقىلارنى چاقىرىشقا بارمىساڭ ئۆزۈم بارىمەن» دەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىنلا، ئۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن ماڭدى.

كەچلىك بازاردىن خالىغان تاماقنى يەپ ئاشقىنىغا سوغۇق ئىچىملىك ئىچىپ يېنىپ كەلدۇق.

5. خەير ـ خوش قۇمتاغ ئانا

مېنى ئۈزىتىشقا تۇغقانلار ئارقا ـ ئارقىدىن كېلىشكە باشلىدى. ئۆيىمىز قاينام ـ تاشقىنلىققا چۆمدى، بىراق مېنىڭ قەلبىمدە بولسا غېرىبلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە

ئىدى. مەھەللىدىكى يېقىن دوستلىرىمنىڭ بەزىلىرى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇمايدىغان بولۇپ قالغانىدى، ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ھەربىر ئوقۇش مەۋسۇمىگە تۆلەيدىغان ئوقۇش پۇلى ئېغىر كەلگەنىدى. ئاتام: «ھەي، ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى ئۇنداق قىلمىسا بولاتتى، ئادەم دېگەن ئۆز بالىسىغا كۆڭۈل بۆلمىسە قانداق بولىدۇ. ئادەم دېگەن بالىغا، بالا تەربىيەلەشكە سالغان مەبلىغىگە ئىچ ئاغرىتماسلىقى، ئەكسىچە كۆپلەپ مەبلەغ سېلىشى كېرەك. مانا قارا، ئۆز ۋاقتىدا بىزنىڭ ئەترەتتە ئادەم كۆپ جىددىي ئەھۋالدىمۇ بوۋاڭ مېنى نومۇر ئالسۇن دېمەي ئوقۇتتى. شۇ چاغدا مېنىڭ دوستلىرىم ئەترەتتە ئىشلەپ چوڭلاردەك نومۇر ئېلىپ يىل ئاخىرىدا ئائىلىسىگە كۆپ دارامەت كەلتۈرەتتى. بوۋاڭ: ‹ئوقۇ بالام، ئادەم ئوقۇمىسا بولمايدۇ، دەپ ئوقۇتتى. مانا، تۆت تەڭگىنىڭ ئىگىسى بولۇپ، پۇلدىن قىسىلمای كېتىۋاتىمەن. ئايدا قولۇمغا پۇل كېلىدۇ... بىزنىڭ بۇ يەردىكى بەزى خەق بالىلىرىنى ئوقۇتمايدۇ. مەن ئىشلەيدىغان ئوتتۇرا مەكتەپتىن سىلەرنىڭ مەكتىپىڭلارغا كېلىپ ياتاقتا يېتىپ ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارمۇ، مەكتەپنىڭ ياتاق پۇلى، تاماق پۇلىنى تۆلىيەلمەي ئون نەچچە كىلومېتىر يولنى ۋېلىسىپىت بىلەن قاتنايدىغان ئوقۇغۇچىلارمۇ بار. ئۇلارغا سېلىشتۇرغاندا سىلەرگە نېمىتى بۇ يول. ئۇلارنىڭمۇ نومۇرى توشماي پىلان سىرتىدا بولسىمۇ ئوقۇيمىز دەۋاتىدۇ. نېمىشقا ئوقۇيدۇ؟ كەلگۈسىمىز پارلاق بولامدىكىن دەپ، بىلىم ئالساق كۈنىمىز ياخشى ئۆتەمدىكىن دەپ ئوقۇيدۇ.»

قۇمتاغقا قارىسامىلا ئىچ ـ ئىچىمدىن يىغلىغۇم كېلىدىغان بولۇپ قالدىم، نېمىشقىدۇر كۈندە نەچچە قېتىم قۇمتاغقا بېرىپ كېلەتتىم. بۇرۇن دوستلىرىم بىلەن بىللە بارغان بولسام، ئەمدى يالغۇز باراتتىم. يۇمشاق، پاكىز، مېھرى ئىسسىق ئالتۇندەك قۇم. بىزنى قويىنىدا پەيلەپ، كۈلدۇرۇپ، ئويناتقان، گۈزەل ئارزۇلارغا باشلىغان سېھىرلىك قۇم. مېنىڭ بالىلىقىمنىڭ تەڭدىن تولىسىغا گۇۋاھ بولغان، شادلىقىم ۋە خاپىلىقىمنى ئۆزىگە سىڭدۈرگەن ئالتۇن قۇم... ئەنە، قۇمدا ئىككى ـ ئۈچ ياشلاردىكى ئوماق نەچچە بالىنى ئاتا ـ ئانىلىرى ئويىنىتىۋاتىدۇ. ئاتا ـ ئانام مېنىمۇ شۇ يېشىمدىن باشلاپ مۇشۇ قۇمدا تاي ـ تايلاتقان، مۇشۇ قۇمدا ئويناتقان...

كۈز پەسلى بولغاچ قۇمتاغدا سەھەر ـ كەچلەردە ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. مەن ئورمان ئىچىدە يالغۇز مېڭىپ دوستلىرىم بىلەن بىللە سۇغا چۆمۈلگەن ئۆستەڭ، كۆللەرگە بېرىپ ئۈزۈندىن ـ ئۈزۈن خىيال سۈردۈم، سۈيىنى ئوچۇملاپ ـ ئوچۇملاپ ئىچكەن زۇمرەت سۇلۇق بۇلاقلارغا قاراپ يىللارنىڭ تېز ئۆتكىنىگە ئۆكۈندۈم. مۇشۇنداق ئالتۇن دىياردىن يىراقتا ئوقۇشقا بېرىشقا كۆزۈم قىيمايۋاتاتتى. خىيالىم قانىتالانغانسېرى يۇرتۇمغا، بولۇپمۇ قۇمتاغقا بولغان مۇھەببىتىم كۈچەيمەكتە ئىدى. سايامەت رايونىدىكى خادىملارنىڭ ئۆستەڭ ئىچىدىكى يوللارغا ياغاچ تاختاي ئورنىتىپ كېڭەيتىۋاتقانلىقىنى، قېرى، پور، قۇرۇپ كەتكەن دەرەخلەرنى ياشلاشتۇرۇش پىلانى تۈزۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خۇشال بولدۇم. بۇلارنى مۇسا بوۋام كۆرگەن بولسا

قانچىلىك خۇشال بولاردى ـ ھە؟! ئەنە، قۇمتاغ ئىچىنى ئايلىنىشقا خىشتىن يول ياساشقا تۇتۇش قىلىۋاتىدۇ. ساياھەت رايونىدىكى خادىملارنىڭ ساياھەتچىلەر ئازلىغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ بىزنىڭ بۇ يەرنى تېخىمۇ جەلپكار قىلىشىدا گەپ يوق. شۇغىنىسى، مەن يىلدا ئاران بىر قېتىم كېلەلەيمەن. ئەتىيازدا قۇمتاغدا لەگلەك ئۇچۇرالمايمەن؛ قىشتا قار تېيىلالمايمەن، دوستلىرىم بىلەن توشقان قوغلىيالمايمەن... ھەي...

كەچكە يېقىن ئابلىكىم بازاردىن يانغاچ بىزنىڭكىگە كىرىپ كەلدى، ئابلىكىمگە يەنە كۇننىڭ چىقىشىنى بىللە كۆرۈش ئويۇم بارلىقىنى ئېيتتىم. ئابلىكىم خۇشاللىق بىلەن:

ــ ئابلىز، جاپپار، قۇتيار، پەرقۇزاتلارنى چاقىرايلى، قۇمتاغقا بىللە چىقايلى. قۇمتاغدا قۇملۇقتىن كۇننىڭ چىقىشىنى كۆرۈش ھەقىقەتەن كۆڭۈللۈك، شۇغىنىسى سەھەردە ئۇيقۇنى ئېچىش ئادەمگە تەس كېلىدۇ دېگىنە!ــ دېدى.

ــ رەھمەت ئاداش، ئۆزۈمچە قۇمتاغقا قىيالمايۋاتىمەن،ــ دېدىم.

ــ تەتىلدە كېلىسەن ئەمەسمۇ؟ يەنە بىللە چىقمىز ئاداش.

ــ قىشلىق تەتىلدە كېلەلمەيدىكەنمىز، پەقەت يازلىق تەتىلدە بىرلا قېتىم كېلىدىكەنمىز.

ــ مەيلى، كۆنىسەن. بىز ئوقۇيمىز دەپمۇ ئوقۇيالمايمىز، ئۇ چوڭ شەھەردە بىز ئۇچۇن بولسىمۇ تىرىشىپ ئوقۇمىساڭ بولمايدۇ. ئۇنداقتا مەن جاپپارلارغا دەپ قويىمەن، ئەتە سائەت تۆت بىلەن ئورنىمىزدىن

تۇروپ تۆگە دەرۋازا ئالدىدا يىغىلايلى، بولمىسا چوققىغا چىققۇچىلىك كۇن چىقىپ بولىدۇ. بالدۇر ئۇخلا، سەھەر سوغۇق، قېلىنراق كىيىۋال ئەمىسە.

ئابلىكىم ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ كەتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن، ياتاق ئۆيۈمگە كىرىپ كىتاب ئوقۇشنى لايىق تاپتىم، ياتاق ئۆيۈمدىكى كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇپ بولغان كىتابلار ئىدى. ئاتام مۇشتەرى بولغان ژۇرنالىلاردىن «تۇرپان» ژۇرنىلى بىلەن «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلىنىڭ تەتىلدە كەلگەن سانلىرىنى ئالدىنقى ھەپتە ئېلىپ كەلگەنىدى. تاللاپ ئوقۇپ ئۇلارنىمۇ ئوقۇپ بولاي دېدىم. «تارىم غۇنچىلىرى» بىلەن «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى گېزىتى» نىڭ 7 ـ، 8 ـ ئايلىق قوشما سانىنى يارئەلى ئىككىمىز تالىشىپ تۇروپ ئاللىقاچان ئوقۇپ بولغانىدۇق. يەنىلا «يۇز مىڭلىغان نېمە ئۇچۇن»دىكى پەننىي بىلىملەر ياخشى ئىكەن. دالىيەنگە بارغاندا قىينىلىپ قالماي دەپ شۇ كىتابنى قايتا ئوقۇدۇم. يارئەلى كىرىپ ئۇنى ـ بۇنى سوراپ تۇزۇك ئوقۇغىلى قويمىدى. ئادەتتە بۇنداق ۋاقىتتا ئۇنى ئۆگىنىش قىل ياكى كىتاب ئوقۇ دەپ گەپ ئاڭلىتالمايتتۇق. قارىغاندا ئۇ ماڭا قىيمايۋاتقان بولسا كېرەك، مېنى رەنجىتىدىغان گەپ ۋە قىلىق قىلمايۋاتاتتى. باشلانغۇچ مەكتەپتە ئالتە يىل، تولۇقسىز ئوتتۇرىدا ئۈچ يىل تىرىشىپ ئوقۇدۇم. تولۇق ئوتتۇرىدا يەنە ئۈچ يىل تىرىشىپ ئوقۇسام، نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپكە نېمىشقا ئۆتمىگۈدەكمەن؟ ياق، ئاتا ـ ئانام بىلەن بىللە تۇروپ ئوقۇي، ئەتىلا دالىيەنگە بارمايدىغانلىقىمنى دەي... ھەي، ئاتام ئالىي مەكتەپتە

ئوقۇيالماي مېنى ئوقۇتمەن دەيدۇ. ئۆزىمۇ دارىلمۇئەللىمىنى پۈتكۈزۈپ بىر ئوبدان ئىشلەۋاتامدۇ ئەنە! دالىيەنگە بارسام مېنى، ئۇنداق قىل، مۇنداق قىل دەيدىغان ئاپام، بىلەلمىگەن جايلىرىمنى سورايدىغان ئاتام، پات ـ پات مېنى خاپا قىلىپ ئۆزى خۇشال بولىدىغان يارئەلى يوق ـ دە! دوستلىرىمنى دېمەيلا قويماي. قۇمتاغ ئورنىغا كۆپكۆك دېگىز بار. دېگىزنىڭ مېھرى ماڭا قۇمتاغدەك بولارمۇ؟ ساۋاقداشلىرىم ئابلىز، ئابلىكىم، جاپپار، قۇتىيار، پەرقۇزات... لاردەك ئېجىل بولارمۇ؟...

سەھەر سائەت تۆتتە ئويغىنىپ كەتتىم، تالا سوغۇق ئىدى، چاپىنىمنى كىيىپ تۆگە دەرۋازا تەرەپكە يۈرۈپ كەتتىم. مەن تۆگە دەرۋازىغا كەلسەم ئابلىكىم، ئابلىز، قۇتىيار، جاپپار، پەرقۇزاتلار كېلىپ بوپتۇ. بىز سالاملاشقاندىن كېيىن سەھەردە چېنىققۇچىلار بىلەن قۇمتاغ تەرەپكە يۈرۈپ كەتتۇق.

ــ سەھەر ئەجەب سوغۇق بولۇپ قاپتۇ، چاپان كىيىۋالساممۇ توڭلاۋاتىمەن،ــ دېدى ئابلىز ئاۋازىنى تىترىتىپ.

ــ ھېلى كىچىك بالىدەك ھېچ تۇتمىسۇن، چاپىنىمنى سېلىپ بېرەيمۇ ـ يە،ــ دېدى جاپپار ئابلىز بىلەن چېقىشىپ.

ــ سال دېسەم چاپىنىڭنى سېلىپ بېرىدىغاندەك گەپ قىلىپ كەتتىڭغۇ؟

ــ ئاغىنىلەر ئۇچۇن ھېلىغۇ بىر چاپان ئىكەن ئىسسىق جېنىڭنى بەر دېسىمۇ بېرىمىز جۇمۇ!ــ دېدى جاپپار ئابلىزنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ تۇرۇپ.

ـ ئاۋۋال مۇزدەك سۇدا يۈز ـ كۆزلەرنى بىر يۈيۇۋالامدۇق؟ ـ دېدى ئابلىكىم.

ـ سىلەر يۈيىساڭلار يۈيۈڭلار، مەن توڭلاپ تۇرىمەن، ـ دېدى ئابلىز.

ـ ھېلى بىر يۈگۈرىدىغان بولساق تەرلەپ كېتىسەن، ـ دېدى قۇتيار.

بىز قۇم ئۈستىگە چىققاندا شەرق ئاللىقاچان ئاقىرىپ كەتكەن بولۇپ، كۈنچېقىش تەرەپ بۇلۇتلۇق ئىدى. بىز بىر ئاز يۈگۈردۇق. جاپپار:

ـ كۈننىڭ چىققىنىنى كۆرەلمەيمىزمۇ نېمە؟ ـ دېدى شەرق تەرەپتىكى بۇلۇتلارغا قاراپ.

ـ 4 ـ ئايدىمۇ مۇشۇنداق بۇلۇتلۇق بولغانىدى، بىراق بۇلۇتلار بىردەمدە تارقىلىپ كەتكەنىدىغۇ، تەلىيىمىزگە بۇلۇتلار ئارىدىن بىر چىقىپ، بىر يوقاپ يېڭى مەنزىرە ھاسىل قىلامدۇ تېخى، ـ دېدى ئابلىز.

بىز بىرىنچى چوققىغا چىقىپ «ئۇھ» دەپ ئولتۇرۇشمىزغا، ئۈپۈقتىكى بۇلۇتلار قىزىرىپ ئاجايىپ چىرايلىق مەنزىرە ھاسىل بولدى. بۇلۇتلارنىڭ چۆرىلىرى ئالتۇن رەڭ تۇسكە، سەل ئىچى بولسا كۈمۈش رەڭ، ئوتتۇرىسى قارامتۇل تۇس ئېلىپ، ئالامەت چىرايلىق مەنزىرە ھاسىل قىلدى. بىزنىڭ سەل نېرىمىزدا نەچچە سايامەتچى سۇرەتكە چۈشۈۋاتاتتى، ئۇلار بىزدىنمۇ ئۆتە خۇشال ئىدى. قات ـ قات بۇلۇتلار قۇياش نۇرىدا گويا ئۇستا رەسسام سىزغان گۈزەل رەسىمدەك كۆرۈنەتتى. ئەگەر مېنىڭ ئاپپاراتىم بولغان بولسا بۇ ھالەتنى تارتىۋالغان بولسام چوقۇم ياخشى سۇرەت بولاتتى. ئۇنىڭغا «قىزارغان ئۈپۈق» دەپ ماۋزۇ قويىاتتىم...

ــ پەسكە قاراپ ماڭامدۇق؟ــ دېدى پەرقۇزات.
بىز بىرىنچى چوققىدىن پەسكە قاراپ بۇرۇنقىدەك يۈگۈرۈپ ئەمەس، ئاستا قەدەملەر بىلەن مېڭىپ چۈشتۇق.
ــ ئەمدى قۇم سوۋۇپ كېتىپتۇ، ئالدىنقى قېتىم چىققاندا قۇمدا تازا ئۇخلىغانىدۇق. بىر ئايدا نېمىدېگەن زور پەرق بۇ،ــ دېدى جاپپار ئالدىنقى قېتىم كۈننى كۆزەتكىلى چىققان ۋاقتىمىزنى ھېسابلاپ.
ــ راست دەيسەن، ئۇ ۋاقىتتا ئاۋۇ يەردە تازا ئۇخلاپ، ئىسسىقتا كېتىش خۇشياقماي، قورساقلار ئېچىپ ھالىمىز ئاران قالغانىدى. ئەمدى قۇمدا ئولتۇرساق مۇزلاپ كېتىۋاتىمىز،ــ دېدى ئابلىز.
ــ سەن ئاۋۇ يەردىن ئالتۇن ئۈزۈك تېپىۋالغانىدىڭ ــ ھە، جاپپار؟ــ دېدى قۇتيار جاپپار ئالتۇن ئۈزۈك تېپىۋالغان جايغا كەلگەندە.
بىز ئۆستەڭ بويىدىكى ئورمانغا كەلگەندە نەم سوغۇق ھاۋا ئۇرۇلدى، ئابلىز تېخىمۇ دۈگدىيىپ كەتتى.
ــ كەچتە كۈننىڭ ئولتۇرۇشىنى بىر تاماشا قىلايلى، ئەتە شىرئەلى ئوقۇشقا ماڭىدۇ، ئەسلىمە بولۇپ قالسۇن، قانداق دەيسىلەر؟ــ دېدى ئابلىكىم كۆپچىلىككە قاراپ.
ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ، بولسا سۇرەتكە چۈشۈۋالساق بولاتتى،ــ دېدى قۇتيار.
ــ ھەي، ئاۋۇ سۇرەتچىنىڭ ئاپپاراتىنى ئارىيەتكە ئېلىپ سۇرەتكە چۈشسەك بولماسمىتى؟ــ دېدى ئابلىز.
ــ نەدىن تاپسەن ئۇ سۇرەتچىنى؟ــ دېدى ئابلىكىم.
ــ ئەمسە چۈشتىن كېيىن سەل بالدۇر كېلىپ ئاۋۇ ئىككىنچى چوققا تەرەپكە بېرىپ كۈننىڭ ئولتۇرۇشىنى تاماشا قىلغاچ سۇرەتكە چۈشەيلى،ــ دېدى قۇتيار.

بىز تۆگە دەرۋازىنىڭ ئالدىدا خوشلاشتۇق. ئۆيگە كەلسەم ئاپام نەچچە كۈندىن بېرى ۋاقتىدا ناشتا قىلمايۋاتقىنىمدىن دەپ خاپا بولدى، ئاتام مەكتەپكە كەتكەندى، يارئەلمۇ يېرىم - يارتا ناشتا قىلىپ مېنىڭ ۋېلىسىپىتىمنى مىنىپ مەكتەپكە كەتكەندى.

چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئويغانسام، يېنىمدا ئابلىكىم كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرۇپتۇ.

— سېنى نېماندىق ئەلاچى ئوقۇيدىكىن دېسەك، ئارام ئېلىشنى ياخشى بىلىدىكەنسەن ئەمەسمۇ؟

— قۇمتاغقا ماڭامدۇق؟ — دېدىم ئەسنەپ كېرىلىپ تۇرۇپ.

— سەل بالدۇر، جاپپار بازارغا كەتتى، كەلسۇن.

— سۇرەت ئاپپاراتىغا لېنتا ئالىدىغانغا ئاتام پۇل بەردى مانا، — دېدىم مەن خۇشال ھالدا.

— بىز ئۇنى تەييار قىلىپ قويدۇق. تۆگە دەرۋازىنىڭ ئالدىدىن رەسىمگە چۈشكىلى تۇرساق، ئىككىنچى چوققىدا كۈننىڭ پېتىشىنى تاماشا قىلىۋاتقان كۆرۈنۈشكىچە ھەممىنى تارتىمىز.

— بەك ياخشى بولدى.

مەن ئابلىكىمگە بىر پىيالە چاي قۇيغۇچە جاپپارلار كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ قولىدا خالتىدا «ئارمان قۇۋۋەت تالقىنى»، «ئىخلاس» كەمپۇتلىرى، «كىروران» تۇرمەللىرى ۋە «ئۇلكەر» شاكىلاتلىرى بار ئىدى.

— شىرئەلى ئاداش، بۇ بىز ئاغىنىلەرنىڭ كۆڭلى، يولدا پويىزدا يەسەن، — دەپ شىرە ئۈستىگە قويدى ئابلىز.

ــ بۇ، بۇ نېمە قىلغىنىڭلار، ئادەمنى خىجىل قىلىپ، ــ دېدىم مەن قىزىرىپ.

ــ ئەمدى يۇرۇڭلار، ــ دېدى پەرقۇزات ئالدىرىتىپ.

ــ ئويناپمىز دېسەك، سەنمۇ بىرەر قېتىم يۇرۇڭلار دەيدىكەنسەن ــ ھە؟ ــ دېدى قۇتيار.

بىز تۆگە دەرۋازىنىڭ ئالدىدا يالغۇزدىن سۇرەتكە چۈشتۇق، ھەممىمىز باشقىلارغا تارتقۇزۇپ بىرپارچە چۈشتۇق. كۈن ئولتۇرۇشقا خېلى ۋاقىت بار ئىدى. بىز زۇمرەتكۆل بويىغا بېرىپ قېيىق ئويناپ سۇرەتكە چۈشۈپ، ئۇدۇللا بىرىنچى چوقىقىغا قاراپ يۇرۇپ كەتتۇق.

ــ ئىككىنچى چوققىغا چىقمىز دەپ، يەنە بىرىنچى چوققىغا چىقىدىغان بولدۇققۇ؟ ــ دېدى ئابلىكىم.

ــ بۇ يەرگە كېلىپ ئارقىمىزغا يانساق بولماس، قاراڭلار، ئاۋۇ ياپيېشىل يانتاقلىقتا بىر پارچە سۇرەتكە چۈشۈۋالايلى. ئەنە، ئۇچ تۆگە كېلىپ قالدى، ئۇلار ئوتلاۋاتقاندا چۈشەيلى، تېز بولۇڭلار!

بىز كۈلكە ــ چاقچاق بىلەن بىرىنچى چوققىنىڭ يانتۇ قىرىنى بويلاپ يۇقىرى ئۆرلىدۇق. بىز چوققىغا چىققاندا كۈن خېلىلا پەسلىگەن بولۇپ، ئولتۇرۇشقا يەنە يېرىم سائەتتەك ۋاقىت قالغانىدى.

ــ سىلەردىن قۇمتاغدىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيمايۋاتىدۇ، مۇشۇنداق كۆڭۈللۈك ئويۇننى، سىلەردەك ئېسىل دوستلىرىمنى، جاھاندا بىر تېپىلغۇسىز قۇمتاغنى تاشلاپ كېتەرمەنمۇ... دەپ كۆڭلۈم يېرىم بولۇۋاتىدۇ، ــ دېدىم كۆڭلۈم تولمۇ يېرىم بولۇپ.

— ئۇنداق بولسا قۇمتاغنى ئىچكىرىگە ئېلىپ كەت!— دېدى ئابلىكىم چاقچاق قىلىپ.

— ھا — ھا — ھا... شۇنداق قىلامسەن — يا؟

— ئاۋۇ مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىنى ئەكېلە، قۇمتاغنى شۇنىڭغا قاچىلاپ بېرىمىز.

ئۇلار ھەممىسى بىر ئوچۇمدىن قۇم ئېلىپ بوتۇلكىغا قۇيدى، ئالتۇندەك قۇم بوتۇلكىغا تولغاندا ھەممىسى تەڭ تۇتۇپ:

— بۇنى ياتىقىڭغا قويۇپ قوي، قۇمتاغدا بىللە ئوينىغان چاغلارنى ئۇنتۇپ قالما،— دېيىشتى بىردەك.

بوتۇلكىنى قولۇمغا ئېلىپ پاڭگىدە يىغلىۋەتتىم...

خاتىمە

پويىز بىر خىل سۈرئەتتە ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. مەن بىر كۈن ھېچكىم بىلەن تۈزۈك گەپلەشمىدىم. ئىككىنچى كۈنىدىن باشلاپ يېنىمدىكى ئېرىپان ئىسمىلىك تۇرپانلىق بالا بىلەن، ئۇنىڭ يېنىدىكى قەشقەرلىك روزىھاجى ئىسمىلىك بالا بىلەن بىللە ئانچە ـ مۇنچە پاراڭلاشتىم. پويىز لەنجۇغا كەلگەندە ئېرىپان قولۇمدىكى بىر بوتۇلكا قۇمنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

ـ سىز نېمىشقا قۇم ئېلىۋالدىڭىز؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ بىزنىڭ ئۆي قۇمتاغ ياقىسىدا، دوستلىرىم مەن بۇياققا ماڭغۇچىلىك سوۋغا قىلغان، ـ دېدىم.

ـ قۇم سوۋغا قىلىدىمۇ؟ ـ دەپ ھەيران قالدى روزىھاجى.

ئۇلار قۇمنىڭ قەدرىنى قانداق بىلسۇن ـ ھە! بىز ئاخىر دالىيەنگە كېلىپ توختىدۇق، مەخسۇس ئاپتوبۇس بىزنى مەكتەپكە ئېلىپ باردى. سۈرەتتەك پاكىز، چىرايلىق شەھەر بىزنى قىزغىن قارشى ئالدى. مەن تا ھازىرغىچە بۇنداق چوڭ شەھەرگە كېلىپ باقمىغاچقا، يول بويىدىكى ئېگىز ـ ئېگىز بىنالارغا، ھەيۋەتلىك قۇرۇلۇشلارغا قاراپ ھەيران بولغانچە كېتىۋاتىمەن. ئەتراپىمغا قارىدىم، ھەممە ئوقۇغۇچى دېگۈدەك ھەيرانلىق ئىلكىدە دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ كېتىۋاتاتتۇق.

ياتاقلارغا ئورۇنلىشىپ بولۇپ، قولۇمدىكى بۇ بىر

بوتۇلكا قۇمنى نەگە قويۇشۇمنى بىلەلمەي قالدىم. دېرىزىگە قويسام، باشقىلار ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى بىلمەي تاشلىۋېتىشى مۇمكىن، ئۇنى ئەڭ ياخشىسى ياستۇقۇمنىڭ ئاستىغا قويۇۋالاي! مەن ھەقىقەتەن شۇنداق قىلدىم. ياستۇقۇم ئاستىغا قويۇپ يۇرتۇمنى، ئاتا ـ ئانامنى، دوستلىرىمنى سېغىنغاندا، قولۇمغا ئېلىپ باغرىمغا بېسىۋالالايمەن. كېچىلىرى بولسا بۇ بىر بوتۇلكا قۇمنى قوينۇمغا سېلىپ چىڭ قۇچاقلاپ ياتىمەن. چۈنكى، بۇ قۇمدا مېنىڭ ئانا يۇرتۇم، ئاتا ـ ئانام، دوستلىرىمنىڭ ھىدى بار.

2009 ـ يىلى 9 ـ ئايدا يېزىلدى.
2010 ـ يىلى 8 ـ ئايدا تۈزىتىلدى. (پىچان)

图书在版编目（CIP）数据

一瓶沙子：维吾尔语 / 帕尔哈提·卡孜木著.
—乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2011.9
ISBN 978-7-5515-0023-4

Ⅰ.①一… Ⅱ.①帕… Ⅲ.①儿童文学—长篇小说—
—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ.①I287.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2011）第 175533 号

责任编辑：萨黛缇·萨吾提
责任校对：依巴代提·亚森
封面设计：阿里甫·夏

一瓶沙子（维吾尔文）

（儿童长篇小说）

帕尔哈提·卡孜木　著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市北京北路29号　邮编：830012）
E-mail: xjyashlar@126.com
新疆新华书店发行
乌鲁木齐大路印务有限公司印刷
880×1230毫米　32开本　11印张
2013年7月第1版　2013年7月第1次印刷
印数：1—3000

ISBN 978-7-5515-0023-4　定价：30.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换